

Voor de opmaak van een nieuw strategisch plan voor het GLB 2028-2034

11.09.2026

////////////////////////////////////

AGENTSCHAP LANDBOUW & ZEEVISSERIJ

Samenstelling

Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Auteurs

Sylvie Danckaert, Maarten De Cock, Jan De Samber, Joeri Deuninck, Eewoud Lievens (Agentschap Landbouw en Zeevisserij)

Kevin Grauwels, Wouter Peeters, Stephanie Van Opstal, Goele Vercammen (Vlaamse Landmaatschappij)

Datum

11.09.2026

MANAGEMENTSAMENVATTING

Deze omgevingsanalyse beschrijft de economische, sociale en ecologische context waarbinnen de Vlaamse land- en tuinbouw functioneert. Ze brengt relevante indicatoren en beleidskaders samen voor zes prioritaire beleidsthema's voor het GLB 2028-2035: (1) inkomen, concurrentievermogen en positie van de landbouwer; (2) aantrekkelijkheid van het beroep en generatievernieuwing; (3) klimaatactie, ecosysteemdiensten, milieu, biodiversiteit en dierenwelzijn; (4) veerkracht, paraatheid, crises en risico's; (5) kennis, innovatie en digitalisering; en (6) platteland. De analyse vormt een feitelijke basis voor de verdere voorbereiding van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. De vertaling van deze vaststellingen naar beleidsnoden, prioriteiten en mogelijke interventies valt buiten de reikwijdte van dit document.

Vlaanderen is een dichtbevolkte en sterk verstedelijkte regio waarin landbouw een groot deel van de open ruimte gebruikt. De landbouwsector werkt daardoor in een omgeving met een hoge bevolkingsdichtheid, veel bebouwing en een sterke ruimtelijke verwevenheid van wonen, economie, infrastructuur, natuur en landbouw. Het landbouwareaal bedraagt ongeveer 618.000 hectare en bleef de afgelopen jaren relatief stabiel. Achter dat Vlaamse totaal gaan grote verschillen schuil aan landbouwsystemen, productietypes en regionale specialisaties.

De Vlaamse landbouw bestaat uit steeds minder en gemiddeld grotere bedrijven. Het aantal landbouwbedrijven neemt al langere tijd af, terwijl de gemiddelde oppervlakte, het aantal dieren en de economische productie per bedrijf toenemen. Ook de samenstelling van de veestapel verandert. Het aantal varkens en zoogkoeien daalt, het aantal melkkoeien kende na het wegvallen van de melkquota eerst een stijging en het aantal stuks pluimvee nam sterk toe. De familiale tewerkstelling loopt terug en niet-familiale arbeidskrachten krijgen een groter aandeel in de totale arbeid op landbouwbedrijven.

De inkomenspositie verschilt sterk tussen landbouwsectoren, bedrijfstypes en jaren. De landbouwinkomens zijn de voorbije jaren gestegen en de inkomens kloof met de rest van de economie is verkleind, maar gemiddelden verbergen grote verschillen. Sommige sectoren en bedrijfstypes, zoals pluimvee en glastuinbouw, realiseren relatief hoge inkomens, terwijl andere over langere periodes een beperktere rendabiliteit kennen, zoals vleesvee en akkerbouw. Opbrengsten, afzetprijzen en productiekosten kunnen sterk schommelen, waardoor ook het inkomen van jaar tot jaar varieert. Rechtstreekse steun draagt bij aan het landbouwinkomen, maar het relatieve belang ervan is aanzienlijk groter in grondgebonden sectoren zoals vleesvee, melkvee en akkerbouw dan in de tuinbouw.

Vlaanderen combineert een productieve landbouw met een omvangrijke agrovoedings- en exportsector die van strategisch belang is voor de voedselzekerheid, de voedselsoevereiniteit en het economisch weefsel van Vlaanderen. De agrovoedingshandel kent een positief handelssaldo en de Vlaamse en Belgische landbouw behoort volgens verschillende indicatoren tot de productiefste van Europa. De primaire landbouw vertegenwoordigt wel slechts een beperkt deel van de toegevoegde waarde die in de volledige voedselketen ontstaat. Landbouwers produceren doorgaans in markten waarin ook leveranciers, verwerkers, handel en afnemers de prijzen en afzetvoorwaarden beïnvloeden. Een deel van de landbouwers versterken zelf hun positie in de keten door samenwerking in de vorm van onder andere producenten- en brancheorganisaties.

AGENTSCHAP LANDBOUW & ZEEVISSERIJ

Sommige landbouwers zetten in op differentiatie of verbreding in de vorm van bijvoorbeeld korte keten en biologische productie.

Arbeid, grond en kapitaal bepalen in belangrijke mate de ontwikkelingsmogelijkheden van landbouwbedrijven. De sector is kapitaalintensief en de investeringen per bedrijf zijn aanzienlijk. De prijzen van landbouwgrond zijn gestegen, wat vooral bij de opstart, overname of uitbreiding van een bedrijf doorweegt. De toegang tot bankfinanciering is volgens gegevens voor België relatief goed, maar de benodigde investeringsbedragen kunnen hoog zijn. De afname van de familiale arbeid vergroot in verschillende sectoren het belang van externe arbeid.

Complexe regelgeving en administratieve lasten wegen op de bedrijfsvoering van landbouwbedrijven. Landbouwers ervaren vooral de hoeveelheid verplichtingen, de complexiteit van procedures en de benodigde tijdsinvestering als belastend. Regels uit verschillende beleidsdomeinen en bestuursniveaus kunnen elkaar overlappen, terwijl veranderend beleid en onzekerheid over vergunningen de planning op middellange termijn bemoeilijken.

De landbouwbevolking vergrijsst, hoewel het aandeel jonge landbouwers en het aantal starters de laatste jaren zijn gestegen. Vooral de groep bedrijfsleiders tussen 40 en 55 jaar werd kleiner, terwijl het aandeel 55- tot 65-jarigen toenam. Bij landbouwers ouder dan 50 jaar heeft een beperkt aandeel een vermoedelijke opvolger. Het aandeel vrouwelijke zaakvoerders en het aantal aanvragen van vrouwen voor vestigingssteun zijn gestegen. De beschikbare gegevens geven vooral informatie over formele bedrijfsleiders en laten niet altijd toe om de feitelijke arbeidsinzet en verantwoordelijkheidsverdeling binnen landbouwbedrijven volledig in beeld te brengen.

De aantrekkelijkheid van het beroep hangt samen met economische vooruitzichten, toegang tot productiefactoren, arbeidsomstandigheden en persoonlijk welzijn. Het opleidingsniveau van bedrijfsleiders neemt toe en jonge landbouwers hebben vaker een volledige landbouwopleiding dan oudere leeftijdsgroepen. Grond blijft een schaarse en dure productiefactor en de behoefte aan kapitaal bij een overname of opstart is groot. Bevragingen tonen ook een afname van de gemiddelde levensstevredenheid bij landbouwers en een stijging van het aantal aanmeldingen bij hulpverlening sinds 2021.

De hoge productie-intensiteit van de Vlaamse landbouw gaat gepaard met een hoge milieudruk op een beperkte oppervlakte. Emissies en gebruiksdruk per hectare liggen voor verschillende indicatoren relatief hoog. Indicatoren per dier of per productie-eenheid kunnen een ander beeld geven en liggen voor sommige parameters lager dan het Europese gemiddelde. De beoordeling van milieuprestaties hangt daarom mede af van de gekozen schaal en meeteenheid.

Een aantal indicatoren van de milieubelasting evolueert (licht) gunstig, maar water- en bodemkwaliteit, biodiversiteit en ecosystemen blijven op de meeste plaatsen in Vlaanderen onder druk staan. Over de langere termijn zien we gunstige evoluties bij de ammoniakuitstoot, het (verminderd) gebruik van schadelijke gewasbeschermingsmiddelen en antibioticagebruik. De toestand van waterlichamen, habitats en soorten verbetert niet noodzakelijk in hetzelfde tempo. De grond- en oppervlaktewaterkwaliteit vertonen geen duidelijke trend. De weersomstandigheden spelen hier een bepalende rol in. De resultaten verschillen

AGENTSCHAP LANDBOUW & ZEEVISSERIJ

bovendien sterk tussen regio's, teelten, bodemtypes en watersystemen. Vlaamse gemiddelden geven die ruimtelijke en sectorale verscheidenheid slechts gedeeltelijk weer.

Ontwikkelingen rond klimaat, water, bodem, biodiversiteit en (dieren)gezondheid zijn nauw met elkaar verbonden. Een systeemgericht aanpak is daarom zinvol, waarbij economische, ecologische en maatschappelijke doelstellingen gezamenlijk worden beschouwd. Weersomstandigheden en klimaatverandering beïnvloeden zowel de landbouwproductie als verschillende milieu-indicatoren. Droogte, overvloedige neerslag, hitte en andere weersfenomenen hebben gevolgen voor opbrengsten, productkwaliteit, watergebruik, stikstofdynamiek, erosie en ecologische processen. Jaarlijkse schommelingen in meetresultaten weerspiegelen daarom niet uitsluitend veranderingen in landbouwpraktijken. De verwevenheid van deze thema's komt ook tot uiting in recente Europese en Vlaamse beleidskaders.

Landbouwbedrijven worden geconfronteerd met uiteenlopende en onderling verbonden risico's. Het gaat onder meer om klimaat- en weerrisico's, dier- en plantenziekten, schommelende afzet- en inputprijzen, afhankelijkheid van ingevoerde productiemiddelen, wijzigingen in regelgeving, financiële risico's en persoonlijke risico's. De blootstelling verschilt naargelang de sector, locatie, bedrijfsstructuur en gebruikte productiemiddelen. De wisselwerking tussen opbrengsten, prijzen en kosten maakt ook het landbouwkomen onzeker.

Vlaanderen beschikt over verschillende instrumenten voor preventie, risicodeling en schadevergoeding, maar die dekken niet alle risico's of bedrijven. Het instrumentarium omvat onder meer investeringssteun, het rampenfonds, weersverzekeringen en verschillende sectorale fondsen. De deelname aan de brede weersverzekering is buiten de fruitsector relatief beperkt en nam de afgelopen jaren af. Verbreding en diversificatie kunnen inkomensbronnen en risico's spreiden, maar vragen vaak extra arbeid, kennis en investeringen en zijn niet voor elk bedrijf even haalbaar.

Vlaanderen beschikt over een uitgebreid landbouwkennis- en innovatiesysteem waarin onderzoek, vorming, advies, innovatie en praktijktoepassing met elkaar verbonden zijn. Universiteiten, onderzoeksinstituten, praktijkcentra, landbouworganisaties, adviseurs, overheden, ketenpartners en landbouwers nemen daarin verschillende rollen op. Een breed instrumentarium ondersteunt de ontwikkeling, verspreiding en toepassing van kennis, onder meer via onderzoeks- en innovatieprojecten, demonstratieprojecten, vorming, bedrijfsadvies en investeringssteun. Samenwerking tussen landbouwers, onderzoekers, adviseurs en andere actoren vormt een terugkerend onderdeel van deze instrumenten.

Digitalisering is een belangrijk en actueel onderdeel van de landbouwbedrijfsvoering, maar het gebruik verschilt tussen bedrijven en toepassingen. Precisielandbouw, robotica, digitale managementinstrumenten en dataplatformen worden al toegepast en krijgen ondersteuning vanuit verschillende beleidsinstrumenten. Vorming, advies en digitale geletterdheid blijven deel uitmaken van het kennis- en innovatiebeleid. Ook Europese en Vlaamse ontwikkelingen rond digitale registratie, e-facturatie en landbouwdata beïnvloeden de context waarin landbouwbedrijven werken.

De open ruimte is de belangrijkste ruimtelijke troef van het Vlaamse platteland, maar staat onder druk. Ze biedt onder meer plaats aan landbouw, natuur, waterbeheer en recreatie. Bijkomend ruimtebeslag

AGENTSCHAP LANDBOUW & ZEEVISSERIJ

versnipperd en verkleint die open ruimte. Ook bodem en water staan onder druk: verbeteringen in verschillende indicatoren van bodemgezondheid en waterkwaliteit lijken de laatste jaren te stagneren.

Demografische veranderingen beïnvloeden de woon- en leefomgeving op het platteland. Migratie draagt bij aan de bevolkingsgroei en diversiteit. Ontwikkelingen zoals vergrijzing, ontgroening en gezinsverdunning veranderen de behoefte aan woningen, zorg, voorzieningen, sociale contacten en beïnvloeden de sociale cohesie en gemeenschapsvorming. De beperkte lokale werkgelegenheid en bereikbaarheid met het openbaar vervoer maken veel inwoners afhankelijk van de wagen voor verplaatsingen buiten hun woonomgeving.

De plattelandseconomie groeit, maar bovenstaande tendensen zorgen dat slechts een beperkt deel van de toegevoegde waarde en werkgelegenheid lokaal wordt gerealiseerd. Landbouw blijft ruimtelijk en cultureel bepalend, hoewel het macro-economische aandeel afneemt. Commerciële diensten, kleinschalig ondernemerschap, toerisme en verbreding dragen bij aan de lokale economie. Plattelandsgemeenten beschikken gemiddeld over minder financiële en personele capaciteit om de ruimtelijke, demografische en economische ontwikkelingen te begeleiden en de dienstverlening te organiseren.

////////////////////////////////////

OMGEVINGSANALYSE

VOOR GLB 2028-2034

**Voor de opmaak van een nieuw strategisch
plan voor het GLB 2028-2034
11.09.2026**

////////////////////////////////////

INHOUD

Managementsamenvatting	3
1 Inleiding	11
2 Socio-economische context van Vlaanderen	15
2.1 Sociale context	15
2.1.1 Bevolking (C.01)	15
2.1.2 Bevolkingsdichtheid (C.02)	17
2.1.3 Leeftijdsstructuur van de bevolking (C.03)	18
2.1.4 Aanvullende indicator: evolutie van de huishoudens	21
2.2 Ruimtelijke context	22
2.2.1 Totale oppervlakte (C.04)	22
2.2.2 Landgebruik (C.05)	22
2.3 Economische context	24
2.3.1 Arbeidsmarkt (C.06, C.07, C.08)	24
2.3.2 Economie (C.09, C.10, C.11)	28
2.4 Sectorale indicatoren: structuur van de landbouw	30
2.4.1 Aantal landbouwbedrijven (C.12)	30
2.4.2 Landbouwareaal (C.17)	33
2.4.3 Dieraantallen, gemiddelde veebezetting en veedichtheid (C.23, C.24)	35
2.4.4 Biologische landbouw (C.33)	39
3 Inkomen, concurrentievermogen en positie van de landbouwer	41
3.1 Structuur van de landbouw	41
3.1.1 Aantal landbouwbedrijven, totaal en per bedrijfstype	41
3.1.2 Tewerkstelling	43

5.1.9	Duurzame hernieuwbare energieproductie uit land- en bosbouw (C.42)	170
5.1.10	Energiegebruik in landbouw, bosbouw en voedingsindustrie (C.43)	171
5.1.11	Landbouw in Natura 2000-gebieden (C.19)	172
5.1.12	Landbouwareaal met landschapselementen (C.21)	174
5.1.13	Gewasdiversiteit (C.22)	175
5.1.14	Biodiversiteit (C.36, C.37)	177
5.1.15	Dierenwelzijn en diergezondheid (C.48)	182
5.1.16	Risico, gebruik en impact van gewasbeschermingsmiddelen (C.49)	185
5.1.17	Aanvullende indicatoren: teelt van plantaardige eiwitten	186
5.2	Beleidscontext	187
5.2.1	Klimaat	187
5.2.2	Water	191
5.2.3	Bodem	196
5.2.4	Lucht	199
5.2.5	Biodiversiteit en landschappen	200
5.2.6	Verduurzamen landbouw: duurzame landbouwmodellen	204
5.2.7	Dierenwelzijn	206
5.2.8	Ander relevant beleid: bio-economie	208
5.2.9	Ander relevant beleid: de Vlaamse eiwitstrategie	208
5.2.10	Ander relevant beleid: de Vlaamse voedselstrategie	208
5.2.11	Ander relevant beleid: One Health	210
5.2.12	Ander relevant beleid: ruimtelijk beleid	210
5.3	Kernboodschappen klimaatactie, ecosysteemdiensten, milieu, biodiversiteit, dierenwelzijn	212
6	Veerkracht, paraatheid, crises en risico's.....	213
6.1	Indicatoren: risico	213
6.1.1	Productierisico's door klimaat en weersfenomenen	213
6.1.2	Afhankelijkheid van inputproducten	216
6.1.3	Variabiliteit van het landbouwinkomen	219
6.1.4	Andere risico's	220
6.2	Indicatoren: risicobeheerinstrumenten	224
6.2.1	Rampenfonds	224
6.2.2	Brede weersverzekering	225
6.2.3	Vlaamse overheid als herverzekeraar	227
6.2.4	Subsidies via gemeenschappelijke marktordening (GMO)	227
6.2.5	Subsidies via VLIF	228
6.2.6	Andere relevante instrumenten	229
6.3	Indicatoren: verbreding	229
6.3.1	Gewasdiversiteit	230
6.3.2	Verbreding: algemeen	230
6.3.3	Verbreding: korte keten	230
6.3.4	Verbreding: biologische landbouw	232
6.3.5	Verbreding: de consument	233
6.3.6	Verbreding: zorgboerderijen	233
6.3.7	VLIF-steun voor nieuwe verdienmodellen	235
6.3.8	VLIF-steun voor duurzame verwerking en afzet van landbouwproducten	235
6.4	Beleidscontext	236
6.4.1	Regeerakkoord Vlaamse regering 2024-2029	236
6.4.2	Beleidsnota Landbouw en Tuinbouw 2024-2029	236
6.4.3	Andere relevante context	237
6.5	Kernboodschappen veerkracht, paraatheid, crises en risico's	239
7	Kennis, innovatie en digitalisering.....	241
7.1	Beschrijving van AKIS in Vlaanderen	241
7.2	Indicatoren: kennis, innovatie	244

1 INLEIDING

Deze omgevingsanalyse werd opgesteld in het kader van de voorbereiding van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) voor de komende GLB-periode en vormt een essentiële bouwsteen voor de onderbouwing van dit beleidsonderdeel binnen het nationaal en regionaal partnerschapsplan (NRPP), zoals voorzien in de NRPP-verordening. Overeenkomstig artikel 22 en bijlage V van deze verordening moeten lidstaten, en hun regio's, in hun partnerschapsplannen aantonen hoe zij, rekening houdend met de specifieke uitdagingen en behoeften op hun grondgebied, bijdragen aan de verwezenlijking van de Europese doelstellingen.

Voor de landbouwsector zijn de inhoudelijke doelstellingen vastgelegd in artikel 3, punt d), van de NRPP-verordening. Deze doelstellingen omvatten onder meer:

- Een eerlijk en toereikend landbouwinkomen en de langetermijnconcurrentiekracht van de sector ondersteunen, met inbegrip van de positie van landbouwers in de waardeketen;
- De voedselzekerheid waarborgen;
- De aantrekkelijkheid en leefbaarheid van plattelandsgebieden en de paraatheid van landbouwers versterken om om te gaan met crisissen en risico's, en kennisdeling, innovatie en de digitale en groene transitie versnellen;
- Landbouw- en bosbouwpraktijken verduurzamen met bijzondere aandacht voor klimaatactie, ecosysteemdiensten, waterbeheer, biodiversiteit, bodem en dierenwelzijn.

De partnerschapsplannen moeten daarbij rekening houden met de landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissie, de nationale energie- en klimaatplannen en andere relevante milieubeleidskaders, waaronder de natuurherstelverordening. De nationale aanbevelingen inzake het GLB, zoals bedoeld in artikel 2 van de GLB-verordening, worden door de Europese Commissie opgesteld op basis van een eigen analyse van de situatie van de landbouwsector en de plattelandsgebieden. Deze aanbevelingen focussen op zes inhoudelijke thema's:

1. Het landbouwincome en de positie in de waardeketen;
2. De aantrekkelijkheid van het landbouwberoep en generatievernieuwing;
3. Klimaatactie en milieuduurzaamheid;
4. Veerkracht en risicobeheer;
5. Toegang tot kennis, innovatie en digitalisering;
6. Platteland.

De eerste vijf thema's in deze omgevingsanalyse worden behandeld door het Agentschap Landbouw en Zeevisserij. Het zesde thema over platteland wordt behandeld door de Vlaamse Landmaatschappij. Deze zes thema's sluiten nauw aan bij de specifieke doelstellingen voor landbouw uit de NRPP-verordening en geven richting aan de verwachtingen ten aanzien van de inhoud en opbouw van de NRP-plannen.

Specifieke doelstelling landbouw in NRPP Verordening	Inhoudelijke thema's CAP national recommen- dations in GLB Verordening	GLB 2021 - 2027: drie algemene doelstellingen (AD) met daaronder negen specifieke doelstellingen (SD) en één horizontale doelstelling (HD)				
artikel 3 (d): de levenskwaliteit in de Unie behouden door:	artikel 2: de nationale aanbevelingen inzake het GLB worden gebaseerd op het volgende:	AD1: bevorderen van een slimme, concurrerende, veerkrachtige en gediversifieerde landbouwsector ten behoeve van de voedselzekerheid op lange termijn	AD2: ondersteuning en versterking van de milieu-bescherming, met inbegrip van de biodiversiteit, en klimaatactie, alsmede bijdragen tot het bereiken van de milieu- en klimaat-gerelateerde doelstellingen	AD3: versterken van het sociaal-economische weefsel van de plattlandsgebieden		HD: moderniseren van de landbouw en plattlands-gebieden door kennisstimulering en -deling, innovatie en digitalisatie, en door bevordering van de benutting daarvan door landbouwers via betere toegang tot onderzoek, innovatie, kennisuitwisseling en scholing
(i) een billijker en toereikend inkomen voor landbouwers en hun concurrentievermogen op lange termijn te ondersteunen, met inbegrip van de positie van landbouwers in de waardeketen	(a) levering van een bijdrage aan een billijk en toereikend inkomen voor landbouwers en hun concurrentievermogen op de lange termijn, met inbegrip van de positie van landbouwers in de waardeketen	SD1 - het bieden van steun met het oog op een leefbaar bedrijfsinkomen en veerkracht van de landbouwsector in de Unie, t.b.v. een grotere voedselzekerheid voor de lange termijn, van een meer diverse landbouw en een economisch duurzame landbouwproductie in de Unie		SD9 - beter inspelen door de landbouw van de Unie op maatschappelijke verwachtingen inzake voedsel en gezondheid, o.m. hoogkwalitatief, veilig en voedzaam voedsel dat op duurzame wijze geproduceerd is, de vermindering van voedselverspilling, verbetering van dierenwelzijn en bestrijding van antimicrobiële resistentie	SD8 - biobased en gender-gelijkheid (deelname van vrouwen aan het boerenbedrijf)	
(ii) bij te dragen tot voedselzekerheid op de lange termijn		SD2 - vergroting van de marktgerichtheid en het concurrentievermogen van landbouwbedrijven voor zowel de korte als de lange termijn, o.m. door aandacht voor onderzoek, technologie en digitalisering				
		SD3 - verbeteren van de positie van de landbouwer in de waardeketen				

Specifieke doelstelling landbouw in NRPP Verordening	Inhoudelijke thema's CAP national recommen- dations in GLB Verordening	GLB 2021 - 2027: drie algemene doelstellingen (AD) met daaronder negen specifieke doelstellingen (SD) en één horizontale doelstelling (HD)				
(iii) de aantrekkingskracht en de levensstandaard, met inbegrip van de toegang tot gezondheidszorg, op het platteland te verbeteren, alsook eerlijke arbeidsomstandigheden, en aan te zetten tot generatievernieuwing; de paraatheid en het vermogen van landbouwers om crises en risico's het hoofd te bieden te verbeteren; de toegang tot kennis en innovatie te verbeteren en de digitale en groene transitie voor een bloeiende agrovoedingssector te versnellen	(b) verbetering van de aantrekkelijkheid van het beroep en bevordering van generatievernieuwing			SD7 - het aantrekken en vasthouden van jonge en andere nieuwe landbouwers en bevordering van duurzame bedrijfsontwikkeling in plattelandsgebieden	SD8 - bevorderen van de werkgelegenheid, groei, gendergelijkheid, waaronder deelname van vrouwen aan het boerenbedrijf, sociale inclusie en lokale ontwikkeling in plattelandsgebieden, ook in de circulaire bio-economie en duurzame bosbouw	
	(d) vergroting van de veerkracht, de paraatheid van landbouwers en hun vermogen om crises en risico's te ondervangen	SD1 - het bieden van steun met het oog op een leefbaar bedrijfsinkomen en veerkracht van de landbouwsector in de Unie, t.b.v. een grotere voedselzekerheid voor de lange termijn, van een meer diverse landbouw en een economisch duurzame landbouwproductie in de Unie				
	(f) het vergroten van de aantrekkelijkheid en de levenskwaliteit in plattelandsgebieden					
	(e) verbetering van de toegang tot kennis en versnelling van innovatie en de digitale transitie voor een florerende agrovoedingssector					HD - moderniseren van de landbouw en plattelandsgebieden door kennisstimulering en -deling, innovatie en digitalisatie, en door bevordering van de benutting daarvan door landbouwers via betere toegang tot onderzoek, innovatie, kennisuitwisseling en scholing

Specifieke doelstelling landbouw in NRPP Verordening	Inhoudelijke thema's CAP national recommen- dations in GLB Verordening	GLB 2021 - 2027: drie algemene doelstellingen (AD) met daaronder negen specifieke doelstellingen (SD) en één horizontale doelstelling (HD)				
(v) duurzame landbouw- en bosbouwbeheerpraktijken te versterken ter bevordering van veerkrachtige klimaatactie, te voorzien in meerdere ecosysteemdiensten, efficiënt waterbeheer, -kwaliteit en weerbaarheid en de uitvoering van op de natuur gebaseerde oplossingen te ondersteunen, duurzame ontwikkeling en milieubescherming te versterken, het behoud en het herstel van biodiversiteit, de bodem en natuurlijke hulpbronnen te intensiveren, en het dierenwelzijn te verbeteren	(c) intensivering van klimaatactie, levering van ecosysteemdiensten, circulaire oplossingen, instandhouding van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen, duurzame landbouw en verbetering van dierenwelzijn		SD4 - bijdragen aan de matiging van en aanpassing aan klimaatverandering, o.a. door uitstoot van broeikasgassen terug te dringen, meer koolstof vast te leggen en duurzame energie te bevorderen SD5 - bevorderen van de duurzame ontwikkeling en het beheer van natuurlijke hulpbronnen (water, bodem, lucht) o.m. door de afhankelijkheid van chemische middelen te verkleinen SD6 - bijdragen aan het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies, tot versterking van ecosysteemdiensten en tot instandhouding van habitats en landschappen	SD9 - beter inspelen door de landbouw van de Unie op maatschappelijke verwachtingen inzake voedsel en gezondheid, o.m. hoogkwalitatief, veilig en voedzaam voedsel dat op duurzame wijze geproduceerd is, de vermindering van voedselverspilling, verbetering van dierenwelzijn en bestrijding van antimicrobiële resistentie	SD8 – bevorderen circulaire bio-economie en duurzame bosbouw	

2 SOCIO-ECONOMISCHE CONTEXT VAN VLAANDEREN

2.1 SOCIALE CONTEXT

2.1.1 Bevolking (C.01)

Op 1 januari 2025 telde het Vlaams Gewest 6.865.000 inwoners. Ten opzichte van 2024 is de bevolking met 0,6% aangegroeid. De aangroei is te verklaren door een positief migratiesaldo (zowel internationaal als intern), dat het negatieve natuurlijk saldo compenseert. Tussen 2000 en 2025 groeide de bevolking met 16% of 0,64% per jaar. Het aandeel vrouwen (50,4%) is iets groter dan het aantal mannen (49,6%).

The chart is a stacked area graph with the y-axis labeled 'Aantal' (Number) ranging from 0 to 8,000,000 in increments of 1,000,000. The x-axis shows years from 1990 to 2024 in two-year increments. The legend at the bottom identifies 'Mannen' (Men) in dark blue and 'Vrouwen' (Women) in orange. The total population starts at approximately 5.7 million in 1990 and increases steadily to nearly 7 million by 2024. The male population grows from about 2.8 million to 3.4 million, and the female population grows from about 2.9 million to 3.6 million.

Jaar	Mannen (Aantal)	Vrouwen (Aantal)	Totaal (Aantal)
1990	2 800 000	2 900 000	5 700 000
1992	2 850 000	2 950 000	5 800 000
1994	2 900 000	3 000 000	5 900 000
1996	2 950 000	3 050 000	6 000 000
1998	3 000 000	3 100 000	6 100 000
2000	3 050 000	3 150 000	6 200 000
2002	3 100 000	3 200 000	6 300 000
2004	3 150 000	3 250 000	6 400 000
2006	3 200 000	3 300 000	6 500 000
2008	3 250 000	3 350 000	6 600 000
2010	3 300 000	3 400 000	6 700 000
2012	3 350 000	3 450 000	6 800 000
2014	3 400 000	3 500 000	6 900 000
2016	3 450 000	3 550 000	7 000 000
2018	3 500 000	3 600 000	7 100 000
2020	3 550 000	3 650 000	7 200 000
2022	3 600 000	3 700 000	7 300 000
2024	3 650 000	3 750 000	7 400 000

Vlaanderen is sterk verstedelijkt. Volgens de *'degree of urbanisation'*-typologie telde Vlaanderen 25 steden, 220 *'towns and suburbs'* en 55 rurale gemeenten. Volgens de *'urban-rural typology'* telt Vlaanderen 173 *'predominantly urban'* steden en gemeenten, 119 *'intermediate'* gemeenten en 8 *'predominantly rural'* gemeenten.

Tabel 2: Bevolking naar 'degree of urbanisation', Vlaams Gewest, 2011-2024

Degree of urbanisation	VL 2011 (aantal)	VL 2020 (aantal)	VL 2021 (aantal)	VL 2024 (aantal)	VL 2011 (%)	VL 2021 (%)	VL 2024 (%)	BE 2024 (aantal)	BE 2024 (%)
Cities	1.668.007	1.592.348	1.630.179	1.668.007	17%	24%	24%	4.083.153	35%
Towns and suburbs	4.629.026	4.479.873	4.524.264	4.629.026	72%	68%	68%	6.227.695	53%
Rural	524.737	556.922	5140983	524.737	11%	8%	8%	1.452.802	12%
Totaal	6.821.770	6.629.143	6.669.426	6.821.770	100%	100%	100%	11.763.650	100%

Bron: Eurostat, [Local administrative units \(LAU\) - NUTS - Nomenclature of territorial units for statistics - Eurostat](#)

Uit tabel 5 leren we dat de bevolkingsdichtheid in de rurale gebieden ook hoog is in vergelijking met de rest van Europa.

Type regio	Vlaanderen, 2024	België, 2024	EU, 2023
Predominantly urban	648	759	454
Intermediate	343	310	93
Predominantly rural	195	94	50

Vlaanderen verstedelijkt nog verder. Op basis van de Vlaamse indeling in centrumsteden, verstedelijkte gemeenten en plattelandsgemeenten is de bevolkingsdichtheid anno 2023 respectievelijk 1.396 inwoners/km², 645 inwoners/km² en 261 inwoners/km². In 2000 was dat nog respectievelijk 1.210 inwoners/km², 568 inwoners/km² en 236 inwoners/km². De bevolkingsdichtheid neemt toe met respectievelijk +15%, +14% en +11%. Het Ruimterapport 2021 (Pisman *et al.*, 2021) geeft wel aan dat de inwonersdichtheid in de kernen daalt. De kernen verdunnen in plaats van te verdichten: ze breiden uit in oppervlakte en de gebruiksintensiteit neemt er af.

De bevolkingspiramide toont een verouderende bevolking. De 55-69-jarigen vormen de grootste leeftijdsgroep. Ze maken 20% uit van de totale bevolking. Het aandeel 67-plussers bedraagt 19%. Dat was in 2020 nog 15%. De leeftijdsgroep -5-jarigen is kleiner dan de leeftijdsgroep 5-9-jarigen en die is op zijn beurt kleiner dan de groep 10-14-jarigen. Dat hangt samen met het dalende aantal geboorten de laatste jaren.

pagina 18 van 315

The population pyramid displays the distribution of the population by age group and sex in 2019. The x-axis represents the number of people in thousands, ranging from 0 to 100 for both men and women. The y-axis lists age groups from 0-4 to 100+. The chart shows a relatively stable population structure across age groups, with a slight increase in the 100+ age group.

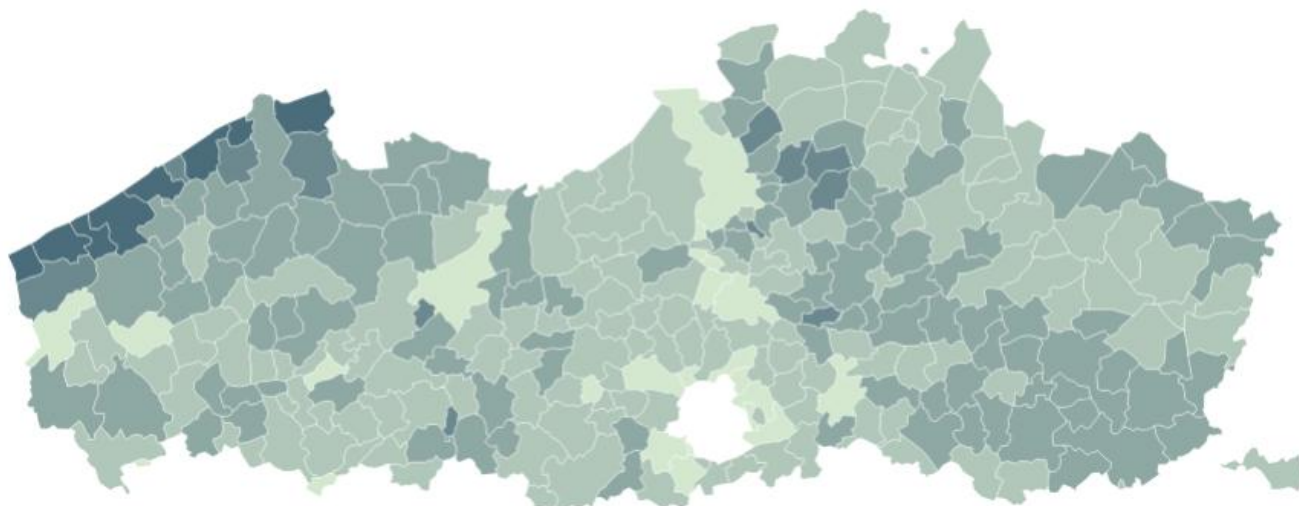
Age Group	Men (Mannen)	Women (Vrouwen)
100 jaar en ouder	~10	~10
95-99 jaar	~2	~3
90-94 jaar	~5	~8
85-89 jaar	~10	~15
80-84 jaar	~15	~20
75-79 jaar	~20	~25
70-74 jaar	~25	~28
65-69 jaar	~30	~32
60-64 jaar	~35	~38
55-59 jaar	~38	~40
50-54 jaar	~40	~42
45-49 jaar	~42	~44
40-44 jaar	~44	~46
35-39 jaar	~46	~48
30-34 jaar	~48	~50
25-29 jaar	~50	~52
20-24 jaar	~52	~54
15-19 jaar	~54	~56
10-14 jaar	~56	~58
5-9 jaar	~58	~60
0-4 jaar	~60	~62

Er zijn meer vrouwen dan mannen in het Vlaams Gewest (zie C.01). Vooral bij de oudere bevolking is er een overwicht van vrouwen. In vergelijking met de andere gewesten heeft Vlaanderen het meest verouderde profiel. In België is gemiddeld 20% van de bevolking 65 jaar of ouder. In Vlaanderen is 16% van de bevolking jonger dan 15, 63% tussen 15 en 64 jaar en 22% ouder dan of gelijk aan 65.

[illegible]

In 121 van de 285 gemeenten lag het aandeel 67-plussers in de totale bevolking hoger dan 20%, de kustgemeenten zijn hierin uitschieters. Het aandeel 67-plussers lag het laagst in de centrumsteden Gent en Antwerpen, in de Brusselse Rand (Vilvoorde, Machelen, Drogenbos, Zaventem) en Boom.

■ <17 ■ 17-<20 ■ 20-<23 ■ 23-<26 ■ ≥26

Bron: Statbel, bewerking Statistiek Vlaanderen - [Bevolking naar leeftijd en geslacht | Vlaanderen.be](#)

Figuur 5 toont dat het aandeel van 65-plussers in de totale bevolking sinds 2000 toeneemt in elk van de 3 gebieden. In 2000 was het aandeel van de 65-plussers het grootst in de centrumsteden, maar in 2022 is het aandeel het grootst in de plattelandsgemeenten.

Figuur 5: Procentueel aandeel van de 65-plussers in de totale bevolking naar Vlaamse indeling in drie types gebieden

Bron: VLM, [plattelandsrapport 2024](#)

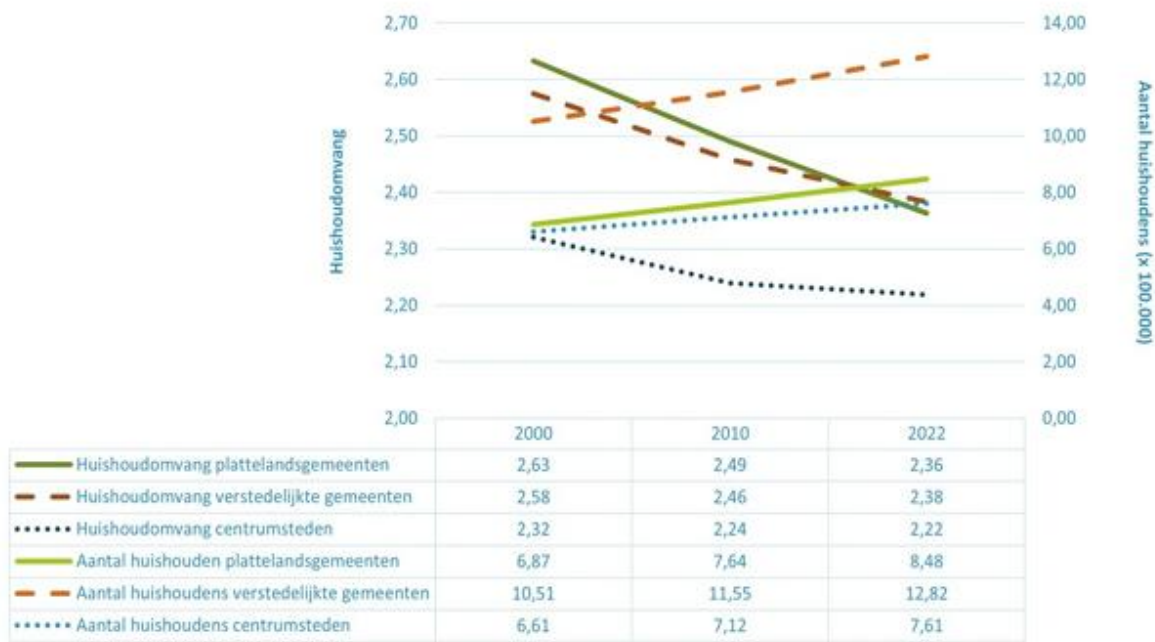
2.1.4 Aanvullende indicator: evolutie van de huishoudens

De gemiddelde grootte van een huishouden daalt. Op 1 januari 2025 telde Vlaanderen 2.973.100 private huishoudens. Dat zijn 21.729 private huishoudens meer dan een jaar eerder (+0,74%). Het aantal private huishoudens stijgt hiermee meer dan het aantal inwoners (+0,60%), wat betekent dat de gemiddelde huishoudgrootte gedaald is naar 2,28 personen. De gemiddelde huishoudgrootte daalt al decennia: van 2,52 in 1995, naar 2,38 in 2005, naar 2,33 in 2015 tot 2,28 in 2025.

Een derde van de huishoudens in Vlaanderen (33,4%) zijn eenpersoonshuishoudens, 28,3% zijn koppels zonder kinderen, 27,8% zijn koppels met kinderen, 8,4% zijn eenoudergezinnen en 2% andere private huishoudtypes. Ten opzichte van de andere gewesten heeft Vlaanderen een lager aandeel eenpersoonshuishoudens (Wallonië: 37,7% - Brussel: 47,1% - België: 36,3%). De verdere gezinsverdunding verhoogt de nood aan aangepaste diensten (bv. voor singles en ouderen), kleinere wooneenheden en andere plekken voor sociale interactie en cohesie. Dat vergt gezien de hoge druk op open ruimte en het hoog aandeel ruimtebeslag een voorzichtige ruimtelijke aanpak (Statbel, 2026).

Figuur 6 geeft de evolutie weer in de drie types gebieden. Het valt op dat in de plattelandsgemeenten de grootte van het gemiddelde huishouden het snelste daalde en het aantal huishoudens het snelste steeg tussen 2000 en 2022. Op het platteland steeg het aantal huishoudens in die periode met 21% vs. 20% in de verstedelijkte gemeenten en 14% in de centrumsteden.

Figuur 6: Evolutie van de grootte van de huishoudens (linkse as) en het aantal huishoudens (rechtse as) in de 3 types gebieden

Bron: VLM, [plattelandsrapport 2024](#)

2.2 RUIMTELIJKE CONTEXT

2.2.1 Totale oppervlakte (C.04)

Vlaanderen is sterk verstedelijkt. De totale oppervlakte van Vlaanderen bedraagt 13.626 km². Dat is 44% van de oppervlakte van België. Terwijl in België de verhouding van oppervlakte naar type regio (tabel 7) steeds elk ongeveer 1/3de is, is dat in Vlaanderen compleet anders: 54% van de oppervlakte van Vlaanderen is *'predominantly urban'*, terwijl slechts 4% *'predominantly rural'* is. Uit de cijfers van de oppervlakte naar *degree of urbanisation* (tabel 8) blijkt dat slechts 21% van het Vlaamse grondgebied catalogeert onder *'rural areas'*, terwijl dat voor België 45% is.

Tabel 7: Totale oppervlakte naar type regio

2025	Vlaanderen (km²)	België (km²)	Vlaanderen (%)	België (%)
Predominantly urban	7.317	9.917	54%	32%
Intermediate	5.755	10.569	42%	35%
Predominantly rural	554	10.203	4%	33%
Totale oppervlakte (C.03)	13.626	30.689	100%	100%

Bron: Eurostat - <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>

Tabel 8: Totale oppervlakte naar *degree of urbanisation*, Vlaams Gewest, 2025

2025	Vlaanderen (km ²)	België (km ²)	Vlaanderen (%)	België (%)
Cities	1.034	2.096	8%	7%
Towns and suburbs	9.690	14.699	71%	48%
Rural areas	2.902	13.894	21%	45%
Totale oppervlakte (C.04)	13.626	30.689	100%	100%

Bron: Eurostat - <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>

Op basis van de Vlaamse indeling in centrumsteden, verstedelijkte gemeenten en plattelandsgemeenten bedraagt de oppervlakteverdeling respectievelijk 9%, 35% en 56% van de oppervlakte van Vlaanderen (VLM, 2024).

2.2.2 Landgebruik (C.05)

Vlaanderen is minder bosrijk en heeft een groter aandeel bebouwde terreinen en landbouwgronden ten opzichte van de Belgische verdeling. Op basis van de *Corine Land Cover*-data is 62% van het grondgebied in Vlaanderen landbouwgrond en is 27% bebouwd terrein. 9% is bos en struiken en 1,4% bestaat uit wetlands en water.

////////////////////

Tabel 9: Corine Land Cover (in km² en in aandeel van het totaal), Vlaams Gewest en België, 2006-2024

Geografische eenheid	VL (km ²)	VL (km ²)	VL (km ²)	VL (km ²)	VL (km ²)	BE (km ²)	VL (%)	VL (%)	VL (%)	VL (%)	VL (%)	BE (%)
Type	2000	2006	2012	2018	2024	2018	2000	2006	2012	2018	2024	2018
Landbouwgronden	8.515	8.502	8.481	8.464	-	17.468	62,64	62,55	62,39	62,27	-	56,93
Natuurlijke graslanden	4	3	3	3	-	9	0,03	0,02	0,02	0,02	-	0,03
Bos	1.182	1.174	1.167	1.170	-	6.124	8,70	8,64	8,59	8,61	-	19,96
Struiken	48	52	56	55	-	346	0,35	0,38	0,41	0,40	-	1,13
Kunstmatige terreinen	3.662	3.677	3.697	3.709	-	6.417	26,94	27,05	27,20	27,29	-	20,91
Wetlands en water	182	125	190	193	-	320	1,34	0,92	1,40	1,42	-	1,04
Totaal	13.593	13.593	13.593	13.593	-	30.683	100	100	100	100	-	100

Bron: EEA - eea.europa.eu/en/analysis/maps-and-charts/land-cover-and-change-statistics-dashboard

In 2000 rapporteerde Statbel dat 47% van het landoppervlak in Vlaanderen in gebruik was als landbouwgrond en 24% als bebouwde grond, wat een groot verschil is met de (rastergebaseerde) *Corine Land Cover*-data. Anno 2024 rapporteerde Statbel dat 45% van het land in gebruik was als landbouwgrond en 29% als bebouwde grond. De belangrijkste ruimtegebruiker bij de bebouwde gronden is de woonfunctie: in 2024 was 44% van de bebouwde grond verbonden met een woning. Bijna 30% gaat op naar terreinen voor vervoer en telecommunicatie.

Tabel 10: Bodemgebruik naar type bedekking (in ha en in aandeel van het totaal), Vlaams Gewest, 2000-2024

Vlaanderen 2000-2024	ha	ha	ha	ha	%	%	%	%
Type	2000	2010	2020	2024	2000	2010	2020	2024
Landbouwgronden	634.527	614.727	622.343	615.621	47%	45%	46%	45%
Bos	108.438	108.453	107.566	107.082	8%	8%	8%	8%
Bebouwde gronden en aanverwante terreinen	330.370	357.079	389.818	397.285	24%	26%	29%	29%
Overig	278.890	271.966	242.827	242.566	21%	20%	18%	18%
Totaal	1.352.225	1.352.225	1.362.554	1.362.554	100%	100%	100%	100%

Bron: Statbel - [Bodemgebruik](#) | Statbel

De totale oppervlakte aan **ruimtebeslag** bedroeg in 2022 ruim 441.500 hectare. Dat is ruim 32% van het grondgebied. Het ruimtebeslag bestaat voor ruim 39% uit percelen voor huisvesting (huizen en tuinen), 19% uit wegen en spoorwegen, 11% uit terreinen voor industriële en commerciële doeleinden, 9% uit recreatieve terreinen, 6% uit overige bebouwde terreinen en 9% uit overige onbebouwde terreinen. De Vlaamse doelstelling is om het bijkomende ruimtebeslag tegen 2040 terug te dringen tot (netto) 0 hectare met als tussentijdse doelstelling de dagelijkse ruimtebeslagtoename tegen 2025 te beperken tot 3 ha/dag. Het ruimtebeslag neemt nog jaar na jaar toe, maar de groeisnelheid neemt de laatste jaren af (Statistiek Vlaanderen, 2026b).

Vlaanderen is bovendien een van de **meest verharde gebieden (bodemafdekking)** van Europa. In 2023 was 15,7% van Vlaanderen verhard, terwijl dat 10 jaar eerder nog 14,2% was. Dat komt overeen met een verhardingssnelheid van 5,8 ha per dag. De verharding hangt nauw samen met het landgebruik en is nefast voor de waterinfiltratie. Huizen en tuinen, transportinfrastructuur en industrie zijn goed voor driekwart van de verharde oppervlakte. De verhardingsgraad is het hoogst in en rond de grootsteden. De Vlaamse doelstellingen zijn om tegen 2050 de verharde oppervlakte in openruimtebestemmingen (i.e. natuur, bos en

landbouw) terug te dringen met 20% ten opzichte van 2015 en in harde bestemmingen (i.e. wonen, industrie, recreatie, overig groen) terug op het niveau van 2015 te brengen (Departement Omgeving, 2026).

2.3 ECONOMISCHE CONTEXT

2.3.1 Arbeidsmarkt (C.06, C.07, C.08)

2.3.1.1 Werkgelegenheidsgraad (C.06)

De werkende bevolking zijn de personen tussen 15 en 74 jaar oud die tijdens de referentieweek ten minste één uur voor loon of winst hebben gewerkt of tijdelijk afwezig waren van dergelijk werk. Zowel loontrekkenden als zelfstandigen en onbetaalde gezinsarbeiders worden meegeteld. De werkgelegenheidsgraad is het percentage van de werkende personen in de totale bevolking in die leeftijdsklasse.

58% van de 15- tot 74-jarige Belgen is aan het werk in 2024. In Vlaanderen bedroeg de werkgelegenheidsgraad 62%. De werkgelegenheidsgraad is bij mannen (64,6%) hoger dan bij vrouwen (58,8%) in 2024. In 2000 bedroeg de werkgelegenheidsgraad bij de mannen 64,4% en bij de vrouwen 47,9%. Het verschil in werkgelegenheid tussen mannen en vrouwen daalde daarmee van 16,5 naar 6,1 procentpunten. Binnen de leeftijdsgroepen ouder dan 25 jaar werd er elk jaar een stijging opgetekend van de werkgelegenheidsgraad. In de leeftijdsgroep van 15-24 jaar is de werkgelegenheid tussen 2000 en 2015 afgenomen om daarna opnieuw te stijgen.

In de rurale gebieden is de werkgelegenheid in België hoger dan de gemiddelde cijfers voor dezelfde leeftijdsgroepen.

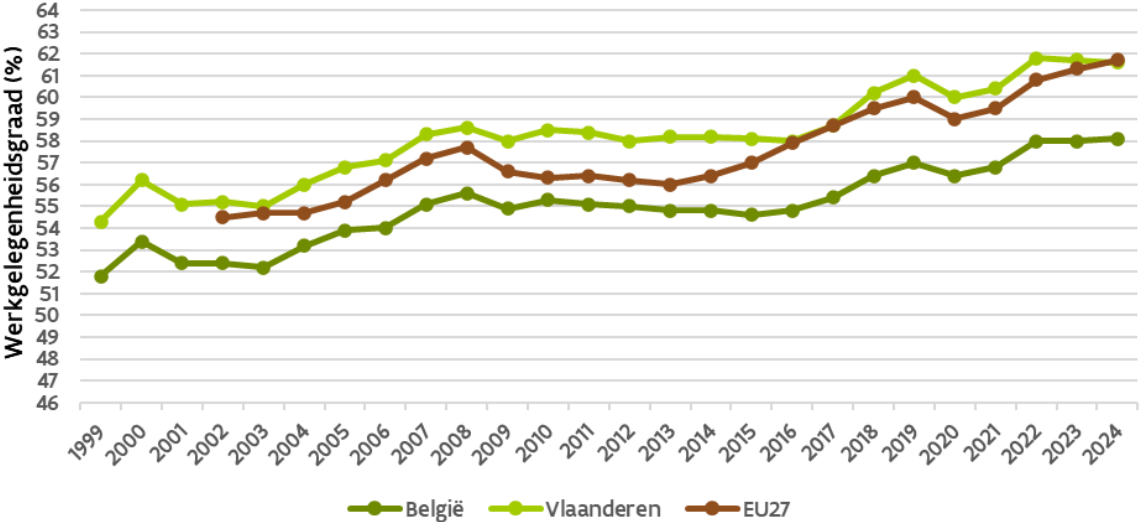
Tabel 11: Werkgelegenheidsgraad (in de leeftijdscategorie 15-74 jaar), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2000-2024

Werkgelegenheidsgraad	VL 2000	VL 2005	VL 2010	VL 2015	VL 2020	VL 2024	BE 2024	EU-27 2024
Werkgelegenheidsgraad 15-74 jaar	56,2%	56,8%	58,5%	58,1%	60,0%	61,6%	58,1%	61,7%
Per geslacht: mannen	64,4%	63,6%	63,3%	61,5%	63,4%	64,6%	61,7%	66,7%
Per geslacht: vrouwen	47,9%	50,0%	53,6%	54,7%	56,6%	58,5%	54,6%	56,8%
Per leeftijdsgroep: 15-24	34,5%	32,0%	28,2%	27,9%	29,2%	31,5%	26,3%	34,9%
Per leeftijdsgroep: 25-64	70,8%	72,1%	74,4%	74,6%	77,7%	79,9%	75,8%	78,0%
Per leeftijdsgroep: >65	1,5%	1,9%	2,0%	2,3%	2,8%	3,8%	3,7%	6,8%
Combinatie: mannen 15-24	37,1%	34,0%	30,6%	29,9%	29,9%	31,4%	27,4%	37,1%
Combinatie: mannen 25-64	80,7%	88,1%	80,0%	78,4%	81,8%	83,8%	80,0%	83,2%
Combinatie: mannen >65	2,4%	3,2%	3,1%	3,6%	4,2%	5,3%	5,2%	9,2%
Combinatie: vrouwen 15-24	31,8%	30,0%	26,9%	25,8%	28,4%	31,6%	25,2%	32,7%
Combinatie: vrouwen 25-64	60,7%	63,9%	68,8%	70,8%	73,7%	76,1%	71,6%	72,8%
Combinatie: vrouwen >65	-	0,9%	1,1%	1,2%	1,7%	2,6%	2,3%	4,8%
Degree of urbanization: cities	-	-	-	-	-	-	53,8%	62,9%
Degree of urbanization: towns and suburbs	-	-	-	-	-	-	60,0%	61,2%
Degree of urbanization: rural	-	-	-	-	-	-	60,4%	60,5%
Combinatie: rural, 15-24 jaar	-	-	-	-	-	-	29,2%	35,4%
Combinatie: rural, 25-64 jaar	-	-	-	-	-	-	79,0%	77,7%
Combinatie: rural, 54-74 jaar	-	-	-	-	-	-	7,3%	10,4%

Bron: Eurostat, https://doi.org/10.2908/LFST_R_ERGAU - https://doi.org/10.2908/LFST_R_LFE2EMPRT

Als we de werkgelegenheidsgraad in de tijd bekijken, zien we dat die sinds 2020 opnieuw licht stijgt. Ten opzichte van 2000 is de werkgelegenheidsgraad in België en Vlaanderen met ongeveer 6 procentpunten gestegen.

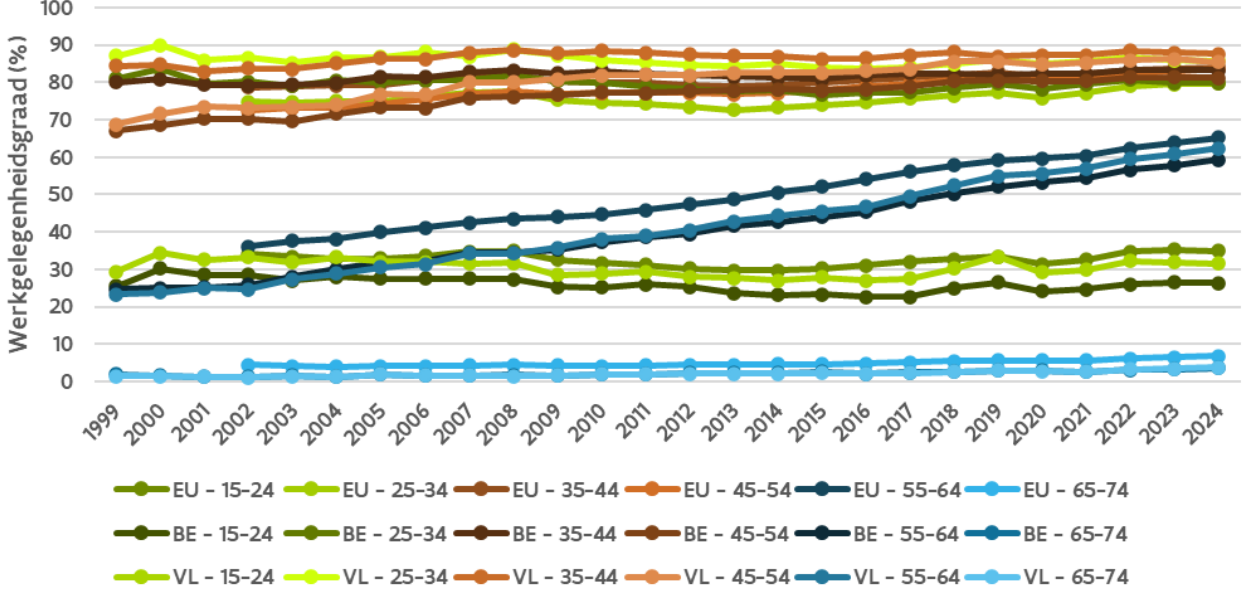
Figuur 7: Evolutie van de totale werkgelegenheidsgraad in de leeftijdscategorie 15-74 jaar, 1999-2024, Vlaanderen, België, EU-27

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat.

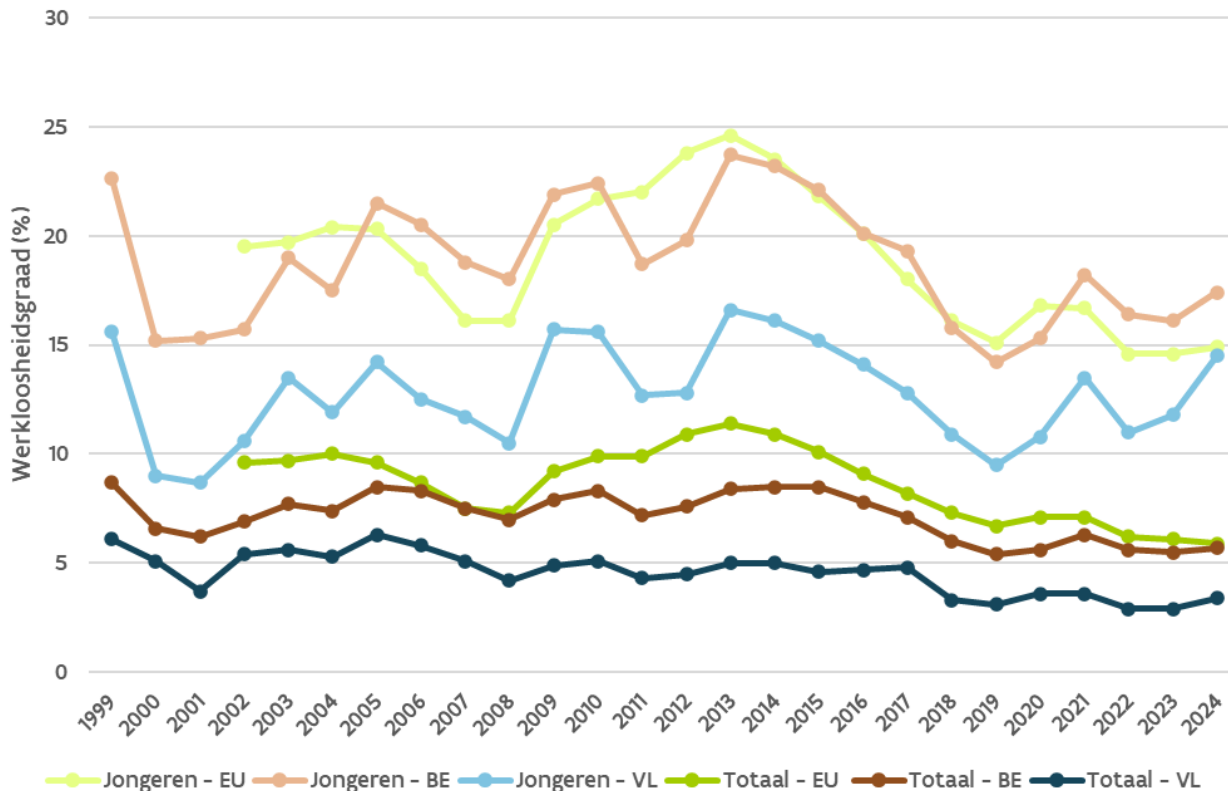
De werkgelegenheidsgraad in de leeftijdsgroepen 15-24 jaar, 25-34 jaar, 35-44 jaar en 45-54 jaar was de laatste 25 jaar vrij stabiel, maar die in de leeftijdsgroep 55-64 jaar kende een sterke toename. Terwijl in 2000 slechts 23,9% van de Vlamingen in de leeftijdscategorie 55-64 jaar aan het werk was, is dat in 2024 opgelopen tot 62,4%.

Figuur 8: Evolutie van de werkgelegenheidsgraad per leeftijdsklasse, 1999-2024, Vlaanderen, België, EU-27

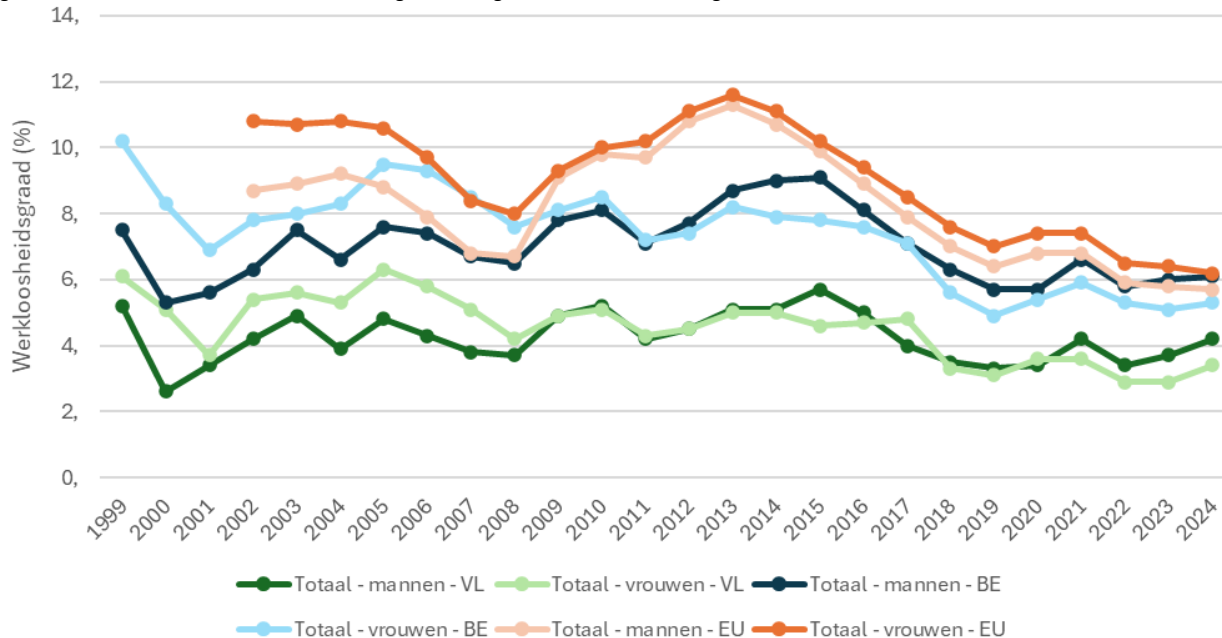
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat

Figuur 9: Evolutie van de jongeren- en de totale werkloosheidsgraad, Vlaanderen, België, EU-27, 1999-2024

Bron: Eurostat - https://doi.org/10.2908/LFSA_PGAUWS

Figuur 10: Evolutie van de totale werkloosheidsgraad naar geslacht, Vlaanderen, België en EU-27, 1999-2024

Bron: Eurostat - https://doi.org/10.2908/LFSA_PGAUWS

Tabel 14: Bruto binnenlands product, uitgedrukt in euro koopkrachtstandaard per inwoner

BBP	VL 2015	VL 2020	VL 2024	BE 2024	EU-27 2024
Totaal BBP per inwoner	33.694	36.258	47.300	46.614,70	39.944,6
Index (EU-27=100)	-	-	118	117	100
BBP per inwoner in rurale gebieden	-	-	-	28.200	38.108
Index (EU-27 =100)	-	-	-	74	100

Bron: Eurostat - https://doi.org/10.2908/NAMA_10_PC (current prices, pps per capita) - https://doi.org/10.2908/URT_10R_3GDP - https://doi.org/10.2908/NAMA_10R_3GDP - Cijfers Vlaanderen: [Bruto binnenlands product per inwoner | Vlaanderen.be](#) (cijfers 2024 zijn prognose)

2.3.2.2 Risico op armoede (C.10)

Het totale armoederisico geeft het aandeel van de bevolking weer dat een risico loopt op armoede of sociale uitsluiting. Het armoederisico in Vlaanderen bedraagt 12,9%, terwijl dat in België 18,3% bedraagt en in de EU-27 zo'n 21%. Het hoogste armoederisico in België doet zich voor in de steden, in de EU-27 is het aandeel in elke type regio even hoog. Het armoederisico is in België en in de EU-27 groter bij vrouwen dan bij mannen.

Tabel 15: Armoede (C.10) – EU2030 target

Armoederisico (%)	VL 2021	VL 2024	VL 2025	BE 2024	BE 2025	EU-27 2024
Risico op armoede	12,7	12,9	11,4	18,3	16,5	21,0
Per geslacht: mannen	-	-	-	17,6	16,2	20,0
Per geslacht: vrouwen	-	-	-	18,9	16,7	21,9
Per degree of urbanisation: cities	-	-	-	27,8	25,5	21,3
Per degree of urbanisation: towns of suburbs	-	-	-	14,6	12,6	20,3
Per degree of urbanisation: rural areas	-	-	-	12,6	13,2	21,3

Bron : Eurostat - https://doi.org/10.2908/ILC_PEPS13N - https://doi.org/10.2908/ILC_PEPS11N

Het plattelandrapport 2024 (VLM, 2024) bekijkt andere armoede-indicatoren: de kansarmoede-index en het aandeel van personen met een uitkering. Volgens de kansarmoede-index groeit 9,4% van de kinderen in een plattelandsgemeente op in een minder kansrijke omgeving vs. 9,4% in een verstedelijkte gemeente en 21% in een centrumstad. In plattelandsgebieden heeft 17,8% van de 15-64-jarigen een vervangingsinkomen. In verstedelijkte gebieden bedraagt dat percentage 18,6% en in centrumsteden 22,2%.

2.3.2.3 Bruto toegevoegde waarde (C.11)

De bruto toegevoegde waarde bedraagt 332,6 miljard euro in 2024. Dat is in lopende prijzen 2,5% meer dan in 2023. De reële groei wordt geraamd op 0,7%. Dat is lager dan de voorbije jaren, o.a. door de zwakkere uitvoer en omdat het effect van het herstel na de Covid-crisis afneemt.

Tabel 16: Bruto toegevoegde waarde (C.11)

Bruto toegevoegde waarde	VL 2015	VL 2020	VL 2023	VL 2024	BE 2020	BE 2024	EU-27 2024
Totale bruto toegevoegde waarde (miljard euro)	216,91	243,85	321,87	332,63	228,63	561,43	16.199,61
Waarvan primaire sector (NACE A)	1,1%	1,0%	1,0%	-	1,3%	0,9%	1,8%
Waarvan secundaire sector (NACE B-F)	25,6%	24,8%	23,3%	-	28,0%	20,7%	24,8%
Waarvan tertiaire sector (NACE G-U)	73,3%	74,2%	75,7%	-	70,7%	78,4%	73,4%

Bron : Eurostat - https://doi.org/10.2908/NAMA_10R_3GVA - https://doi.org/10.2908/NAMA_10_A10

De tertiaire sector draagt het meeste bij aan de toegevoegde waarde en dan voornamelijk de bedrijfstakken handel, hoofdkantoren en adviesbureaus, onroerend goed en onderwijs. De bouwnijverheid (secundaire sector) vervolledigt de top-5 van bedrijfstakken die het meeste bijdragen aan de toegevoegde waarde. Deze 5 bedrijfstakken zijn goed voor 46% van het de totale Vlaamse toegevoegde waarde. Terwijl het aandeel van de primaire sector in 2000 in België nog 1,3% bedroeg, is dat nu teruggevallen tot 0,9%. Het aandeel van de secundaire sector zakte in dezelfde periode met meer dan 7 procentpunten ten voordele van de tertiaire sector.

De plattelandseconomie loopt achter, met een aandeel van het platteland in de bruto toegevoegde waarde dat minder dan de helft bedraagt van het EU-gemiddelde (5% t.o.v. het EU-gemiddelde van 14%). Volgens die indeling wordt de toegevoegde waarde voornamelijk in de stedelijke gebieden gerealiseerd. Volgens de Vlaamse indeling wordt 21% van de bruto toegevoegde waarde gerealiseerd in plattelandsgemeenten, 43% in verstedelijkte gebieden en 36% in centrumsteden (VLM, 2024). De bruto toegevoegde waarde van het platteland bedraagt ongeveer de helft van die van de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden.

Tabel 17: Toegevoegde waarde naar type regio (%), 2022-2023, België – EU-27

Type regio	BE 2022	BE 2023	EU 2022
Predominantly urban	70%	70%	52%
Intermediate	25%	25%	34%
Predominantly rural	5%	5%	14%

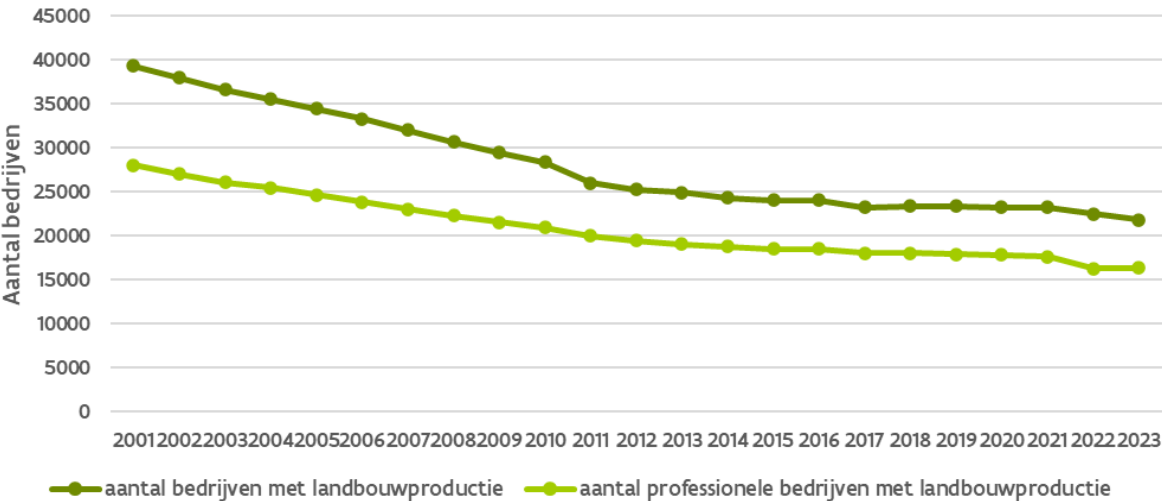
Bron : Eurostat - https://doi.org/10.2908/URT_10R_3GVA

2.4 SECTORALE INDICATOREN: STRUCTUUR VAN DE LANDBOUW

2.4.1 Aantal landbouwbedrijven (C.12)

Vlaanderen telt anno 2024 21.514 landbouwbedrijven. Het aantal landbouwbedrijven neemt gestaag af (figuur 11), gemiddeld met 3% per jaar. Sinds 2001 is het aantal bedrijven met 45% gedaald. Sinds 2011 gaat de afname trager.

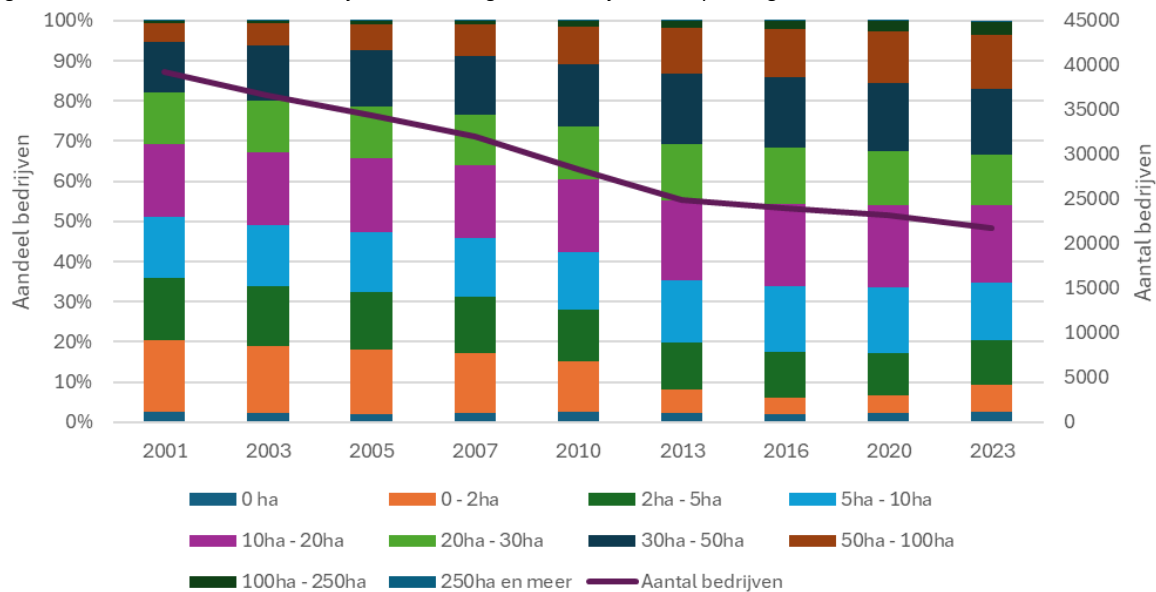
Figuur 11: Aantal bedrijven met landbouwproductie en aantal professionele bedrijven, 2001-2023, Vlaanderen

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium)

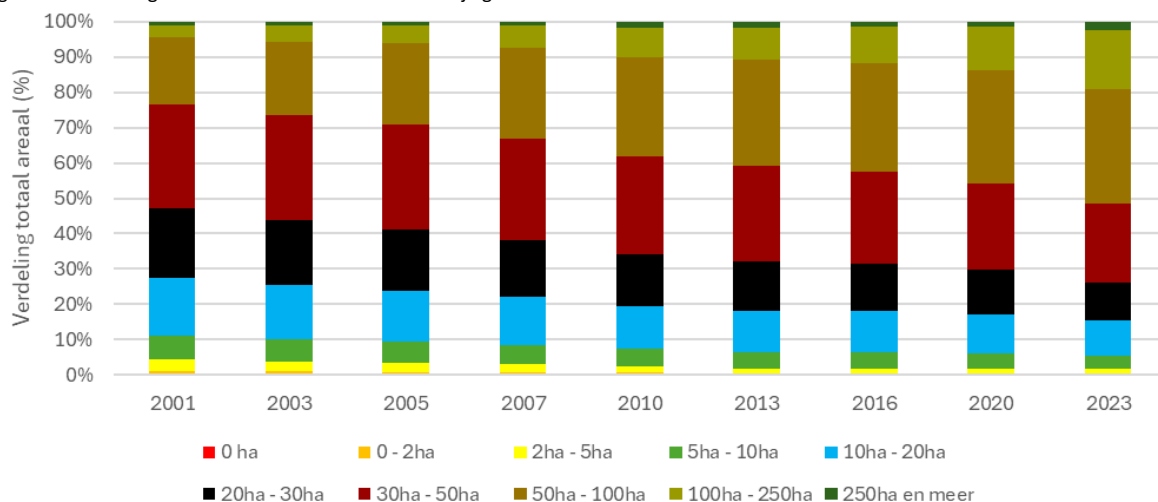
Figuur 12 geeft de verdeling van de bedrijven per fysieke grootteklasse weer. Terwijl in 2001 de helft van de bedrijven kleiner was dan 10 ha, is anno 2023 nog 35% van de bedrijven kleiner dan 10 ha. Terwijl in 2001 nog slechts 5% van de bedrijven groter was dan 50 ha, is dat in 2023 opgelopen tot 17% van de bedrijven. Figuur 13 geeft weer welk percentage van het landbouwareaal wordt gebruikt door de bedrijven in een bepaalde grootteklasse. Tot 2010 was het grootste aandeel van het totale areaal (29%) bij bedrijven met 30-50 ha grond. Sinds 2013 is het grootste aandeel landbouwareaal ($\geq 30\%$) bij bedrijven met 50-100 ha grond. Terwijl in 2001 zo'n 5% van het landbouwareaal in handen was van bedrijven met meer dan 100 ha grond, is dat in 2023 opgelopen tot 19%.

Figuur 12: Evolutie aantal landbouwbedrijven en verdeling van de bedrijven naar fysieke grootteklasse

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium)

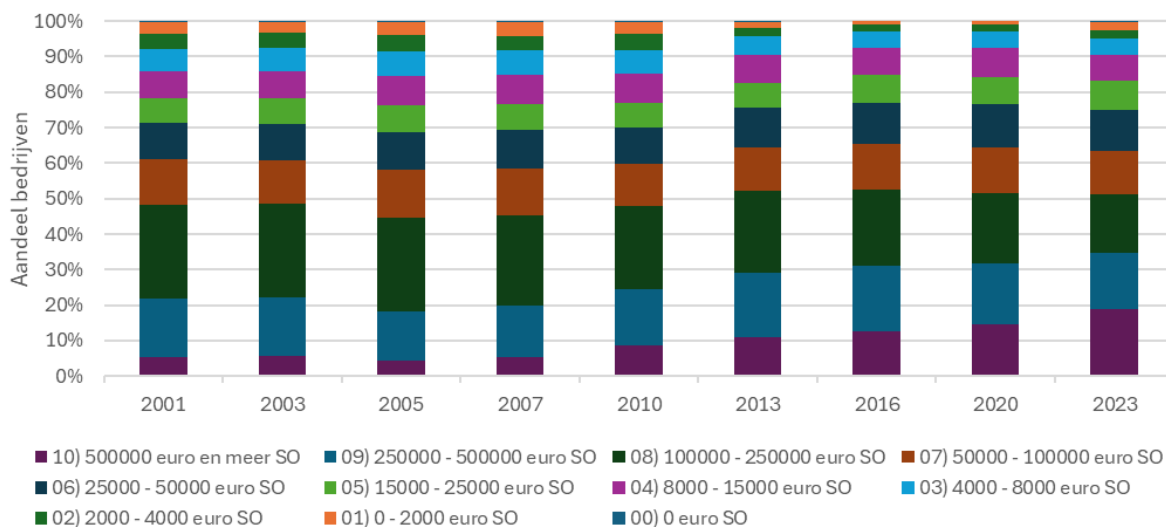
Figuur 13: Verdeling van het totaal areaal over de bedrijfsgrootteklassen

Bron: Agentschap Landbouw en Visserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium)

Figuur 14 toont de verdeling van het aantal bedrijven naar economische grootteklasse. In 2001 haalde slechts 5% van de bedrijven een standaardomzet van 500.000 euro of meer. In 2023 is dat aandeel opgelopen tot 19%. Aan de andere zijde haalde in 2001 ongeveer 29% van de bedrijven een standaardomzet van minder dan 25.000 euro (grens professioneel bedrijf), in 2023 heeft nog steeds ca. 25% een standaardomzet van minder dan 25.000 euro.

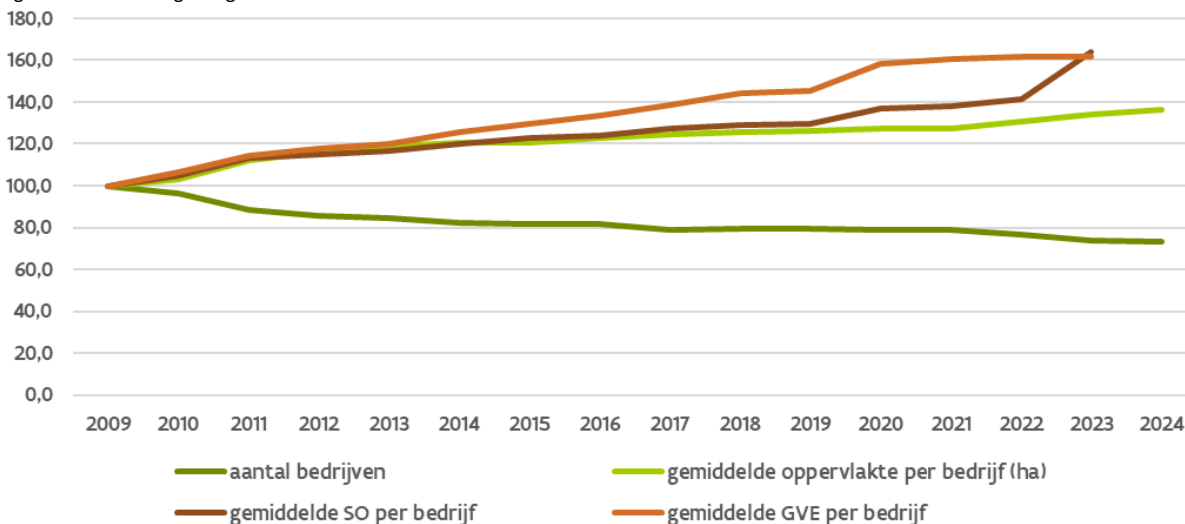
Figuur 14: Verdeling van het aantal bedrijven naar economische grootteklasse, Vlaanderen, 2001-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium)

Figuur 15 geeft de schaalvergroting weer met als referentie het jaar 2009. We zien dat het aantal bedrijven afneemt, terwijl de gemiddelde oppervlakte en de gemiddelde standaardoutput van de bedrijven toenemen. De grootte van een landbouwbedrijf bedroeg in 2001 gemiddeld 16,17 ha en steeg elk jaar verder tot gemiddeld 28,74 ha in 2024.

Figuur 15: Schaalvergroting als index 2009= 100

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

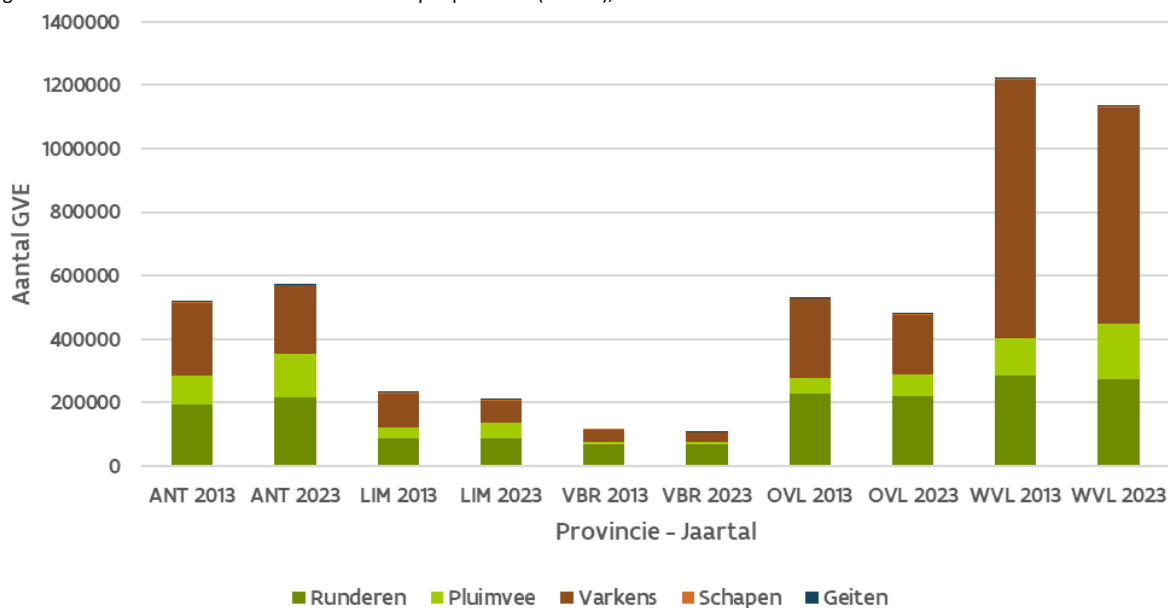
Teeltgroep	2001	2005	2010	2015	2020	2024
VOEDERGEWASSEN	372.099	342.944	338.852	342.285	351.317	342.538
weiden	237.935	226.314	215.311	217.575	221.389	219.366
maïs	127.302	110.961	117.626	119.915	125.231	117.881
AKKERBOUW	203.152	229.637	224.872	212.507	208.799	201.193
granen	113.178	142.969	149.261	142.030	123.652	112.987
tarwe	52.527	73.093	74.144	69.374	59.024	42.122
korrelmaïs	38.960	51.572	57361	52.310	44.656	51.070
gerst	15.128	11.062	12.091	15.307	15.932	17.775
aardappelen (excl. pootgoedteelt)	39.557	38.960	44.911	42.155	51.895	53.416
suikerbieten	36.357	32.747	20.747	17.647	18.555	19.364
TUINBOUW	50.744	49.072	49.989	51.699	55.692	55.281
groenten	28.734	26.911	27.813	28.519	32.260	32.730
groenten in openlucht	27.598	25.791	26.807	27.523	31.055	31.496
groenten onder beschutting	1.136	1.120	1.006	997	1.205	1.234
fruit	16.055	16.060	16.104	17.028	17.414	16.465
appelen	8.149	7.138	6.369	6.035	4.918	3.974
peren	5.418	6.323	7.422	8.306	9.541	9.432
niet-eetbare tuinbouwproducten	5.955	6.101	6.072	6.151	6.018	6.086
boom- en heesterkwekerij	3.878	4.118	4.287	4.760	4.732	4.896
ANDERE	9.159	8.030	3.153	2.607	8.918	19.212
TOTAAL	635.154	629.684	616.866	609.098	624.727	618.225

Binnen Vlaanderen zijn er ook grote verschillen tussen de provincies. Een derde van het landbouwareaal ligt in de provincie West-Vlaanderen en een kwart in de provincie Oost-Vlaanderen. Het aandeel van de overige provincies schommelt rond 15%. Ook het areaal bouwland is gelijkaardig verdeeld over de provincies. Blijvend grasland komt vooral voor in West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Antwerpen. Blijvende teelten zijn voor de helft in Limburg gelegen en voor een kwart in Vlaams-Brabant. Er is ongeveer voor 2.598 ha beschutte teelt in Vlaanderen, waarvan 1.234 ha groenten en 356 ha sierteelt.

pagina 34 van 315

afnam, nam in de provincie Antwerpen het aantal grootvee-eenheden toe. In Limburg en Oost-Vlaanderen daalde het aantal grootvee-eenheden relatief gezien het grootst (ca. -10%). In alle provincies daalt het aantal varkens en stijgt het aantal pluimvee en geiten. Het aantal schapen steeg enkel in Oost-Vlaanderen. Het aantal runderen steeg enkel in de provincie Antwerpen. Terwijl in 2013 het aandeel varkens in de totale grootvee-eenheden zo'n 55% bedroeg en het aandeel pluimvee 11%, is dat in 2023 respectievelijk 47% en 17% (C.23).

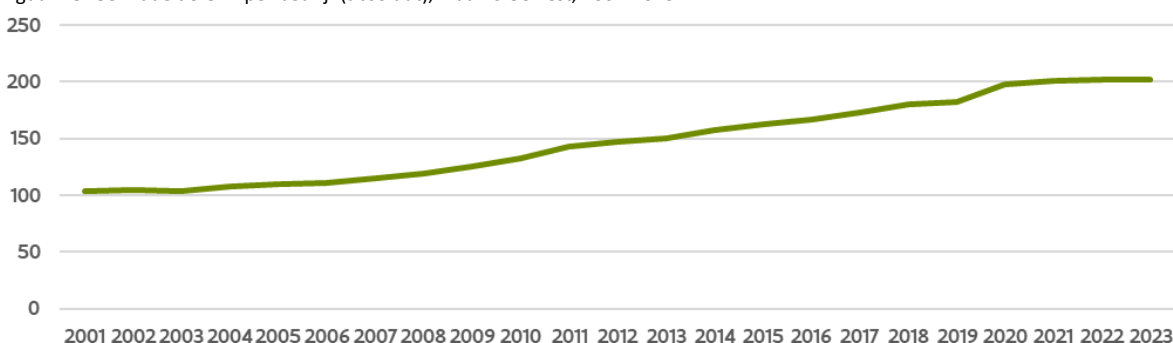
Figuur 17: Evolutie van aantal GVE naar diersoort per provincie (NUTS2), 2013-2023

Bron: Eurostat - https://doi.org/10.2908/EF_LSK_MAIN

Terwijl het aantal GVE in de periode 2013-2023 met 4% is afgenomen, is het aantal bedrijven met dieren met 41% afgenomen. Hierdoor stijgt de gemiddelde GVE per bedrijf. Ook daar zijn er grote verschillen tussen types dieren en de provincies. De gemiddelde GVE per bedrijf voor runderen steeg het sterkst in de provincie Antwerpen. De gemiddelde GVE per bedrijf voor pluimvee is in alle provincies minstens verdubbeld. De gemiddelde GVE bij geitenbedrijven is verviervoudigd in West-Vlaanderen en verdrievoudigd in Antwerpen.

Figuur 18: Gemiddelde GVE per bedrijf (absoluut), Vlaams Gewest, 2001-2023

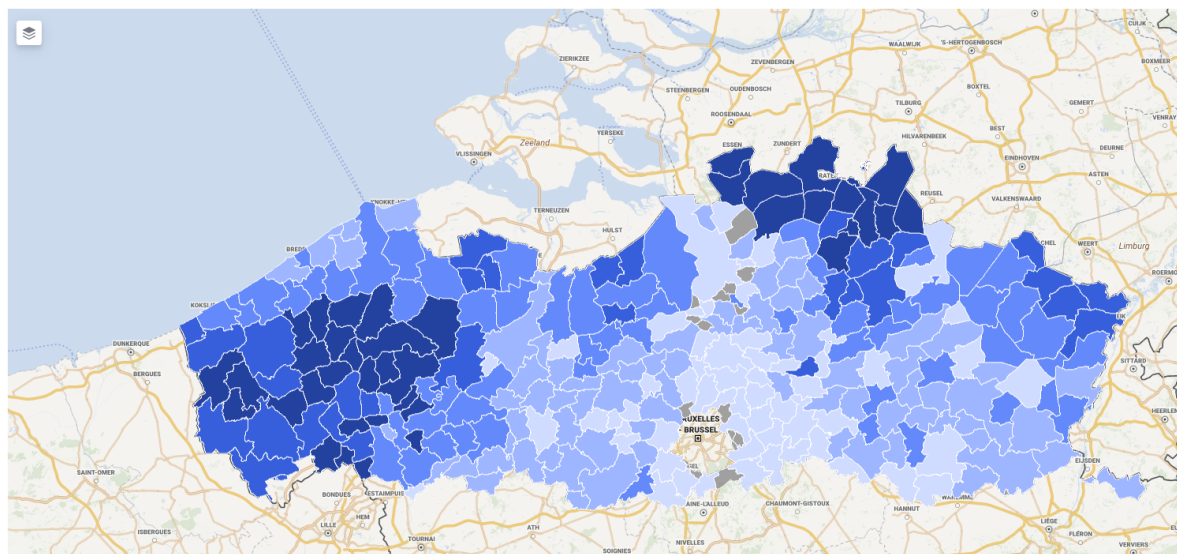

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium).

De veedichtheid (in GVE/ha) is hoog in Vlaanderen (4,07 GVE/ha in 2023). Vlaanderen heeft de hoogste waarde in vergelijking met de naburige lidstaten. Ten opzichte van het EU-gemiddelde is de veedichtheid zeer hoog. Figuur 19 geeft de gemiddelde veebezetting per ha per gemeente weer. Uit de figuur blijkt dat de gemiddelde veebezetting per ha het laagst is in de Vlaamse Ruit, het sterk verstedelijkte gebied tussen Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent. De gemiddelde veebezetting per ha is het hoogst in de Noorderkempen en in centraal-West-Vlaanderen. Daarna volgen de rest van West-Vlaanderen, Noord-Limburg en de Polders.

Regio	2010	2013	2016	2020	2023
EU-27	0,76	0,74	0,78	0,76	-
België	2,78	2,72	2,76	2,68	2,52
Vlaanderen	4,37	4,27	4,40	4,35	4,07
Denemarken	1,84	1,56	1,56	1,59	-
Duitsland	1,04	1,08	1,06	0,98	0,91
Frankrijk	0,80	0,78	0,80	0,75	0,72
Luxemburg	1,25	1,23	1,30	1,24	-
Nederland	3,54	3,53	3,77	3,46	3,32

6,00 - Max (34,53) 4,00 - 6,00 2,00 - 4,00 1,00 - 2,00 Min (0,00) - 1,00 (Empty)

Regio	2010	2013	2016	2020	2023
Vlaanderen	1,50	1,43	1,51	1,44	1,43
België	1,36	1,29	1,32	1,22	1,19

pagina 37 van 315

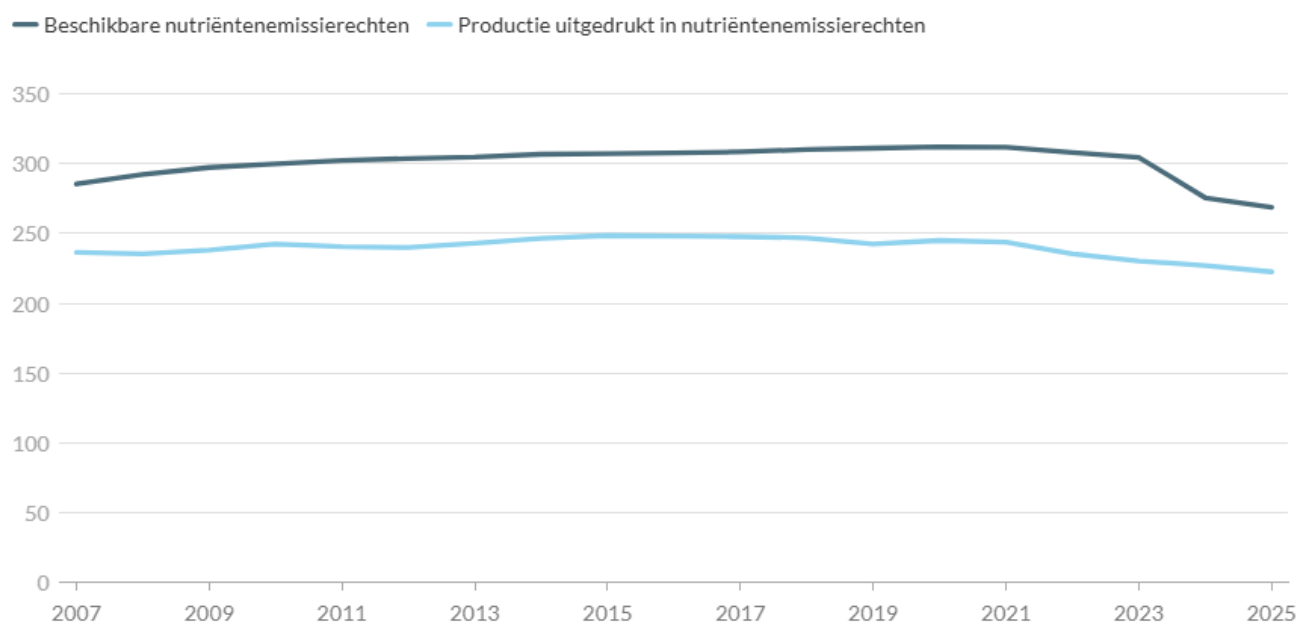
2.4.3.3 Aanvullende indicator: evolutie van de nutriëntenemissierechten

In 2025 waren er 268,8 miljoen nutriëntenemissierechten (NER's) beschikbaar in het Vlaams Gewest. NER's zijn verhandelbare productierechten die bepalen hoeveel dieren een landbouwbedrijf maximaal mag houden. Er werden in totaal 47,8 miljoen dieren gehouden in 2025, wat op basis van de omrekeningswaarden van het Mestdecreet, overeenkomt met 222,6 miljoen benutte NER's.

Tussen 2007 en 2021 nam het aantal nutriëntenemissierechten toe als gevolg van de toekenning van extra rechten bij (bijkomende) mestverwerking. Sinds 1 januari 2022 is dat niet meer mogelijk en sinds 2024 wordt een deel van de ongebruikte NER's geannuleerd, in het kader van het stikstofdecreet. Dat heeft als doel de veestapel niet verder te laten groeien en zo geen verhoging meer te hebben van stikstofemissies en mestproductie. Er werden in 2024 24,9 miljoen ongebruikte NER's geannuleerd. Verder leidde de vrijwillige stopzetting van varkensbedrijven (de zgn. *varkenscalls*) tot het schrappen van 6,2 miljoen nutriëntenemissierechten. Door de maatregelen is de marge aan onbenutte nutriëntenemissierechten gedaald van 24% in 2023 tot 17% in 2025. De grafiek (figuur 20) toont de afnemende marge.

Er zijn vier soorten NER-D: NER-D_R (runderen), NER-D_V (varkens), NER-D_P (pluimvee) en NER-D_A (andere).

Figuur 20: Nutriëntenemissierechten (in miljoen NER's), Vlaams Gewest, 2007-2025

Bron: Statistiek Vlaanderen - [Nutriëntenemissierechten | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/nutriëntenemissierechten)

2.4.3.4 Aanvullende indicator: mestproductie in Vlaanderen

De netto hoeveelheid nutriënten in dierlijke mest die geproduceerd wordt in Vlaanderen, wordt bepaald door het aantal dieren, de voedersamenstelling en -hoeveelheid waarmee de dieren gevoederd worden en het staltype waarin de dieren gehuisvest zijn.

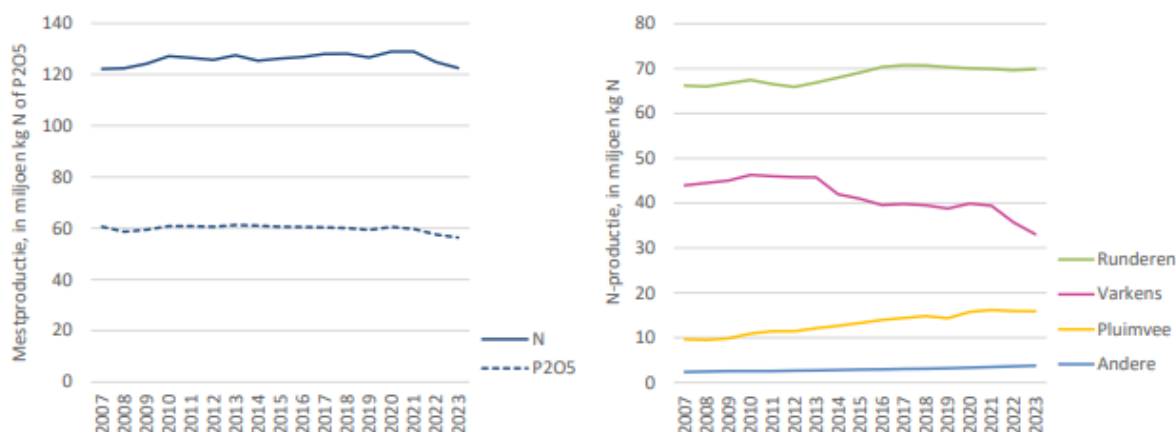
In 2023 werd 122,5 miljoen kg N (stikstof) en 56,3 miljoen kg P₂O₅ (fosfaat) uit dierlijke mest geproduceerd in Vlaanderen, wat een duidelijke verdere afname is t.o.v. 2022. De netto N-productie is met 2,4 miljoen kg N

gedaald t.o.v. 2022 (-1,9%) en de P₂O₅-productie is met 1,2 miljoen kg P₂O₅ gedaald t.o.v. 2022 (-2,1%). Deze afname is in hoofdzaak het gevolg van de verdere daling van het aantal varkens in 2023. De mestproductie door varkens is met 2,7 miljoen kg N en 1,2 miljoen kg P₂O₅ gedaald in 2023 t.o.v. 2022.

De netto N-productie uit dierlijke mest bereikt in 2023 opnieuw een vergelijkbaar niveau met 2007, voorafgaand aan de uitbreidingsmogelijkheden met mestverwerking. De P_2O_5 -productie is merkbaar gedaald in 2022 en 2023 en is lager dan in 2007 (-7,0%). Dat is een gevolg van de afname van het aantal varkens en van de daling van de gemiddelde regressiecijfers voor P_2O_5 bij een aantal pluimveecategorieën, waardoor de P_2O_5 -uitscheiding per dier beperkt gedaald is (VLM, 2025).

Van de 122,5 miljoen kg N die geproduceerd werd in Vlaanderen is 57% afkomstig van runderen, 27% van varkens, 13% van pluimvee en 3% van andere landbouwhuisdieren.

Figuur 21: Evolutie van de N- en P₂O₅-productie uit dierlijke mest in Vlaanderen en van de N-productie per diersoort

Bron: VLM

2.4.4 Biologische landbouw (C.33)

Er zijn in Vlaanderen in 2023 in totaal 623 biologische bedrijven. Dat is 3% van alle bedrijven met landbouwproductie in Vlaanderen of 4% van de professionele bedrijven met landbouwproductie. Het biologische areaal bedraagt 9.984 ha, waarvan 13% nog in omschakeling is. Het totale biologische areaal bedraagt slechts 2% van het totaal landbouwareaal. Het areaal dat in omschakeling is, neemt de laatste jaren af.

////////////////////////////////////

The chart illustrates the rapid growth of organic farming in the Netherlands. The total area under organic certification has increased from approximately 3,100 hectares in 2005 to over 10,000 hectares in 2023. The area in transition has grown from about 500 hectares in 2005 to nearly 1,400 hectares in 2023. The number of organic farming businesses has also increased significantly, from around 230 in 2005 to over 600 in 2023.

Jaar	waarvan biologisch areaal (ha)	waarvan areaal in omschakeling (ha)	aantal biologische landbouwbedrijven
2005	~2,600	~500	~230
2010	~3,100	~700	~250
2015	~4,400	~1,000	~380
2020	~7,000	~2,100	~600
2021	~7,400	~2,400	~620
2022	~8,300	~1,700	~630
2023	~8,700	~1,400	~640

In tabel 23 wordt de bio-veestapel weergegeven. Het aandeel biologische dieren maakt slechts een heel beperkt aandeel uit van de totale veestapel (max. 2%, voor overige runderen en legkippen).

Diergroep	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Runderen	2.676	2.565	5.872	6.211	6.499	6.263
Melkkoeien	1.191	1.141	3.406	3.437	3.675	3.644
Overige runderen	1.485	1.424	2.466	2.774	2.824	2.619
Varkens	1.672	3.452	10.932	13.285	21.020	17.981
Pluimvee	264.376	409.097	705.748	792.460	666.793	623.986
Legkippen	90.981	168.201	315.582	325.102	298.364	301.541
Opfokpoeljen	49.180	97.780	102.884	160.759	138.408	131.213
Vleeskippen	124.170	143.017	287.052	302.984	229.461	190.922
Overige pluimvee	45	99	230	3.615	560	310
Schapen	1.859	2.132	2.452	2.304	1.798	2.117
Geiten	2.992	4.906	6.803	8.462	6.745	4.495
Paarden en paardachtigen	81	70	132	129	110	93

////////////////////////////////////

3 INKOMEN, CONCURRENTIEVERMOGEN EN POSITIE VAN DE LANDBOUWER

Voluit: levering van een bijdrage aan een billijk en toereikend inkomen voor landbouwers en hun concurrentievermogen op de lange termijn, met inbegrip van de positie van landbouwers in de waardeketen

3.1 STRUCTUUR VAN DE LANDBOUW

Dit deel komt in belangrijke mate overeen met deel 2.4 sectorale indicatoren. Een aantal extra tabellen en figuren is toegevoegd en er zijn tekstuele aanvullingen bij de tabellen en figuren die gemeenschappelijk zijn.

3.1.1 Aantal landbouwbedrijven, totaal en per bedrijfstype

Het aantal landbouwbedrijven daalt voortdurend. Vlaanderen telt in 2024 21.514 landbouwbedrijven (figuur 23). Daarvan heeft 74% een beroepsmatig karakter (standaardoutput van minstens 25.000 euro), wat overeenkomt met 16.337 bedrijven. Sinds 2001 is het aantal bedrijven met 45% gedaald. De daling verloopt (iets) trager na 2010. Sinds 2010 is het aantal bedrijven met 24% gedaald.

Figuur 23: Aantal bedrijven met landbouwproductie en aantal professionele bedrijven (standaardoutput minstens 25.000 euro), 2001-2024, Vlaanderen

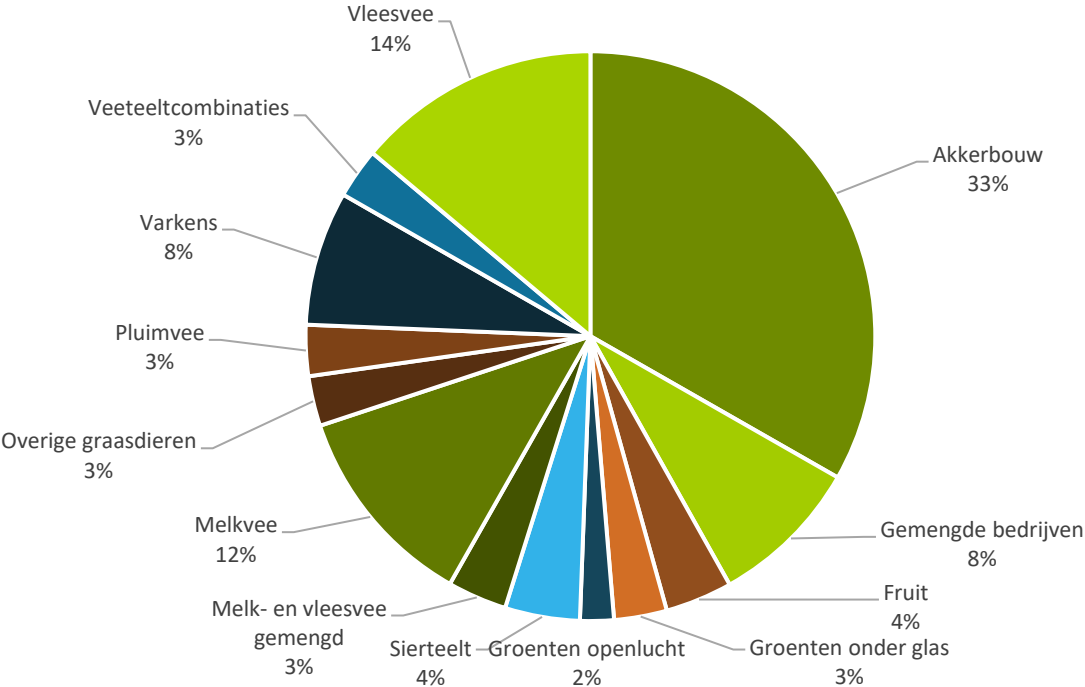
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium)

Akkerbouwbedrijven hebben het grootste aandeel in de bedrijven (33%), op afstand gevolgd door vleesvee (14%) en melkvee (12%) (figuur 24). Sinds 2010 is het aandeel van akkerbouwbedrijven sterk toegenomen. Het aandeel van vleesveebedrijven, melk- en vleesvee gemengd, veeteeltcombinaties, gemengde bedrijven en varkensbedrijven neemt af. Het aandeel melkveebedrijven blijft vrij stabiel. Bedrijven die de veeteeltactiviteit stopzetten, vooral landbouwers op leeftijd, en (een deel van) de akkerbouw aanhouden, doen het aantal

akkerbouwbedrijven toenemen. Daarnaast zijn er bedrijven die zich richten op en specialiseren in melkvee, waardoor het aantal gemengde bedrijven met melkvee afneemt en het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven op peil blijft.

Akkerbouwbedrijven tellen een groot aantal niet-professionele bedrijven, hun aandeel in de professionele land- en tuinbouwbedrijven ligt met 20,8% een stuk lager dan hun aantal in de totale land- en tuinbouw (figuur 25). Melkveebedrijven hebben hier een hoger aandeel van bijna 16%, gevolgd door vleesvee met bijna 14%. Melkveebedrijven zijn nagenoeg altijd professioneel. Ook binnen de professionele bedrijven neemt het aandeel van akkerbouwbedrijven toe. Het aandeel van gemengde rundveebedrijven, gemengde veeteeltbedrijven en varkensbedrijven daarentegen nam af. Het aandeel van professionele vleesvee- en melkveebedrijven blijft vrij stabiel.

Figuur 24: Aantal land- en tuinbouwbedrijven naargelang specialisatie, %, 2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

Sector	Percentage (%)
akkerbouw	20,8
groenten open lucht	2,2
groenten onder glas	3,9
fruit	4,6
sierteelt	3,9
gemengde tuinbouw	1,3
diverse gemengde bedrijven	10,7
melkproductie	15,8
rundvleesproductie	13,7
gemengd rundvee	4,0
andere graasdieren (schapen, enz.)	1,2
varkens	10,3
pluimvee	3,6
gemengde bedrijven veeteelt	3,8

3.1.2 Tewerkstelling

Tabel 24: Tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven, 2010-2023

jaar	aantal bedrijven	aantal arbeidskrachten regelmatig tewerkgesteld	aantal VAK	aantal familiale VAK	aantal niet-familiale VAK
2010	28.331	56.575	44.058	30.876	13.182
2011	25.966	51.530	40.828	27.913	12.915
2012	25.217	52.302	41.249	27.094	14.155
2013	24.884	51.583	41.141	26.434	14.707
2016	23.981	48.453	39.315	22.043	17.272
2020	23.225	45.938	37.130	20.147	16.983
2023	21.759	43.595	35.330	18.318	17.012

Tabel 25 en tabel 26 tonen de tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven naargelang het bedrijfstype voor 2023.

Tabel 25: Tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven naargelang bedrijfstype, 2023

bedrijfstype	aantal bedrijven	aantal VAK	aantal familiale VAK	aantal niet- familiale VAK	aantal VAK / bedrijf
Akkerbouw	7.149	5.670	3.677	1.993	0,8
Groenten onder glas	646	4.935	551	4.384	7,6
Groenten openlucht	385	918	468	450	2,4
Fruit	816	2.868	597	2.270	3,5
Sierteelt onder glas	227	1.373	141	1.232	6,0
Boomkwekerij en sierteelt openlucht	447	1.649	238	1.411	3,7
Overige tuinbouw - excl. boomkwekerij en sierteelt openlucht	221	962	235	727	4,4
Melkvee	2.607	4.603	3.614	989	1,8
Vleesvee	2.975	3.141	2.643	498	1,1
Melk- en vleesvee gemengd	712	1.068	875	193	1,5
Overige graasdieren	607	532	354	178	0,9
Varkens	1.690	2.273	1.360	914	1,3
Pluimvee	599	916	449	467	1,5
Veeteeltcombinaties	633	1.102	907	194	1,7
Gemengde bedrijven	2.045	3.322	2.210	1.113	1,6
Totaal	21.759	35.330	18.318	17.012	1,6

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

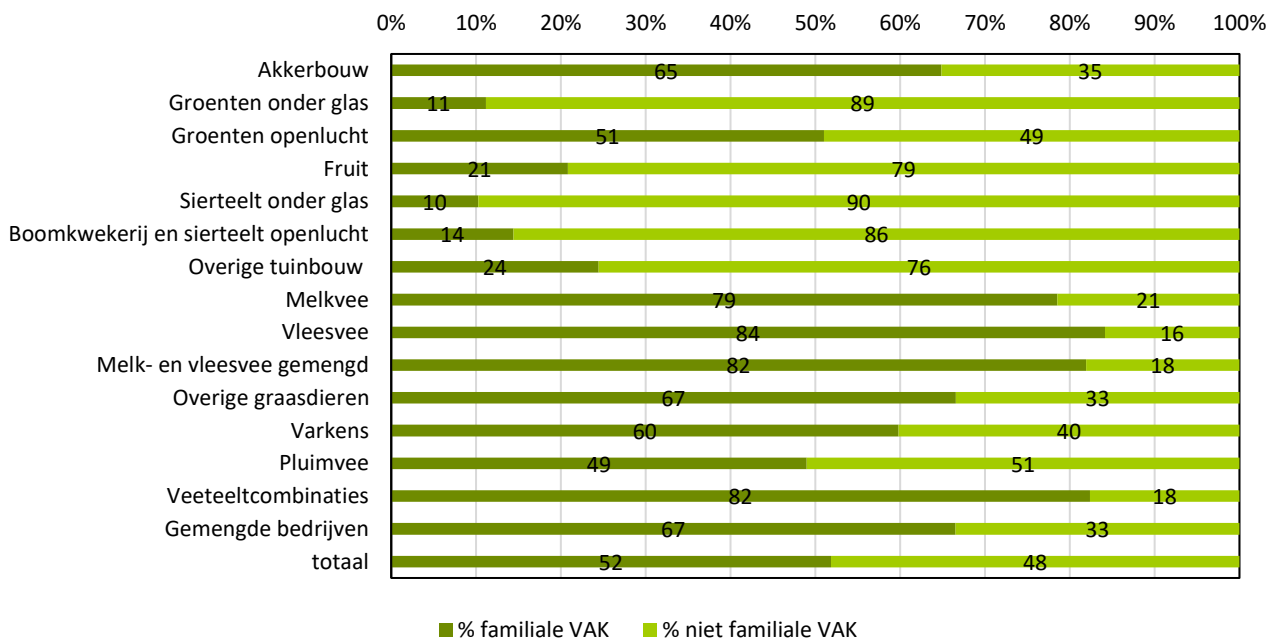
De akkerbouw heeft een groot aandeel in het aantal bedrijven (33%), maar heeft slechts 16% van het aantal VAK en 20% van het aantal familiale VAK. Het aantal VAK per bedrijf is daardoor het laagst van alle sectoren. Met slechts 12% van de bedrijven telt de melkveesector daarentegen 20% van het aantal familiale VAK. Het aantal voltijdse niet-familiale VAK is in verhouding hoog in de glastuinbouw groenten, de sierteelt en in de fruitteelt. Die sectoren werken vaak met vaste arbeidskrachten in loondienst of met seizoenarbeiders voor piekmomenten zoals de oogst. De groenten onder glas vertegenwoordigen met slechts 3% van de bedrijven maar liefst 26% van de voltijdse niet-familiale VAK. Het aantal VAK per bedrijf is daardoor het hoogst en komt uit op 7,6. De hoge inzet van externe niet-familiale arbeidskrachten in de tuinbouw blijkt ook uit het aandeel van die arbeidskrachten in de totale tewerkstelling (figuur 26): in de tuinbouwsectoren ligt het aandeel van de niet-familiale arbeidskrachten boven de 75%. Het aandeel familiale arbeidskrachten is het hoogst in de rundveesectoren en de gemengde veeteeltbedrijven. In de varkenssector is 40% niet-familiaal en in de pluimveesector 51%. Voor het totaal van de land- en tuinbouw is 52% van de arbeid familiaal en 48% niet-familiaal.

Tabel 26: Tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven, aandeel naargelang bedrijfstype (%), 2023

bedrijfstype	aantal bedrijven	aantal arbeidskracht en regelmatig tewerkgesteld	aantal VAK	aantal familiale VAK	aantal niet-familiale VAK
Akkerbouw	33	25	16	20	12
Groenten onder glas	3	8	14	3	26
Groenten openlucht	2	2	3	3	3
Fruit	4	4	8	3	13
Sierteelt onder glas	1	3	4	1	7
Boomkwekerij en sierteelt openlucht	2	4	5	1	8
Overige tuinbouw - excl. boomkwekerij en sierteelt openlucht	1	2	3	1	4
Melkvee	12	13	13	20	6
Vleesvee	14	11	9	14	3
Melk- en vleesvee gemengd	3	3	3	5	1
Overige graasdieren	3	2	2	2	1
Varkens	8	7	6	7	5
Pluimvee	3	3	3	2	3
Veeteeltcombinaties	3	3	3	5	1
Gemengde bedrijven	9	10	9	12	7
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

Figuur 26: Aandeel familiale versus niet-familiale tewerkstelling (%) naargelang bedrijfstype, Vlaanderen, 2023

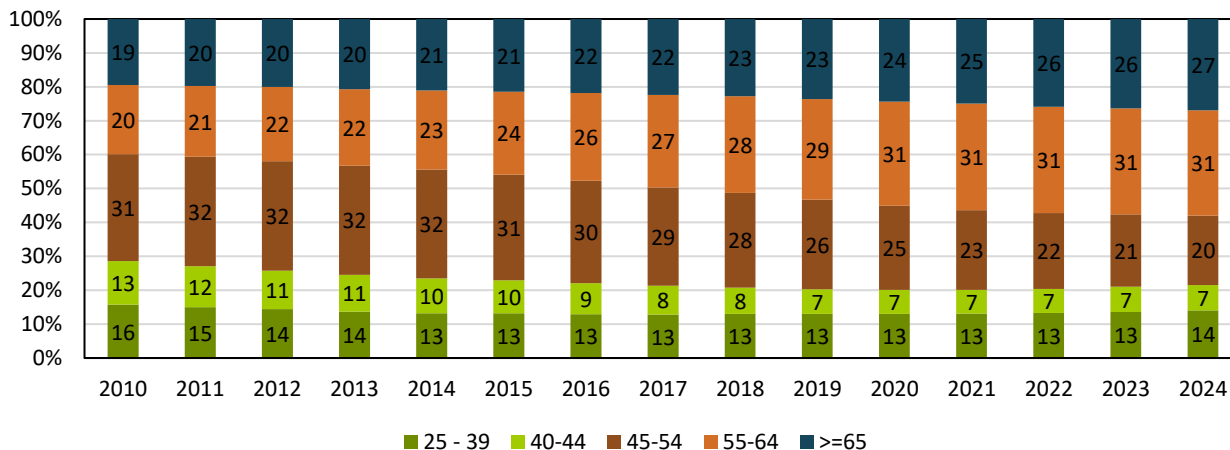

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

3.1.3 Leeftijd en opvolging bedrijfsleiders

De landbouwbevolking vergrijst. Figuur 27 toont het aandeel bedrijfsleiders naargelang de leeftijdscategorie. Het aandeel bedrijfsleiders tussen 55 en 64 jaar en ouder dan of gelijk aan 65 jaar neemt voortdurend toe. In 2023 is 58% van de bedrijfsleiders 55 jaar en ouder. In 2010 was dat nog 40%. Dat gaat vooral ten koste van de leeftijdscategorie 40 en 44 jaar en 45-54 jaar.

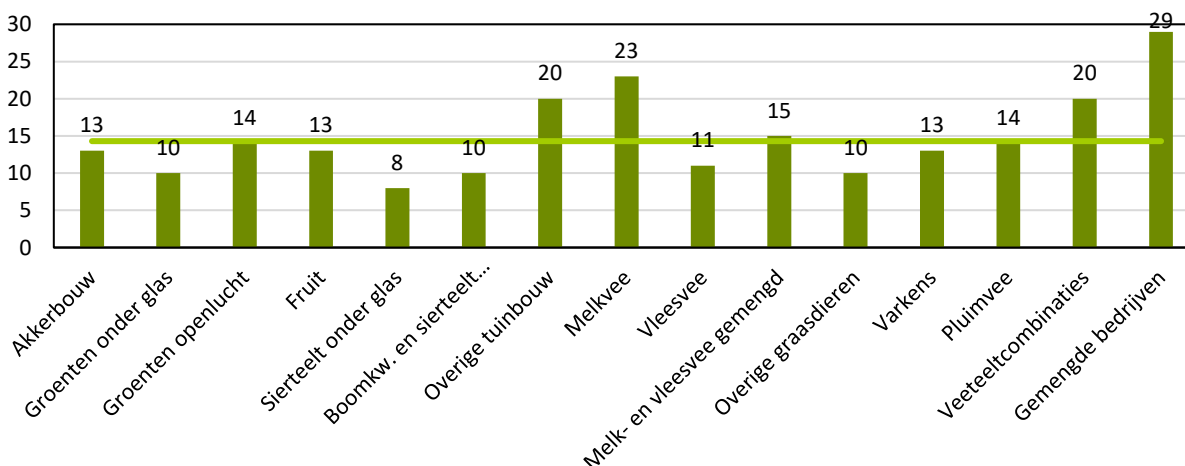
Figuur 27: Aandeel bedrijfsleiders naargelang leeftijdscategorie, Vlaanderen, 2010-2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Het aandeel van de bedrijfsleiders van 50 jaar en ouder met een vermoedelijke bedrijfsopvolger ligt laag. In Vlaanderen heeft 14,3% van de bedrijfsleiders van 50 jaar en ouder een opvolger (figuur 28). Het aandeel is het hoogst voor gemengde bedrijven (23%) en melkveebedrijven (20%). Het is het laagst voor sierteelt onder glas (8%). De opvolging stelt vooral problemen bij de kleinere bedrijven. Hoe groter de bedrijven, hoe groter het aandeel dat beschikt over een vermoedelijke opvolger.

Figuur 28: Aandeel bedrijfsleiders van 50 jaar en ouder met een vermoedelijke opvolging naargelang bedrijfstype en voor Vlaanderen (horizontale lijn), Vlaanderen, 2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

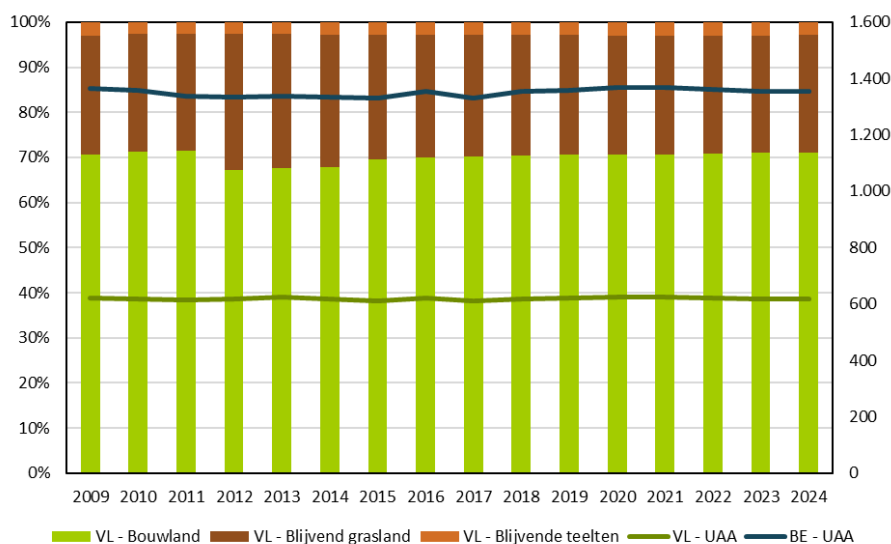
3.1.4 Landbouwareaal

Het totale landbouwareaal in Vlaanderen bedraagt 618.230 hectare in 2024 en het blijft relatief stabiel over de tijd. Het areaal in Vlaanderen bestaat voor 71% uit bouwland, 26% uit blijvend grasland en 3% uit blijvende teelten. In België is de verdeling: 64% bouwland, 34,5% blijvend grasland en 1,5% blijvende teelten.

46% van het landbouwareaal in België ligt in Vlaanderen. Van alle bouwland in België ligt ongeveer de helft in Vlaanderen en de helft in Wallonië. Slechts een derde van alle blijvend grasland in België ligt in Vlaanderen, maar wel 85% van alle blijvende teelten.

Ongeveer 55% van het landbouwareaal in Vlaanderen bestaat uit voedergewassen, een derde uit akkerbouwgewassen, 9% uit tuinbouw en 3% uit overige teelten. Binnen de voedergewassen zijn weiden (35%) en maïs (19%) de belangrijkste teelten. Binnen de akkerbouw zijn vooral de granen (18%) en aardappelen (9%) de belangrijkste teelten. De groenten openlucht maken 5% van het landbouwareaal uit en fruit 3%. De groenten onder glas zijn goed voor 1%.

Figuur 29: Evolutie van het landbouwareaal – totaal (Vlaanderen en België) en onderverdeeld naar bouwland, blijvend grasland en blijvende teelten (Vlaanderen), 2009-2024

Bron: Eurostat, https://doi.org/10.2908/APRO_CPSHR

teeltgroep	2001	2005	2010	2015	2020	2024
VOEDERGEWASSEN	372.099	342.944	338.852	342.285	351.317	342.538
weiden	237.935	226.314	215.311	217.575	221.389	219.366
maïs	127.302	110.961	117.626	119.915	125.231	117.881
AKKERBOUW	203.152	229.637	224.872	212.507	208.799	201.193
granen	113.178	142.969	149.261	142.030	123.652	112.987
tarwe	52.527	73.093	74.144	69.374	59.024	42.122
korrelmaïs	38.960	51.572	57.361	52.310	44.656	51.070
gerst	15.128	11.062	12.091	15.307	15.932	17.775
aardappelen (excl. pootgoedteelt)	39.557	38.960	44.911	42.155	51.895	53.416
suikerbieten	36.357	32.747	20.747	17.647	18.555	19.364
TUINBOUW	50.744	49.072	49.989	51.699	55.692	55.281
groenten	28.734	26.911	27.813	28.519	32.260	32.730
groenten in openlucht	27.598	25.791	26.807	27.523	31.055	31.496
groenten onder beschutting	1.136	1.120	1.006	9.97	1.205	1.234
fruit	16.055	16.060	16.104	17.028	17.414	16.465
appelen	8.149	7.138	6.369	6.035	4.918	3.974
peren	5.418	6.323	7.422	8.306	9.541	9.432
niet-eetbare tuinbouwproducten	5.955	6.101	6.072	6.151	6.018	6.086
boom- en heesterkwekerij	3.878	4.118	4.287	4.760	4.732	4.896
ANDERE	9.159	8.030	3.153	2.607	8.918	19.212
TOTAAL	635.154	629.684	616.866	609.098	624.727	618.225

Binnen Vlaanderen zijn er ook grote verschillen tussen de provincies. Een derde van het landbouwareaal ligt in de provincie West-Vlaanderen en een kwart in de provincie Oost-Vlaanderen. De overige provincies schommelen rond 15% van het landbouwareaal.

Regio en provincie	Landbouwareaal	Bouwland	Blijvend grasland	Blijvende teelten
België	1.354,17	865,59	467,54	21,04
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3,96	2,69	1,24	0,04
Wallonië	731,98	423,64	305,32	3,02
Vlaams Gewest	618,23	439,26	160,98	17,98
Prov. Antwerpen	95,99	64,79	29,9	1,31
Prov. Limburg (BE)	86,09	57,9	18,92	9,27
Prov. Oost-Vlaanderen	146,01	99,98	43,8	2,23
Prov. Vlaams-Brabant	88,37	63,44	20,86	4,07
Prov. West-Vlaanderen	201,76	153,15	47,51	1,11

////////////////////////////////////

3.1.5 Dieraantallen

Vlaanderen telde 1,177 miljoen runderen in 2024, waarvan 326.024 melkkoeien en 110.0838 zoogkoeien. Ten opzichte van 10 jaar geleden is het aantal runderen met 9% gedaald. De daling is te verklaren door de grote afname van het aantal zoogkoeien (-27%), want het aantal melkkoeien steeg in die periode met 12%. Het aantal melkkoeien nam sterk toe na 2012 door de afschaffing van de melkquota in 2014. In 2022 is de piek bereikt met 339.580 melkkoeien, in 2024 is er een daling tot 326.024 melkkoeien.

Daarnaast telde Vlaanderen in 2024 zo'n 5,033 miljoen varkens. Dat is zo'n 16% minder dan in 2014. Vooral het aantal zeugen daalde sterk met 27%. In 2024 waren er 46,827 miljoen stuks pluimvee, waarvan ongeveer een derde legkippen en twee derde vleeskippen. Ten opzichte van 10 jaar geleden is dat een sterke toename met 63%. Vooral het aantal vleeskippen is sterk gestegen, met maar liefst 80%.

De laatste jaren is er een sterke impact van de stikstofproblematiek op de evolutie van de dieraantallen. Daarnaast zijn slapende nutriëntenemissierechten (NER's) uit de markt gehaald en is er een afroming van het aantal NER's in geval van bedrijfsoverdracht. De totale veestapel kan daardoor niet meer toenemen, er zijn wel nog verschuivingen mogelijk tussen diercategorieën.

Tabel 29: Evolutie van de dieren aantallen, 2005-2024, Vlaanderen

Diergroep	2005	2010	2015	2020	2024	Evolutie 2014-2024
aantal runderen	1.350.304	1.303.865	1.321.005	1.265.729	1.177.277	-9%
waarvan melkkoeien	292.842	285.125	304.304	332.119	326.024	12%
waarvan zoogkoeien	174.217	175.096	153.268	127.363	110.838	-27%
aantal varkens	5.952.518	6.037.133	5.981.191	5.833.068	5.033.516	-16%
waarvan aantal zeugen	568.311	505.930	429.916	382.741	332.212	-24%
aantal stuks pluimvee	30.385.744	29.125.264	32.128.295	45.591.377	46.826.836	63%
waarvan vleeskippen	17.633.155	18.310.246	19.930.414	30.873.484	31.817.090	80%
waarvan legkippen	11.605.059	9.961.226	11.667.474	14.037.120	14.292.091	37%

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

Uitgedrukt in grootvee-eenheden telde België in 2023 zo'n 3,4 miljoen dieren. 74% hiervan zit op Vlaamse bedrijven. In Vlaanderen zelf zijn er grote verschillen tussen de provincies. Van de 2,5 miljoen GVE in Vlaanderen, zitten er 45% in West-Vlaanderen, 23% in Antwerpen, 19% in Oost-Vlaanderen, 8% in Limburg en 4% in Vlaams-Brabant. Terwijl in de periode 2013-2023 het aantal GVE in Vlaanderen met ca. 108.000 stuks afnam, nam in de provincie Antwerpen het aantal grootvee-eenheden toe. In Limburg en Oost-Vlaanderen daalde het aantal grootvee-eenheden relatief gezien het meeste (ca. -10%). In alle provincies daalt het aantal varkens en stijgt het aantal pluimvee en geiten. Het aantal schapen steeg enkel in Oost-Vlaanderen. Het aantal runderen steeg enkel in de provincie Antwerpen.

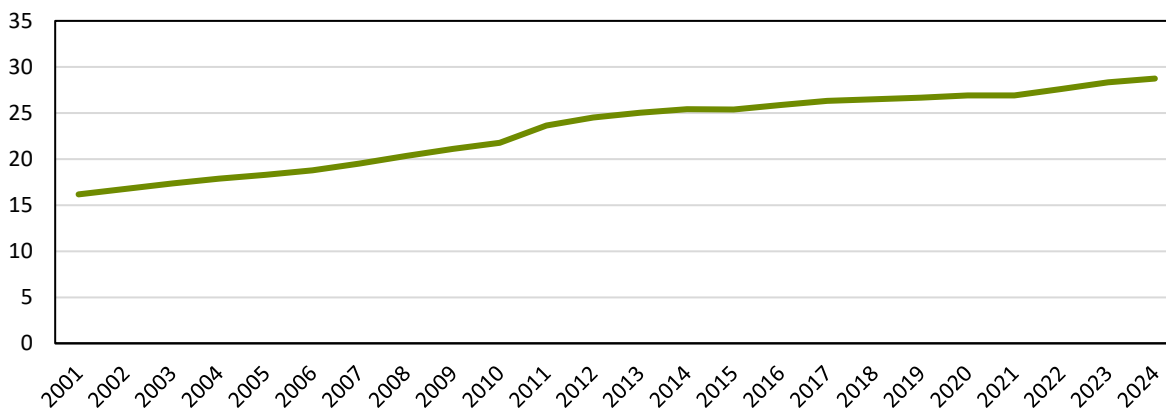
[illegible]

Stacked bar chart showing the number of animals in different categories (Runderen, Pluimvee, Varkens, Schapen, Geiten) for various regions (ANT, LIM, VBR, OVL, WV) in 2013 and 2023. The Y-axis represents the number of animals, ranging from 0 to 1,400,000. The X-axis lists the regions and years. The legend indicates: Runderen (dark green), Pluimvee (light green), Varkens (brown), Schapen (orange), and Geiten (dark blue).

Region	Year	Runderen	Pluimvee	Varkens	Schapen	Geiten
ANT	2013	200,000	90,000	230,000	0	0
ANT	2023	220,000	140,000	210,000	0	0
LIM	2013	90,000	30,000	110,000	0	0
LIM	2023	90,000	50,000	80,000	0	0
VBR	2013	70,000	20,000	40,000	0	0
VBR	2023	70,000	20,000	30,000	0	0
OVL	2013	230,000	50,000	250,000	0	0
OVL	2023	220,000	70,000	190,000	0	0
WV	2013	290,000	120,000	810,000	0	0
WV	2023	280,000	170,000	680,000	0	0

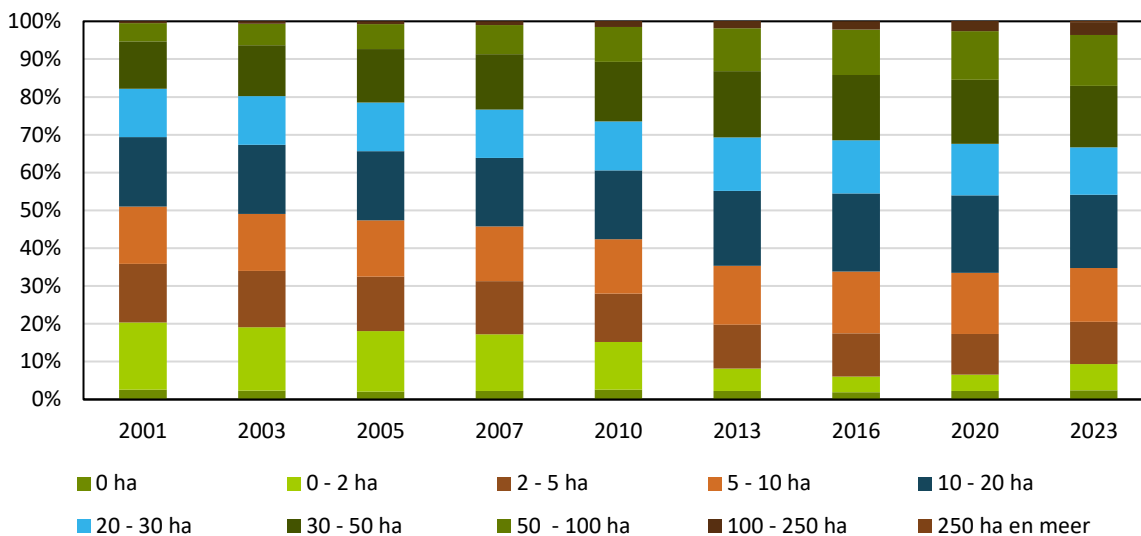
3.1.6 Schaalgrootte en schaalvergroting

Figuur 31: Gemiddelde grootte van de bedrijven, ha, 2001-2024, Vlaanderen

Figuur 32 geeft de verdeling van de landbouwbedrijven naargelang fysieke grootteklasse (aantal ha). Het aandeel bedrijven in de laagste categorieën neemt af, terwijl dat in de hoogste categorieën toeneemt. Terwijl in 2001 de helft van de bedrijven kleiner was dan 10 ha, is dat in 2023 teruggelopen tot 35%.

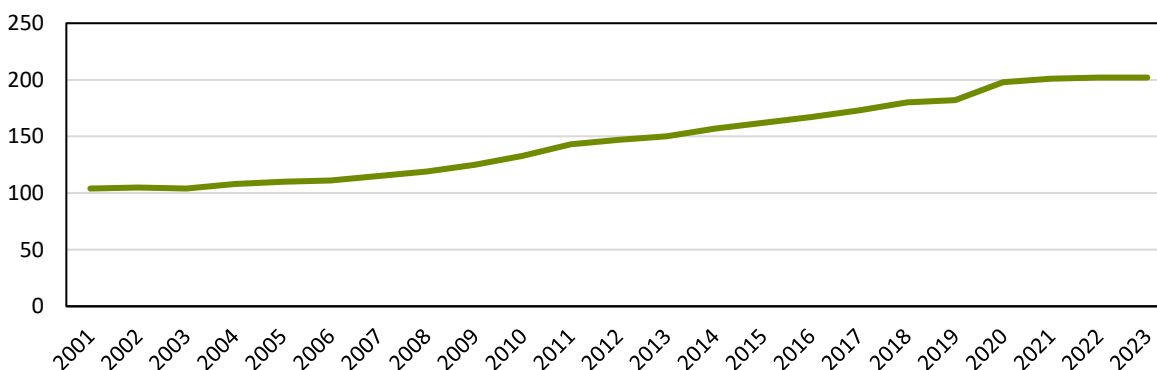
Figuur 32: Aandeel bedrijven naargelang groottecategorie aantal ha, Vlaanderen, 2001-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

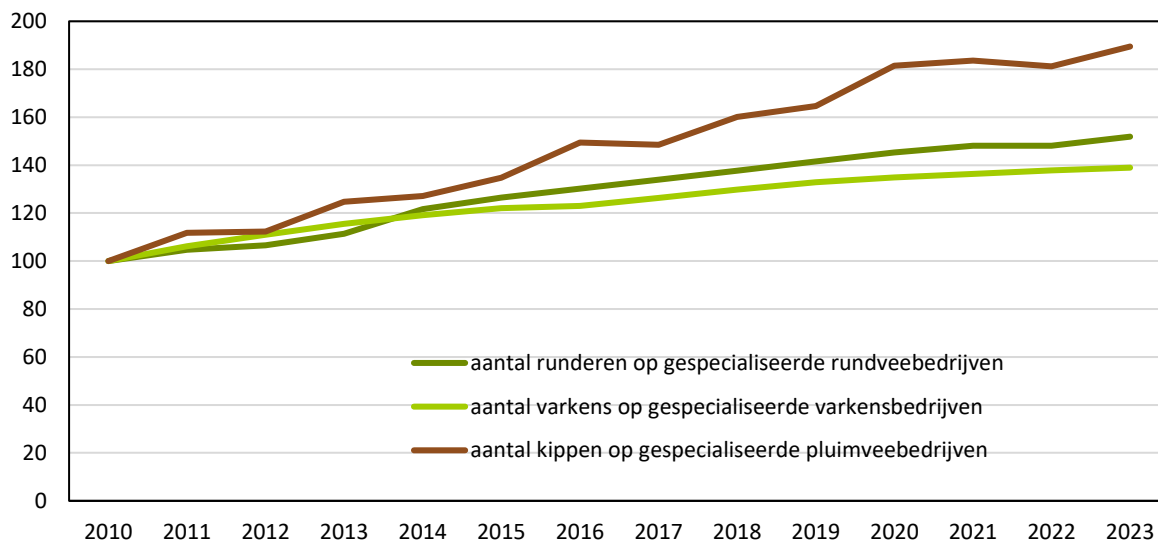
Het gemiddelde aantal grootvee-eenheden per landbouwbedrijf verdubbelt van iets meer dan 100 in 2001 naar iets meer dan 200 in 2023 (figuur 33). De laatste jaren is er een stagnatie. Figuur 34 toont de evolutie van het aantal dieren op gespecialiseerde bedrijven, uitgedrukt als een index (2010 = 100). Vooral het aantal stuks pluimvee op gespecialiseerde pluimveebedrijven nam sterk toe met 89% over de periode 2010-2023. Ook het aantal varkens per bedrijf en het aantal runderen per bedrijf op gespecialiseerde bedrijven nam toe voor die periode. Vooral tot en met 2020 is er een grote toename van de drie indexen. De stagnatie en lichtere toename na 2020 is een gevolg van de stikstofproblematiek.

Figuur 33: Gemiddelde GVE per bedrijf

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

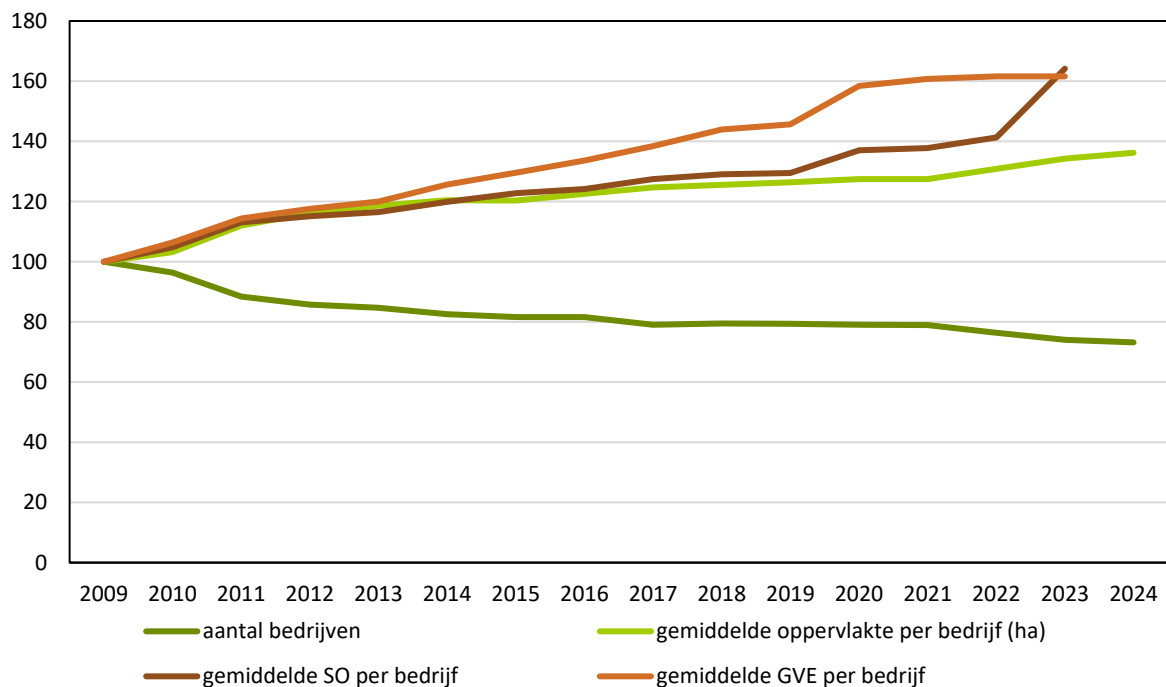
Figuur 34: Schaalvergroting aantal dieren op gespecialiseerde bedrijven met dieren als index 2010= 100

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

Figuur 35 geeft de schaalvergroting weer met als referentie het jaar 2009. We zien dat het aantal bedrijven afneemt, terwijl de gemiddelde oppervlakte, het aantal grootvee-eenheden en de gemiddelde standaardoutput van de bedrijven toenemen.

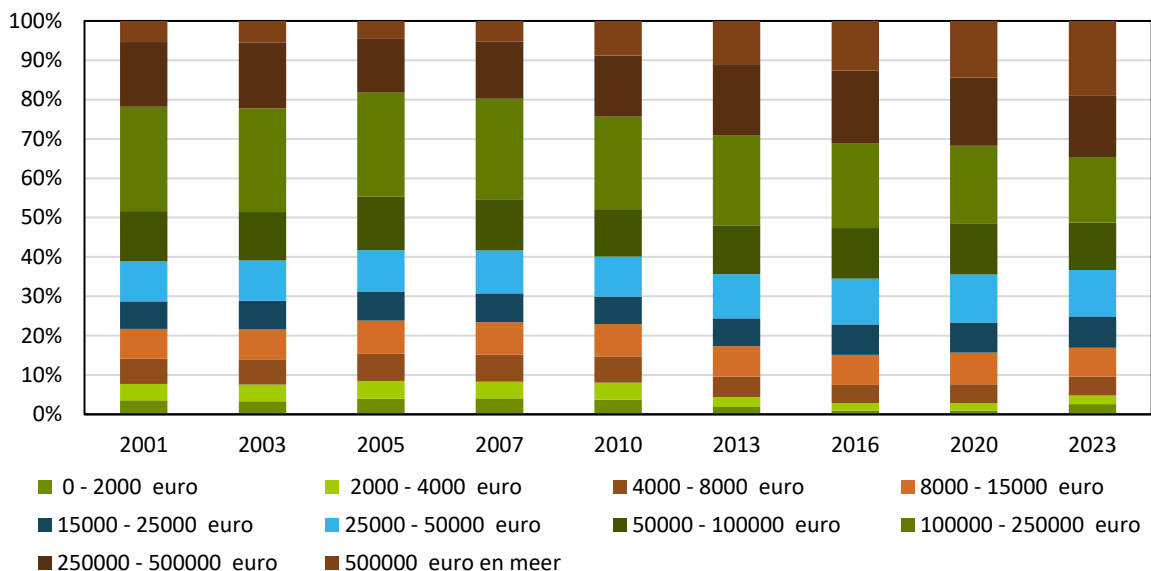
Figuur 35: Schaalvergroting als index 2009= 100

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

Figuur 36 toont het aandeel van de bedrijven naargelang de economische grootte, in standaardoutput (SO) per bedrijf. Het aandeel in de hogere categorieën neemt gestaag toe.

Figuur 36: Evolutie aandeel bedrijven naargelang groottecategorie standaardoutput (SO) in euro per bedrijf, Vlaanderen, 2001-2023

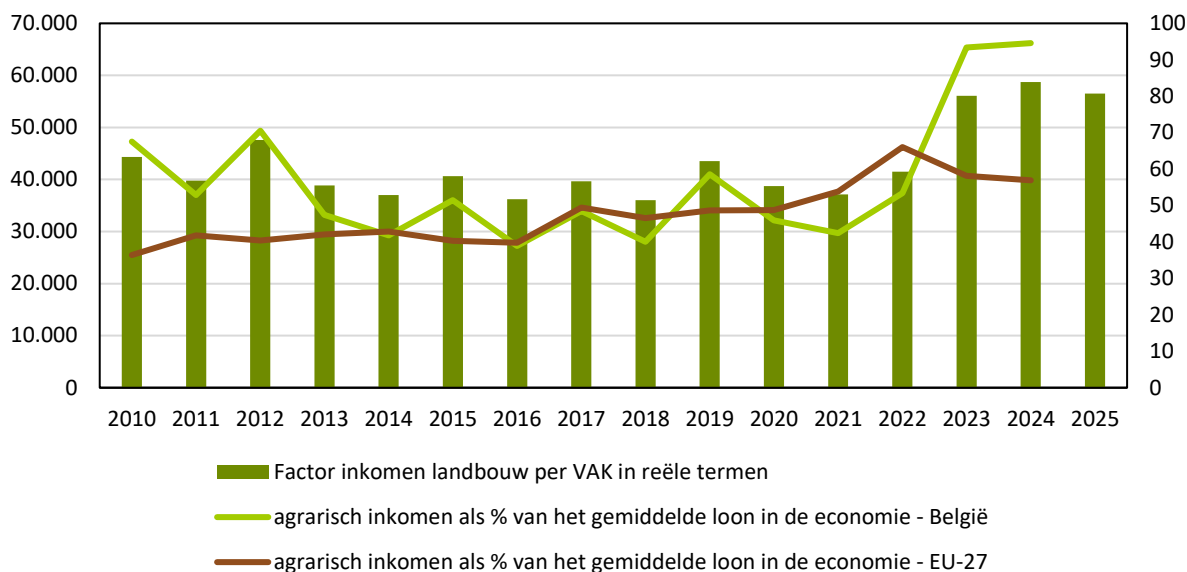
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

3.2 EEN BILLIJK EN TOEREIKEND INKOMEN

3.2.1 Vergelijking inkomen landbouw met de totale economie

Het inkomen in de landbouw ligt structureel lager dan dat in de rest van de economie. De laatste twee jaar benadert het dit. Zonder subsidies echter is het nog steeds lager. Het is afwachten hoe de landbouwconjunctuur zich de komende jaren ontwikkelt. Tussen 2013 en 2022 ligt het factorinkomen rond de 35.000 à 43.000 euro per voltijdse arbeidskracht (VAK) (figuur 37). In 2023 is er een sterke toename. Vanaf dan ligt het boven 55.000 euro per VAK. Het inkomen in de landbouw ligt gedurende een groot deel van de periode tussen de 50% à 60% van dat in de totale economie. De laatste twee jaar is er een sterke toename en nadert het tot bijna 95%. Dat komt door een goede conjunctuur in een aantal sectoren. Het percentage voor België ligt voor een groot aantal jaren rond dat van de EU-27. Voor de periode 2010-2012 en 2023-2024 ligt het boven het percentage van de EU-27, vooral voor 2023 en 2024 is het verschil groot. Het is vooral lager in 2021 en 2022. De subsidies zijn meegenomen in het factorinkomen. Dat houdt in dat zonder die steun het verschil of de achterstand met de rest van de economie nog oploopt.

Figuur 37: Evolutie factorinkomen in euro (in reële termen) per voltijdse arbeidskracht (VAK) en vergelijking landbouwinkomen met het gemiddelde loon in de economie, België, 2010-2025

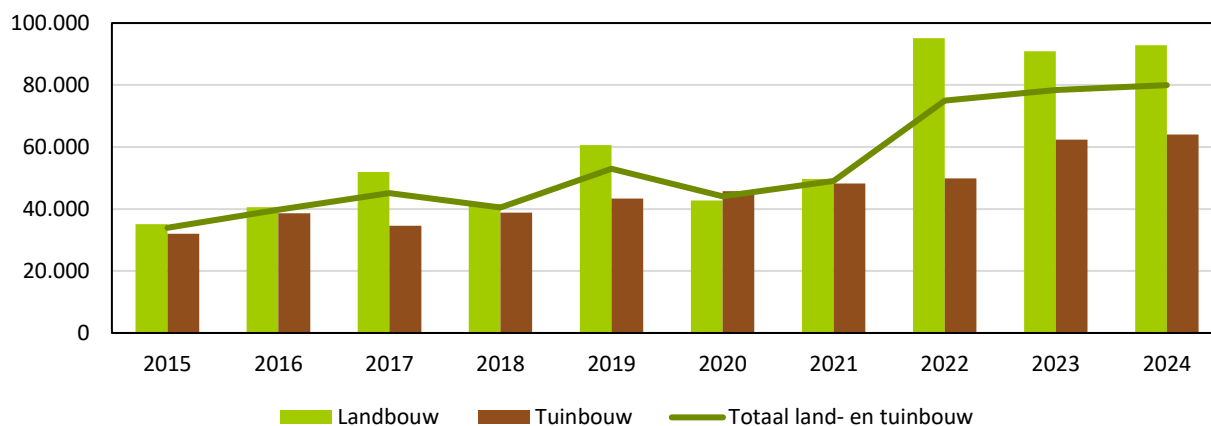
Bron: Europese Commissie - DG Agri

3.2.2 Factorinkomen en familiaal arbeidsinkomen in land- en tuinbouw

3.2.2.1 Euro per VAK en per FAK

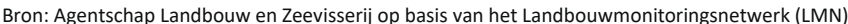
De laatste drie jaar ligt het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht vooral in de landbouw een stuk hoger dan de jaren daarvoor. Het is afwachten of die hoge niveaus gehandhaafd kunnen worden de komende jaren. Figuur 38 toont het factorinkomen per VAK voor Vlaanderen in de land- en tuinbouw. Het factorinkomen in de landbouw neemt sterk toe in 2022 en ligt vanaf dan net boven de 90.000 euro per VAK. Het is een stuk lager voor de tuinbouw, waar het in 2024 iets boven de 60.000 euro per VAK ligt. Het factorinkomen in de tuinbouw neemt over de periode geleidelijk toe, met in 2023 een grotere toename. Het factorinkomen ligt lager in de tuinbouw als gevolg van veel externe arbeid en dus veel VAK.

Figuur 38: Evolutie van het factorinkomen in euro per voltijdse arbeidskracht (VAK) voor landbouw en tuinbouw, Vlaanderen, 2015-2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

Figuur 39: Evolutie van het familiaal arbeidsinkomen in euro per familiale arbeidskracht (FAK) voor landbouw en tuinbouw, Vlaanderen, 2015-2024

////////////////////////////////////

The chart displays the number of employees in agriculture (Landbouw) and horticulture (Tuinbouw) from 2015 to 2024. The Y-axis represents the number of employees, ranging from 0 to 70. The X-axis represents the years. A line graph shows the total number of employees in both sectors combined (Totaal land- en tuinbouw).

Year	Landbouw (Agriculture)	Tuinbouw (Horticulture)	Totaal land- en tuinbouw (Total)
2015	9	19	28
2016	10	27	37
2017	15	20	35
2018	11	29	40
2019	18	37	55
2020	10	38	48
2021	13	36	49
2022	34	40	74
2023	30	58	88
2024	30	60	90

3.2.2.2 Volatilititeit

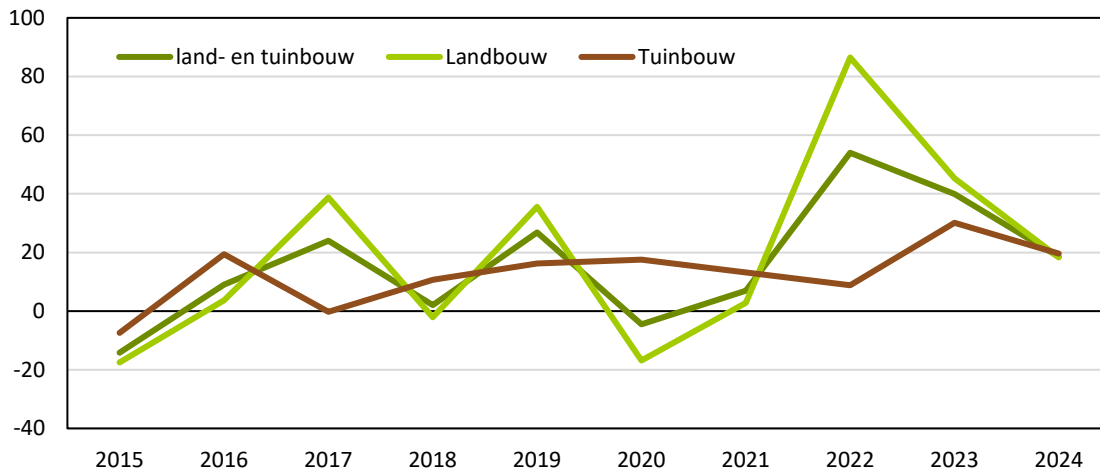
Figuur 41: Volatiliteit van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht, % variatie vergeleken met het gemiddelde van de afgelopen 3 jaar, België, 2010-2025

Figuur 42 geeft de situatie weer voor Vlaanderen uitgesplitst in landbouw en tuinbouw. De variatie in Vlaanderen voor het totaal van de land- en tuinbouw is eveneens groot en iets groter dan op Belgisch niveau. Vooral de situatie in de landbouw is zeer volatiel met percentages die variëren van -17% tot 87%.

De volatiliteit van het inkomen in de landbouw is een structureel kenmerk van de sector en wordt veroorzaakt door een combinatie van factoren die grotendeels buiten de controle van landbouwers liggen. Schommelingen in marktprijzen voor landbouwproducten spelen hierbij een grote rol, aangezien deze afhankelijk zijn van mondiale vraag en aanbod, handelsbeleid en speculatie. Daarnaast hebben weersomstandigheden en klimaatverandering een directe impact op opbrengsten, wat leidt tot onvoorspelbare productievolumes. Ook kostenfactoren, zoals energie, meststoffen en veevoer, kunnen sterk variëren. Deze onzekerheden maken het voor landbouwers moeilijk om stabiele inkomsten te garanderen en bemoeilijken langetermijninvesteringen. De laatste jaren laten een grotere volatiliteit zien, waardoor de inkomensvolatiliteit aan belang toeneemt. De marktomstandigheden zijn zeer variabel. Er zijn de laatste jaren veel geopolitieke onzekerheden die niet enkel op het niveau van de output een impact hebben, maar ook op het niveau van de input zoals meststoffen, energie en veevoeder. Sterk fluctuerende inputprijzen zorgen voor fluctuerende kosten en die dragen bij aan de volatiliteit van het inkomen. Daarnaast zorgen de toenemende klimatologische onzekerheden (zie [Kaartcatalogus - Klimaatportaal Vlaanderen](#)) voor meer wisselende opbrengsten en meer volatiliteit van het inkomen.

Figuur 42: Volatiliteit van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht, % variatie vergeleken met het gemiddelde van de afgelopen 3 jaar, Vlaanderen, landbouw en tuinbouw, 2010-2025

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

3.2.3 Factorinkomen en familiaal arbeidsinkomen per bedrijfstype

3.2.3.1 Euro per VAK en per FAK

Er zijn grote verschillen in het factorinkomen per VAK en het familiaal arbeidsinkomen per VAK naargelang het bedrijfstype. De vleesveesector bungelt achteraan in het peloton met algemeen lage inkomens. Tabel 30 en tabel 31 tonen respectievelijk het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht (VAK) en het familiaal arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht (FAK) naargelang het bedrijfstype. Voor de tuinbouw geldt hier eveneens dat er een groot verschil is tussen de twee indicatoren. De tuinbouwbedrijfstypes scoren hoger voor het familiaal arbeidsinkomen. Vooral de glastuinbouw groenten en de sierteelt klokken algemeen hoog af wat betreft arbeidsinkomen per FAK. Fruitteelt is wisselvalliger en telt enkele zeer magere jaren. In 2024 staat het familiaal arbeidsinkomen per FAK dan weer op een recordhoogte. Vleesvee scoort algemeen het laagst met de meeste jaren een familiaal arbeidsinkomen per FAK dat te laag is om de productiefactoren te vergoeden. Akkerbouw ligt eveneens relatief laag, behalve voor de periode 2021-2023 en dan vooral 2022, dat beter is als gevolg van de hoge graanprijzen na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne. Het familiaal arbeidsinkomen in

////////////////////////////////////

bedrijfstype	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
akkerbouw	35.919	35.069	39.852	41.382	46.174	51.208	63.994	74.708	70.556	56.648
groenten glas	42.211	45.049	44.044	48.002	43.207	46.831	46.369	55.093	76.528	62.822
groenten openlucht	25.929	40.174	31.557	40.854	40.553	51.779	35.093	54.835	57.425	60.700
fruit	22.696	28.088	25.600	19.147	37.298	37.501	37.534	34.369	57.855	62.740
sierteelt en boomkwekerijen	39.232	39.005	36.761	50.817	53.823	50.455	80.041	66.686	49.393	69.933
overige tuinbouw	23.566	47.156	26.592	41.781	41.252	48.732	37.800	36.443	65.044	56.655
melkvee	29.831	31.828	60.552	47.211	52.330	50.566	66.536	141.307	66.213	94.883
vleesvee	26.786	20.147	23.106	26.931	23.273	30.736	34.996	43.635	33.773	37.374
melk- en vleesvee gemengd	36.448	28.586	36.483	33.457	32.051	37.736	48.290	97.408	59.728	55.465
overige graasdieren*	29.256	21.006	44.622	43.940	65.021	60.472	89.579	54.963	113.531	125.697
varkens	39.164	79.861	78.799	36.599	146.368	21.941	2.551	78.515	188.890	143.618
pluimvee	107.655	101.735	158.145	119.938	111.142	78.398	94.836	247.516	302.077	374.632
gewassen gemengd	33.573	28.336	28.685	40.491	36.553	51.693	41.141	51.387	56.435	68.829
graasdieren - varkens - pluimvee gemengd	39.599	41.475	62.096	43.361	73.109	27.833	35.655	121.537	100.375	101.465
gewassen - veeteelt gemengd	32.686	33.952	33.388	34.368	45.177	39.396	57.260	84.994	75.266	58.861

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

pagina 59 van 315

Tabel 31: Familiaal arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht (FAK) naargelang bedrijfstype, in euro per FAK, Vlaanderen, 2015-2024

bedrijfstype	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
akkerbouw	19.689	19.675	24.409	28.024	32.846	32.309	45.820	56.034	44.572	30.335
groenten glas	87.003	111.231	114.768	148.524	131.491	147.029	140.927	173.717	275.516	230.537
groenten openlucht	27.901	43.263	32.038	49.380	48.634	68.555	37.643	71.045	82.373	123.693
fruit	25.205	46.584	29.047	4.591	89.506	83.285	82.840	64.114	15.115	148.873
sierteelt en boomkwekerijen	42.481	53.542	38.237	79.231	94.941	78.802	150.167	122.530	50.747	119.336
overige tuinbouw	32.357	88.537	32.094	88.304	75.706	98.418	54.926	48.573	122.390	67.821
melkvee	16.256	17.383	45.800	30.774	35.328	32.729	48.154	125.114	46.734	74.444
vleesvee	14.078	6.136	8.948	11.069	7.528	15.298	18.587	28.026	16.300	19.769
melk- en vleesvee gemengd	22.230	14.582	23.001	19.734	16.276	20.864	31.857	83.519	39.497	34.571
overige graasdieren*	18.757	11.838	32.034	32.309	51.475	47.615	72.581	34.734	91.402	102.425
varkens	24.440	62.651	62.297	21.364	130.452	1.712	-16.712	59.364	176.579	125.593
pluimvee	95.740	89.671	154.956	111.230	111.943	68.974	85.833	269.351	347.089	436.511
gewassen gemengd	26.548	25.691	22.018	44.580	27.230	59.426	36.889	57.102	60.835	76.791
graasdieren - varkens - pluimvee gemengd	24.142	24.376	46.979	26.383	58.014	5.779	16.156	103.911	81.586	82.878
gewassen - veeteelt gemengd	19.544	21.452	18.225	19.544	29.682	22.578	39.075	69.211	57.214	35.138

* voornamelijk gespecialiseerde geitenbedrijven

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

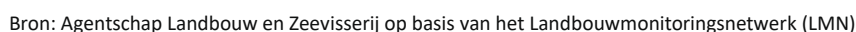
De volatiliteit van het factorinkomen verschilt veel van sector tot sector. Tabel 32 toont de volatiliteit van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht aan de hand van het percentage variatie ten opzichte van het gemiddelde van de afgelopen drie jaar naargelang bedrijfstype. De volatiliteit is vooral in de varkenssector zeer groot. Ook voor pluimvee en melkvee en gemengde bedrijven met graasdieren en veredeling (varkens en/of pluimvee) is er veel volatiliteit. De volatiliteit is lager in de akkerbouw, veeis en groenten onder glas.

bedrijfstype	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
akkerbouw	-36%	-21%	8%	12%	19%	21%	38%	39%	11%	-19%
groenten glas	14%	14%	1%	10%	-5%	4%	1%	21%	55%	6%
groenten openlucht	6%	67%	4%	25%	8%	38%	-21%	29%	22%	24%
fruit	-33%	4%	0%	-25%	54%	37%	20%	-8%	59%	45%
sierteelt en boomkwekerijen	-1%	1%	-7%	33%	28%	7%	55%	9%	-25%	7%
overige tuinbouw	-14%	98%	-13%	29%	7%	33%	-14%	-14%	59%	22%
melkvee	-29%	-20%	77%	16%	12%	-5%	33%	150%	-23%	4%
vleesvee	-1%	-27%	-5%	15%	-1%	26%	30%	47%	-7%	0%
melk- en vleesvee gemengd	-4%	-25%	11%	-1%	-2%	11%	40%	147%	-2%	-19%
overige graasdieren	-25%	-44%	33%	39%	78%	18%	59%	-23%	66%	46%
varkens	-19%	94%	48%	-44%	125%	-75%	-96%	38%	450%	60%
pluimvee	28%	14%	57%	-2%	-12%	-40%	-8%	161%	115%	74%
gewassen gemengd	7%	-13%	-3%	34%	12%	47%	-4%	19%	17%	39%
graasdieren - varkens - pluimvee gemengd	-9%	-1%	59%	-9%	49%	-53%	-26%	167%	63%	18%
gewassen - veeteelt gemengd	-23%	-9%	-1%	3%	33%	5%	44%	80%	24%	-17%

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

Het factorinkomen per VAK en het familiaal arbeidsinkomen per FAK naargelang de bedrijfsgrootte wordt voor een (groot) deel bepaald door het bedrijfstype. Bedrijfsgrootte wordt hier zowel uitgedrukt naargelang fysieke grootte (aantal ha per bedrijf) als in economische grootte, met name de standaardoutput (euro per bedrijf). Figuur 39 toont het gemiddelde areaal en de mediaan daarvan naargelang het bedrijfstype. De tuinbouw, vooral dan de glastuinbouw groenten en de sierteelt, hebben een klein areaal. Ook voor pluimvee en in iets mindere mate de varkenshouderij ligt dat laag. Dat zijn sectoren waar een (groot) deel van de bedrijven niet-grondgebonden zijn. Het areaal ligt het hoogst voor akkerbouw en gemengde bedrijven met gewassen en veeteelt.

Figuur 43: Oppervlakte naargelang bedrijfstype, in ha, Vlaanderen, 2024

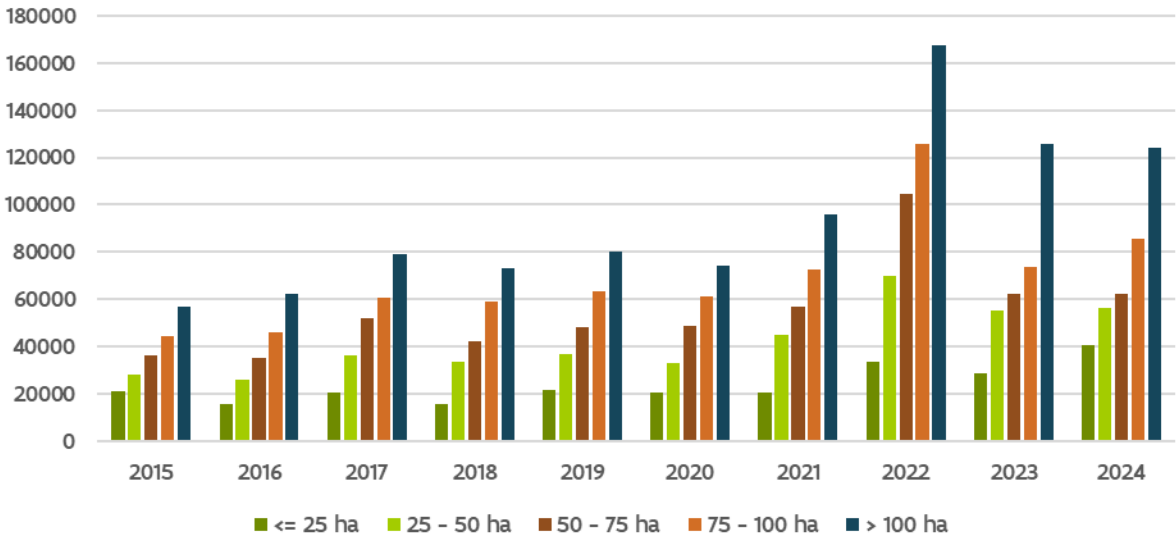

Er is eveneens een verband tussen het bedrijfstype en de standaardoutput in euro per bedrijf (figuur 44). Bedrijfstypes glasgroenten, sierteelt en boomkwekerijen, pluimvee en varkens hebben gemiddeld een grote standaardoutput per bedrijf. Akkerbouw en vleesvee scoren dan weer het laagst.

Sector	standaard output (euro) gemiddelde	standaard output (euro) mediaan
akkerbouw	350.000	200.000
groenten glas	950.000	650.000
groenten open lucht	550.000	300.000
fruit	550.000	450.000
sierteelt en boomkwekerijen	1.100.000	650.000
melkvee	500.000	450.000
vleesvee	250.000	200.000
melk- en vleesvee gemengd	550.000	500.000
varkens	950.000	800.000
pluimvee	1.300.000	850.000
gewassen gemengd	400.000	350.000
graasdieren - varkens - pluimvee gemengd	900.000	650.000
gewassen - veeteelt gemengd	400.000	300.000

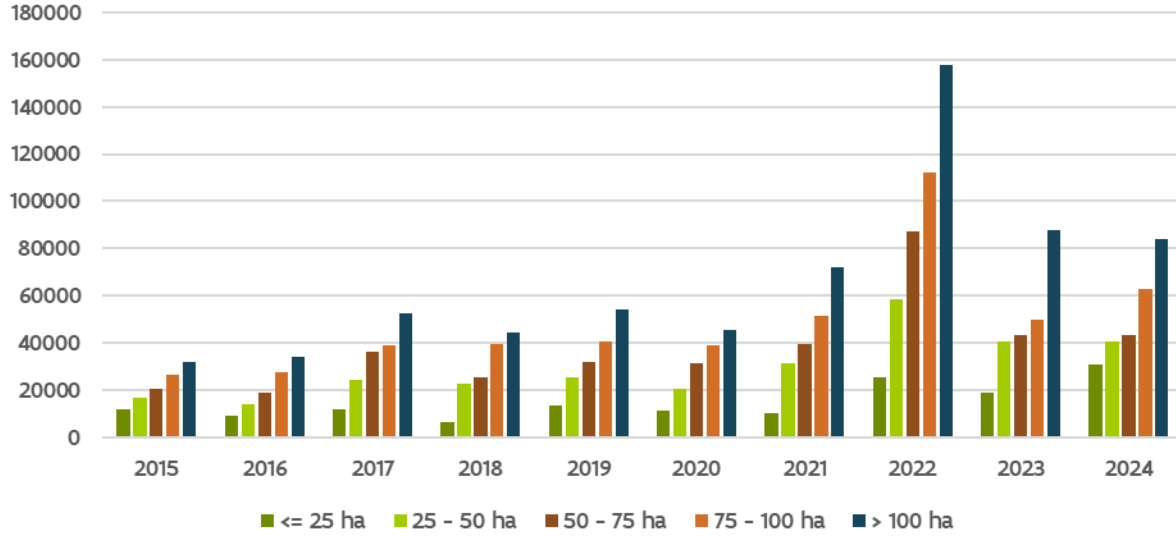
In de figuren hierna zijn de tuinbouwsectoren en de minder grondgebonden landbouwsectoren, met name pluimvee en varkens, weggelaten uit de analyse. Wat overblijft, zijn de bedrijfstypes akkerbouw, melkvee, vleesvee, gemengd rundvee, overige graasdieren, gemengd gewassen, gemengd graasdieren-veredeling, en gemengd gewassen en veeteelt. De resultaten laten een toenemend factorinkomen per VAK en een toenemend familiaal arbeidsinkomen per FAK zien naargelang de groottecategorie in aantal ha en naargelang de groottecategorie in standaardoutput per bedrijf. Kleinere en middelgrote bedrijven hebben algemeen een lager inkomen dan grotere bedrijven.

Figuur 45: Evolutie van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht (in euro per VAK) voor landbouw* naargelang grootte categorie (ha), Vlaanderen, 2015-2024

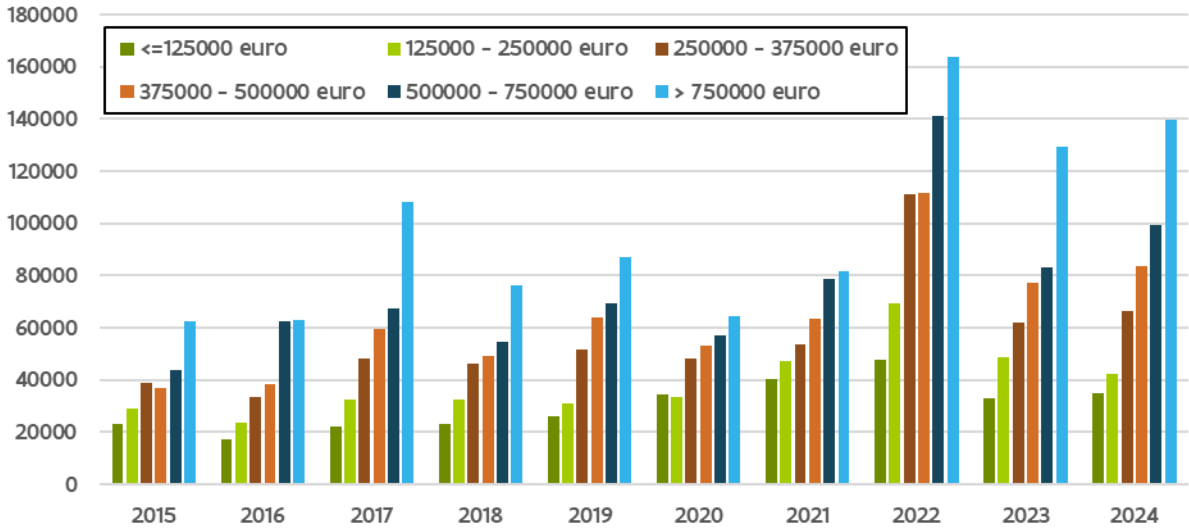
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN). excl. tuinbouwsectoren en excl. gespecialiseerd pluimvee- en varkensbedrijven

Figuur 46: Evolutie van het familiaal arbeidsinkomen per voltijdse arbeidskracht (in euro per VAK) voor landbouw* naargelang grootte categorie (ha), Vlaanderen, 2015-2024

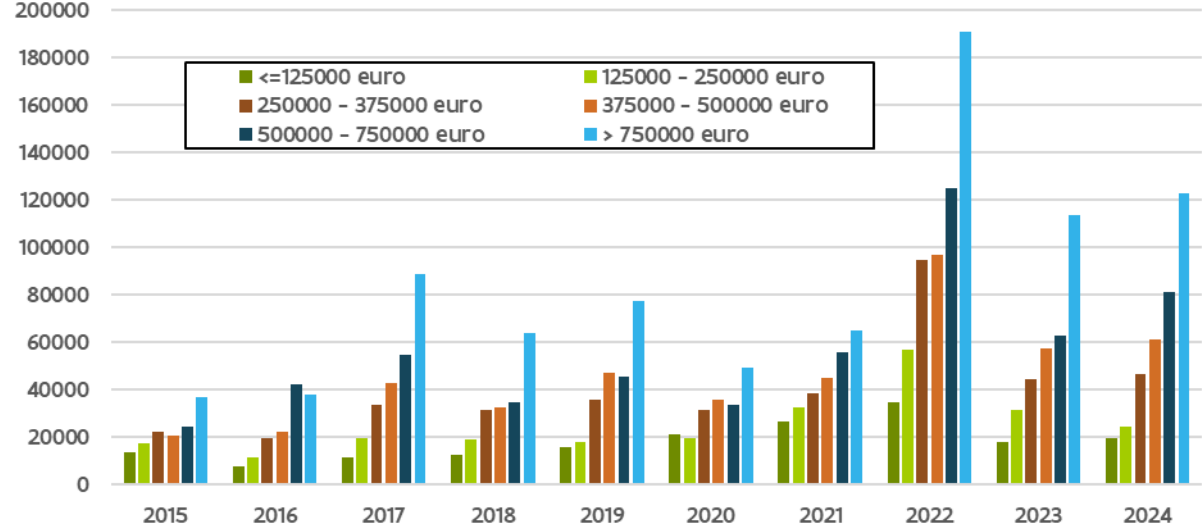
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN). excl. tuinbouwsectoren en excl. gespecialiseerd pluimvee- en varkensbedrijven

Figuur 47: Evolutie van het factorinkomen per familiale arbeidskracht (in euro per FAK) voor landbouw* naargelang categorie standaardoutput (euro per bedrijf), Vlaanderen, 2015-2024

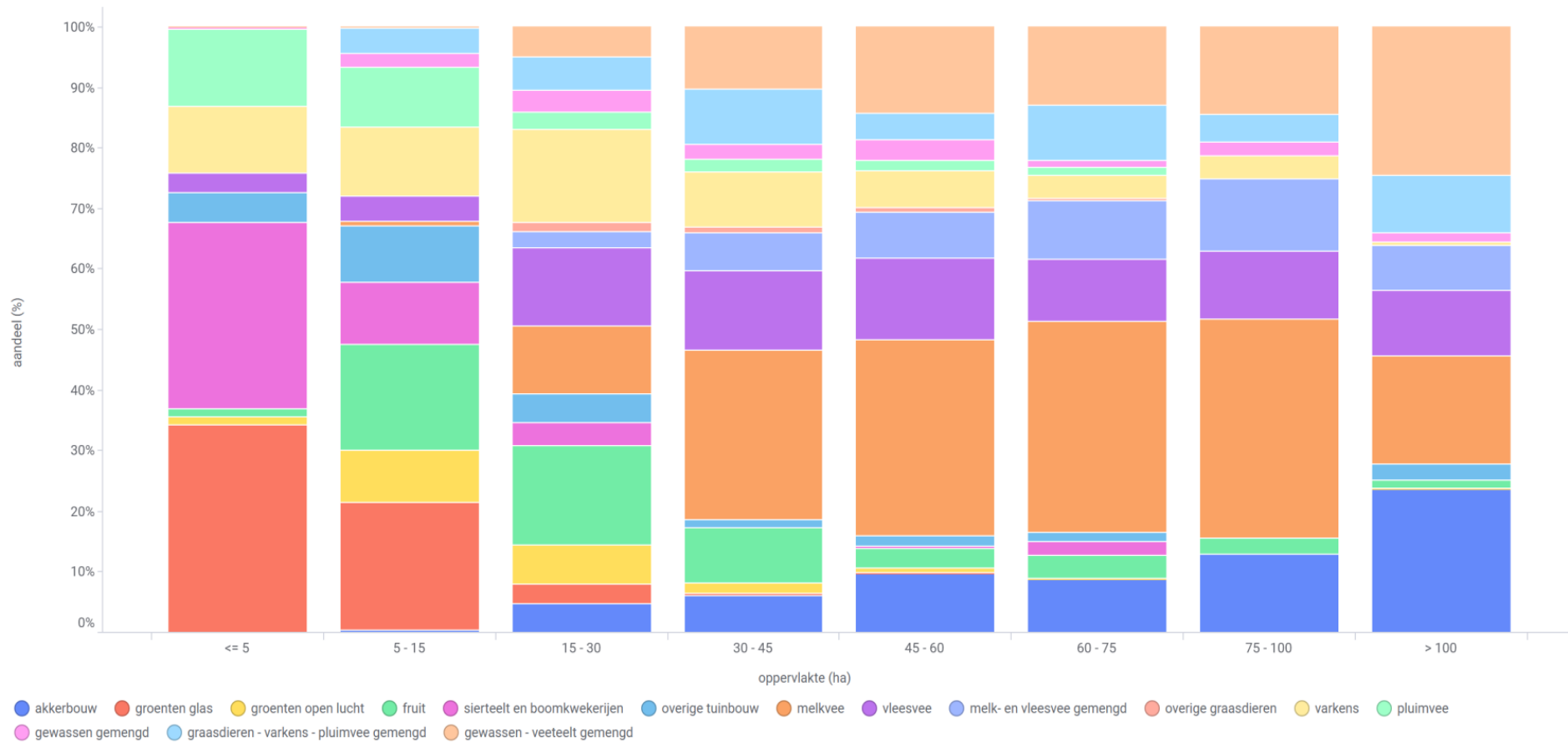
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN). excl. tuinbouwsectoren en excl. gespecialiseerd pluimvee- en varkensbedrijven

Figuur 48: Evolutie van het factorinkomen per familiale arbeidskracht (in euro per FAK) voor landbouw* naargelang categorie standaardoutput (euro per bedrijf), Vlaanderen, 2015-2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN). excl. tuinbouwsectoren en excl. gespecialiseerd pluimvee- en varkensbedrijven

Figuur 49: Aandeel bedrijfstypes naargelang groottecategorie (ha), in %, Vlaanderen, 2015-2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

3.2.5 Aandeel directe steun in de opbrengsten en het bedrijfsinkomen

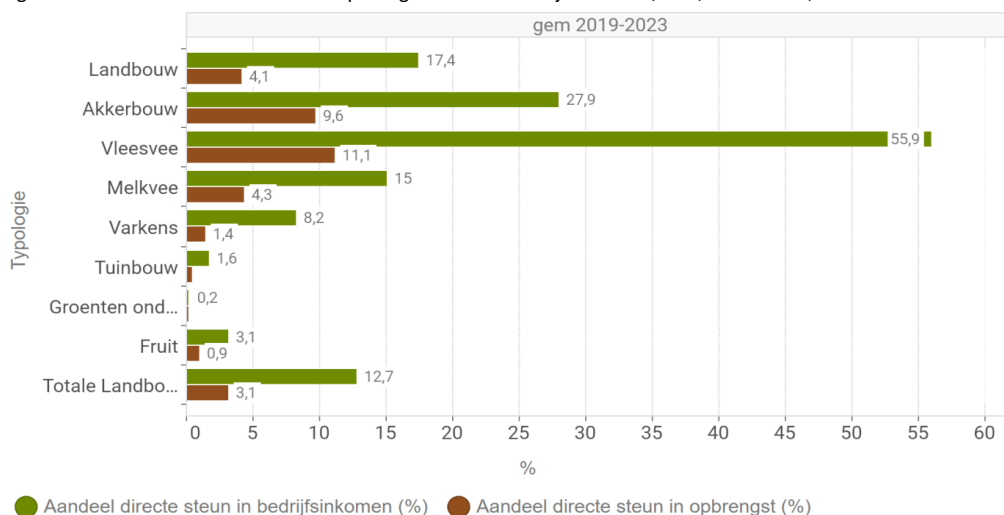
In de landbouw (zonder tuinbouw) komt het aandeel van de rechtstreekse steun in de opbrengst en het bedrijfsinkomen van landbouwbedrijven voor de periode 2019-2023 uit op 4,1% van de opbrengst en 17,4% van het bedrijfsinkomen. Het bedrijfsinkomen is wat overblijft voor de vergoeding van de inzet van de eigen productiefactoren: grond, bedrijfskapitaal en arbeid. Er worden dus geen aangerekende kosten voor de productiefactoren (fictieve pacht, fictieve rente, vergoeding eigen arbeid) in rekening gebracht.

Het aandeel is het grootst bij gespecialiseerde vleesveebedrijven. Bij deze bedrijven lag het aandeel van de rechtstreekse steun in de periode 2019-2023 op 11,1% van de opbrengst en 55,9% van het bedrijfsinkomen. Dat is een gevolg van een hoog bedrag van rechtstreekse steun en een lage totale opbrengst en bedrijfsinkomen bij deze bedrijven. Van alle sectoren is het bedrijfsinkomen in de beschouwde periode het laagst bij vleesveebedrijven. Enkel de akkerbouw toont over 2019-2023 iets lagere totale opbrengsten. De rechtstreekse steun komt bij de vleesveehouderij uit op 20.300 euro per bedrijf. Dat is het hoogst van alle bedrijfstypes doordat er, naast ontkoppelde rechtstreekse steun, een gekoppelde zoogkoeienpremie bestaat.

De bedrijfstypes melkvee en akkerbouw halen een aandeel van directe steun in de opbrengst van 4,3% en 9,6%, voor het bedrijfsinkomen is dat 15% en 27,9%. Daarbij is de steun in de melkveehouderij (18.800 euro per bedrijf) hoger dan in de akkerbouw (16.900 euro per bedrijf), maar door het lagere inkomen per bedrijf in de akkerbouw ligt het aandeel van de rechtstreekse steun in het bedrijfsinkomen hoger dan in de melkveehouderij. De varkenshouderij is met een percentage van 8,2% van het bedrijfsinkomen iets minder afhankelijk van directe steun. Het bedrag rechtstreekse steun ligt, met 9.700 euro per bedrijf een pak lager.

In de tuinbouw ten slotte is het percentage van de rechtstreekse steun in de opbrengst (amper 0,4%) en het bedrijfsinkomen (1,6%) zeer laag. Het bedrag rechtstreekse steun in de fruitteelt ligt laag (5.200 euro per bedrijf) en is in de glastuinbouw nagenoeg onbestaande doordat het areaal onder glas niet in aanmerking komt voor rechtstreekse steun.

Figuur 50: Aandeel directe steun in de opbrengst en in het bedrijfsinkomen, in %, Vlaanderen, 2019-2023

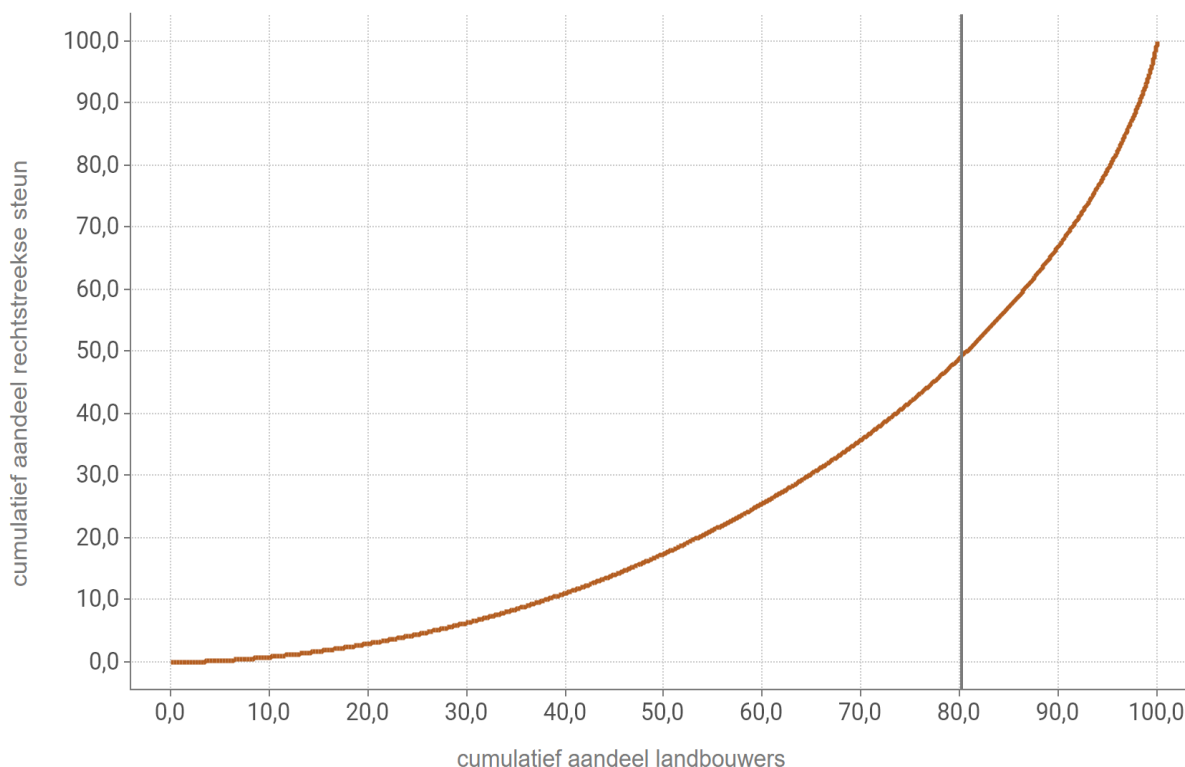

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

3.2.6 Concentratie directe steun

Figuur 51 toont op de X-as het cumulatief percentage van de bedrijven en op de Y-as het cumulatief percentage van de rechtstreekse betalingen waarbij de bedrijven oplopend gesorteerd zijn naargelang de grootte van de rechtstreekse betalingen per bedrijf. In 2024 ontvangen de 20% bedrijven met de grootste rechtstreekse steun per bedrijf 50,9% van de totale rechtstreekse steun. Dat percentage ligt gevoelig lager dan in 2022 toen het nog 57,3% bedroeg. De steun in Vlaanderen is een stuk gelijker verdeeld dan in de Europese Unie waar in 2022 de 20% bedrijven met de grootste rechtstreekse steun 80% van die rechtstreekse steun ontvangen. Over de periode 2015-2019 was er een kleine maar geleidelijk meer gelijke verdeling tussen de bedrijven (figuur 52). In 2022 nam de ongelijkheid iets toe als gevolg van een aanpassing van de regels voor het indienen van de verzamel aanvraag, met name dat diegene die de betalingsrechten activeert eveneens de gebruiker van het perceel moet zijn. Met het ingaan van het nieuwe GLB in 2023 neemt de ongelijkheid sterker dan daarvoor af, en bevindt het aandeel dat de 20% grootste bedrijven ontvangen zich op het laagste niveau van de periode 2010-2024. Dat is een gevolg van de herverdelende betaling en degressiviteit in de betaling voor jonge landbouwers en de gekoppelde steun voor zoogkoeien.

Figuur 51: Vlaamse rechtstreekse betalingen: cumulatief aandeel steun versus cumulatief aandeel van de landbouwers, 2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Year	Percentage
2010	57.0
2011	57.0
2012	56.5
2013	56.5
2014	57.5
2015	56.7
2016	56.7
2017	56.2
2018	55.6
2019	55.3
2020	55.5
2021	55.8
2022	57.3
2023	50.6
2024	51.0

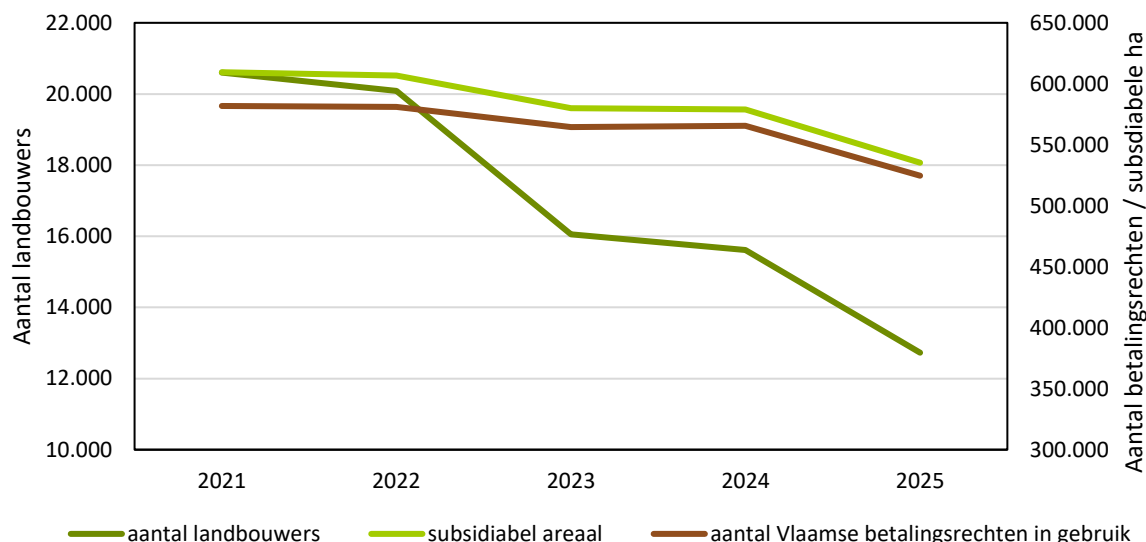
3.2.7 GLB-actieve landbouwer

Figuur 53 toont de impact van de nieuwe definities. Vlaanderen hanteert vandaag een systeem van betalingsrechten die het mogelijk maken om rechtstreekse steun te ontvangen. Het aantal actieve landbouwers met betalingsrechten in gebruik daalt sterk. Sinds 2021 is er een daling met 38%. Het aantal betalingsrechten en het aantal subsidiabele hectare daalt minder sterk, die nemen respectievelijk af met 10% en 12%.

In 2023 is er een daling van het aandeel bedrijven door de invoering van de definitie actieve landbouwer voor akkerbouw, overige graasdieren en vleesvee (figuur 54). De akkerbouw, net als vleesvee en overige graasdieren, telt veel zeer kleine hobby- en parttimebedrijfjes die niet voldoen aan de minimum standaardverdien capaciteit. Het aandeel van melkveebedrijven en de andere bedrijfstypes neemt toe. De impact van de actieve landbouwer heeft vooral een impact op het aandeel bedrijven en niet zozeer op het aandeel steun van de bedrijfstypes doordat de steun per bedrijf van de bedrijven die niet meer in aanmerking

komen (zeer) klein is. Er is in 2023 verder een afname van het aandeel landbouwers van 65 jaar en ouder (tabel 33). De groep van 65 jaar en ouder telt, meer dan de andere leeftijdscategorieën, een aantal kleine en niet-beroepsmatige bedrijven die onder de ondergrens van de standaardverdien capaciteit vallen.

Figuur 53: Aantal actieve landbouwers met betalingsrechten in gebruik en aantal betalingsrechten en aantal subsidiabele ha, Vlaamse landbouwers, 2021-2025

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

In 2025 is er door de invoering van de pensioenvoorwaarde een sterke daling voor akkerbouw en vleesvee (figuur 54). Dat zijn bedrijfstypes met een relatief hoog aantal landbouwers van 65 jaar en ouder die een pensioen ontvangen. Het aandeel van melkvee en de andere bedrijfstypes neemt toe. Het aandeel van de landbouwers van 65 jaar en ouder implodeert van 18,7% in 2024 naar 1,7% in 2025 (tabel 33). Het aandeel van de andere leeftijdscategorieën neemt toe. Over de periode 2021-2025 is vooral het aandeel van de landbouwers jonger dan of gelijk aan 40 jaar gestegen. De impact van de actieve landbouwer is zeer groot voor de bedrijfsleiders van 65 jaar en ouder door de pensioenvoorwaarde in 2025. De leeftijd van een landbouwer wordt, als er meerdere zaakvoerders zijn, bepaald op basis van de leeftijd van de jongste zaakvoerder. Een deel van de landbouwers van 65 jaar en ouder verdwijnt uit de statistieken, maar kan nog actief zijn op de GLB-actieve landbouwbedrijven.

The chart displays the projected number of agricultural households in the Netherlands from 2021 to 2025. The Y-axis represents the number of households in thousands, ranging from 0,0 to 35,0. The X-axis shows the years 2021, 2022, 2023, 2024, and 2025. The data is categorized into six groups: akkerbouw (arable farming), melkvee (dairy cattle), vleesvee (meat cattle), gewassen - veeteelt (crops - livestock), varkens (pigs), and overige graasdieren (other grazing animals).

Jaar	akkerbouw	melkvee	vleesvee	gewassen - veeteelt	varkens	overige graasdieren
2021	31,0	12,5	15,8	9,5	7,0	5,0
2022	31,0	12,5	17,0	8,0	6,5	6,0
2023	27,5	16,0	15,5	9,5	7,5	3,0
2024	26,5	16,5	16,5	8,5	7,5	3,2
2025	23,5	18,5	13,5	10,0	8,0	2,8

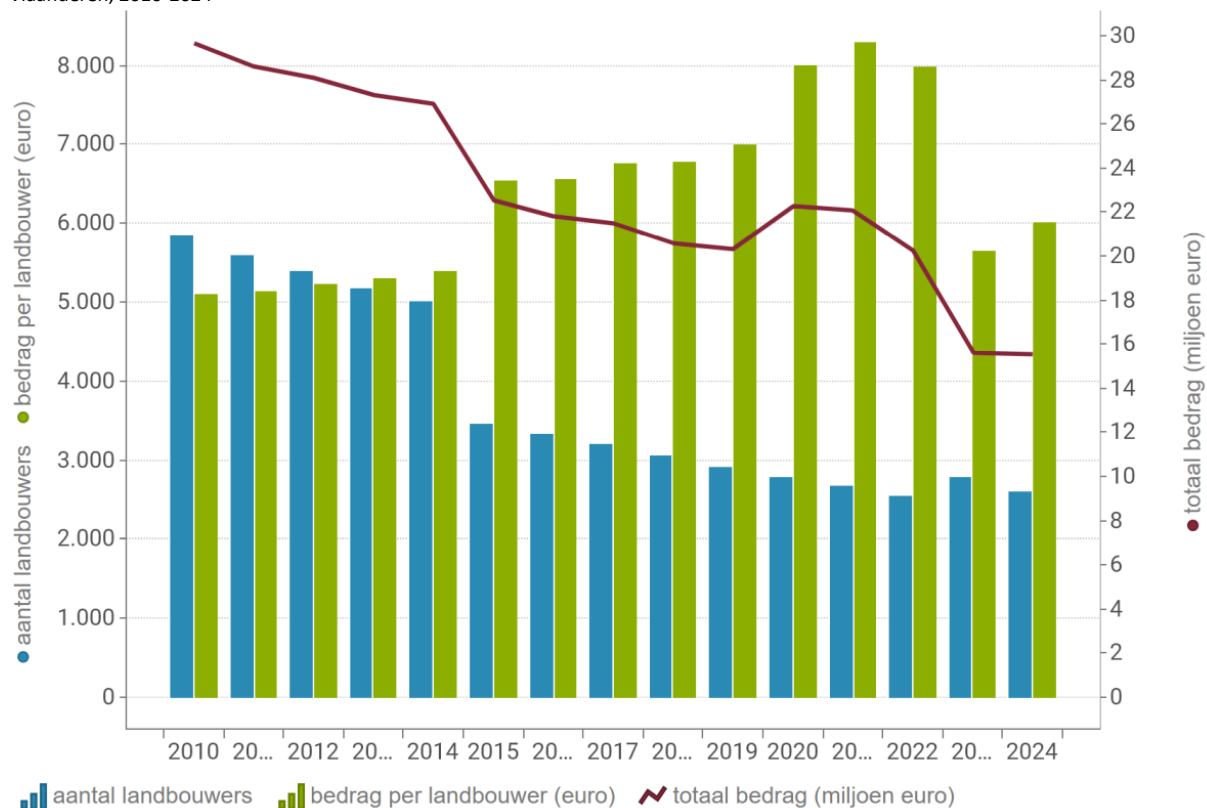
Tabel 33: Evolutie aandeel actieve landbouwers met betalingsrechten naargelang leeftijdscategorie, in %, Vlaanderen, 2021-2025

leeftijdscategorie	2021	2022	2023	2024	2025
≤ 30	3,8	3,9	4,6	4,8	6,1
31-40	11,0	11,2	12,9	13,5	18,7
41-50	17,3	17,0	18,0	17,8	22,5
51-60	30,4	30,1	31,0	30,3	35,3
61-65	12,9	13,6	14,4	14,9	15,5
65+	23,5	23,2	18,9	18,6	1,7

3.2.8 Gekoppelde zoogkoeienpremie

De steun aan de zoogkoeienhouderij is in de periode 2010-2024 behouden, maar met elke GLB-hervorming is het budget verlaagd. Terwijl in 2010 in Vlaanderen nog 29,7 miljoen euro uitbetaald is, is dat nagenoeg gehalveerd tot 15,6 miljoen euro in 2024. Het aantal landbouwers die de steun ontvangen, is eveneens sterk gedaald van 5.829 in 2010 tot 2.599 in 2024. Gemiddeld gaat het om 5.994 euro per bedrijf.

Figuur 55: Evolutie van het totaal bedrag uitbetaald voor gekoppelde steun voor zoogkoeien, het aantal landbouwers, en het bedrag per landbouwer, Vlaanderen, 2010-2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Bovenop een aantal subsidievoorwaarden zijn er vanaf 2023 in het nieuwe GLB een aantal extra instapvoorwaarden rond behoud van blijvend grasland, duurzaam graslandbeheer en voederproductie en -diversificatie om te komen tot een duurzamere gekoppelde steun voor de zoogkoeienhouderij. Het subsidiebedrag per dier wordt bepaald op basis van het beschikbare budget en het totale aantal premiegerechtigde zoogkoeien. Hierbij wordt een degressief systeem gehanteerd. Voor de eerste 50 premiegerechtigde dieren van een beslag wordt een hoger premiebedrag uitbetaald dan voor de volgende 50 premiegerechtigde dieren en voor de premiegerechtigde dieren boven de 100. Er is een maximum van 100.000 dieren waar een subsidie voor betaald wordt. Als het aantal dieren boven de 100.000 ligt, wordt er een korting toegepast.

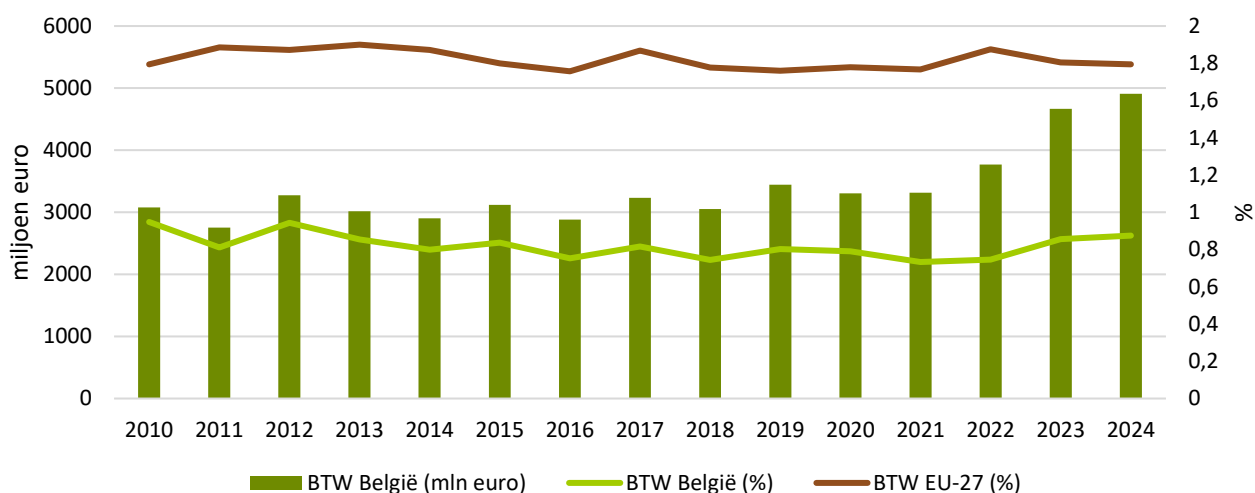
Door de pensioenvoorwaarde in 2025 voor actieve landbouwers neemt het aandeel van gespecialiseerde vleesveebedrijven af ten voordele van gemengde bedrijven met vleesvee. De categorie landbouwers ouder dan 65 jaar valt zeer sterk terug ten voordele van landbouwers jonger dan of gelijk aan 40 jaar.

3.3 CONCURRENTIEVERMOGEN OP DE LANGE TERMIJN

3.3.1 Eindproductiewaarde en bruto toegevoegde waarde

Landbouw en voeding zijn strategische sectoren en zijn een deel van het concurrentievermogen. De bruto toegevoegde waarde van de primaire sector in België nam in absolute termen sterk toe na 2021 tot bijna 5 miljard euro in 2024 (figuur 56). De jaren daarvoor fluctueert die rond de 3 miljard euro. Het belang van de primaire productie in de totale economie is eerder laag. Het vertoonde een licht negatieve trend van 2010 tot 2022, de laatste jaren neemt het belang toe tot 0,88% in 2024. Het belang van de primaire sector in de EU ligt hoger dan in België en bedraagt 1,88% in 2024.

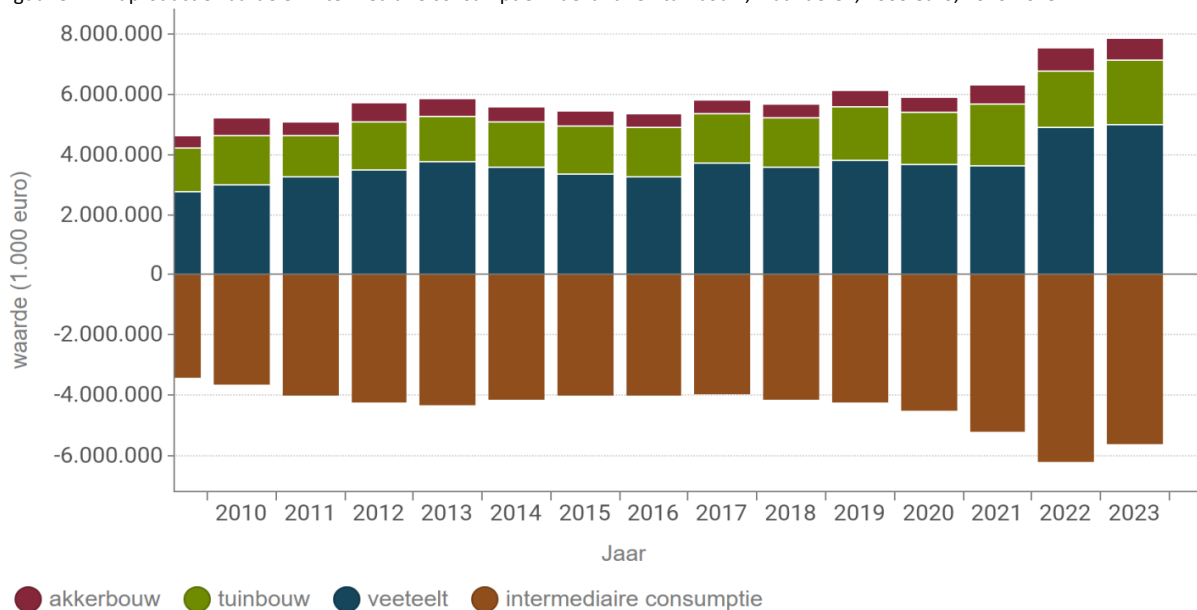
Figuur 56: Bruto toegevoegde waarde (BTW) primaire sector en aandeel ervan in totale economie in België (miljoen euro en %) en EU-27 (%), 2010-2024

Bron: Europese Commissie – DG Agri

De Vlaamse land- en tuinbouwsector realiseert in 2023 een eindproductiewaarde van 7,9 miljard euro (figuur 57). Daarvan is veruit het grootste deel (62%) afkomstig van de veeteelt. Tuinbouw en akkerbouw zijn goed voor respectievelijk 27% en 11%. De vijf belangrijkste subsectoren qua productiewaarde zijn varkens (1,94 miljard euro), melk en melkderivaten (1,33 miljard euro), groenten (1,00 miljard euro), runderen (707 miljoen euro) en fruit (645 miljoen euro). Zij vertegenwoordigen samen 68% van de totale eindproductiewaarde. De eindproductiewaarde neemt sterk toe in 2022 en 2023. In 2023 bedraagt het intermediaire verbruik 5,6 miljard euro. 53% hiervan is voor veevoer, 11% voor energie en 4% voor meststoffen.

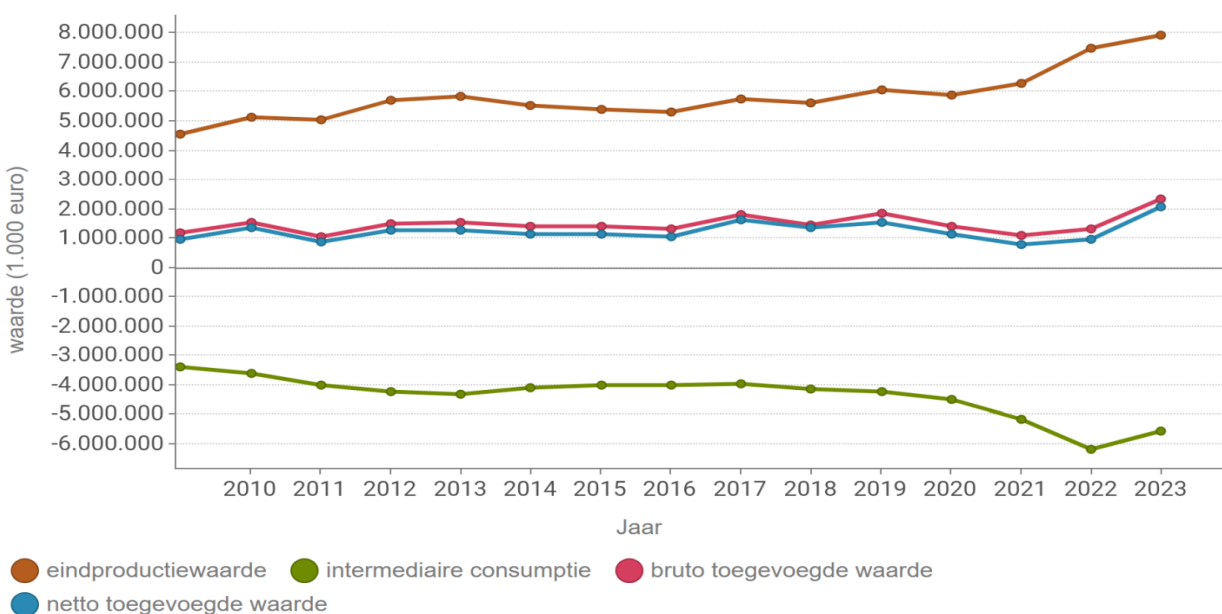
Figuur 57: Eindproductiewaarde en intermediaire consumptie in de land- en tuinbouw, Vlaanderen, 1000 euro, 2010-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Uit de waarde van de eindproductie, het intermediaire verbruik en rekening houdend met de afschrijvingen en de netto subsidies kan de bruto toegevoegde en netto toegevoegde waarde geraamd worden. De bruto toegevoegde waarde varieert van een dieptepunt van 1,1 miljard euro in 2021 naar een hoogtepunt van 2,3 miljard euro in 2023. In 2023 is er een zeer sterke toename na twee mindere jaren.

Figuur 58: Eindproductiewaarde, intermediaire consumptie, bruto en netto toegevoegde waarde in de land- en tuinbouw, Vlaanderen, 1000 euro, 2010-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Figuur 59: Eindproductiewaarde in de akkerbouw, Vlaanderen, 2010-2023, in miljoen euro

De handelsbalans van Vlaanderen in de agrovoeding is positief en bedraagt 9,1 miljard euro in 2024 (figuur 60). Er is een grote export van 56,7 miljard euro in 2024 en een import van 47,6 miljard euro.

////////////////////////////////////

Vlaanderen noteert een fors handelsoverschot bij producten als aardappelbereidingen, banketbakkerswerk, vers en bevroren varkensvlees, cacaoproducten, bier, diepvriesgroenten, landbouwwerktuigen, margarine, bestrijdingsmiddelen en suikerhoudende producten. Een aanzienlijk handelstekort is er bij oliën, oliezaden (koolzaad en soja), cacao, consumptieaardappelen, koffie, granen (tarwe, gerst en maïs), wijn, landbouwtrekkers, kaas en vis en zeevruchten.

The chart displays the trade balance components for the period 2014-2024. The Y-axis represents the value in millions of euros, ranging from 0 to 60. The X-axis shows the years from 2014 to 2024. The 'Export' line (dark blue) shows a steady increase from approximately 33.5 million in 2014 to 57 million in 2024. The 'Import' line (light blue) shows a similar upward trend, starting at 30 million in 2014 and reaching 48 million in 2024. The 'Saldo' line (red) represents the trade balance, starting at approximately 3.5 million in 2014, peaking at 11 million in 2023, and ending at 9 million in 2024.

Year	Export (Millions of euros)	Import (Millions of euros)	Saldo (Millions of euros)
2014	33.5	30.0	3.5
2015	35.0	30.0	5.0
2016	36.5	31.5	5.0
2017	38.5	33.0	5.5
2018	38.5	32.5	6.0
2019	40.0	32.5	7.5
2020	39.5	33.0	6.5
2021	43.5	37.5	6.0
2022	54.0	46.0	8.0
2023	56.0	45.0	11.0
2024	57.0	48.0	9.0

De agrarische producten waren in 2024 volgens het communautaire concept van de Nationale Bank van België goed voor 12,9% van de totale import en 15,3% van de totale export van het Vlaams Gewest. Het aandeel van de agrohandel is in 2024 sterk gestegen.

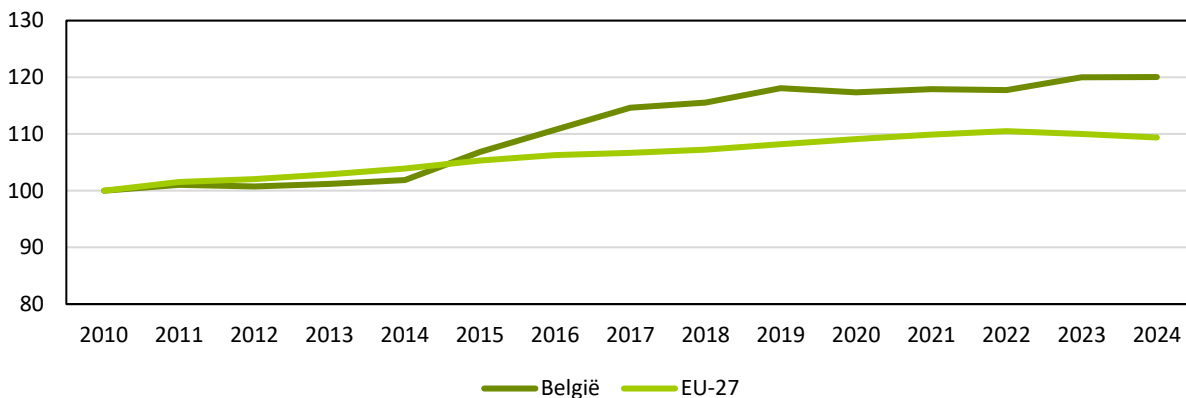
3.3.3 Productiviteit en de kosten van productiefactoren

Dit deel komt deels overeen met deel 4.3 toegang tot productiefactoren. In beide delen worden andere klemtonen gelegd en zijn specifieke figuren en tabellen weergegeven.

3.3.3.1 Productiviteit

De productiviteit van de land- en tuinbouw, gemeten volgens de 'total factor productivity' is sterk toegenomen in België, vooral tussen 2014 en 2019. De groei is een pak hoger dan in de rest van de EU-27. Sinds 2010 is er een groei met 20%, terwijl dat voor de EU-27 in haar geheel slechts 5% is.

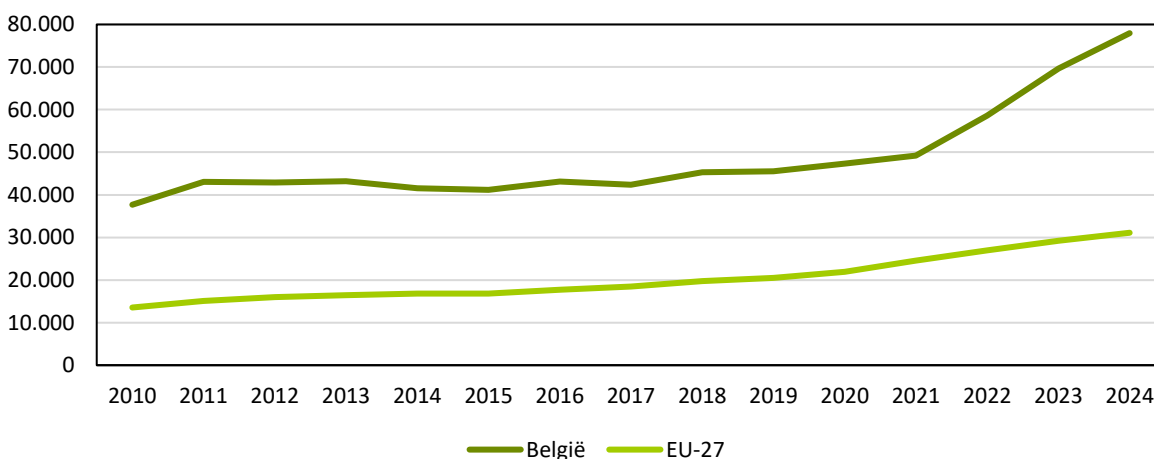
Figuur 61: Evolutie Total Factor Productivity van de land- en tuinbouw, index 2010 = 100, België en EU-27, 2010-2024

Bron: Europese Commissie - DG Agri

Dat is door een toename van zowel de arbeids- als de kapitaalproductiviteit. In 2023 zijn er 35.330 voltijdse arbeidskrachten (VAK) in de landbouw in Vlaanderen, waarvan 18.318 familiale arbeidskrachten en 17.012 niet-familiale arbeidskrachten (tabel 24). Sinds 2010 is er een belangrijke daling van het aantal VAK door een afname van het aantal familiale arbeidskrachten. Het aantal niet-familiale arbeidskrachten neemt toe tot 2016, daarna treedt een stagnatie op. De bruto toegevoegde waarde per jaarlijkse arbeidseenheid in België neemt toe over de periode 2010-2024, vooral de laatste jaren is er een sterke toename (figuur 62). De arbeidsproductiviteit ligt een pak hoger in België dan in de rest van de EU.

Figuur 62: Arbeidsproductiviteit in de land- en tuinbouw, gross value added per annual working unit (euro /AWU), België, 2010-2024

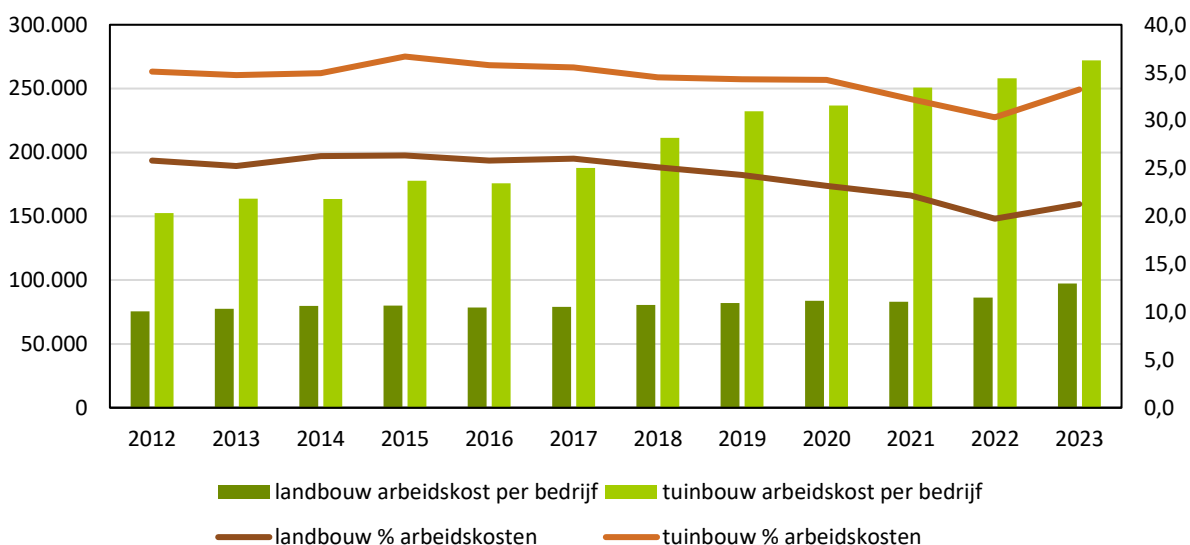

Bron: Europese Commissie - DG Agri

3.3.3.2 Productiefactor arbeid

Arbeid is een belangrijke kostenpost in Vlaanderen. De beschikbaarheid en betaalbaarheid van externe arbeidskrachten is een aandachtspunt. De arbeidskosten per bedrijf nemen in belangrijke mate toe voor de periode 2012-2023 in zowel de land- als tuinbouw (figuur 63). Er is eveneens een toename van de arbeidskosten per familiale arbeidskracht. Daartegenover neemt in Vlaanderen het relatieve aandeel van de arbeidskosten in de kostenstructuur licht af. Het relatieve aandeel van de arbeidskosten in de totale kostenstructuur ligt vooral in de tuinbouw zeer hoog. In de landbouw bedraagt die 21,3% in 2024 en in de tuinbouw is dat 33,2%. Binnen de tuinbouw is het aandeel vooral hoog in de fruitsector met 43% in 2024, vooral door de zeer hoge kosten voor seizoensarbeid.

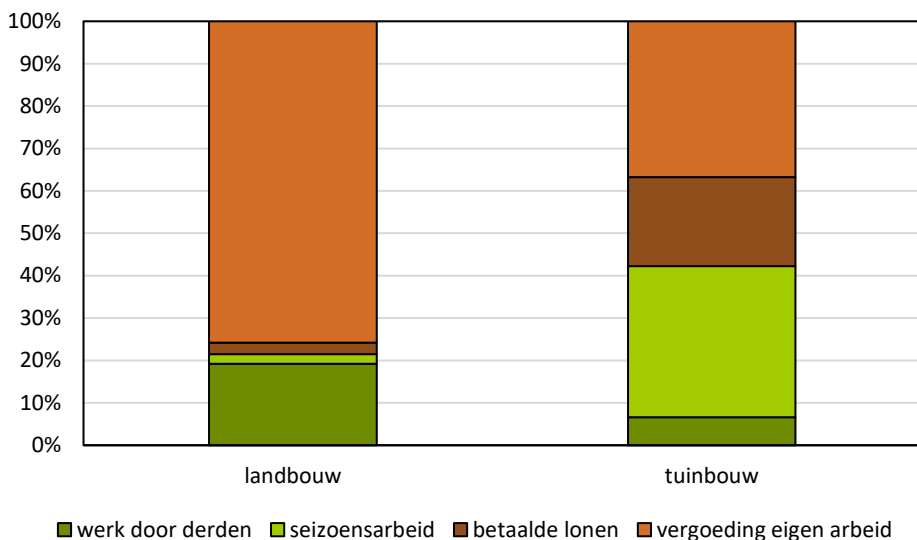
Figuur 63: Evolutie van de arbeidskosten per bedrijf (euro – linker Y-as) en aandeel arbeidskosten in de totale kosten (% - rechter Y-as), Vlaanderen, 2012-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

In de landbouw is het vooral de vergoeding voor eigen arbeid die het grootste aandeel heeft in de arbeidskosten, gevolgd door loonwerk (werk door derden) (figuur 64). In de tuinbouw is het de seizoensarbeid, samen met de eigen arbeid, die het grootste aandeel heeft. Ook de betaalde lonen van vaste arbeidskrachten zijn belangrijk in de tuinbouw.

Figuur 64: Aandeel van de verschillende arbeidstypes in de totale arbeidskosten (%) voor landbouw en tuinbouw, Vlaanderen, gemiddelde 2019-2023

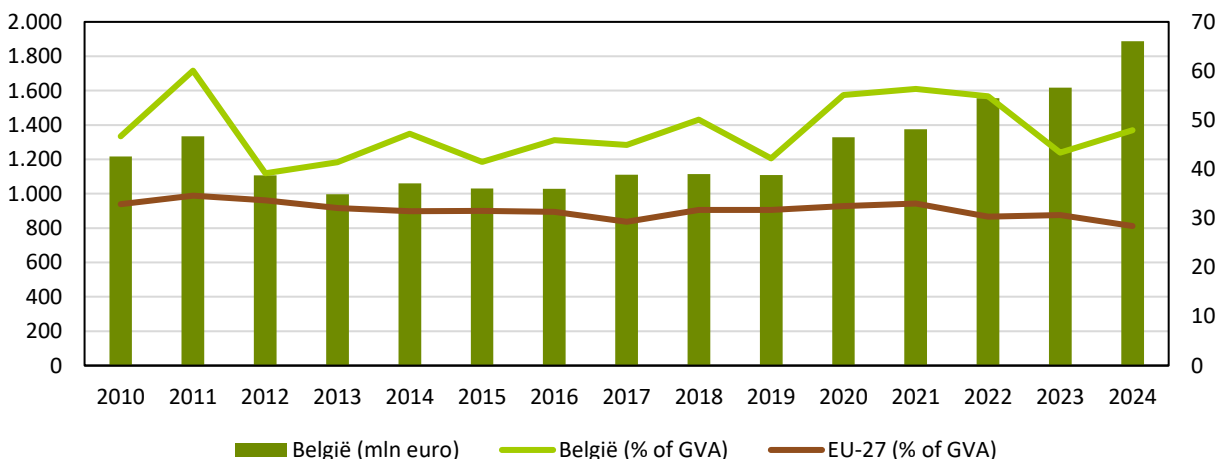

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

3.3.3.3 Productiefactor kapitaal

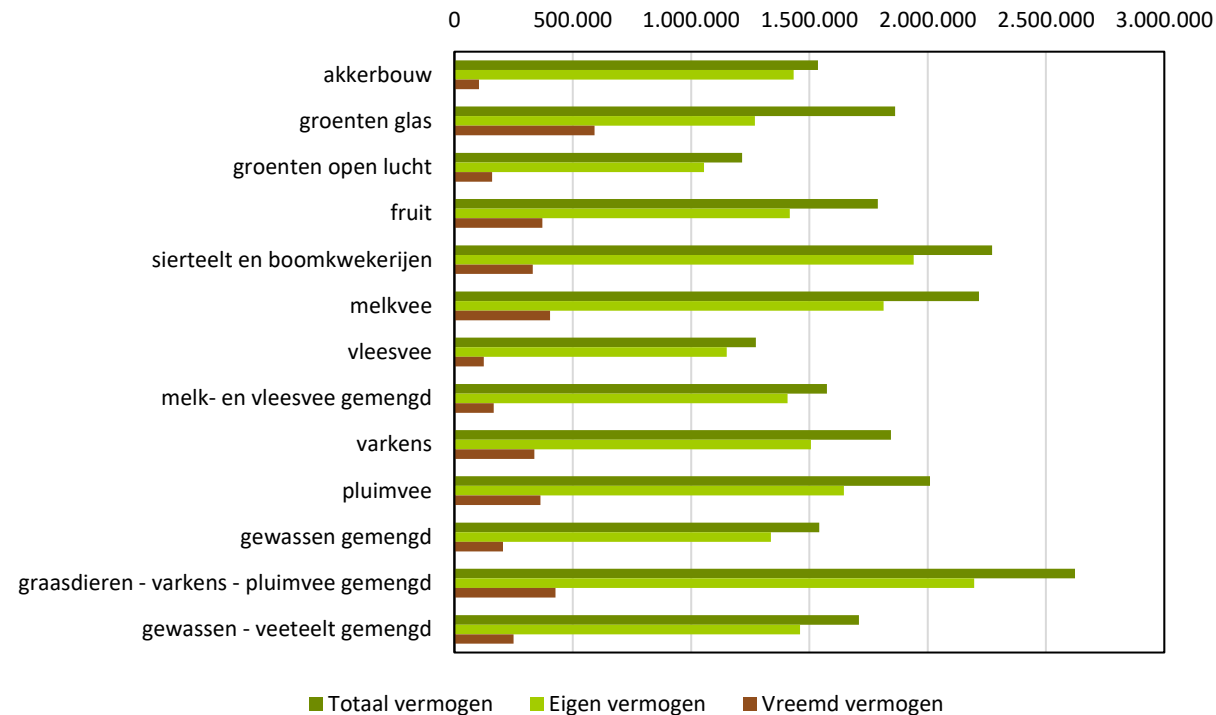
Investerings in de land- en tuinbouw in België, gemeten aan de hand van 'gross fixed capital formation', liggen op een relatief hoog niveau en nemen in omvang de laatste jaren sterk toe. Het aandeel in de bruto toegevoegde waarde schommelt tussen 45 à 50 % en ligt een stuk boven het gemiddelde van de EU-27. Dat wijst erop dat er een grote nood is aan investeringen vergeleken met andere Europese landen. De Vlaamse landbouw heeft te maken met extra eisen van consument en maatschappij in verband met gezondheid, milieu, dierenwelzijn, enz. die extra investeringen vragen.

Figuur 65: Gross fixed capital formation in land- en tuinbouw in miljoen euro en als % of gross value added (GVA), België, 2010-2024

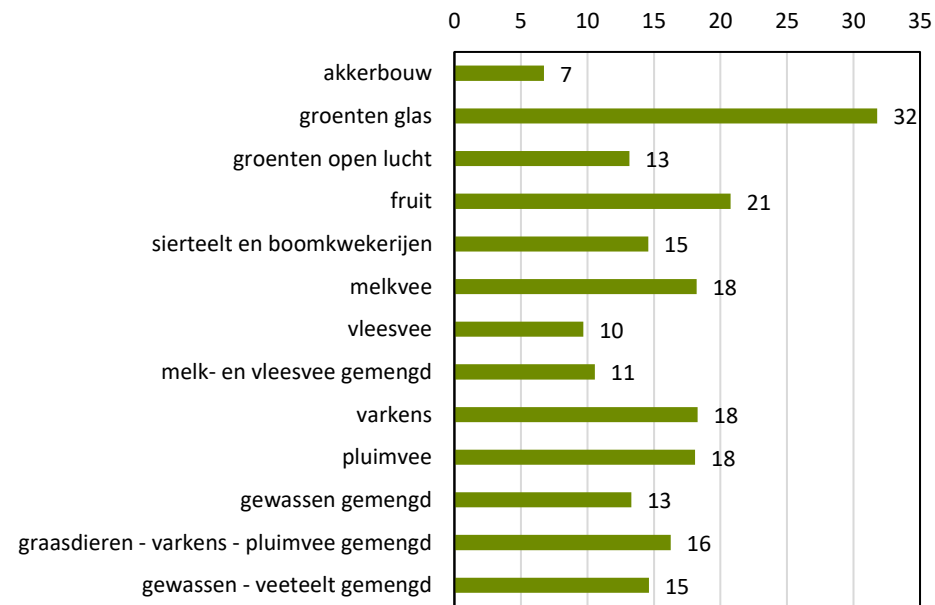
Bron: Europese Commissie - DG Agri

Figuur 67: Totaal, eigen en vreemd vermogen naargelang bedrijfstype, in euro per bedrijf, Vlaanderen, 2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

Figuur 68: Aandeel vreemd vermogen in het totaal vermogen naargelang bedrijfstype (in %), Vlaanderen, 2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN)

Het Fi-compass-consortium berekent per land ook een financieringskloof, een indicator voor de vraag naar kapitaal die niet ingevuld wordt door leningen bij banken. Die wordt berekend door het percentage bedrijven die financieel gezond zijn en die een niet-ingevulde vraag naar kapitaal hebben te vermenigvuldigen met de gemiddelde hoeveelheid geleend kapitaal. Voor België bedraagt de financieringskloof 266 miljoen euro, ofwel 7% van de bruto toegevoegde waarde van de sector. Dat is relatief weinig, en minder dan bijvoorbeeld voor Frankrijk (15%) of Denemarken (10%), maar meer dan voor Nederland (6%). Niettemin is er een toename van de financieringskloof van 194 miljoen euro in 2017 naar 266 miljoen euro in 2022 (Fi-compass, 2023a).

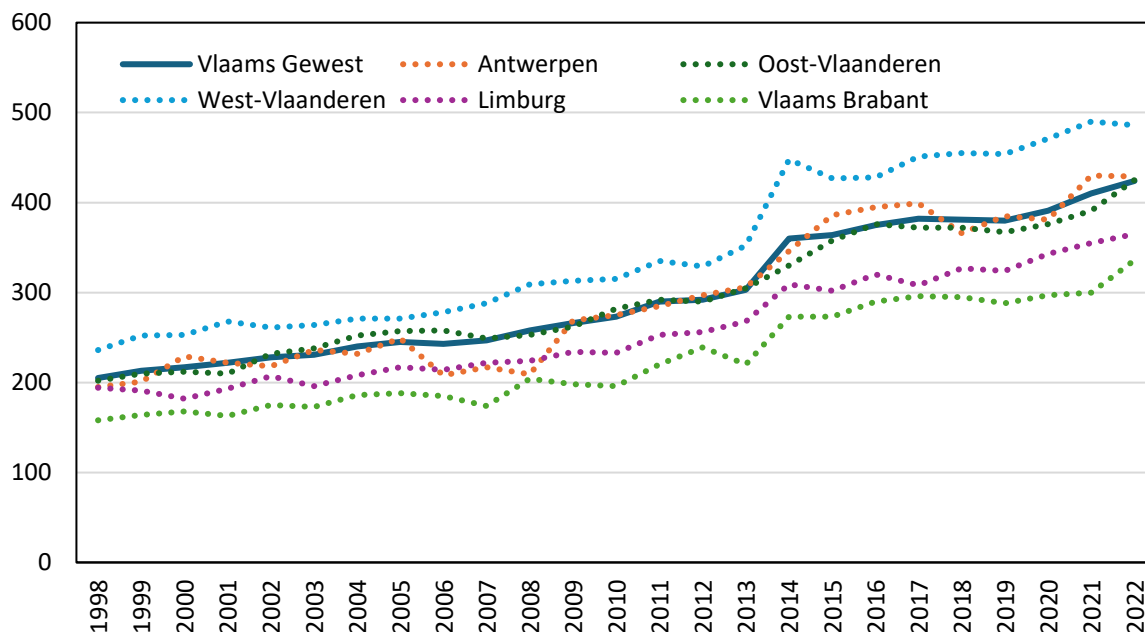
De betaalbaarheid en toegang tot grond is een belangrijk knelpunt in Vlaanderen. De evolutie van de kostprijs van land weegt sterk op de landbouw in Vlaanderen. De verkoopprijs neemt sterk toe tot gemiddeld net geen 78.000 euro per ha in 2024. In West-Vlaanderen, een belangrijke landbouwprovincie, ligt dat nog hoger met 83.000 euro per ha. De prijzen voor land liggen een pak hoger dan gemiddeld in de EU-27.

Year	Vlaanderen	West-Vlaanderen	Antwerpen	Oost-Vlaanderen	Limburg
2013	39,000	44,000	40,000	30,000	29,000
2014	41,000	46,000	52,000	33,000	30,000
2015	45,000	53,000	57,000	36,000	33,000
2016	47,000	55,000	59,000	38,000	36,000
2017	51,000	63,000	65,000	41,000	39,000
2018	54,000	65,000	64,000	42,000	45,000
2019	54,000	65,000	62,000	43,000	42,000
2020	57,000	68,000	63,000	45,000	42,000
2021	62,000	72,000	71,000	51,000	44,000
2022	64,000	76,000	69,000	56,000	50,000
2023	66,000	75,000	73,000	55,000	54,000
2024	68,000	82,000	75,000	54,000	58,000

////////////////////////////////////

De pacht prijs neemt eveneens toe over de jaren en klokt gemiddeld af op meer dan 400 euro per ha. In West-Vlaanderen ligt de prijs het hoogst, met net geen 500 euro per ha. In een aantal sectoren zoals aardappelen is er veel seizoenspacht, waarvan de prijs per ha stevig kan oplopen.

Figuur 70: Pacht prijs in Vlaanderen naargelang provincie, in euro per ha, 1998-2022

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium)

3.3.4 Hoge productiekosten en een concurrentieel nadeel door maatschappelijke eisen en administratieve lasten

3.3.4.1 Hoge productiekosten en een concurrentieel nadeel door maatschappelijke eisen

De Europese landbouw wordt gekenmerkt door strikte normen en standaarden op het gebied van voedselveiligheid, dierenwelzijn en milieubescherming. Binnen de EU gelden uitgebreide regels, zoals beperkingen op pesticidegebruik, traceerbaarheid van producten en hoge eisen voor hygiëne en kwaliteit. In vergelijking met veel andere delen van de wereld zijn deze regels vaak strenger en uniformer gehandhaafd. Buiten Europa kunnen de normen minder strikt zijn of minder consequent worden gecontroleerd, vaak door economische druk of verschillen in wetgeving. Dat leidt tot een ongelijk speelveld op de wereldmarkt, waarbij Europese boeren hogere productiekosten hebben, maar daartegenover vaak ook een hogere kwaliteit en duurzaamheid kunnen bieden. Het streven van de EU naar hoge mondiale normen om universele doelstellingen te beschermen op het gebied van milieu, menselijke, dier- en plantengezondheid, dierenwelzijn en voedselveiligheid, wordt vaak beschouwd als een handelsbarrière. Er is oneerlijke mondiale concurrentie en een gebrek aan wederkerigheid.

In Vlaanderen speelt het voorgaande nog meer dan in de rest van de Europese Unie. Vlaanderen is een dichtbevolkte regio met veel industrie en veel landbouw. Er zijn daardoor belangrijke uitdagingen wat betreft

milieu en natuur. De ruimtelijke ordening is bovendien sterk versnipperd met landbouwbedrijven in de buurt van bewoning en natuur. Het milieubeleidskader is sterk ontwikkeld zoals de omgevingsanalyse rond milieuaspecten aantoont. Landbouw heeft te maken met strenge eisen, veel regelgeving en een strikt vergunningenkader, die allemaal een impact hebben op de bedrijfsvoering. Dat weegt eveneens op de concurrentiepositie en leefbaarheid van de sector. Een transitie naar een veerkrachtig en duurzaam agrovoedingssysteem vereist aanzienlijke investeringen om de duurzaamheidstransitie te financieren (Europese Commissie, 2025d).

3.3.4.2 Administratieve lasten en regeldruk

De administratieve lasten en regeldruk in de landbouw in Europa en Vlaanderen zijn hoog. De vele regelgeving leidt tot administratieve lasten. Uitvoerige vereisten en rapportageverplichtingen belemmeren het concurrentievermogen van de economie en innovatie. Landbouwers vragen meer flexibiliteit en bewegingsvrijheid om landbouwpraktijken te ontwerpen die beter afgestemd zijn op hun bedrijf en situatie (Europese Commissie, 2025d).

Binnen de Europese Unie speelt vooral het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) een centrale rol: dit omvangrijke beleidskader legt tal van regels op rond subsidies, milieuvoorwaarden en controles. Hoewel deze regelgeving bijdraagt aan doelstellingen zoals voedselzekerheid en duurzaamheid, zorgt ze in de praktijk ook voor een aanzienlijke administratieve belasting voor landbouwers en overheden. Boeren moeten bijvoorbeeld uitgebreide gegevens bijhouden, aanvragen indienen en voldoen aan complexe voorwaarden om steun te krijgen. Dat leidt tot hoge kosten en tijdsverlies, waardoor recent voorstellen zijn gedaan om regels te vereenvoudigen, controles te verminderen en kleine landbouwers vrij te stellen van bepaalde verplichtingen. Ook op beleidsniveau wordt erkend dat vereenvoudiging noodzakelijk is om de concurrentiekracht van de sector te versterken en de administratieve kosten te beperken. Daarnaast zijn er een aantal verordeningen en richtlijnen op Europees niveau met betrekking tot milieubeleid die een invulling vragen van de lidstaten op nationaal en regionaal niveau.

In Vlaanderen speelt de problematiek van administratieve lasten in grote mate en vertaalt zich dat in een ‘lasagne’ van regels afkomstig van verschillende beleidsniveaus (Europees, federaal en Vlaams), wat vooral voor familiale landbouwbedrijven zwaar doorweegt. Landbouwers ervaren een hoge administratieve last en regeldruk als gevolg van de combinatie van landbouw- en milieubeleid. Enerzijds verplicht het landbouwbeleid hen om te voldoen aan uitgebreide voorwaarden voor subsidies en steunmaatregelen, zoals het indienen van verzamelaanvragen, het bijhouden van perceelregistraties en het naleven van randvoorwaarden rond natuur en klimaat. Anderzijds legt het milieubeleid bijkomende verplichtingen op, onder meer via mestwetgeving, stikstofregels en waterkwaliteitsnormen. Deze regels vereisen een gedetailleerde administratie, frequente rapportering en controles, wat voor veel landbouwers een aanzienlijke tijdsinvestering betekent, naast hun dagelijkse werkzaamheden. Landbouwers ervaren dat ze steeds meer tijd moeten besteden aan administratie in plaats van aan hun kernactiviteit. De overlap tussen verschillende beleidsdomeinen en bestuursniveaus zorgt bovendien voor complexiteit en onduidelijkheid, waardoor fouten sneller voorkomen en de nood aan externe begeleiding toeneemt. Hoewel deze regelgeving belangrijke doelstellingen dient, zoals milieubescherming en duurzame landbouw, leidt ze in de praktijk tot een aanzienlijke druk op de werkbaarheid en rendabiliteit van landbouwbedrijven in Vlaanderen.

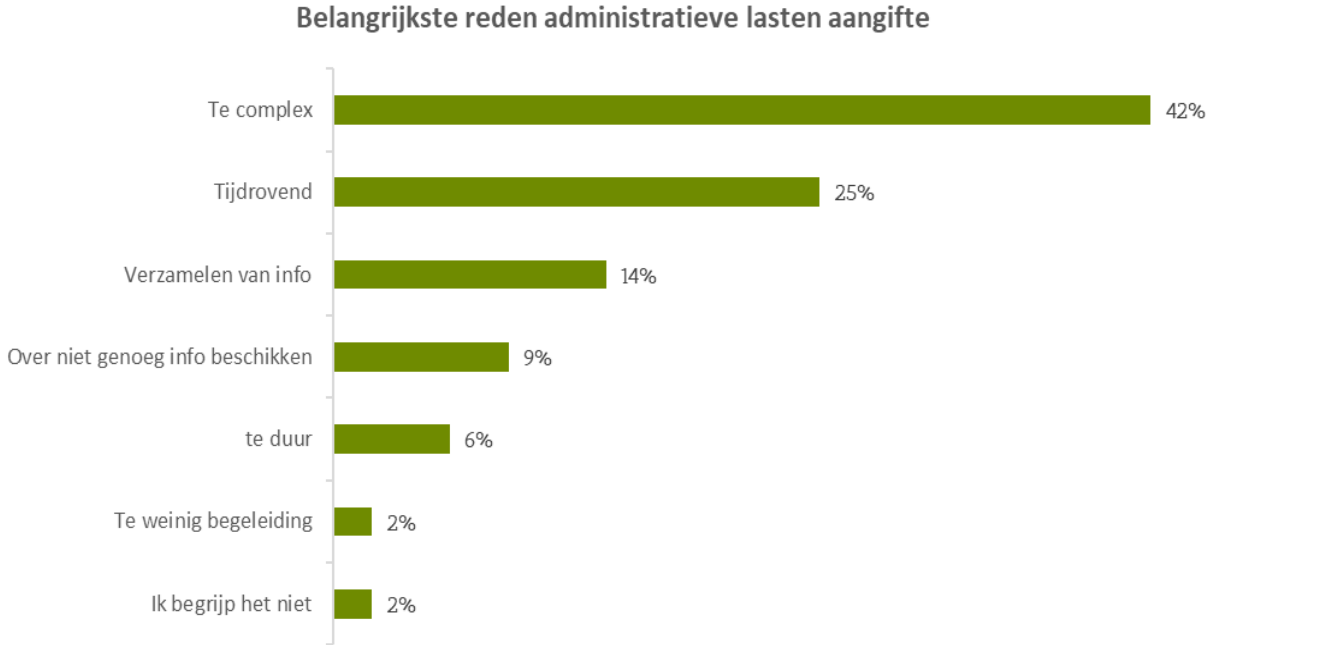
Het Vlaams Regeerakkoord 2024-2029 zet in op administratieve vereenvoudiging binnen de Vlaamse overheid. Om de bestaande toestand te evalueren heeft het Agentschap Landbouw en Zeevisserij een online bevraging georganiseerd. In totaal hebben 1.044 personen de bevraging ingevuld, waarvan 88% landbouwers.

De ondervraagde personen gaven op een schaal van 1 tot 5 aan hoe zwaar de administratieve lasten wegen, veroorzaakt door lastenboeken, landbouwverbreding, de overheid, leveranciers of andere. In totaal werd 1.161 keer een score 5 gegeven, waarvan 53,83 % aan de overheid, 30,15 % aan de lastenboeken, 9,04 % aan andere, 5,34% aan landbouwverbreding en 1,64 % aan leveranciers. 625 respondenten hebben de administratieve last veroorzaakt door de overheid een score 5 gegeven en 245 respondenten beoordelen de administratieve last veroorzaakt door de overheid met een 4. Volgens de respondenten is het gros van de administratieve last dan ook te wijten aan de overheid. Ook lastenboeken vormen echter een belangrijke bron van administratieve lasten. 350 respondenten hebben de lastenboeken een score 5 gegeven en 286 respondenten hebben een score 4 gegeven.

De respondenten gaven ook op een schaal van 1 tot 4 aan hoe zwaar de administratieve lasten wegen voor specifieke zaken. In totaal werd 1.335 keer een score 4 gegeven, waarvan 36,40 % aan de mestbankaangifte, 29,21 % aan de verzamelaanvraag, 20,23 % aan de VLIF-aanvraag, en 14,16 % aan de wateraangifte. Het blijkt duidelijk dat de mestbankaangifte het hoogste scoort wat betreft de administratieve lasten die de landbouwers ondervinden. Ook de verzamelaanvraag scoort hoog.

De bevraging peilde ook naar de reden waarom de respondenten de aangifte die ze zelf de hoogste score hebben gegeven, als meest belastend ervaren (figuur 71).

Figuur 71: Belangrijkste redenen waarom de respondenten de aangifte met de hoogste score qua administratieve lasten op nr. 1 geplaatst hebben, in %

Bron: Bevraging landbouwers Administratieve vereenvoudiging, 2025

De online bevraging peilde eveneens naar wat onder overbodige regeldruk verstaan wordt en vroeg om 7 mogelijke antwoorden te rangschikken van hoog (meeste van toepassing) naar laag (minste van toepassing). Het blijkt dat de hoeveelheid regelgeving op dit ogenblik zodanig veel is, dat de landbouwers het moeilijk vinden om nog te weten welke verplichtingen ze hebben en het hen veel tijd kost om dit uit te zoeken. Bijna de helft van de respondenten heeft ook de praktische onhaalbaarheid van regelgeving in de top 3 geplaatst.

Ervaring regeldruk

De meeste respondenten (48%) geven de hoogste score aan de uitspraak dat er zoveel wetgeving is dat ze geen zicht meer hebben op de na te leven verplichtingen. 22% en 14% van de respondenten geeft aan dat het de tweede en derde belangrijkste reden is waarom ze overbodige regeldruk ervaren. 10% van de respondenten geeft aan dat de belangrijkste reden is dat het te veel tijd kost om informatie te vinden. Voor 17% en 22% van de respondenten is het de tweede of derde belangrijkste reden. Ook de tijdsbesteding eraan speelt bijgevolg een rol in wanneer of waarom regeldruk als overbodig ervaren wordt. 9% van de respondenten is van oordeel dat de belangrijkste reden is dat er te veel kanalen geraadpleegd moeten worden

om voor het bedrijf noodzakelijke informatie te hebben. Voor 15% en 18% is dat de tweede of derde belangrijkste reden 18% van de respondenten is van oordeel dat de belangrijkste reden is dat de wetgeving in de praktijk niet haalbaar is. Voor 16% en 14% is dat de respectievelijk tweede of derde belangrijkste reden. Voor 9% van de respondenten is het onvoldoende op elkaar afgestemd zijn van de regelgeving de belangrijkste reden en voor 15% en 16% van de respondenten is het de respectievelijk tweede of derde belangrijkste reden.

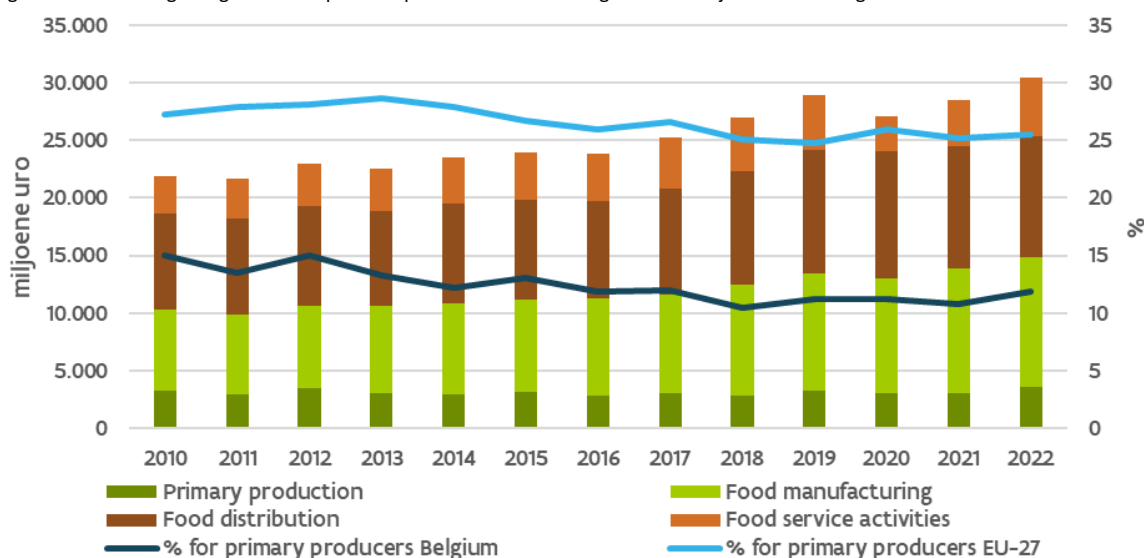
3.4 POSITIE VAN DE LANDBOUWER IN DE WAARDEKETEN

3.4.1 Belang primaire productie in de voedingsketen

Het belang van de primaire productie in de totale voedingsketen in België, uitgedrukt in bruto toegevoegde waarde, neemt af over de periode 2010- 2022 van ongeveer 15% naar 11,8%. In 2022 nam het weer wat toe. Het is afwachten of die positieve trend zich doorzet de volgende jaren. Het belang van de primaire productie in België ligt ongeveer de helft lager dan in de EU-27, waar het gelijk is aan 25,6% in 2022. Terwijl de toegevoegde waarde in de rest van de keten toeneemt, blijft landbouw wat achterwege. Het is daarom een must om de positie van de landbouwer in de waardeketen te versterken. Dat kan door meer toegevoegde waarde te creëren en de marktmacht en de onderhandelingspositie van de landbouwers te versterken.

Een aantal elementen van het volgende hoofdstuk, met name '3.5 Vlaamse voedselstrategie', versterken de positie van de landbouwer in de keten. Het gaat dan bijvoorbeeld over de voedseldeals 'eerlijke prijzen', 'gezonde, duurzame en betaalbare voedingspatronen aanmoedigen via diverse *catering-settings*', 'lokaal voedselbeleid', 'agro-ecologie' en over de voedselwerven 'Vlaamse eiwitstrategie', 'strategische visie korte keten', en 'strategisch plan biologische landbouw'. Een aantal van die thema's worden enkel daar besproken om de goede samenhang van het beleid rond voedsel te bewaren.

Figuur 73: Bruto toegevoegde waarde primaire productie in de voedingsketen in miljoen euro in België

Bron: Europese Commissie

De toegevoegde waarde verhogen, kan gebeuren door productdifferentiatie, nichemarkten, korte ketens, biolandbouw en de ontwikkeling van andere verdienmodellen. Er is in Vlaanderen vrij veel bulkproductie in een aantal sectoren en er is dus nog ruimte om de toegevoegde waarde van de landbouwsector te verhogen. Dat is niet enkel een zaak van de landbouw maar eveneens van de voedingsindustrie. De varkenssector exporteert bijvoorbeeld levende dieren en karkassen, waardoor de toegevoegde waarde gecreëerd wordt in het buitenland. Het verhogen van de toegevoegde waarde kan eveneens via keurmerken, labels en door in te spelen op lokaal en herkomst (bv. streekproducten).

3.4.2.1 Biologische landbouw

Binnen Vlaanderen is er een strategisch plan biologische landbouw. Het strategische vijfjarenplan stippelt de strategie uit voor de biologische landbouwproductie in Vlaanderen voor de periode 2023-2027. Het plan geeft invulling aan de bio-doelstelling van de Europese 'Van boer tot bord'-strategie en formuleert 5*5%-groeiambitie op maat van de Vlaamse biolandbouw.

Er waren in Vlaanderen in 2023 in totaal 623 biologische bedrijven. Dat is 3% van alle bedrijven met landbouwproductie in Vlaanderen of 4% van de professionele bedrijven met landbouwproductie. Het biologisch areaal bedroeg 9.984 ha, waarvan 13% nog in omschakeling. Het totaal biologisch areaal bedraagt slechts 2% van het totaal landbouwareaal. Het areaal dat in omschakeling is, neemt de laatste jaren af.

Jaar	waarvan biologisch areaal (ha)	waarvan areaal in omschakeling (ha)	aantal biologische landbouwbedrijven
2005	~2800	~400	~220
2010	~3200	~700	~250
2015	~4400	~1000	~350
2020	~7000	~2200	~580
2021	~7400	~2400	~600
2022	~8300	~1600	~610
2023	~8600	~1400	~620

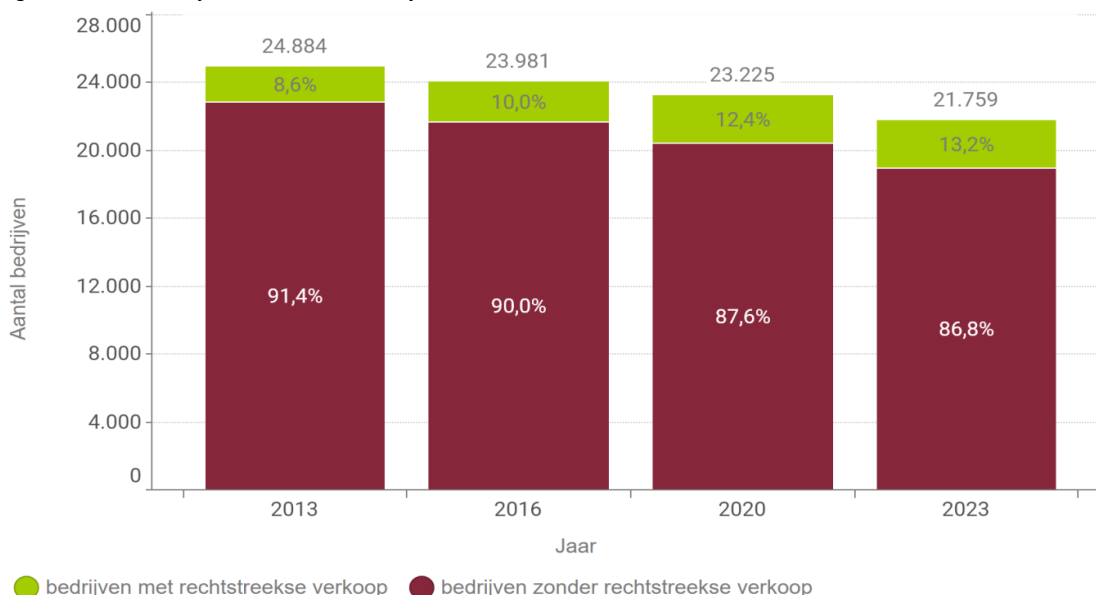
In onderstaande tabel wordt de bio-veestapel weergegeven. Het aandeel biologische dieren maakt slechts een heel beperkt aandeel uit van de totale veestapel (max. 2%, voor overige runderen en legkippen).

Diergroep	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Runderen	2.676	2.565	5.872	6.211	6.499	6.263
Melkkoeien	1.191	1.141	3.406	3.437	3.675	3.644
Overige runderen	1.485	1.424	2.466	2.774	2.824	2.619
Varkens	1.672	3.452	10.932	13.285	21.020	17.981
Pluimvee	264.376	409.097	705.748	792.460	666.793	623.986
Legkippen	90.981	168.201	315.582	325.102	298.364	301.541
Opfokpoeljen	49.180	97.780	102.884	160.759	138.408	131.213
Vleeskippen	124.170	143.017	287.052	302.984	229.461	190.922
Overige pluimvee	45	99	230	3.615	560	310
Schapen	1.859	2.132	2.452	2.304	1.798	2.117
Geiten	2.992	4.906	6.803	8.462	6.745	4.495
Paarden en paardachtigen	81	70	132	129	110	93

Een belangrijke differentiatie voor de landbouwsector is de korte keten. Terwijl op een aantal terreinen het dichtbevolkte Vlaanderen en de versnipperde ruimtelijke ordening een nadeel zijn, vormt dat door de nabijheid van de consument een opportuniteit voor de korte keten. Consumenten die rechtstreeks bij de

[illegible]

Figuur 75: Aantal bedrijven met en aantal bedrijven zonder korteketenactiviteit, Vlaanderen, 2013-2023

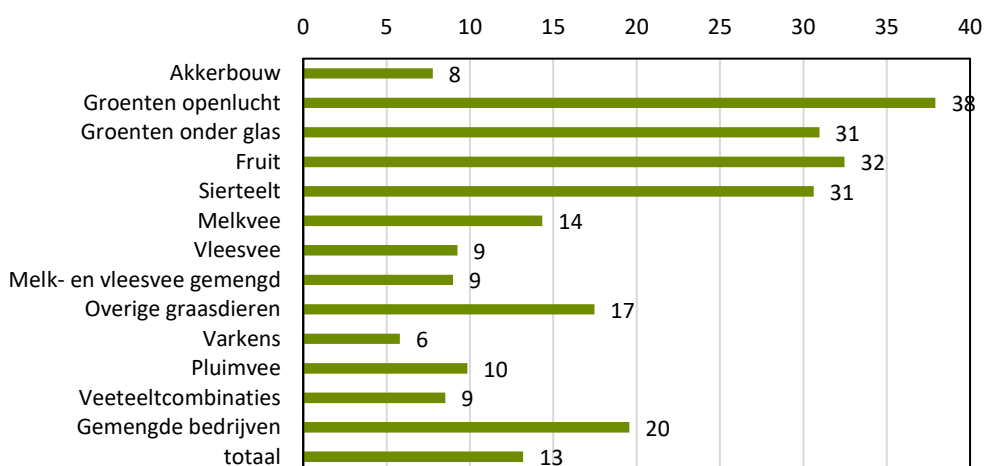

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Wanneer we per bedrijfstype kijken hoeveel het aandeel korteketenbedrijven bedraagt, valt op dat voornamelijk de tuinbouw procentueel de meeste korteketenbedrijven telt (figuur 76). De aandelen van de bedrijfstypes in de tuinbouw variëren tussen 31% en 38%. Voorts is 20% van alle gemengde bedrijven een korteketenbedrijf. Varkens (6%), akkerbouw (8%), vleesvee (9%) en pluimvee (10%) scoren lager.

Ruim 10% van de bedrijven met korteketenactiviteiten geven aan dat ze biologisch produceren. Ook hier zijn de hoeveerverkoop en de verkoop aan de consument via één tussenschakel veruit de belangrijkste activiteiten.

Figuur 76: Aandeel bedrijven met korteketenactiviteiten naargelang bedrijfstype, Vlaanderen, 2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Jonge bedrijfsleiders doen gemiddeld gezien meer aan korteketenverkoop dan oudere bedrijfsleiders. De meeste bedrijfsleiders in de landbouwsector bevinden zich in de oudere categorieën '45-55 jaar', '55-65 jaar' en 'ouder dan 65 jaar'. Het aandeel korteketenlandbouwers is echter het hoogst voor de jongere leeftijdscategorieën, 'jonger dan 35 jaar' en '35-45 jaar', met respectievelijk 19,9% en 19,0%. Voor de oudere bedrijfsleiders is dat het laagst (6,5%).

De standaardopbrengst (SO) is een criterium om de economische bedrijfsgrootte over alle bedrijfstypes heen in kaart te brengen. Uit analyse blijkt dat korteketenactiviteiten verhoudingsgewijs vaker voorkomen op bedrijven met een hogere standaardoutput en het minst vaak bij de bedrijven met de laagste standaardoutput.

3.4.2.3 Nieuwe inkomenskansen benutten

Om een redelijke levensstandaard te bieden voor de landbouwers moeten alle inkomensbronnen benut worden: marktinkomsten, overheidssteun, en gediversifieerde en nieuwe aanvullende inkomensbronnen. In de eerste plaats is een eerlijk en beter inkomen uit de markt essentieel (zie punt 3.4.3 hierna). Daarnaast blijft overheidssteun noodzakelijk om het inkomen van landbouwers te ondersteunen (zie hoofdstuk 3.2 hiervoor).

Landbouwers kunnen een aanvullend inkomen halen uit nieuwe activiteiten die niet noodzakelijk rechtstreeks te maken hebben met hun productie. Vaak halen ze voldoening uit een extra activiteit met een maatschappelijke meerwaarde. De mogelijkheden zijn legio: hoefvetoerisme, kijkboerderijen, vergaderinfrastructuur, loonwerk, zorgboerderijen, enz. Het landbouwbedrijf vergroot zijn transparantie en opent zijn deuren voor bezoekers. Het is een ontmoetingspunt op het platteland en onderhoudt goede relaties met de burens. Dat sluit ook aan bij de vraag naar beleving en betrokkenheid bij de burger. Die nieuwe activiteiten hebben vaak een sterke positieve impact op de rest van de plattelandseconomie en op het sociale weefsel. Zorgboerderijen bijvoorbeeld vervullen een maatschappelijke taak. Wie een zorg- of een hulpvraag heeft, vindt er een zinvolle dagbesteding. Het gaat om personen met een beperking of met psychische problemen, jongeren die in een instelling wonen of dreigen af te haken op school, dementerende mensen, mensen met een burn-out.

In deel 6.3 zijn een aantal algemene cijfers over verbreding terug te vinden. Sinds 2020 geeft ongeveer 20% van de landbouwers verbredende activiteiten aan. In deel 6.3.6 worden cijfers gegeven over de verbredingsactiviteit zorgboerderijen. Deel 6.3.7 gaat in op de VLIF-steun voor nieuwe verdienmodellen.

De klimaatneutrale en natuurpositieve economie biedt nieuwe mogelijkheden voor aanvullende inkomensbronnen voor landbouwers. Voorbeelden zijn de biosector (zie 3.4.2.1 hiervoor), ecoregelingen en agromilieumaatregelen (AMKM), koolstoflandbouw, de productie van hernieuwbare energie, agro-ecologische landbouwpraktijken, de eiwittransitie, en bio-economie en circulariteit. Het zijn opties zijn voor landbouwers om economische mogelijkheden te combineren met milieuresultaten en maatschappelijke verzoeken (Europese Commissie, 2025d). Dat is niet voor alle landbouwers en voor alle doelstellingen realiseerbaar in de praktijk en een (tijdelijke) vergoeding voor landbouwers kan nodig zijn.

Landbouwers maken vandaag in belangrijke mate gebruik van ecoregelingen en AMKM. In 2024 hebben 5.457 landbouwers 19,0 miljoen euro aan steun voor agromilieuklimaatmaatregelen ontvangen. Dat betekent 3.486 euro per landbouwer. Binnen de AMKM zijn er maatregelen onder beheer van het Agentschap Landbouw en

////////////////////////////////////

Zeevisserij, maar er zijn er ook onder beheer van de Vlaamse Landmaatschappij, beter bekend onder de naam beheerovereenkomsten. Het grootste bedrag aan AMKM gaat naar de akkerbouwsector met een aandeel van 31,8% in 2024. 21,5% gaat naar landbouwers van 40 jaar of jonger.

In 2023 is er onder de rechtstreekse betalingen onder pijler 1 een nieuw instrument bijgekomen: de ecoregelingen. Ecoregelingen leunen thematisch aan bij de AMKM, maar zijn eenjarige in plaats van meerjarige verbintenissen. In totaal hebben 12.930 unieke landbouwers 58,7 miljoen euro steun voor ecoregelingen ontvangen. Dat betekent gemiddeld 4.540 euro per landbouwer. Ten opzichte van 2023 is er een stijging van het budget voor ecoregelingen met maar liefst 45%. Het grootste deel, met name 28,2%, gaat naar de akkerbouwsector. Melkvee (19,1%), vleesvee (14,6%) en gemengde bedrijven met gewassen en veeteelt (11,9%) volgen op afstand. Het grootste deel van de betalingen, ruim een kwart, gaat naar landbouwers van 40 jaar en jonger.

In het huidige GLB wordt het subsidiebedrag voor ecoregelingen en AMKM bepaald op basis van gederfde opbrengsten en extra kosten. Dat gebeurt op een bepaald moment vóór de start van de nieuwe GLB-periode, terwijl de marktsituatie sterk kan schommelen gedurende de GLB-periode en dus het subsidiebedrag in veel gevallen niet de gederfde opbrengsten en/of extra kosten dekt. Om die reden is een extra vergoeding of incentive te verantwoorden. Het zou nog meer landbouwers kunnen overtuigen om te kiezen voor milieu- en klimaatmaatregelen. Agrarisch natuurbeheer of de zorg voor (meer) agrobiodiversiteit is een manier om het landbouwbedrijf te verbreden en een alternatief inkomen te verwerven. De zorg voor natuurelementen op het bedrijf kan de landbouwer ook voldoening en een gevoel van trots geven en het imago van de sector verbeteren.

Koolstoflandbeheer ontwikkelt zich als een extra bron van inkomsten. De EU-verordening koolstofverwijdering en koolstoflandbeheer heeft het eerste vrijwillige certificeringskader voor koolstofverwijdering, -landbeheer en -opslag in producten in de EU gecreëerd (Europese Commissie, 2025d). Zie ook deel 5.2 voor de beleidscontext in Vlaanderen. Deel 5.1.6 gaat verder in op de indicator organische koolstof in landbouwbodems.

De productie van hernieuwbare energie vergroot de energiezekerheid, vermindert de broeikasgasemissies en biedt land- en bosbouwers extra inkomensperspectieven. Landbouwers moeten energieonafhankelijker worden met behulp van onder meer zonnepanelen, windmolens en biogasproductie. Daarnaast kunnen ze hun energieproducten op de markt brengen (Europese Commissie, 2025d). Zie ook deel 5.2 voor de beleidscontext in Vlaanderen. Deel 5.1.9 gaat in op duurzame hernieuwbare energieproductie uit land- en bosbouw. Deel 5.1.10 geeft cijfers over energiegebruik in landbouw, bosbouw en voedingsindustrie.

Een agro-ecologisch voedingssysteem springt spaarzamer om met externe hulpbronnen, legt de focus op de bodemvruchtbaarheid, ziet de landbouwer als beheerder van het landschap en van de biodiversiteit en zet in op een veerkrachtige, stabiele voedselproductie. Centraal staan de samenhang tussen plant, dier, mens en milieu en het werken met natuurlijke kringlopen. In de praktijk kan deze aanpak in de intensieve landbouw wel leiden tot een lagere productiviteit en minder mogelijkheden om in te grijpen als er iets misgaat. In de concrete toepassing van agro-ecologische principes en bij de integratie in het landbouwbeleid zijn nog obstakels te overwinnen (zie hoofdstuk 3.5 hierna).

De eiwittransitie biedt kansen voor de landbouw om de afhankelijkheid van geïmporteerde eiwitten, zoals soja, te verminderen. Ze biedt kansen voor innovatie door te focussen op duurzame eiwitbronnen en de voedselzekerheid in Vlaanderen te waarborgen. Ze biedt ook kansen voor de omgeving aangezien lokale eiwitbronnen de ecologische voetafdruk helpen te verkleinen. Ten slotte biedt ze kansen voor de gezondheid door een aanbod te voorzien in plantaardige eiwitten.

Innovatie kan nieuwe kansen bieden. Bio-economie en circulariteit vormen een potentieel voor landbouw, bosbouw en het voedselsysteem. De EU Bio-economie-strategie of voluit het strategische kader voor een concurrerende en duurzame bio-economie in de EU is eind 2025 gepubliceerd door de Europese Commissie. Het doel is uiterlijk tegen 2040 op grote schaal duurzame biogebaseerde materialen en producten in de EU toe te passen. De landbouw moet ermee voor zorgen dat in het grootste deel van de Europese behoefte aan biomassa wordt voorzien door middel van duurzame intern Europese productie. Hoewel dit kader geen concreet bindende maatregelen oplegt, kondigt het wel verschillende wetgevende initiatieven aan, waardoor het belang van de bio-economie op een hoger niveau komt te staan en gezien wordt als een aanjager van groene groei, concurrentievermogen en veerkracht. Verschillende leidende markten zijn aangehaald met een groot potentieel om de bio-economie op te schalen, zoals biogebaseerde kunststoffen en polymeren, textiel, chemie, bouw, meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Volgens de strategie moet het GLB “ondersteuning bieden aan landbouwers die innovatie op het gebied van bio-economie en duurzame en regeneratieve praktijken toepassen, hun inkomstenbronnen diversifiëren en samenwerken in opkomende waardeketens” en moeten “verschillende modellen [worden] aangeboden voor coöperatieve investeringen in het opzetten en de marketing van nieuwe waardeketens van onderaf, het scheppen van waarde uit nog onbenutte biomassa en het overbruggen van primaire productie met industriële investeringen, om zo bij te dragen aan groei en werkgelegenheid op het platteland”. Het telen van grondstoffen voor biogebaseerde toepassingen vereist investeringen in nieuwe teelten, technieken en afzetkanalen en het opzetten van waardeketens en ondersteunend onderzoek voor elk van deze aspecten. Het ILVO heeft een rapport opgesteld dat de monitoring doet van de bio-economiesector (Van Kerckhove et al., 2023).

3.4.3 De marktmacht en de onderhandelingspositie van de landbouwers

Het verhogen van de marktmacht en de onderhandelingspositie van de landbouwers kan door markttransparantie, het vermijden van oneerlijke handelspraktijken en samenwerking.

De landbouwers zitten in een zwakke positie in de keten (Platteau et al., 2018). Ze dragen de grootste risico's en zijn voornamelijk prijsnemers. De landbouwer kampt niet alleen elk jaar opnieuw met onzekerheid bij de productie, o.a. beïnvloed door klimaat en plagen en ziekten, maar ook met volatiele markten en een grote prijsdruk. Hun extra inspanningen voor bijkomende eisen in verband met gezondheid, traceerbaarheid, dierenwelzijn en milieu worden niet zomaar verrekend in de prijzen en de lasten rusten vooral op de schouders van de landbouwers. Wettelijke beperkingen ten aanzien van bepaalde innovaties op het vlak van gezondheid, voedselveiligheid en milieu (bv. ggo's) resulteren in een concurrentienadeel op de wereldmarkt.

De concurrentie tussen de supermarkten om de consument is bikkelhard. Door middel van een prijzenoorlog met de laagst mogelijk prijs of grote kortingen proberen supermarktketens consumenten naar hun winkels te lokken. Vanuit de retail en de consument zijn er ook steeds toenemende eisen omtrent de interne en externe kwaliteit en cosmetische kenmerken. Er zijn duidelijke onderhandelingsasymmetrieën met beperkte macht voor individuele landbouwers in de afzetketen. De prijsoverdracht is ook niet altijd perfect. Door de

afhankelijkheid van de wereldmarkt en van de retail bestaat er gevaar voor een oneerlijke prijs voor de land- en tuinbouwers. Hier en daar blijven zogenaamde oneerlijke handelspraktijken bestaan.

3.4.3.1 Markttransparantie

Transparantie in de keten is een sleutelfactor voor een goede werking van de markt, het ondersteunt zakelijke beslissingen en vergroot het vertrouwen in eerlijke handel. Het gaat o.a. om het inzichtelijk maken van wie wat produceert, hoe de producten vervaardigd zijn, wat de duurzaamheidsprestaties zijn op niveau van de verschillende schakels in de keten en wat de verkoop- en/of aankooprijzen zijn in de verschillende schakels. Voor de landbouwers is een goed inzicht in vraag en aanbod zeer belangrijk, zodat daar prijsevoluties uit afgeleid kunnen worden.

Op dit moment is er nog een asymmetrie in de marktkennis. Zodra een voedingsketen complexer is, bijvoorbeeld door samengestelde producten of producten uit het buitenland die een langere weg via tussenhandelaars afleggen, hebben supermarkten of voedingsbedrijven vandaag meestal geen idee welke producent (welk onderdeel van) het product geproduceerd heeft. Er zijn natuurlijk wel traceerbaarheidssystemen met betrekking tot voedselveiligheid, maar die geven geen inzicht in wat de prijs is die de boer ervoor gekregen heeft of in welke werkomstandigheden het werd geproduceerd.

Ook op vlak van contracten is er nog te weinig markttransparantie. De verschillende soorten contracten zijn erg uiteenlopend en soms afhankelijk van de sector. Heel wat afspraken zijn ook niet vastgelegd in een contract, maar gebaseerd op trouw en een vorm van afhankelijkheid. De contracten en afspraken zijn steeds gemaakt met bedrijven in de keten. Dat kunnen zowel leveranciers als afnemers zijn. De verscheidenheid aan contracten en afhankelijkheden maakt het bovendien moeilijk te monitoren. Enkele concrete voorbeelden: varkenshouders die onder contract staan bij veevoederleveranciers, handelaars of andere varkenshouders, aardappel- of groentetelers die hun producten tegen een afgesproken prijs leveren aan diepvries- of conservegroentebedrijven (Departement Landbouw en Visserij, 2021).

In 2021 ontstond er op Europees initiatief meer transparantie in de voedselvoorzieningsketen. Producentenprijzen werden voorheen al sterk gemonitord, maar nu noteren lidstaten voor heel wat producten ook de aankooprijzen van afnemers. Het Agentschap Landbouw en Zeevisserij publiceert heel wat prijs- en marktgegevens over de ruwe landbouwproducten, maar ook gegevens over verwerkte producten, zoals vlees, eieren, zuivel, groenten, fruit, akkerbouwgewassen en suiker. Daarnaast worden heel wat bedrijfseconomische resultaten en kengetallen van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN), het boekhoudnet van het Agentschap Landbouw en Zeevisserij, gepubliceerd. Zij geven een inkijk in opbrengsten, kosten, het inkomen, en de evoluties daarvan voor een groot aantal sectoren en bedrijfstakken. Daarnaast zijn een aantal sectorbarometers en rendabiliteitsindicatoren ontwikkeld.

In 2024 bracht een golf van landbouwprotesten een aantal grote uitdagingen opnieuw onder de aandacht. Om die problemen aan te pakken werd op federaal niveau een Taskforce Agrovoeding opgericht. Binnen die Taskforce werd een werkgroep 'transparantie' opgericht die bestaat uit experts en vertegenwoordigers van de verschillende schakels van de landbouwketens. Deze werkgroep heeft rentabiliteitsindicatoren uitgewerkt voor verschillende landbouwactiviteiten. Het doel van die indicatoren is de situatie over de opbrengsten en productiekosten in de landbouw objectief weer te geven, om zo de verschillende partijen te helpen bij hun handelsbesprekingen. De rentabiliteitsindicatoren kunnen ook gebruikt worden door brancheorganisaties in het kader van de UTP-wet inzake oneerlijke handelspraktijken (zie hierna).

Tot vandaag is er nog steeds een asymmetrie in de keten wat betreft markttransparantie. Waar er al in belangrijke mate marktinformatie ter beschikking gesteld wordt van de landbouwsector, gebeurt dat niet in dezelfde mate voor de rest van de voedingsketen. Er is meer wederkerigheid nodig.

3.4.3.2 Vermijden van oneerlijke handelspraktijken

Onerlijke handelspraktijken (OHP) kunnen in alle stadia van de toeleveringsketen voorkomen. OHP die op een bepaald niveau in de keten ontstaan, kunnen gevolgen hebben voor andere delen van de keten, afhankelijk van de marktmacht van de betrokken actoren. Dergelijke effecten zijn vaak bijzonder zichtbaar in het geval van landbouwers. Kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's), zowel op producent- als op verwerkersniveau, kunnen bijzonder kwetsbaar zijn vanwege hun beperkte middelen, hun activaspecificiteit en hoge overstapkosten.

Op 17 april 2019 werd Richtlijn (EU) 2019/633 inzake oneerlijke handelspraktijken in de relaties tussen ondernemingen in de landbouw- en voedselvoorzieningsketen aangenomen om machtsonevenwichten in de agrovoedingsketen aan te pakken (hierna UTP-richtlijn genoemd).

In België werd deze UTP-richtlijn omgezet door de wet van 28 november 2021 (hierna UTP-wet). De UTP-wet betreffende oneerlijke handelspraktijken tussen ondernemingen in de landbouw- en voedselvoorzieningsketen moet ervoor zorgen dat kleine en middelgrote leveranciers beter beschermd zijn tegen grotere afnemers. De UTP-wet omvat de 'zwarte lijst' van marktpraktijken die als oneerlijk worden beschouwd en onder alle omstandigheden verboden zijn. Ook de lijst van 'grijze' praktijken die zijn toegestaan indien de leverancier en de afnemer die vooraf op duidelijke en ondubbelzinnige wijze overeenkomen is in deze wet opgenomen. Bij koninklijk besluit van 4 juli 2024 werden zowel de zwarte als grijze lijst van oneerlijke marktpraktijken aangevuld. Voortaan kan de afnemer zijn producten niet langer van een leverancier kopen voor een prijs die onder de productiekosten ligt, behalve wanneer dat op duidelijke en ondubbelzinnige wijze overeengekomen is (grijze lijst).

3.4.3.3 Samenwerking: horizontaal en verticaal

Samenwerking kan een belangrijke rol spelen om de productie en dienstverlening groter, flexibeler, sneller, efficiënter, gevarieerder, slimmer, professioneler of origineler te maken. Er vallen eveneens diverse ketenwinsten te boeken op het vlak van kwaliteit van de producten, milieu, energievoorziening, voedselverlies, circulaire economie en dierenwelzijn. Denken in ketens en netwerken kan leiden tot innovaties in de ketenwerking in functie van nieuwe noden en behoeften. Samenwerking kan een aantal onzekerheden omtrent de productie verminderen. Voorbeelden zijn klimaat en weersfenomenen, plagen en ziekten, maar ook volatiele markten en een grote prijsdruk.

Samenwerking kan verschillende vormen aannemen: zowel horizontale (tussen landbouwers) als verticale samenwerking (in de keten) komen voor. Samenwerking kan op verschillende schaalniveaus: op grote schaal (bv. om afzet te regelen, grote groepsaankopen) als op kleine schaal (bv. machinerijen, percelen ruilen, beperkte groepsaankopen, etc.) en over verschillende thema's (machines, afzet, innovatie, kennisuitwisseling). Er bestaan verschillende samenwerkingsvormen, zowel informeel als formeel, voor belangenbehartiging (landbouworganisaties) of om commerciële redenen (afzet, verwerking, samenaankoop) (Departement Landbouw en Visserij, 2021). Een specifieke vorm van samenwerking is om samen actief te zijn op de termijnmarkten om prijsrisico's af te dekken en dus samen aan risicobeheer te doen.

Hierna wordt ingegaan op producentenorganisaties (PO's) en unies van producentenorganisaties (UPO's) als vorm van horizontale samenwerking en op brancheorganisaties (BO's) als vorm van verticale samenwerking. In vergelijking met andere lidstaten heeft Vlaanderen veel erkende producentenorganisaties, vooral in de groente- en fruitsector. Er zijn eveneens al brancheorganisaties erkend. Er is nog ruimte voor meer professionalisering in de PO's buiten de groenten en fruit en bij de BO's.

De verwachte voordelen van horizontale en verticale samenwerking zijn een betere onderhandelingspositie van de landbouwers/producenten in de keten, een betere relatie tussen producenten en de andere schakels in de agrovoedingsketen, een betere werking van de keten en een betere positie van de Vlaamse spelers op de Europese en de wereldmarkt.

Horizontale samenwerking

Een producentenorganisatie is een door de overheid erkende autonome vereniging van producenten die zich vrijwillig verenigen om aan hun gemeenschappelijke economische, sociale, culturele behoeften, doelstellingen en ambities te voldoen door middel van een onderneming in gezamenlijk eigendom en democratisch gecontroleerd.

PO's kunnen verschillende doelstellingen nastreven. Zo zijn er PO's die zich richten op onderhandelen over het product, hetzij via contractonderhandelingen zonder afzet van de producten of via effectieve afzet van de producten. PO's kunnen zich ook richten op kennisdeling. Hierbij biedt de PO een aantal diensten aan hun leden aan zoals de opbouw en het delen van gezamenlijke marktkennis via o.a. het verzamelen van prijzen die de leden krijgen, waardoor de onderhandelingspositie van de individuele leden in de agrovoedingsketen verbetert. In een aantal sectoren heeft de oprichting van PO's een zekere dynamiek met zich meegebracht en zijn de taken die een PO uitoefent gaandeweg uitgebreid. Zo hebben PO's die in het begin enkel instonden voor kennisuitwisseling, ook concentratie van het aanbod, afzetbevordering, duurzaamheidsaspecten, enz. opgenomen in hun werking.

De PO's kunnen een belangrijke rol spelen in volgende aspecten:

- De concentratie van het aanbod en samen naar de markt brengen van producten;
- De productie op de vraag afstemmen (zowel omvang als kwaliteit);
- Initiatieven nemen op het gebied van afzetbevordering (bv. reclamecampagnes);
- Productiekosten optimaliseren (bv. groepsaankopen voor energie of andere inputproducten);
- De producentenprijzen stabiliseren;
- Onderzoek verrichten of uitbesteden;
- Het gebruik van milieuvriendelijke methoden en productietechnieken, goede praktijken en technieken bevorderen;
- Het gebruik van productienormen bevorderen en daarvoor technische bijstand geven;
- Beheren van bijproducten en de risicobeheersingsinstrumenten waarover hun leden beschikken;
- Bijdragen tot een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en tot matiging van de klimaatverandering;
- Onderlinge fondsen beheren;
- Technische ondersteuning verlenen voor het gebruik van termijnmarkten en landbouwverzekeringssstelsels.

////////////////////////////////////

Tabel 35 en tabel 36 geven respectievelijk een overzicht van producentenorganisaties (PO's) en unies van producentenorganisaties (UPO's) die erkend zijn in Vlaanderen. Er zijn 17 PO's en 4 UPO's. Ondertussen zijn er in Vlaanderen PO's in verschillende sectoren, al ligt het zwaartepunt nog altijd bij de groente- en fruitsector (10 PO's). In de andere sectoren is dat eerder beperkt. Dat is te verklaren door de lange traditie van producentenorganisaties in de sector groenten en fruit binnen de GMO Groenten en Fruit sinds de jaren 1970.

PO	Categorie	Leden 2025	Verkoop via de PO
BelOrta	verse groenten, vers fruit en champignons	1.338	ja
BND	groenten bestemd voor verwerking	416	ja
Coöperatie Hoogstraten	groenten en fruit vers	215	ja
Green Diamond	groenten en fruit vers	68	ja
Green Farm	groenten en fruit vers	217	ja
Ingro	groenten bestemd voor verwerking	1.039	ja
New Green	groenten en fruit vers	66	ja
REO	groenten, fruit, champignons	840	ja
Vegras	groenten bestemd voor de verwerking	806	ja
VOC	champignons	19	ja
VPOV	Varkensvlees	265	deels
Beste Melk	Melk- en zuivelproducten	55	nee
Milcobel*	Melk- en zuivelproducten	1.529	ja
Belgische Veehouders	Rundvlees	47	ja
POVV	Rundvlees	102	nee
Vlaams Hoeverund	Rundvlees	89	ja
Propigs	Varkensvlees	183	ja

UPO	Sector
LAVA	groenten en fruit
Unigrow	groenten en fruit verwerking
Freshcoop	groenten en fruit vers en verwerking
Fresh Alliance	groenten en fruit vers en champignons

De initiatieven binnen de sectoren champignons, groenten en fruit vers en groenten en fruit bestemd voor verwerking vallen onder de Strategische Plan Verordening (SPV) Groenten & Fruit en kunnen bijgevolg steun ontvangen voor hun Operationeel Programma. In het Operationeel Programma moeten de PO's beschrijven

pagina 98 van 315

Varkens: in de varkenssector zijn twee PO's erkend in 2016 en in 2025: de Vlaamse producentenorganisatie voor varkens (VPOV) en Propigs.

Vleesvee: er zijn 3 producentenorganisaties actief voor de vleesveehouderij.

De PO Vlaams Hoevebund heeft als kerntaak om runderen te verkopen via een verkorte keten. Ze kiezen voor deze aanpak om fytosanitaire redenen, maar ook om meerwaarde te bekomen voor de coöperanten. Vlees samen verkopen betekent een betere onderhandelingspositie, maar ook een verbeterde markttransparantie. De leden geven namelijk hun aanbod door en op basis daarvan wordt de marktprijs bepaald door de verkoper. De PO staat ook in voor de onderhandelingen van lastenboeken met de afnemer. Door samen te verkopen is er ook een optimalisatie van transport en een verkorting van de keten, omdat er zo geen tussenhandelaar meer nodig is.

Zuivel: er zijn 2 PO's erkend in de zuivelsector: Milcobel, nu Friesland Campina, (erkend in 2013) en Beste Melk (erkend in 2014).

[illegible]

De PO Beste Melk onderhandelt namens de leden over de prijs en voorwaarden bij de afnemer en vormt een aanspreekpunt voor de leden. De PO is erin geslaagd om de melkprijs voor haar leden minder volatiel te laten evolueren. De afnemer van de melk van de leden van de PO Beste Melk wil werken rond duurzaamheid en heeft daarvoor de medewerking van de leden van de PO nodig.

Verticale samenwerking vindt plaats tussen verschillende actoren in de keten, dus tussen landbouwers en hun afnemers, verwerkers, etc. Sinds 2014 kunnen brancheorganisaties (BO's) in het leven geroepen worden om de verticale samenwerking per sector in de keten te structureren en naar een hoger niveau te tillen. In een BO zitten per sector vertegenwoordigers van de productie, de verwerking, de handel en/of de retail. De productie moet hierbij altijd vertegenwoordigd zijn. De BO's zijn nationaal georganiseerd. Hierbij stoten de BO's wel vaak op de verschillen tussen de Vlaamse en Waalse regelgeving.

Het initiatief tot oprichting van een BO moet van de sector zelf komen. Dat verliep aanvankelijk niet altijd even vlot omdat het bewustzijn moest groeien over de voordelen die brancheorganisaties kunnen opleveren en omdat er weerstand was bij bepaalde operatoren uit angst om hun eigen macht te verliezen of uit angst dat andere schakels de groep zouden domineren. De meerwaarde voor oprichting wordt soms in vraag gesteld. Bovendien waren er geen financiële middelen beschikbaar vanuit het GLB voor de oprichting of werking van de BO's en moesten vooraf afspraken gemaakt worden over wie wat betaalt. Het ontbreken van opstartsteun is voor de meeste BO's een belemmering geweest in de ontwikkeling.

[illegible]

BO	Sector
MilkBE	Melk- en zuivelproducten
Vlas en Hennep	Vlas en Hennep
Belpotato.be	Aardappelen
Pork.be	Varkensvlees

Varkens: er is één BO erkend in de varkenssector in 2022. De oprichting van BO Pork.be wil een antwoord bieden op de voortdurende crisis in de varkenssector. De BO verenigt de primaire productie, de eerste verwerking en de voedersector. De BO wil een formeel aanspreekpunt zijn voor de gehele sector. De focus ligt in eerste instantie op overleg over transparantie in prijzen en kosten om de positie van de betrokken schakels in de keten te versterken. De BO bestaat uit vier stichtende leden: Algemeen Boerensyndicaat (ABS), Boerenbond, Belgian Feed Association en Federatie van Belgisch Vlees (FEBEV). Zij vertegenwoordigen een groot deel van zowel de Vlaamse varkenshouders, de veevoederfabrikanten, alsook de verwerkende industrie.

Melkvee: De BO MilkBE is een BO binnen de melkveesector. Deze BO biedt de sector de mogelijkheid om op een gestructureerde manier tot algemeen gedragen standpunten te komen. MilkBE is actief op terreinen waar de samenwerking tussen de schakels in de zuivelketen tot meerwaarde leidt, op het vlak van kwaliteit en samenstelling van de melk, voedselveiligheid, duurzaamheid in de keten en relaties tussen de producenten en de zuivelindustrie. MilkBE is beheerder van het integrale kwaliteitssysteem in de zuivelketen: het lastenboek IKM. Verder bevordert MilkBE het goede imago van de volledige zuivelketen in het algemeen en van melk en zuivelproducten in het bijzonder. De samenwerking werd versterkt en gefaciliteerd. Er is een identiteit gecreëerd die nieuwe mogelijkheden biedt. De transparantie intern en naar buiten uit is fel verbeterd. Er is nu een duidelijk kader voor het bespreken van specifieke dossiers. Sinds de oprichting van MilkBE wordt er intenser samengewerkt en vinden meer verschillende onderwerpen hun ingang in interprofessionele gesprekken. De BO bestaat uit vertegenwoordigers van de landbouw (Boerenbond, ABS, FWA) en vertegenwoordiging van de handel en verwerking (BCZ).

Akkerbouw: In de akkerbouw zijn er momenteel geen horizontale samenwerkingsvormen zoals producentenorganisaties, maar zijn er wel 2 brancheorganisaties opgericht, een in de aardappelsector (2020) en een in de vlassector (2017).

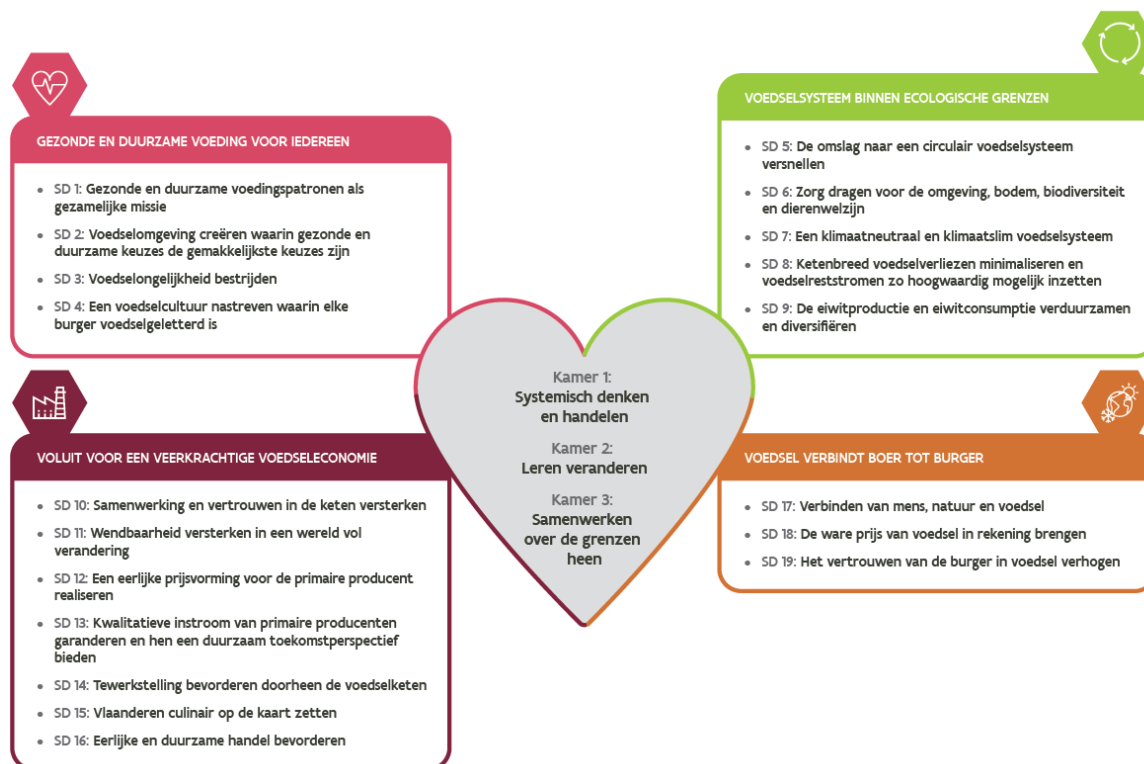
De BO Belpotato.be is opgericht om een volledig ketenoverleg te hebben, met het oog op transparantie, kwaliteit, verbetering en efficiëntie van de volledige keten. Er zijn van bij de start acht prioriteiten vooropgesteld: duurzaamheid van de sector, onderzoek en ontwikkeling, contracten, marktinformatie, bewaring zonder CIPC (pootgoed), vertegenwoordiging sector, en ontvangstvoorwaarden. De BO heeft bijgedragen tot een vlottere samenwerking doorheen de keten. Ondanks de korte termijn van bestaan, heeft de BO al een belangendossier behartigd: de bewaring van aardappelen zonder de stof CIPC. Er wordt gekeken naar andere manieren om meer transparantie en risicospreiding mee te nemen. De BO heeft een gedragscode opgesteld voor het opmaken van contracten in de aardappelsector. Dat is een eerste belangrijke stap om het evenwicht in de handelsrelaties tussen landbouwers en handel en verwerking te herstellen. De BO bestaat uit de belangrijkste vertegenwoordigers van de landbouw (Boerenbond, Algemeen Boerensyndicaat, FWA, FIWAP) en vertegenwoordiging van de handel en verwerking (Belgapom).

[illegible]

3.5 BELEIDSCONTEXT: VLAAMSE VOEDSELSTRATEGIE

De strategie is opgebouwd rond vier strategische pijlers, geïnspireerd op het Food 2030-onderzoeksbeleidskader van de Europese Commissie: gezonde en duurzame voeding voor iedereen, voedselsysteem binnen ecologische grenzen, voluit voor een veerkrachtige voedsel economie, en voedsel verbindt boer tot burger. Onder deze vier strategische pijlers, centraal met elkaar verbonden in een hart om het belang van de systeemaanpak te benadrukken, vallen 19 strategische doelstellingen (SD's).

Figuur 77: Strategische doelstellingen Vlaamse Voedselstrategie

Hierna wordt ingegaan op een aantal voedseldeals en voedselwerven. Een aantal elementen van dit hoofdstuk versterken de positie van de landbouwer in de keten. Het gaat dan bijvoorbeeld over de voedseldeals 'eerlijke prijzen', 'gezonde, duurzame en betaalbare voedingspatronen aanmoedigen via diverse catering-settings', 'lokaal voedselbeleid', 'agro-ecologie' en over de voedselwerven 'Vlaamse eiwitstrategie', 'strategische visie korte keten', 'strategisch plan biologische landbouw'. Hierna volgt een opsomming.

3.5.1 Voedseldeals

De strategie krijgt concreet vorm door engagementen van partners in de vorm van voedseldeals, die dienen als hefboomacties. Een online dashboard geeft een recente stand van zaken weer.

3.5.1.1 Eerlijke prijzen: Samen werken aan eerlijke prijsvorming en echte prijzen

Binnen het luik 'eerlijke prijzen' van deze voedseldeal werd een overzicht gemaakt van de verschillende instrumenten om tot meer eerlijke prijzen - een faire vergoeding voor de landbouwer - te komen. Van deze instrumenten werd een eerste screening gedaan van de sterktes en zwaktes van verschillende instrumenten zoals producenten- (PO's) en brancheorganisaties (BO's). Hierna volgden aanbevelingen om een aantal instrumenten te verbeteren zoals het beter bekend maken van de voordelen, mogelijkheden en praktische stappen bij de oprichting van producentenorganisaties en brancheorganisaties. Ook was er een concrete vraag naar meer mogelijkheden tot kennisdelen, bijvoorbeeld in de vorm van lerende netwerken.

In het Vlaams Regeerakkoord (2024-2029) is een duidelijk engagement opgenomen om het aanbod van de catering binnen de Vlaamse overheid en bij lokale besturen meer lokaal en meer biologisch te maken. Gezien de engagementen die ook noodzakelijk zijn binnen de Eiwitstrategie en de Green deal eiwitshift wordt er ook aandacht besteed aan de eiwitshift.

Deze deal zorgt ervoor dat de Vlaamse voedselstrategie concreet vertaald wordt naar lokale besturen, zodat zij hiermee aan de slag kunnen en daarbij ondersteund worden waar nodig. We streven ook naar een betere beleidscoherentie tussen lokale, provinciale en regionale niveaus én tussen verschillende beleidssectoren.

Binnen de deal agro-ecologie werken diverse partners samen rond vier thema's om agro-ecologie in Vlaanderen te stimuleren.

Onze sociale distributieplatformen helpen voedselbanken om voedselarmoede aan te pakken. Met deze deal willen we sociale distributieplatformen ondersteunen om door te groeien naar (boven)lokale voedselhubs. Dat zijn fysieke en digitale plekken die voedseloverschotten optimaal benutten en inzetten op sociale herverdeling. Zo verminderen ze voedselverlies en ontstaat er een duurzame, sociale en circulaire economie. Hierbij versterken we ook de samenwerking met voedselbanken. Sociale distributieplatformen werken hierbij ook samen met landbouwers en producentenorganisaties in groenten en fruit.

Onze voedselomgeving – thuis, op school, onderweg, op het werk of in restaurants – moet gezondere en duurzamere voedingspatronen stimuleren. Deze deal bundelt inzichten uit verschillende projecten, zodat partners elkaar kunnen versterken en impact kunnen maken.

Niet alle kinderen en jongeren in Vlaanderen hebben vandaag toegang tot voldoende, gezonde en duurzame voeding. Daarom willen we met deze deal structureel zorgen voor betere toegang tot voeding op school, met extra aandacht voor kwetsbare leerlingen.

We brengen bestaande initiatieven samen (zoals de projectoproep ‘gezonde voeding op school’ en ‘Oog voor lekkers’) en ontwikkelen op basis van lokale *best practices* een bredere aanpak voor Vlaanderen. We bekijken met alle partners wat haalbaar is in scholen, maar ook hoe we dit verder kunnen uitbreiden naar andere *settings* zoals vrije tijd.

De Vlaamse voedselstrategie is daarnaast gestoeld op samenwerking tussen verschillende beleidsdomeinen rond voedsel via voedselwerven. We duiken dieper in de voedselwerven met landbouwrelevantie.

De Vlaamse eiwitstrategie heeft als doel de productie en consumptie van eiwitten door mens en dier te verduurzamen en diversifiëren.

3.5.2.2 Werkagenda voedselketen Vlaanderen Circulair

3.5.2.3 Actieplan voedselverlies en biomassa-reststromen circulair

3.5.2.4 Strategische visie korte keten

3.5.2.5 Strategisch plan biologische landbouw

3.5.2.6 Strategisch plan culinair Vlaanderen & Vlaams Culinair Centrum

3.5.3 Voedselveranderaars

Op het terrein lopen er binnen de agrovoedingsketen al veel inspirerende projecten van voedselveranderaars. Deze vertrekken *bottom-up* en vormen inspiratie voor bredere uitrol doorheen het voedselsysteem. Vanuit de

voedselstrategie en instrumenten als EIP-samenwerking wordt ook projectsteun aan voedselveranderaars verleend.

3.6 SAMENVATTING INKOMEN, CONCURRENTIEVERMOGEN EN POSITIE VAN DE LANDBOUWER

De landbouw ondervindt grote structurele veranderingen. Er is een voortdurende daling van het aantal bedrijven. De familiale arbeid neemt stelselmatig af en het aandeel van externe arbeid neemt toe: 52% is familiale en 48% is niet-familiale tewerkstelling in 2023. De beschikbaarheid en betaalbaarheid van externe arbeidskrachten zijn aandachtspunten. De landbouwbevolking vergrijsjt: het aandeel bedrijfsleiders van 55 jaar en ouder neemt voortdurend toe. In 2023 is 58% van de bedrijfsleiders 55 jaar en ouder. Het aantal bedrijfsleiders van 50 jaar en ouder met een opvolger is laag en bedraagt 14,3% in 2023.

Het landbouwareaal is min of meer stabiel. Er is een sterke toename van het aantal stuks pluimvee, vooral van het slachtpluimvee (+80% in de laatste tien jaar). Door het wegvallen van de melkquota vond een toename plaats van het aantal melkkoeien met een piek in 2022, daarna treedt een daling op. Het aantal zoogkoeien en het aantal varkens neemt af.

Er vindt een continue schaalvergroting plaats. Het aantal hectare en het aantal dieren per bedrijf neemt toe, net zoals de standaardoutput (euro per bedrijf). De laatste jaren is er een belangrijke impact van de stikstofproblematiek op de evolutie van de dierenaantallen en het aantal dieren per bedrijf.

Het inkomen in de landbouw in België ligt structureel lager dan dat in de rest van de economie. De laatste jaren benadert de landbouw het gemiddelde, maar zonder subsidies ligt het inkomen nog steeds lager. Het is eveneens afwachten of dat hoge inkomensniveau zich kan handhaven de komende jaren. Het familiaal arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht (FAK) in de tuinbouw ligt een pak hoger dan dat in de landbouw en het neemt toe over de periode 2015-2024. Het familiaal arbeidsinkomen per FAK in de landbouw ligt de laatste jaren een stuk boven de eerder lage niveaus van de jaren daarvoor. Het loon per uur in de landbouw ligt tot en met 2021 erg laag, onder 20 euro per uur en veel jaren maar net boven 10 euro per uur.

Het factorinkomen in de land- en tuinbouw in Vlaanderen is volatiel en meer volatiel dan in België en de EU. Vooral de laatste jaren is er veel volatiliteit. De volatiliteit in de landbouw wordt veroorzaakt door factoren die grotendeels buiten de controle van landbouwers liggen: marktprijzen die afhankelijk zijn van mondiale vraag en aanbod en handelsbeleid, weersomstandigheden en klimaatverandering die de opbrengsten beïnvloeden, en fluctuaties in kostenposten waaronder energie, kunstmest en veevoeder.

Er zijn grote verschillen in het arbeidsinkomen per FAK naargelang bedrijfstype. De vleesveesector bevindt zich achteraan in het peloton met een algemeen laag inkomen. Het familiaal arbeidsinkomen in de akkerbouw is, met uitzondering van 2021-2023, relatief laag. In de glastuinbouwgroenten ligt het inkomen zeer hoog. Ook de pluimveesector scoort goed. De algemeen goede rendabiliteit voor pluimvee verklaart (deels) de aantrekkelijkheid van de sector en als gevolg de sterke uitbreiding in de laatste 10 à 15 jaar.

Het factorinkomen is vooral in de varkenshouderij volatiel. In mindere mate is dit zo in de pluimveesector en melkveehouderij. De volatiliteit is lager in de akkerbouw en de vleesveesector.

Het verhogen van de marktmacht en de onderhandelingspositie van de landbouwers kan door markttransparantie, door oneerlijke handelspraktijken te vermijden en door samenwerking.

Een vorm van verticale samenwerking zijn brancheorganisaties (BO's). In een BO zitten vertegenwoordigers van de productie, de verwerking, de handel en/of de retail. In Vlaanderen zijn vier BO's erkend waarvan de belangrijkste in de sector zuivel, aardappelen en varkensvlees. Er is in Vlaanderen nog ruimte voor meer professionalisering in een aantal PO's buiten de groente- en fruitsector.

Binnen de voedseldeal eerlijke prijzen wordt een overzicht gemaakt van de verschillende instrumenten, waaronder PO's en BO's, om te komen tot meer eerlijke prijzen.

De voedselwerf Vlaamse eiwitstrategie heeft als doel de productie en consumptie van eiwitten door mens en dier te verduurzamen en diversifiëren. Vlaanderen loopt hier voorop in de Europese Unie. De eiwitstrategie biedt kansen voor de landbouw om de afhankelijkheid geïmporteerde inputproducten zoals soja en kunstmest, te verminderen; het biedt kansen voor innovatie door te focussen op duurzame eiwitbronnen en de voedselzekerheid in Vlaanderen te waarborgen; kansen voor de omgeving aangezien lokale eiwitbronnen de ecologische voetafdruk helpen verkleinen; en kansen voor de gezondheid door een aanbod te voorzien in plantaardige eiwitten.

pagina 109 van 315

3.7 KERNBOODSCHAPPEN INKOMEN, CONCURRENTIEVERMOGEN EN POSITIE VAN DE LANDBOUWER

De Vlaamse landbouw wordt gekenmerkt door schaalvergroting en een vergrijzende landbouwbevolking. Het aantal landbouwbedrijven neemt al langere tijd af, terwijl de gemiddelde bedrijfsomvang verder toeneemt. Bedrijven beschikken gemiddeld over meer grond, meer dieren en een grotere economische productie. De sector bestaat daardoor uit een kleiner aantal grotere bedrijven. Verder stijgt de gemiddelde leeftijd van de bedrijfsleiders en beschikt een aanzienlijk deel van de oudere landbouwers niet over een vermoedelijke opvolger.

De inkomenspositie van landbouwers verbeterde, maar verschilt sterk tussen sectoren en jaren. De inkomensvolatiliteit is hoog. De landbouwinkomens zijn de voorbije jaren gestegen en de inkomenskloof met de rest van de economie is verkleind. Zonder subsidies ligt het landbouwinkomen nog steeds lager. De toekomstige ontwikkelingen van het landbouwinkomen zijn onzeker. Achter dit gemiddelde beeld gaan echter belangrijke verschillen schuil tussen sectoren en bedrijven. Sommige sectoren en bedrijven realiseren een relatief hoog inkomen, terwijl andere gedurende langere periodes een beperktere rendabiliteit kennen. Ook tussen jaren kunnen de resultaten sterk verschillen door schommelingen in opbrengsten, prijzen en kosten.

Vlaanderen combineert een productieve landbouw met een sterke agrovoedings- en exportsector. De Vlaamse landbouw en agrovoedingsketen leveren een belangrijke economische bijdrage en nemen een sterke positie in op buitenlandse markten in. Vlaanderen realiseert een handelsoverschot in agrovoedingsproducten en speelt een belangrijke rol binnen de Belgische agrohandel. Volgens verschillende indicatoren behoort de productiviteit van de landbouw tot de hoogste van Europa. De primaire landbouw vertegenwoordigt wel slechts een beperkt aandeel van de totale toegevoegde waarde binnen de voedselketen.

Arbeid, kapitaal en grond zijn centrale productiefactoren in de landbouw. De toegang tot en betaalbaarheid van grond en arbeid zijn aandachtspunten. De bedrijfsvoering van landbouwbedrijven steunt in belangrijke mate op de inzet van arbeid, kapitaal en grond. Het aandeel familiale arbeid neemt af, de niet-familiale arbeid wint aan belang in verschillende sectoren. De kosten voor arbeid nemen toe. Ook de investeringen per bedrijf zijn aanzienlijk in een sector die sterk kapitaalsintensief is. De Vlaamse landbouw heeft te maken met extra eisen van consument en maatschappij in verband met o.a. gezondheid, milieu en dierenwelzijn die extra investeringen vragen. De prijzen van landbouwgrond zijn de voorbije jaren verder gestegen en liggen zeer hoog in vergelijking met andere Europese landen.

Het belang van rechtstreekse steun verschilt sterk tussen landbouwsectoren. Rechtstreekse steun draagt bij aan het inkomen van landbouwers, maar de omvang van die bijdrage varieert tussen sectoren. In grondgebonden sectoren zoals melkvee, vleesvee en akkerbouw vertegenwoordigt de steun vaak een groter aandeel van het bedrijfsinkomen dan in de tuinbouw. Tijdens de huidige GLB-periode werden bovendien de voorwaarden rond het statuut van actieve landbouwer aangepast, wat gevolgen had voor het aantal begunstigden.

Landbouwbedrijven ondernemen binnen een uitgebreide beleids- en regelgevingscontext. De bedrijfsvoering van landbouwbedrijven wordt beïnvloed door regelgeving afkomstig van verschillende beleidsniveaus en beleidsdomeinen. Naast het landbouwbeleid spelen ook regels rond milieu, natuur, water en vergunningen

een rol. Uit verschillende bevestigingen blijkt dat landbouwers de administratieve belasting als aanzienlijk ervaren. Daarbij worden vooral de hoeveelheid regelgeving, de complexiteit van procedures en de benodigde tijdsinvestering vermeld. Landbouw in Vlaanderen heeft te maken met strenge eisen, veel regelgeving en een strikt vergunningenkader. Dit verhoogt de productiekosten en leidt tot een ongelijk speelveld.

De landbouw heeft een eerder zwakke positie binnen de voedselwaardeketen. Het versterken van de positie van de landbouw kan door meer samenwerking en creëren van toegevoegde waarde. De primaire landbouw vormt de basis van de voedselketen, maar realiseert slechts een deel van de totale toegevoegde waarde die in de keten wordt gecreëerd. Landbouwers produceren doorgaans in markten waarin prijzen en afzetvoorwaarden mee worden bepaald door andere schakels in de keten. Producentenorganisaties, brancheorganisaties en andere samenwerkingsverbanden maken deel uit van de marktorganisatie. Sommige individuele landbouwbedrijven kiezen voor aanvullende of alternatieve inkomensbronnen zoals korte keten, biologische productie, verbreding of deelname aan milieu- en klimaatmaatregelen.

4 AANTREKKELIJKHEID VAN HET BEROEP EN GENERATIEVERNIEUWING

Voluit: verbetering van de aantrekkelijkheid van het beroep en bevordering van generatievernieuwing

4.1 STAAT VAN DE GENERATIEVERNIEUWING

4.1.1 Leeftijd en geslacht van de zaakvoerders (C14)

Voor de leeftijd en het geslacht van de zaakvoerders in de land- en tuinbouw in Vlaanderen baseren we ons op de aangiftes in de verzamelvraag (ook bekend als de perceelsregistratie). Elk bedrijf dat aangifteplichtig is en dat een ondernemingsnummer heeft voor een landbouwactiviteit in de Kruispuntbank voor Ondernemingen (KBO), wordt beschouwd als een professioneel landbouwbedrijf¹. Voor de analyse van de leeftijd en het geslacht van de zaakvoerders beperken we ons tot de wettelijke zaakvoerders van deze bedrijven.

Het totaal aantal zaakvoerders in de land- en tuinbouw in Vlaanderen daalde gestaag van 27.580 in 2011 naar 25.880 in 2022 (tabel 38). Sindsdien stijgt het aantal zaakvoerders weer. De plotse stijging tussen 2022 en 2023 is wellicht te verklaren door de wijziging van de voorwaarden voor een erkenning als actieve landbouwer. Sinds 2023 moet een actieve landbouwer een ondernemingsnummer met een landbouwactiviteit hebben, terwijl het daarvoor volstond om in de KBO geregistreerd te zijn. Veel bedrijven hebben in 2023 dan ook de landbouwactiviteit aan hun ondernemingsnummer toegevoegd om administratief in orde te zijn. We kunnen controleren of dit de oorzaak van de stijging is door de zaakvoerders met en zonder landbouwactiviteit op hun ondernemingsnummer op te tellen. Het blijkt inderdaad dat het totale aantal aangifteplichtigen met een KBO-nummer niet gestegen is tussen 2022 en 2023 (tabel 39). We kunnen dus niet met zekerheid stellen dat het totale aantal zaakvoerders de laatste jaren gestegen of zelfs maar gestabiliseerd is.

Over de hele periode 2011-2024 heen zien we een toename van het aantal vrouwelijke zaakvoerders met ruim 10% (tabel 38). De genderkloof in de sector verkleint daardoor langzaamaan: terwijl in 2011 nog slechts 17,9% van de zaakvoerders vrouwelijk was, is dat nu 20,8%. Dat is echter nog een stuk minder dan het Europees gemiddelde van 32% (Europese Commissie, 2025c). Bij een deel van de zaakvoerders is het geslacht onbekend. Dat heeft twee mogelijke oorzaken. Ofwel gaat het hier om rechtspersonen (BV, NV, enz.) die als zaakvoerder optreden in plaats van natuurlijke personen, ofwel gaat het om personen die in het buitenland gevestigd zijn. Later zullen we zien dat voor deze zaakvoerders ook de leeftijd onbekend is.

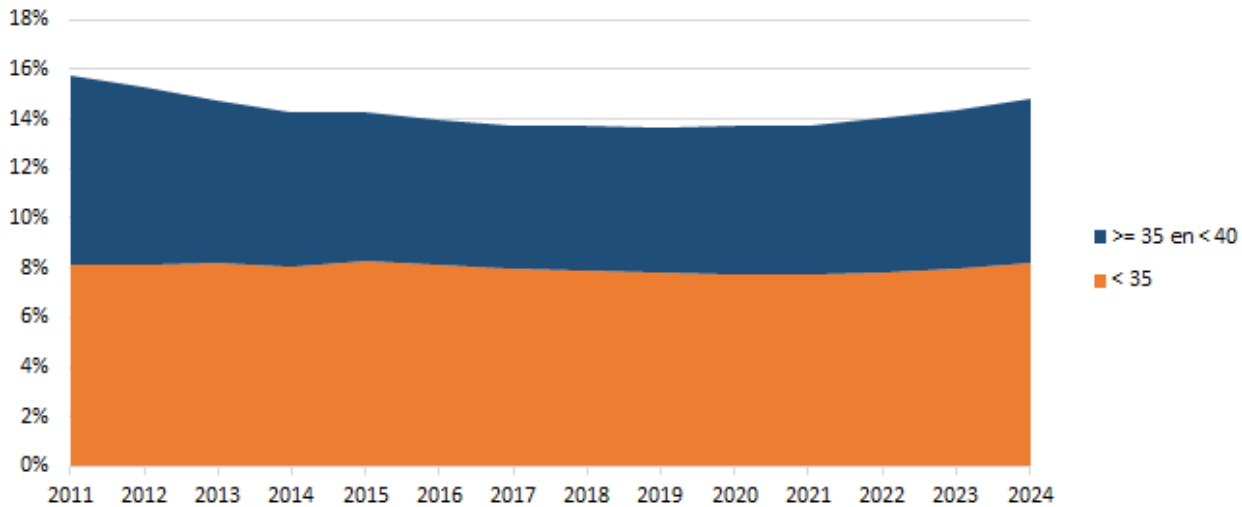
¹ Enkel zaakvoerders van landbouwbedrijven met een standaardoutput groter dan nul worden meegeteld; bedrijven moeten dus gewassen of dieren aangegeven hebben in de verzamelaanvraag of mestbankaangifte.

Tabel 40: Verdeling van de zaakvoerders in de land- en tuinbouw in Vlaanderen volgens leeftijd, in absolute aantallen en procentueel

Absoluut aantal	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
0-34j	2.251	2.212	2.208	2.159	2.218	2.169	2.140	2.095	2.063	2.041	2.026	2.026	2.122	2.180
35-39j	2.097	1.941	1.767	1.680	1.623	1.564	1.535	1.551	1.547	1.576	1.561	1.618	1.688	1.753
40-44j	3.214	2.998	2.863	2.661	2.491	2.350	2.214	2.027	1.934	1.871	1.828	1.821	1.987	2.011
45-54j	8.681	8.544	8.439	8.377	8.135	7.836	7.470	7.144	6.741	6.308	5.950	5.650	5.490	5.293
55-64j	5.908	6.076	6.209	6.377	6.659	7.016	7.382	7.652	7.872	8.095	8.227	8.170	8.318	8.271
65+j	5.335	5.285	5.411	5.495	5.611	5.666	5.779	5.914	6.090	6.208	6.305	6.330	6.587	6.658
N.B.	89	107	121	137	143	158	183	214	247	266	252	263	355	385
Totaal	27.575	27.163	27.018	26.886	26.880	26.759	26.703	26.597	26.494	26.365	26.149	25.878	26.547	26.551
Procentueel	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
0-34j	8,2%	8,1%	8,2%	8,0%	8,3%	8,1%	8,0%	7,9%	7,8%	7,7%	7,7%	7,8%	8,0%	8,2%
35-39j	7,6%	7,1%	6,5%	6,2%	6,0%	5,8%	5,7%	5,8%	5,8%	6,0%	6,0%	6,3%	6,4%	6,6%
40-44j	11,7%	11,0%	10,6%	9,9%	9,3%	8,8%	8,3%	7,6%	7,3%	7,1%	7,0%	7,0%	7,5%	7,6%
45-54j	31,5%	31,5%	31,2%	31,2%	30,3%	29,3%	28,0%	26,9%	25,4%	23,9%	22,8%	21,8%	20,7%	19,9%
55-64j	21,4%	22,4%	23,0%	23,7%	24,8%	26,2%	27,6%	28,8%	29,7%	30,7%	31,5%	31,6%	31,3%	31,2%
65+j	19,3%	19,5%	20,0%	20,4%	20,9%	21,2%	21,6%	22,2%	23,0%	23,5%	24,1%	24,5%	24,8%	25,1%
N.B.	0,3%	0,4%	0,4%	0,5%	0,5%	0,6%	0,7%	0,8%	0,9%	1,0%	1,0%	1,0%	1,3%	1,5%

N.B. duidt op niet bekend.
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

Figuur 78: Aandeel van de jonge landbouwers (<35 en 35 tot 40 jaar) in het totale aantal zaakvoerders in de landbouw in Vlaanderen

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Een andere opvallende trend is het dalende aantal zaakvoerders van gemiddelde leeftijd (40 tot 55 jaar). Met name het aandeel van de 45 tot 55-jarigen zakte spectaculair (van 31,5% naar 19,9%; tabel 40). Het aandeel van de 55 tot 65-jarigen nam dan weer spectaculair toe (van 21,4% naar 31,2%). Ook het aandeel 65-plussers nam toe, zij het in mindere mate. Dat toont aan dat er een sterke vergrijzing in de sector plaatsvindt, ook al doet die zich niet voor bij de groepen aan de uiteinden van de leeftijdsverdeling, d.w.z. de jonge landbouwers en de gepensioneerde landbouwers, waar het meeste aandacht naartoe gaat.

Ten slotte geven we de verhouding tussen het aantal jonge zaakvoerders (jonger dan 40 jaar) en oudere zaakvoerders (ouder dan of gelijk aan 55 jaar) weer (tabel 41). We zien dat deze verhouding gezakt is van 0,387 naar 0,263 in de voorbije 13 jaar, een duidelijke trend. De verhouding was echter het laagst in 2021 (0,247), sindsdien is er een geleidelijke ommekeer in de trend. Bij de mannelijke zaakvoerders is de trend nog meer uitgesproken: een daling van 0,389 naar 0,245. Bij de vrouwelijke zaakvoerders is de trend veel beperkter: de verhouding is slechts gedaald van 0,374 naar 0,341. Dat wil zeggen dat de vergrijzing bij de vrouwelijke zaakvoerders veel beperkter is. Er was nochtans ook een daling tot een verhouding van 0,293 in 2019, maar de trend naar vergrijzing is vroeger en sterker gekeerd bij de vrouwelijke zaakvoerders.

Tabel 41: Verhouding tussen het aantal jonge zaakvoerders (<40 jaar) en oudere zaakvoerders (≥55 jaar)

N < 40 / N ≥ 55	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	'19	'20	'21	'22	'23	'24
M	0,39	0,37	0,34	0,32	0,31	0,29	0,27	0,26	0,25	0,24	0,24	0,24	0,24	0,25
V	0,37	0,37	0,36	0,34	0,32	0,31	0,30	0,30	0,29	0,30	0,30	0,31	0,33	0,34
Totaal	0,39	0,37	0,34	0,32	0,31	0,29	0,28	0,27	0,26	0,25	0,25	0,25	0,26	0,26

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

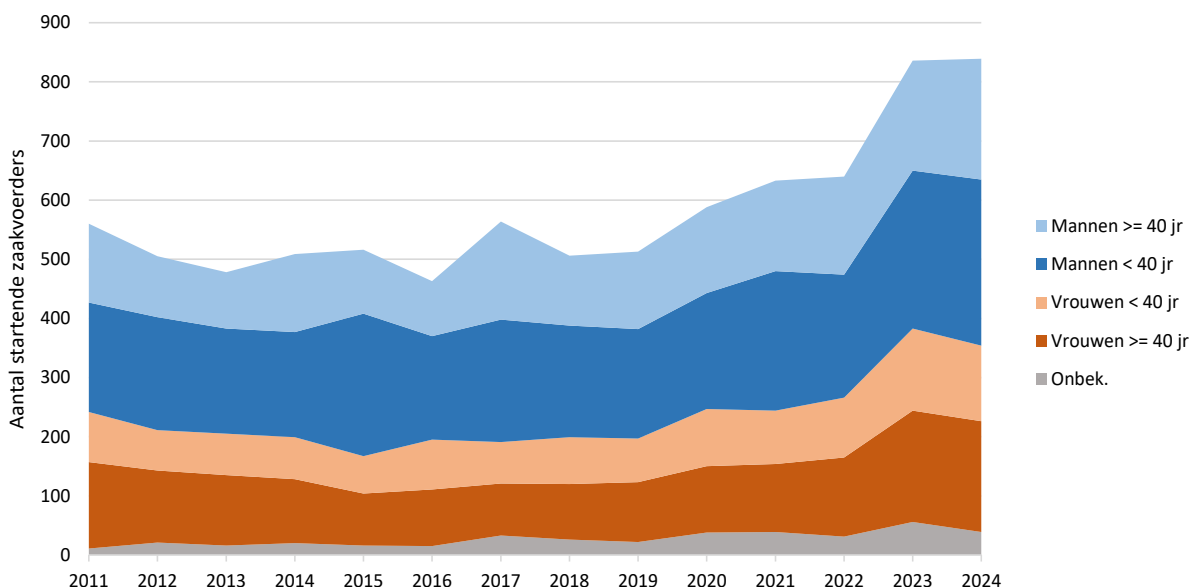
4.1.2 Aantal nieuwe zaakvoerders (C16)

Het aantal zaakvoerders dat start in de sector is een goede indicator voor de generatievernieuwing en de aantrekkelijkheid van de landbouwsector. Tabel 42 toont dat het aantal startende zaakvoerders in de

Tabel 42: Aantal startende zaakvoerders op Vlaamse landbouwbedrijven volgens leeftijd en geslacht

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij. N.B.: niet bekend, M: man, V: vrouw.

Figuur 79: Aantal startende zaakvoerders op Vlaamse landbouwbedrijven: verdeling volgens leeftijd en geslacht

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Bij het aantal startende zaakvoerders als indicator voor de generatievernieuwing in de sector moeten we wel een kanttekening plaatsen. Personen kunnen ook zaakvoerders worden van een bedrijf zonder dat ze er zelf werken. Zaakvoerders kunnen dus enkel landbouwer 'op papier' zijn. In de meeste vennootschapsvormen dragen de zaakvoerders mee de financiële risico's van het landbouwbedrijf, maar niet in allemaal. Er zijn een aantal redenen waarom zaakvoerders kunnen toetreden tot het bedrijf zonder er daadwerkelijk te werken: voor successieplanning (d.w.z. het vermogen wordt via een zaak overgedragen op de volgende generatie), voor fiscale optimalisatie, of voor de optimalisatie van landbouwspecifieke steunmaatregelen.

Vanuit het GLB is er een stimulans om jonge landbouwers als zaakvoerder aan te duiden: het landbouwbedrijf of de jonge landbouwer komen dan in aanmerking voor overnamesteun, aanvullende inkomenssteun voor jonge landbouwers, en voor een verhoogd steunpercentage bij VLIF-steun voor productieve investeringen. De eerste steunmaatregel was er al in het GLB vóór 2014, de andere twee maatregelen vanaf 2014. Tabel 42 en figuur 79 tonen niet onomstotelijk aan dat deze beleidswijzigingen voor een sterke toename van jonge zaakvoerders hebben gezorgd. Enkel de plotse stijging van mannelijke zaakvoerders jonger dan 40 jaar in 2015 wijst in deze richting. Daarnaast heeft het stikstofdecreet van de Vlaamse Regering een stimulans gecreëerd om jonge landbouwers als zaakvoerder op te nemen in het bedrijf (regeling 2023 – 2027). Voor de bouw van een emissiearme stal (nieuwbouw) krijgen jonge landbouwers immers 65% steun in plaats van 40%. De sterke instroom van nieuwe zaakvoerders sinds 2023 lijkt erop te wijzen dat er inderdaad jongeren zaakvoerder worden vanwege deze steunmogelijkheden. Anderzijds is de instroom van 40-plussers vanaf 2023 even sterk toegenomen als die van jonge zaakvoerders. Zeer duidelijke conclusies bieden onze cijfers dus niet.

Vanaf 2025 komt er opnieuw een sterke stimulans bij om zaakvoerders toe te voegen voor bepaalde landbouwbedrijven. Bedrijven die alleen 65-plussers als zaakvoerder hebben, verliezen vanaf dat jaar hun statuut van actieve landbouwer, waardoor ze geen inkomenssteun meer kunnen genieten.

4.1.3 Aanvragen van vestigingssteun

Aangezien er weinig voorwaarden zijn om zaakvoerders te kunnen toevoegen aan het landbouwbedrijf, zijn we op zoek gegaan naar gegevens over de instroom van jonge landbouwers die meer selectief zijn. Een interessante bron van gegevens hiervoor zijn de aanvragen van vestigingssteun (*setting up support*) door jonge landbouwers. Om te kunnen genieten van vestigingssteun moeten jonge landbouwers immers zeggenschap hebben in het bedrijf. Stille vennoten komen hiervoor niet in aanmerking. Als de jonge landbouwer zaakvoerder is van een bedrijf met rechtspersoonlijkheid, dan moet die ook minimaal 25% van de aandelen en 25% van de stemrechten hebben. In tabel 43 geven we het aantal jonge landbouwers weer die een aanvraag hebben ingediend, per geslacht en per leeftijdscategorie.

Tabel 43: Aanvragen van vestigingssteun door jonge landbouwers (≤ 40 jaar)

Absolute aantallen	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Man < 35 jaar	111	77	102	97	101	115	116	70	117	121	167
Man 35 tot 40 jaar	9	10	15	11	8	15	10	16	30	25	43
Mannen totaal	120	87	117	108	109	130	126	86	147	146	210
Vrouw < 35 jaar	26	24	22	26	32	30	36	25	28	58	64
Vrouw 35 tot 40 jaar	6	6	4	6	7	6	8	6	24	35	45
Vrouwen totaal	32	30	26	32	39	36	44	31	52	93	109
Totaal	152	117	143	140	148	166	170	117	199	239	319
Procentueel %	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Mannen	79%	74%	82%	77%	74%	78%	74%	74%	74%	61%	66%
Vrouwen	21%	26%	18%	23%	26%	22%	26%	26%	26%	39%	34%

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Uit deze tabel blijkt dat de aanvragen voor vestigingssteun zijn toegenomen sinds 2024. Dat komt overeen met de cijfers over het aantal startende zaakvoerders, die ook omhooggingen in de laatste jaren. Vooral in 2025 zien we een sterke stijging. Het valt ook op dat in de laatste twee jaar het aandeel vrouwen in de aanvragen sterk toegenomen is. Tot 2023 schommelde dat aandeel rond de 20 à 25%, de voorbije twee jaren was het 39% en 34%. Het aantal aanvragen door vrouwen is verdrievoudigd ten opzichte van vroeger (dit aantal lag rond de 30 tot 2022, en op ongeveer 100 in de voorbije twee jaar). De vraag is dus wat aan de basis van deze kentering ligt. Mogelijk is de interesse in de sector de voorbije jaren sterk toegenomen. Een andere verklaring is dat er de laatste jaren meer vrouwen als medezaakvoerder worden opgenomen om te genieten van de besproken steunmaatregelen, waar vestigingssteun er slechts één van is. Als de beslissing wordt genomen om een jonge vrouw medezaakvoerder te maken, met zeggenschap en eigenaarschap van het vermogen, dan is de stap naar de aanvraag van vestigingssteun klein. De sterke toename van de aanvragen door vrouwen tussen 35 en 40 jaar oud, dicht bij de maximumleeftijd, zou hiervan een indicatie kunnen zijn.

4.2 AANTREKKELIJKHEID VAN HET BEROEP

4.2.1 Opvolging

Het aandeel van de Vlaamse bedrijfsleiders die minstens 50 jaar oud zijn en een opvolger hebben, ligt in Vlaanderen laag. Volgens de landbouwtelling van Statbel, die aan de basis ligt van de cijfers per lidstaat voor

////////////////////////////////////

Turnover Range	Percentage
< 5.000 euro	~7.0%
5.000 - 25.000 euro	~8.0%
25.000 - 50.000 euro	~12.0%
50.000 - 100.000 euro	~15.0%
100.000 - 150.000 euro	~13.0%
Gemiddelde VL	~14.5%
150.000 - 200.000 euro	~16.0%
200.000 - 300.000 euro	~17.0%
300.000 - 400.000 euro	~16.0%
400.000 - 500.000 euro	~23.0%
> 500.000 euro	~29.0%

4.2.2 Mentaal welzijn van landbouwers

[illegible]

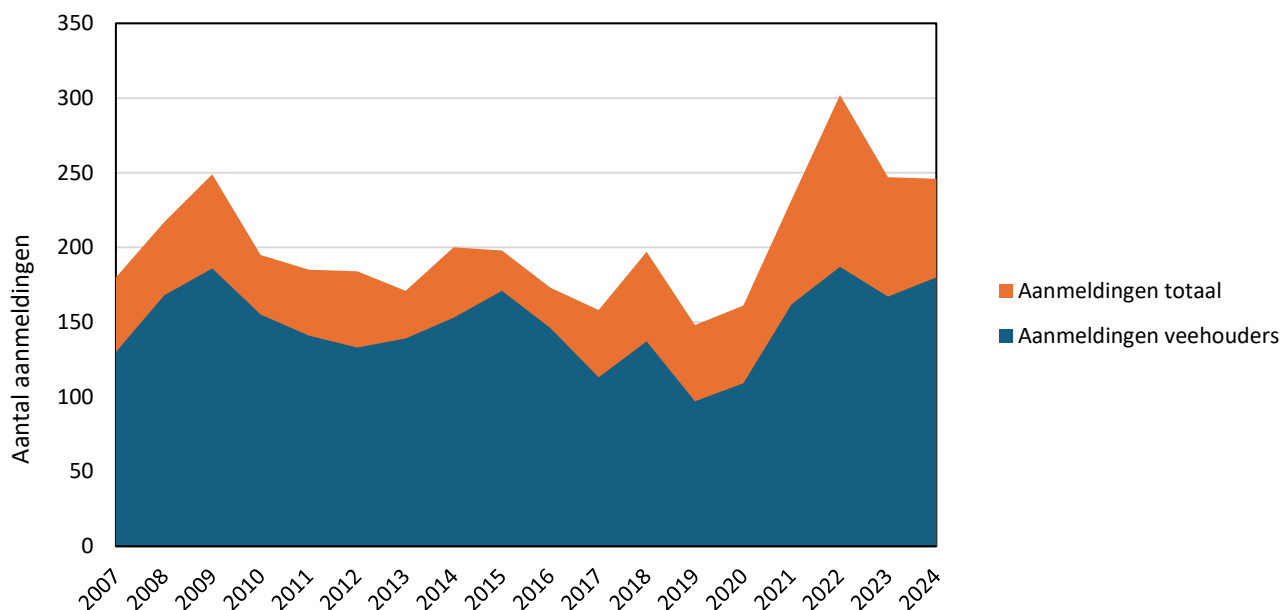
Bar chart showing the percentage of respondents who are generally satisfied with the quality of care, broken down by year (2012, 2017, 2023, 2025) and age group (Leef tijd <= 40 jaar, Leef tijd > 40 jaar). The Y-axis represents the percentage of respondents, ranging from 0% to 13%.

Jaar	Leef tijd <= 40 jaar	Leef tijd > 40 jaar
2012	1%	2%
2017	5%	4%
2023	10%	12%
2025	10%	12%

Figuur 82 toont dat slechts een klein aandeel van de (jonge) landbouwers een score geeft van minder dan vijf op tien voor hun algemene levenstevredenheid. Dat lijkt een goed teken, maar dat is het misschien niet. Misschien moeten mensen al behoorlijk ongelukkig zijn vooraleer ze op papier zetten dat hun algemene levenstevredenheid negatief is. Het aandeel (jonge) landbouwers dat ontevreden is over hun leven is verdubbeld tussen 2017 en 2023. In 2025 was hierin nog geen beterschap te bespeuren. Het absolute aantal antwoorden op de enquête is weliswaar beperkt bij de groep van jonge landbouwers (N is 81 of meer, afhankelijk van het jaar van de enquête), maar is wel groot bij de andere landbouwers (N is minimaal 389). De verdubbeling van het aantal landbouwers met een negatieve levenstevredenheid, van +/- 5% naar +/- 10%, kan dus toch als een robuust resultaat gezien worden. Dat onderschrijft de vraag om aandacht voor mentaal welzijn door de landbouworganisaties (Groene Kring, 2024).

Naast de beoordeling van de levenstevredenheid door de landbouwers van het LMN is er ook een tweede indicator beschikbaar: het aantal meldingen bij de hulporganisatie Boeren op een Kruispunt. Deze organisatie begeleidt landbouwers bij financiële, economische, psychologische, technische of sociale problemen. Een toename van het aantal meldingen wijst dus op een toename van problemen bij landbouwers (weliswaar niet beperkt tot mentale problemen). In figuur 83 zien we dat het aantal meldingen sinds 2010 langzaam daalde, tot 150, om dan weer sterk te stijgen vanaf 2021, tot 300. Dat komt overeen met het tijdstip van de ‘stikstofcrisis’, die geleid heeft tot het stikstofdecreet van de Vlaamse Regering. We zien echter dat ook bij de landbouwers die geen veehouder zijn er een toename was in 2023 en 2024 ten opzichte van de vorige jaren.

Figuur 83: Aantal aanmeldingen bij de hulporganisatie Boeren op een Kruispunt

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Boeren op een Kruispunt

4.3 TOEGANG TOT PRODUCTIEFACTOREN

Opmerking: de toegang tot productiefactoren werd ook al besproken in het vorige hoofdstuk (deel 3.3.3). Hier bespreken we dit specifiek in functie van de instroom en vestiging van jonge landbouwers, waardoor soms andere data gehanteerd worden en andere nuances in de tekst worden gelegd.

4.3.1 Kennis: opleidingsniveau van de bedrijfsleiders (C15)

Opleidingsniveau van alle bedrijfsleiders

Het opleidingsniveau van de bedrijfsleiders in het Vlaams Gewest wordt bevestigd in de driejaarlijkse landbouwtelling van Statbel. We vergelijken deze cijfers voor Vlaanderen met die voor België uit het *Performance Monitoring and Evaluation Framework*, omdat de Statbel-cijfers voor Vlaanderen geen onderscheid maken in de leeftijdscategorieën van de bedrijfsleiders. In een volgende stap zullen we het opleidingsniveau per leeftijdscategorie bekijken op Belgisch niveau, en aannames doen over de geldigheid van deze cijfers voor Vlaanderen.

Het opleidingsniveau van de bedrijfsleiders in het Vlaams Gewest en heel België is zeer gelijkaardig (tabel 44 en figuur 84). De verschillen tussen beide regio's bedragen nooit meer dan 3%. Het belangrijkste verschil is dat de groep bedrijfsleiders met uitsluitend praktische ervaring steeds 1 à 2% groter is op Belgisch niveau, terwijl op Vlaams niveau het aandeel met een basis-landbouwopleiding steeds 1 à 2% hoger is. Zowel op Vlaams als Belgisch niveau is er een duidelijke trend naar een hogere scholingsgraad: de groep bedrijfsleiders met

Tabel 44: Opleidingsniveau van bedrijfsleiders in België en het Vlaams Gewest

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek– Statistics Belgium)

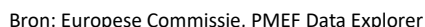
The chart displays the percentage of agricultural workers with three types of training/experience: 'Uitsluitend praktische ervaring' (blue), 'Basis-landbouwopleiding' (orange), and 'Volledige landbouwopleiding' (green). The data is presented for four years (2013, 2016, 2020, 2023) and two regions (BE and VL). The y-axis represents the percentage from 0% to 70%.

Jaar	Regio	Uitsluitend praktische ervaring (%)	Basis-landbouwopleiding (%)	Volledige landbouwopleiding (%)
2013	BE	59%	20%	21%
	VL	56%	23%	21%
2016	BE	52%	27%	21%
	VL	50%	28%	21%
2020	BE	48%	29%	22%
	VL	47%	30%	23%
2023	BE	45%	24%	30%
	VL	44%	26%	30%

De grote verschillen tussen deze landen doen de vraag rijzen of de classificatie van opleidingsniveaus overal op dezelfde manier gebeurt. Het valt bijvoorbeeld op dat er in Luxemburg amper bedrijfsleiders met een basis-landbouwopleiding zijn en ongeveer 50% over een volledige opleiding beschikt, terwijl dat in Duitsland en Frankrijk eerder het omgekeerde is. Het zeer hoge percentage bedrijfsleiders met uitsluitend praktische ervaring in België doet vermoeden dat de criteria voor een basis-landbouwopleiding hier strenger zijn dan in onze buurlanden. Merk op: volgens de instructies van het *Performance Monitoring and Evaluation Framework*

pagina 123 van 315

Figuur 85: Opleidingsniveau in 2023 in de landbouw in België en de buurlanden

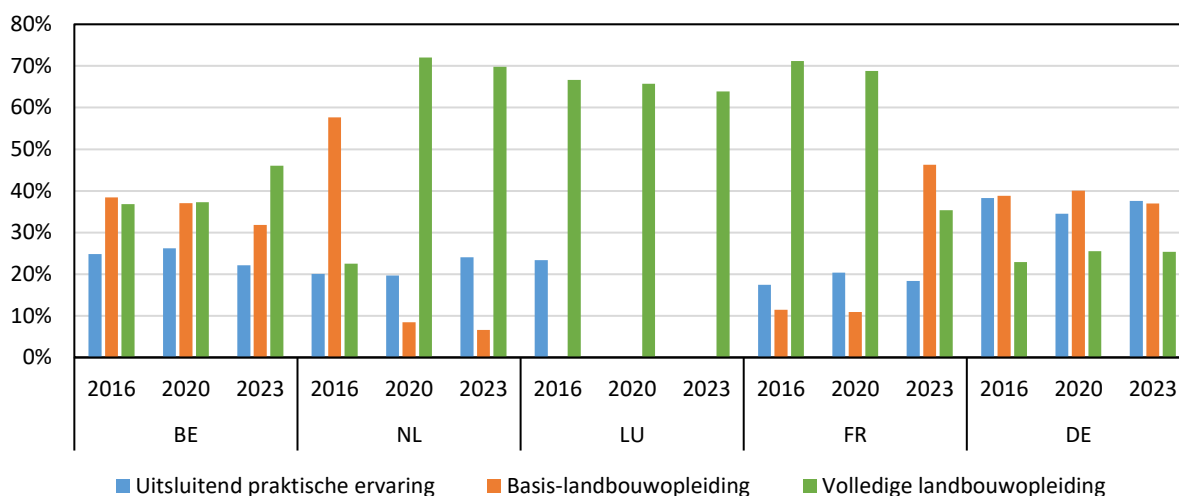
Met het oog op generatievernieuwing is het interessant om het opleidingsniveau te bekijken binnen verschillende leeftijdsgroepen. Het PMEF Dashboard bevat informatie over het opleidingsniveau van de -35- en -40-jarigen op het niveau van de lidstaten. We hebben hierover geen informatie op Vlaams niveau, maar aangezien het opleidingsniveau op Vlaams en Belgisch niveau nauw bij elkaar aansluit (zie hierboven), kunnen we ervan uitgaan dat de verschillen tussen leeftijdsgroepen op Belgisch niveau zich ook vertonen op Vlaams niveau. Uit tabel 45 blijkt dat het aantal jonge landbouwers (jonger dan 40 jaar) met een volledige landbouwopleiding sterk gestegen is tussen 2020 en 2023: van 37% naar 46%. Voor de volledigheid vergelijken we deze trend met die bij jonge landbouwers in onze buurlanden (tabel 45 en figuur 86).

Tabel 45: Opleidingsniveau van bedrijfsleiders < 40 jaar, voor België en de buurlanden, procentuele verdeling

NL: Nederland, LU: Luxemburg, FR: Frankrijk, DE: Duitsland

Bron: Europese Commissie, PMEF Data Explorer

Figuur 86: Opleidingsniveau van bedrijfsleiders < 40 jaar in de landbouw, voor België en de buurlanden

Bron: Europese Commissie, PMEF Data Explorer

Het blijkt echter dat de evolutie van de verschillende opleidingsniveaus in de buurlanden zeer grillig is. Enkel in Duitsland is de verhouding tussen de verschillende opleidingsniveaus een beetje constant gebleven (tabel 45 en figuur 86). In vergelijking met Duitsland hebben de Belgische jonge landbouwers relatief vaak een volledige opleiding genoten. Zoals eerder opgemerkt is vergelijken met andere landen echter weinig zinvol, aangezien er aanwijzingen zijn dat de classificatie in opleidingsniveaus verschilt van land tot land.

4.3.2 Arbeid

De tewerkstelling in de Vlaamse landbouw loopt terug. Figuur 87 toont dat de familiale arbeid gedaald is van 31.000 jaareenheden (1 jaar x 1 voltijds equivalent) naar 18.000 jaareenheden tussen 2010 en 2023. Het familiale karakter van de landbouw in Vlaanderen staat dus onder druk: de familiale arbeid daalt veel sneller dan het aantal zaakvoerders (C14) of het aantal landbouwbedrijven (zie de analyse onder Doelstelling 1, 'het inkomen, concurrentievermogen, en positie van de landbouwer in de keten'). De niet-familiale maar regelmatige tewerkstelling steeg van 9.000 tot 12.000 jaareenheden, en de seizoens- en gelegenheidsarbeid van 4.000 naar 5.000 jaareenheden. Het aandeel niet-familiale arbeid op de Vlaamse bedrijven steeg dan ook van 30% in 2010 naar 48% in 2023.

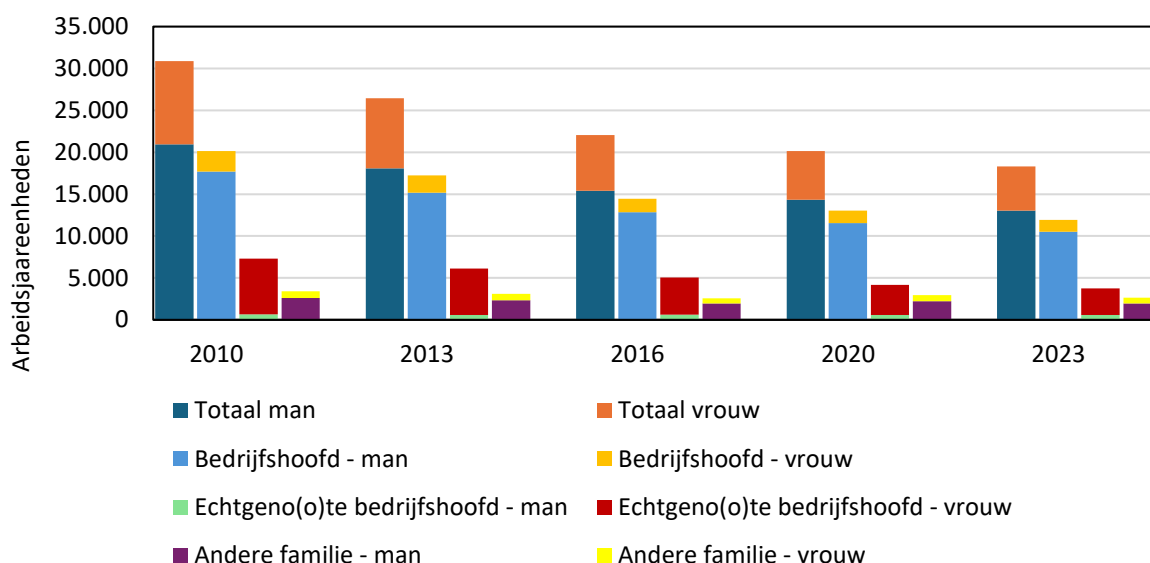
The chart displays the number of jobs (in thousands) for three categories: Familiale arbeid (Family work), Niet-familiale arbeid, regelmatig tewerkgesteld (Non-family work, regularly employed), and Seizoens- of gelegenhedenarbeid (Seasonal or occasional work). The data is presented for the years 2010, 2013, 2016, 2020, and 2023. Additionally, a line graph shows the Aandeel niet-familiale arbeid (Share of non-family work) as a percentage of the total jobs.

Jaar	Familiale arbeid (arbeidsjaareenheden)	Niet-familiale arbeid, regelmatig tewerkgesteld (arbeidsjaareenheden)	Seizoens- of gelegenhedenarbeid (arbeidsjaareenheden)	Aandeel niet-familiale arbeid (%)
2010	30.8	8.8	4.0	29.2
2013	26.5	9.8	5.0	36.8
2016	22.0	12.0	5.2	40.9
2020	20.0	11.5	5.5	42.5
2023	18.2	11.8	5.0	44.5

Door de toenemende afhankelijkheid van niet-familiale arbeid wordt het steeds meer een uitdaging om arbeidskrachten te vinden. Uit de bevraging van de hindernissen die landbouwers ervaren in de welzijnsenquête bij het LMN (Agentschap Landbouw en Zeevisserij, 2026a) blijkt dat 17% van de jonge landbouwers arbeidskrachten vinden als een hindernis ervaart. Het zijn vooral landbouwers gespecialiseerd in de plantaardige productie voor wie dat een uitdaging is. Op gespecialiseerde veebedrijven is dat veel minder het geval (5%).

Aangezien het aantal vrouwelijke bedrijfsleiders in Vlaanderen de laatste jaren stijgt (van 17,9% in 2010 tot 20,8% en 21% in 2024, zie C14), is het interessant om na te gaan of ook de familiale tewerkstelling van vrouwen in de landbouwsector zo sterk is gestegen. Dat zegt iets over hun reële betrokkenheid op de bedrijven. In figuur 88 tonen we de hoeveelheid familiale arbeid die geleverd is door mannen en vrouwen op de Vlaamse bedrijven.

Figuur 88: Familiale tewerkstelling van mannen en vrouwen op de Vlaamse landbouwbedrijven

Bron: landbouw telling Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium)

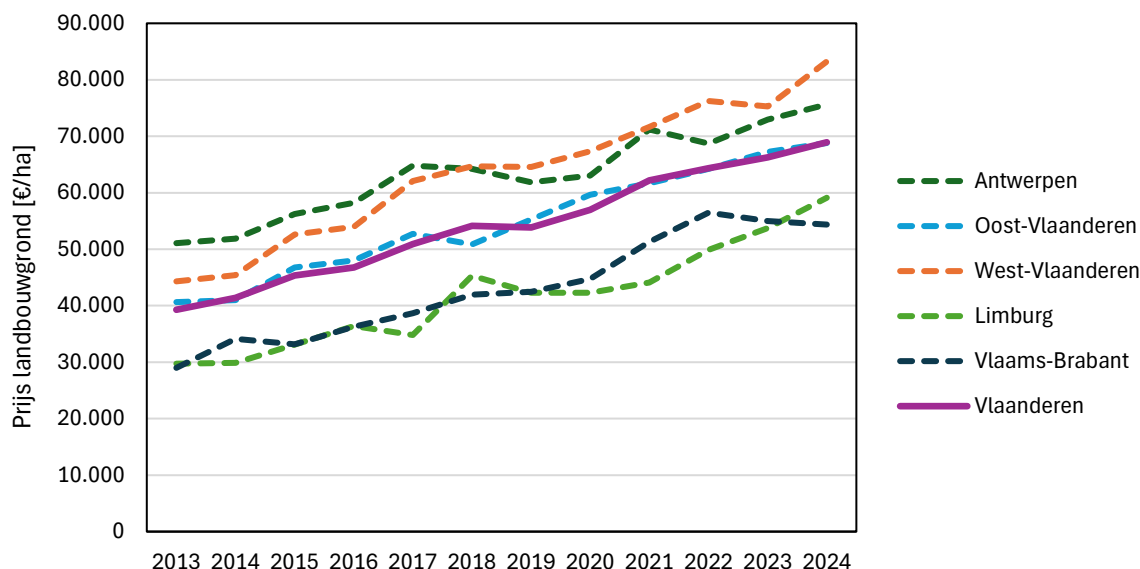
Figuur 88 toont dat het merendeel van de familiale arbeid op de Vlaamse landbouwbedrijven nog altijd door mannen geleverd wordt. Deze zakte van 21.000 jaareenheden in 2010 tot 13.000 in 2023. De familiale arbeid geleverd door vrouwen zakte van 10.000 tot 5.000 jaareenheden in diezelfde periode. Vooral de hoeveelheid arbeid door meewerkende echtgenotes daalde sterk: van 6.700 jaareenheden in 2010 tot 3.200 jaareenheden in 2023. Echtgenotes gaan dus steeds vaker buitenshuis werken (of verrichten onbezoldigd werk op het bedrijf). Hoewel de familiale arbeid door zowel mannen als vrouwen sterk achteruitgaat, is die trend net iets groter bij vrouwen. Het aandeel vrouwelijke familiale arbeid is bijgevolg gezakt: van 32% tot 29%.

Deze cijfers geven een ander beeld dan het geslacht van de zaakvoerders in de landbouw (C14). De toename van vrouwelijke zaakvoerders wordt niet weerspiegeld in de tewerkstelling, wat erop kan wijzen dat zij vooral formeel als zaakvoerder toetreden, of onbezoldigd werk verrichten. We moeten er wel op wijzen dat de cijfers over tewerkstelling slechts tot 2023 beschikbaar zijn, terwijl de stijging van het aandeel vrouwelijke zaakvoerders zich rond die periode voordeed. De instroom van vrouwelijke zaakvoerders zou zich later nog zichtbaar kunnen maken in de statistieken over tewerkstelling.

4.3.3 Grond

Hoewel Vlaanderen een sterk verstedelijkte regio is, blijft landbouw (met 46%) de grootste ruimtegebruiker in het Vlaams Gewest. Dat aandeel blijft de laatste decennia constant, terwijl in dezelfde periode het aandeel 'bebouwde gronden en aanverwante terreinen' sterk is toegenomen. Het resultaat is dat er steeds meer open ruimte verdwijnt en dat de resterende open ruimte intensiever wordt gebruikt. De toenemende druk stuwt de vraag en de prijzen van (landbouw)gronden de hoogte in. De gemiddelde prijs voor landbouwgrond in Vlaanderen is gestegen van 39.000 euro in 2013 tot 69.000 euro in 2024 (figuur 89). Zelfs na correctie voor inflatie is dat nog steeds een stijging van 53%. De duurste landbouwgrond is in West-Vlaanderen (gemiddeld 83.233 euro) terug te vinden en de goedkoopste in Vlaams-Brabant (gemiddeld 54.355 euro).

Figuur 89: Evolutie van de prijs voor landbouwgrond in Vlaanderen: gemiddelde per provincie en voor Vlaanderen

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van notaris.be

Landbouwgrond is een belangrijke productiefactor voor het landbouwproces, en wegens de schaarste is het een dure en sterk beperkende factor. Uit de 'Fi-compass' enquête (een samenwerking tussen de Europese Commissie en de Europese Investeringsbank) blijkt dat 36% van de landbouwers in België leningen gebruiken om landbouwgrond aan te kopen (Fi-compass, 2023b). Dat is het hoogste percentage van de EU, en veel meer dan in de landen die op de tweede plaats komen (28% in Nederland en Polen). Dat toont aan hoe belangrijk en moeilijk het wel is in ons land om grond te verwerven.

Heel wat aspecten spelen een rol in de waarde van landbouwgrond. Zo is de prijs per hectare van een landbouwperceel o.a. afhankelijk van de ligging, de omgeving, de bodemstructuur, de kwaliteit van de grond en de grootte van het perceel. Daarnaast is het ook van belang of de grond vrij of verpacht is en wat de pachtwijze in dat geval is. Soms wordt de prijs de hoogte in gestuwd omdat de grond in de toekomst een nieuwe bestemming krijgt. De combinatie van deze elementen kan ertoe leiden dat sommige landbouwgronden heel wat meer waard zijn dan de gemiddelde landbouwgrond.

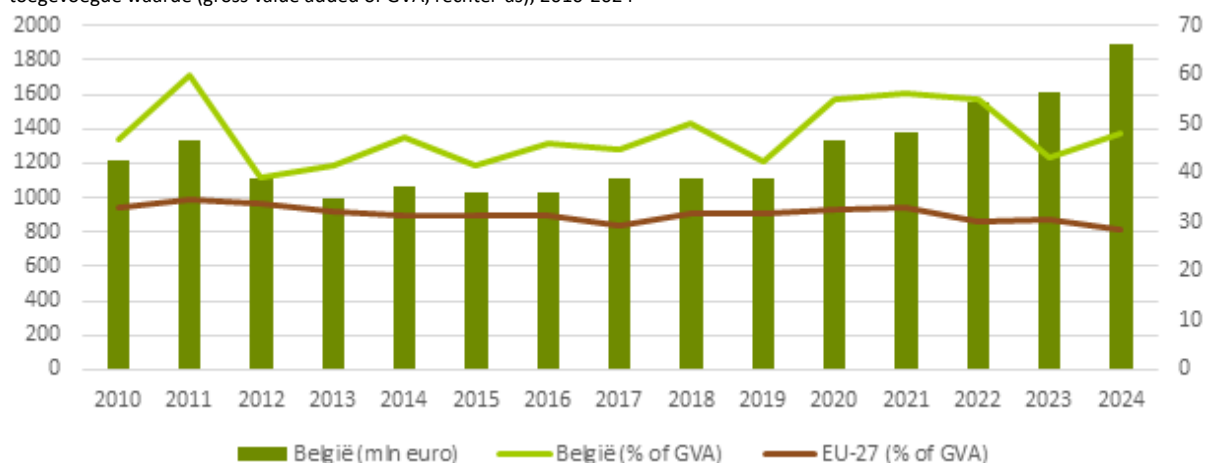
Hoewel landbouwgrond veel duurder geworden is, is het aandeel cultuurgrond dat eigendom is van de landbouwer in de laatste 20 jaar toegenomen van 33% naar 40% volgens de landbouwtekening van Statbel. Het aandeel grond in pacht liep in diezelfde periode terug van 66% naar 58%. De overige 1 à 2% is voor deelpacht en andere vormen van pacht. Dat wil zeggen dat landbouwers zeer grote bedragen op tafel moeten leggen om hun areaal te kunnen handhaven of uitbreiden. Dat het percentage grond in eigendom is toegenomen, heeft wellicht te maken met de lage inkomsten en beperkte flexibiliteit die grondeigenaars genieten onder de pachtwet.

4.3.4 Kapitaal

Onder Doelstelling 1 ('het inkomen, concurrentievermogen, en positie van de landbouwer in de keten') werd de beschikbaarheid van kapitaal bij landbouwers al besproken. We geven de belangrijkste resultaten hier opnieuw mee.

Uit het *Performance and Monitoring Evaluation Framework* blijkt dat Belgische landbouwbedrijven relatief hoge investeringen doen ten opzichte van het Europees gemiddelde (Figuur 90). Investerings, gemeten als de bruto-investeringen in vaste activa (*gross fixed capital formation*), bedragen ongeveer 45% tot 50% van de bruto toegevoegde waarde. In de EU is dat gemiddeld 30% à 35%. De investeringen zijn de laatste jaren ook sterk toegenomen. We kunnen dus stellen dat de landbouw in België kapitaalintensiever is dan gemiddeld in de EU. Aangezien de landbouw in Vlaanderen relatief meer steunt op kapitaalintensieve sectoren (voornamelijk niet-grondgebonden veehouderij, glastuinbouw, openluchtteelt van groenten en fruit) dan in Wallonië, verwachten we dat deze trend hier nog meer uitgesproken is. Voor Vlaanderen zijn er echter geen afzonderlijke gegevens beschikbaar.

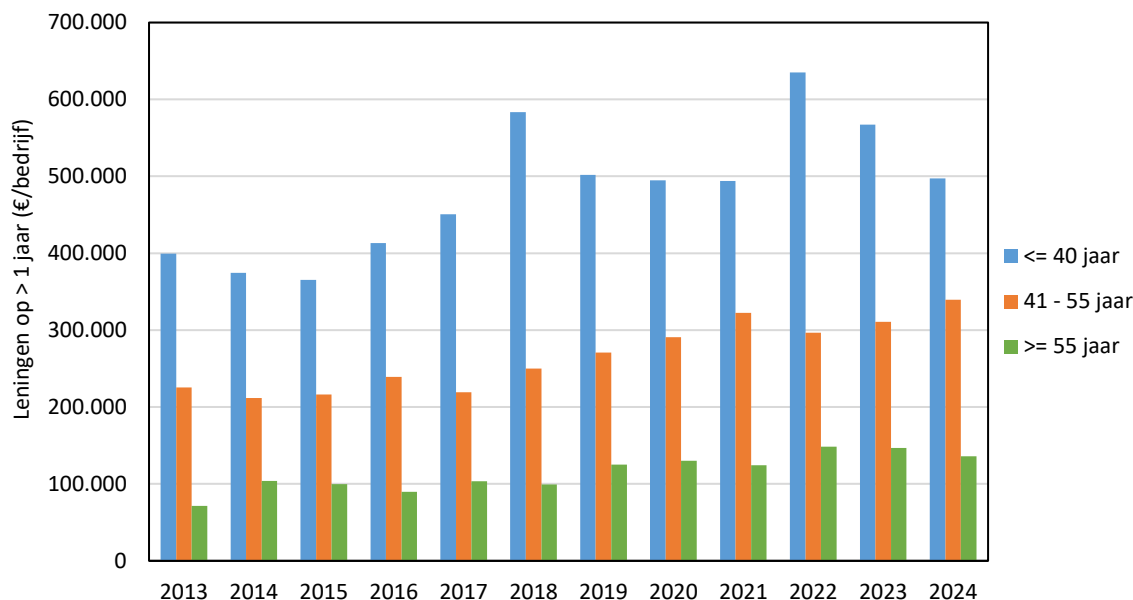
Figuur 90: Bruto-investeringen in vaste activa in de land- en tuinbouw: totale investeringen in België (linker-as) en als percentage van de bruto toegevoegde waarde (gross value added of GVA, rechter-as), 2010-2024

Bron: Europese Commissie, PMEF Data Explorer

Een tweede indicator is de hoeveelheid kapitaal die landbouwers lenen. Hiervoor kijken we naar cijfers uit ons eigen Landbouwmonitoringsnetwerk. Uit figuur 91 blijkt dat het bedrag aan openstaande leningen met een looptijd van meer dan één jaar gestegen is tussen 2013 en 2024. Merk op: deze cijfers zijn nog niet gecorrigeerd voor inflatie. De getoonde stijging in nominale waarde zal dus in realiteit minder zwaar wegen. De stijging is vooral zichtbaar bij jonge landbouwers (jonger dan of gelijk aan 40 jaar) en landbouwers van gemiddelde leeftijd (tussen 40 en 55 jaar). Bij de jonge landbouwers waren er tijdelijke pieken in de hoeveelheid openstaande leningen in 2018 en 2022, die daarna weer afvlakten. Een verklaring hiervoor ontbreekt.

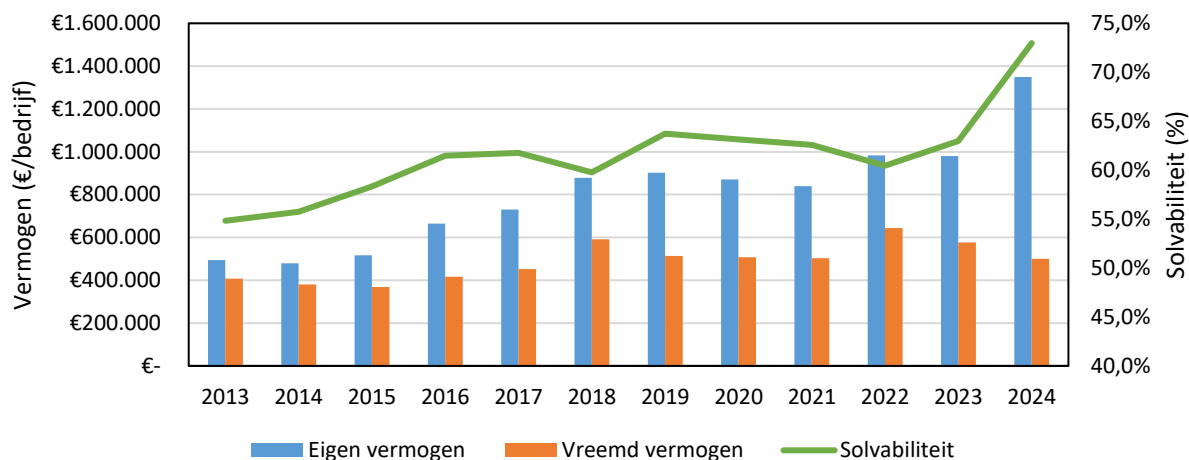
Figuur 91: Hoeveelheid openstaande leningen met een looptijd van meer dan één jaar, per leeftijdscategorie

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk

Een derde indicator is de verhouding van het eigen vermogen en het vreemd vermogen in de landbouwbedrijven (d.w.z. de solvabiliteit). De solvabiliteit geeft weer hoe zwaar de schuldenlast weegt op de bedrijven. Figuur 92 toont de evolutie van de solvabiliteit van jonge landbouwers in het Vlaamse Landbouwmonitoringsnetwerk. In deze figuur valt vooral de sterke stijging van het eigen vermogen in 2024 op. Dit is een gevolg van het actualiseren van de waarde van de eigen grond van de bedrijven (zoals eerder aangetoond stegen de grondprijzen in Vlaanderen sterk de voorbije jaren). Bijgevolg is ook de solvabiliteit van de bedrijven sterk gestegen in 2024. Dat lijkt een goede zaak, omdat de schuldenlast relatief lichter wordt. We mogen echter niet vergeten dat de waardeestijging vooral een weerspiegeling is van de waarde van de eigen gronden. Voor gevestigde bedrijven is dat goed nieuws, maar voor kandidaat-overnemers betekent dit dat de kostprijs van een bedrijfsovername stijgt wanneer er een grote hoeveelheid gronden in eigendom zijn.

Figuur 92: Solvabiliteit van de jonge landbouwers (≤ 40 jaar) in het LMN

Links wordt het eigen en vreemd vermogen per bedrijf weergegeven, rechts de solvabiliteit als percentage.

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van het Landbouwmonitoringsnetwerk

De drie gepresenteerde indicatoren tonen aan dat kandidaat-overnemers in Vlaanderen over een zeer grote hoeveelheid kapitaal moeten beschikken, of zeer grote leningen moeten aangaan. De volgende vraag is of het kapitaal bij deze jongeren beschikbaar is en of er toegang is tot geleend kapitaal. Over het vermogen van kandidaat-overnemers zijn geen indicatoren beschikbaar. Aangezien kandidaat-overnemers meestal erfgenamen zijn van gevestigde landbouwers, stijgt hun verwachte vermogen na overerving wel (gedeeltelijk) mee met de waardestijging van de bedrijven, en dan vooral met de waarde van de grond. Deze erfgenamen hebben dus een stapje voor op zij-instromers, die in de sector willen stappen zonder dat ze een bedrijf via overerving in handen kunnen krijgen.

De toegang tot geleend kapitaal wordt bevraagd in de 'Fi-compass'-enquête (Fi-compass, 2023b). Uit deze enquête blijkt dat 95% van de door Belgische landbouwers aangevraagde leningen bij banken volledig wordt goedgekeurd (pagina 36). Dat is het hoogste percentage van de hele EU en opmerkelijk hoger dan het Europese gemiddelde van 82%. Het percentage bedrijven die geen leningen aanvragen vanwege de ongunstige voorwaarden is 13%, een van de laagste percentages van de EU (pagina 31). Het EU-gemiddelde hiervoor is 28%. Het percentage bedrijven die geen leningen aanvragen omdat ze denken dat die geweigerd zullen worden is 6%, opnieuw een van de lagere percentages van de EU (pagina 32). Het EU-gemiddelde hiervoor is 14%. Uit deze enquête blijkt dus dat Belgische landbouwers vlot toegang hebben tot geleend kapitaal via banken.

Het Fi-compass-consortium berekent per land ook een financieringskloof, een indicator voor de vraag naar kapitaal die niet ingevuld wordt door leningen bij banken. Deze wordt berekend door het percentage bedrijven die financieel gezond zijn en die een niet-ingevulde vraag naar kapitaal hebben te vermenigvuldigen met de gemiddelde hoeveelheid geleend kapitaal. Voor België bedraagt deze financieringskloof 266 miljoen euro, ofwel 7% van de bruto toegevoegde waarde van de sector (Fi-compass, 2023a). Dat is relatief weinig, en minder dan bijvoorbeeld voor Frankrijk (15%) of Denemarken (10%), maar meer dan voor Nederland (6%). De resultaten van de Fi-compass-enquête zijn nuttig, maar we mogen niet vergeten dat ze op niveau van België zijn berekend en niet van Vlaanderen.

Figuur 93: Vestigingssteun voor jonge landbouwers in Vlaanderen

De Europese Commissie kwam in 2025 met een Europese generatievernieuwingstrategie (Europese Commissie, 2025a). Deze strategie heeft als doelstelling om het bestaan van de landbouwsector op de lange termijn te verzekeren door de instroom van landbouwers te bevorderen. De generatievernieuwingstrategie schuift vijf prioriteiten naar voren: toegang tot kapitaal, toegang tot grond, kennisoverdracht en opleiding, stimuleren van bedrijfsoverdracht, en een gelijkwaardige levensstandaard in landelijke gebieden. Om jonge landbouwers te ondersteunen wil de EU een 'starterspakket' aanbieden dat; naast de bestaande steunmaatregelen (start- en overnamesteun, verhoogde investeringssteun en inkomenssteun), kredietmaatregelen en fiscale voordelen omvat. Naast deze directe steunmaatregelen zou het pakket ook steun voor startups omvatten (ruimer dan landbouwbedrijven), innovatiepartnerschappen, programma's voor bedrijfsoverdracht, vormingsmogelijkheden en hulp bij zorgnoden in landbouwersgezinnen. De strategie

benadrukt het belang van investeringen in de leef- en woonkwaliteit op het platteland, om voldoende toegang tot infrastructuur en voorzieningen te behouden. Om dat te realiseren kijkt ze naar de Europese cohesiefondsen.

Een andere steunpilaar van de generatievernieuwingsstrategie is de nieuwe vorm van rechtstreekse steun die in het volgende GLB verleend wordt: de degressieve oppervlakte-gebaseerde steun (DG AGRI, 2025). Er wordt erkend dat het voor een snellere generatiewissel noodzakelijk is om zowel de instroom van jonge landbouwers als de uitstroom van oudere landbouwers te stimuleren. Op dit gebied worden nog gunstige effecten verwacht van de beperking van inkomenssteun tot actieve landbouwers, een maatregel die werd ingevoerd in het GLB 2023-2027.

De wettelijke basis van de generatievernieuwingsstrategie is de verordening voor het nieuwe GLB 2028-2034 (Europese Commissie, 2025b). Deze verordening stelt dat de aantrekkelijkheid bevorderen van het landbouwberoep en de generatievernieuwing een van haar doelstellingen is. Om dat te realiseren voorziet de verordening in vestigingssteun voor jonge landbouwers (artikel 14), de verplichte opmaak van een nationale generatievernieuwingsstrategie in de NRP-plannen (artikel 15), en een starterspakket voor jonge landbouwers dat o.a. complementaire inkomenssteun omvat (artikel 16).

De generatievernieuwingsstrategie erkent dat sommige uitdagingen op niveau van de lidstaten aangepakt moeten worden, zoals de toegang tot grond. Ze stelt daarom voor dat alle lidstaten tegen 2028 met een eigen generatievernieuwingsstrategie komen. Het is de bedoeling dat deze nationale strategieën concrete doelstellingen rond generatievernieuwing bevatten en dat de lidstaten regelmatig rapporteren over het bereiken ervan. De lidstaten zullen ook moeten aantonen op welke manier er middelen vrijgemaakt worden om deze doelstellingen te behalen. Om de doelstellingen voor generatievernieuwing haalbaar te maken stelt de Europese strategie voor dat lidstaten minimaal 6% van de geoormerkte GLB-middelen hiervoor reserveren. Maatregelen voor generatievernieuwing zullen ook een verplicht onderdeel uitmaken van de nationale en regionale partnerschapsplannen (NRPP), waarin de lidstaten hun strategische plannen voor het GLB vastleggen.

Op dit moment is nog niet duidelijk hoe Vlaanderen zal ingaan op de vraag naar een eigen generatievernieuwingsstrategie. In eerste instantie moet het voorstel van de Commissie (Europese Commissie, 2025a) in de dialoog besproken worden en afgeklopt. Het is wel duidelijk dat de Vlaamse Minister van Landbouw geëngageerd is om te werken aan de generatievernieuwing in Vlaanderen. In de Beleidsnota voor Landbouw en Tuinbouw (2024-2029) is het faciliteren van de generatiewissel en zij-instroom in de sector opgenomen als operationele doelstelling. Om generatievernieuwing te faciliteren, kijkt de minister in de eerste plaats naar de toegang tot grond, beperken van administratieve lasten, rechtszekerheid voor landbouwers, en de financiële instrumenten ter beschikking van startende landbouwers. Ook in het Vlaams Regeerakkoord 2024-2029 wordt het engagement uitgesproken om (jonge) startende landbouwers te ondersteunen, met name in de toegang tot grond.

4.5 KERNBOODSCHAPPEN AANTREKKELIJKHEID BEROEP EN GENERATIEVERNIEUWING

De Vlaamse landbouwbevolking vergrijst, ondanks een recente toename van het aandeel jonge zaakvoerders. Vooral de groep zaakvoerders tussen 40 en 55 jaar neemt af, terwijl de groep tussen 55 en 65 jaar groeit. Het aandeel jonge zaakvoerders stijgt sinds enkele jaren opnieuw en ook de instroom van nieuwe zaakvoerders en het aantal aanvragen voor vestigingssteun nemen toe. Wijzigingen in de voorwaarden voor het statuut GLB-actieve landbouwer en steunmaatregelen kunnen deze recente ontwikkelingen mee beïnvloeden. De instroom van nieuwe zaakvoerders betekent bovendien niet noodzakelijk dat deze mensen daadwerkelijk op het bedrijf werken of het bedrijf overnemen. De beschikbare cijfers laten daarom nog niet toe om te bepalen in welke mate de recente instroom tot een duurzame generatievernieuwing leidt.

Het aandeel vrouwen onder de zaakvoerders neemt toe, maar de evolutie van de genderkloof is niet eenduidig. Het aandeel vrouwelijke zaakvoerders neemt geleidelijk toe en vrouwen vertegenwoordigen een groeiend deel van de aanvragers van vestigingssteun. Ze blijven desondanks een minderheid onder de zaakvoerders en nieuwe instromers. De familiale tewerkstelling van vrouwen daalt sterker dan die van mannen. De gegevens over de registratie als zaakvoerders en over arbeid wijzen dus op verschillende trends.

De beperkte opvolging en de verslechtering van welzijnsindicatoren wegen op de aantrekkelijkheid van het landbouwberoep. Veel oudere landbouwers hebben geen vermoedelijke opvolger, al verschilt de opvolgingssituatie naargelang de economische omvang en het bedrijfstype. Grotere bedrijven hebben vaker een vermoedelijke opvolger. De beoordeling van de algemene levenstevredenheid verslechtert in de laatste bevragingen, zowel bij jonge als bij oudere landbouwers. Ook het aantal aanmeldingen bij Boeren op een Kruispunt stijgt de laatste jaren opnieuw na eerdere dalingen. Deze indicatoren zijn niet uitsluitend gekoppeld aan mentale problemen, maar wijzen wel op een toenemende behoefte aan ondersteuning.

De toegang tot productiefactoren verschilt sterk: kennis is relatief goed beschikbaar, maar arbeid en grond vormen belangrijke knelpunten. Het opleidingsniveau van bedrijfsleiders stijgt, met name dat van jonge bedrijfsleiders. De afname van familiale arbeid vergroot de afhankelijkheid van externe arbeidskrachten, waarvan de beschikbaarheid en betaalbaarheid vooral in arbeidsintensieve sectoren een uitdaging vormen. Landbouwgrond is schaars en duur, wat de instap, bedrijfsovername en bedrijfsontwikkeling bemoeilijkt.

Landbouwbedrijven hebben grote kapitaalbehoeften, maar de algemene toegang tot bankfinanciering is in België relatief gunstig. Jonge landbouwers hebben gemiddeld meer uitstaande langlopende leningen dan oudere landbouwers. De waardestijging van landbouwgrond versterkt het vermogen van gevestigde bedrijven, maar kan de overnamekosten voor kandidaat-overnemers verhogen. De meeste aangevraagde bankleningen worden volledig goedgekeurd en de geraamde financieringskloof is kleiner dan voor andere EU-lidstaten, al zijn deze gegevens alleen op Belgisch niveau beschikbaar.

Generatievernieuwing krijgt een prominenter plaats in de Europese en Vlaamse beleidscontext. De beleidsaandacht richt zich niet alleen op financiële steun voor jonge landbouwers, maar ook op toegang tot grond, bedrijfsoverdracht, kennis, administratieve lasten, rechtszekerheid en levenskwaliteit. De verdere Europese en Vlaamse invulling van een samenhangende strategie voor generatievernieuwing is nog in ontwikkeling.

5 KLIMAATACTIE, ECOSYSTEEDIENSTEN, MILIEU, BIODIVERSITEIT, DIERENWELZIJN

Voluit: intensivering van klimaatactie, levering van ecosysteemdiensten, circulaire oplossingen, instandhouding van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen, duurzame landbouw en verbetering van dierenwelzijn

5.1 INDICATOREN

5.1.1 Broeikasgasemissies uit landbouw (C.44)

Broeikasgassen, zoals koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en lachgas (N₂O), houden bijkomend warmte vast in de atmosfeer, wat leidt tot opwarming van de aarde en de oceanen. Dat veroorzaakt klimaatverschuivingen en extremere weersomstandigheden.

5.1.1.1 Aandeel van de broeikasgasemissies uit landbouw in de totale emissie (excl. LULUCF)

In 2023 werden in het Vlaams Gewest over alle sectoren heen 66,8 megaton (Mton) CO₂-equivalenten broeikasgassen uitgestoten, waarvan 58,6 Mton CO₂ (88% van de totale uitstoot), 4,9 Mton CH₄ (7%), 2,1 Mton N₂O (3%) en 1,2 Mton F-gassen (2%).

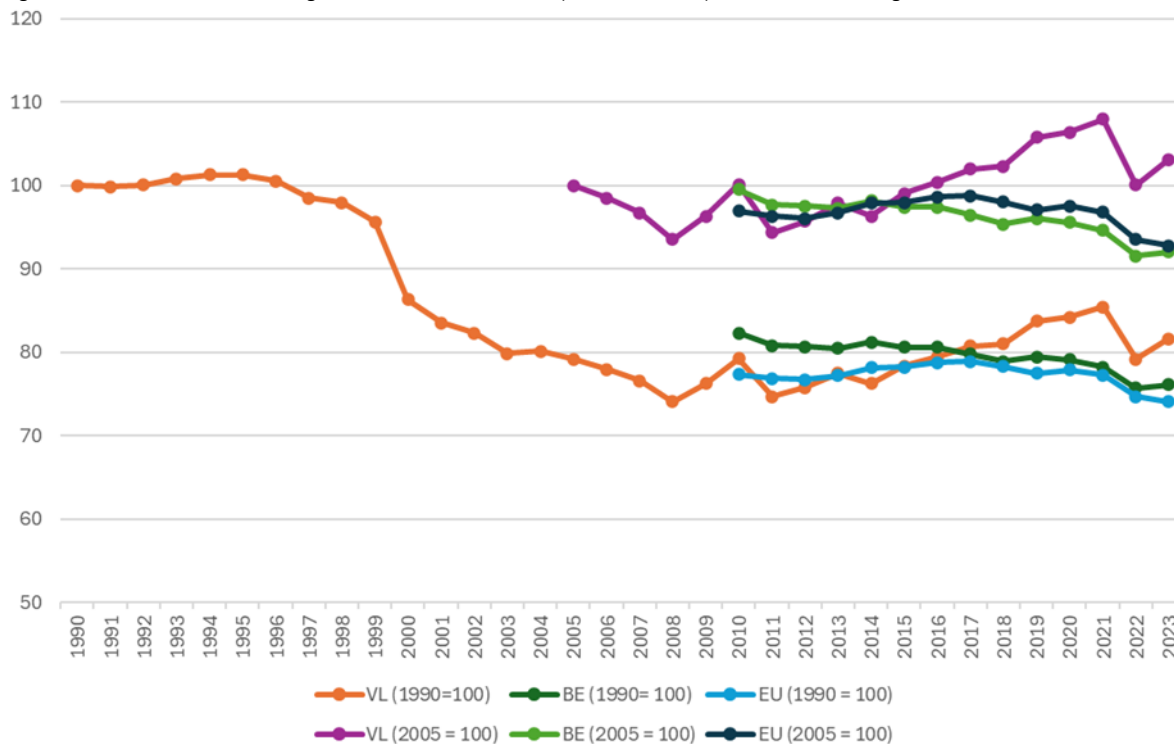
Ten opzichte van 1990 lag de uitstoot in 2023 zo'n 24% lager. Tussen 1990 en 2020 werd 19% gereduceerd, tussen 2020 en 2023 was dat 6%. Tussen 1990 en 2020 reduceerde België zo'n 20% en tussen 2020 en 2023 zo'n 3,75%. Tussen 2020 en 2023 reduceerde de EU ongeveer 5%. Proportioneel stoot Vlaanderen meer methaan uit dan het EU-gemiddelde (70% vs. 63%), wat het belang reflecteert van de dierlijke sector in Vlaanderen. Voor stikstofoxiden stoot Vlaanderen dan weer minder uit dan het EU-gemiddelde (28% vs. 35%).

Ten opzichte van 2005 (de start van het Europese klimaatbeleid) lag de uitstoot in 2023 voor alle sectoren 28% lager. De emissie van CO₂ daalde tussen 2005 en 2023 met 28%, de N₂O-emissie daalde met 49% en de CH₄-emissie daalde met 15%. De uitstoot van F-gassen (fluorhoudende broeikasgassen) lag in 2023 35% onder het niveau van 2005. De grootste afnames zijn gerealiseerd door de sectoren energie (-11,06 Mton CO₂-eq), industrie (-6,57 Mton CO₂-eq), huishoudens (-4,9 Mton CO₂-eq).

De landbouwsector had geen bijdrage aan de afname van de broeikasgassen (+0,22 Mton CO₂-eq) tussen 2005 en 2023. De landbouwsector is in Vlaanderen goed voor een totale uitstoot van 7,21 Mton CO₂-equivalenten. Dat is 11% van de totale uitstoot in 2023 in Vlaanderen. In 2005 was het aandeel van de landbouw lager, namelijk 8%, wat voornamelijk te verklaren is door de hogere uitstoot van de andere sectoren in 2005.

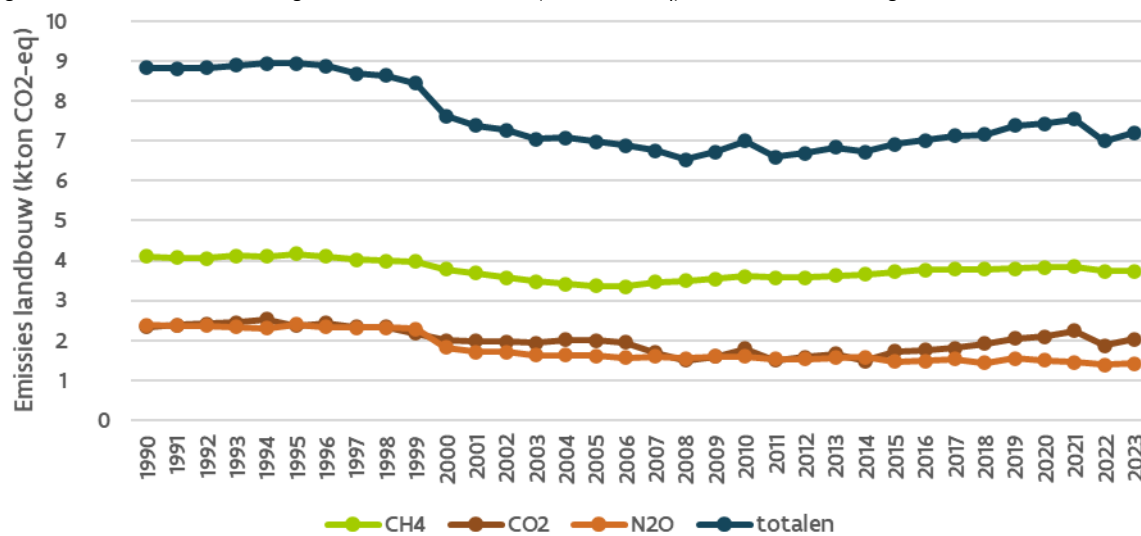
Van de totale broeikasgasuitstoot in Vlaanderen valt 40% onder het ETS-systeem (emissies van sectoren energie en industrie) en 60% onder ESR (emissies door transport, huishoudens, handel & diensten, landbouw, afval en enkele kleinere onderdelen van de sectoren industrie en energie). De ESR-emissies in het Vlaams

Figuur 95: Evolutie van de broeikasgasemissies uit de landbouw (index 2005=100), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat - https://doi.org/10.2908/ENV_AIR_GGE & VMM - [Dashboard kernset milieudata](#)

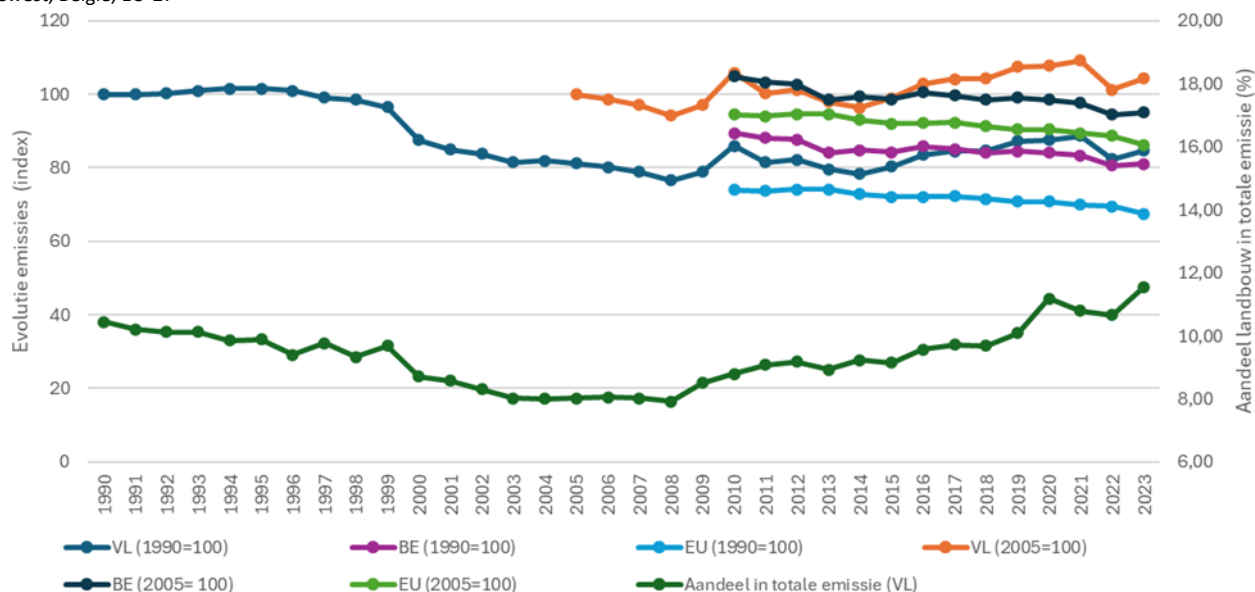
Figuur 96: Evolutie van de broeikasgasemissie uit de landbouw (in kton CO₂-eq) en onderverdeeld naar gas, Vlaanderen, 1990-2023

Bron: VMM - [Dashboard kernset milieudata](#)

Onderstaande figuur geeft een overzicht van de verschillende oorzaken van de broeikasgasemissies uit de landbouw. Ongeveer 34% van de broeikasgasuitstoot in 2023 is toe te wijzen aan emissies uit spijsvertering van dieren (enterische emissies), 26% aan gebouwverwarming (in het bijzonder de glastuinbouw), 20% aan mestbeheer, 17% aan landbouwbodems (meststofgebruik) en 3% aan machinegebruik. Ten opzichte van 2005

Figuur 98: Broeikasgasemissies uit de landbouw, incl. akker- en grasland (index 1990 = 100, index 2005 = 100 en aandeel in totale emissie), Vlaams Gewest, België, EU-27

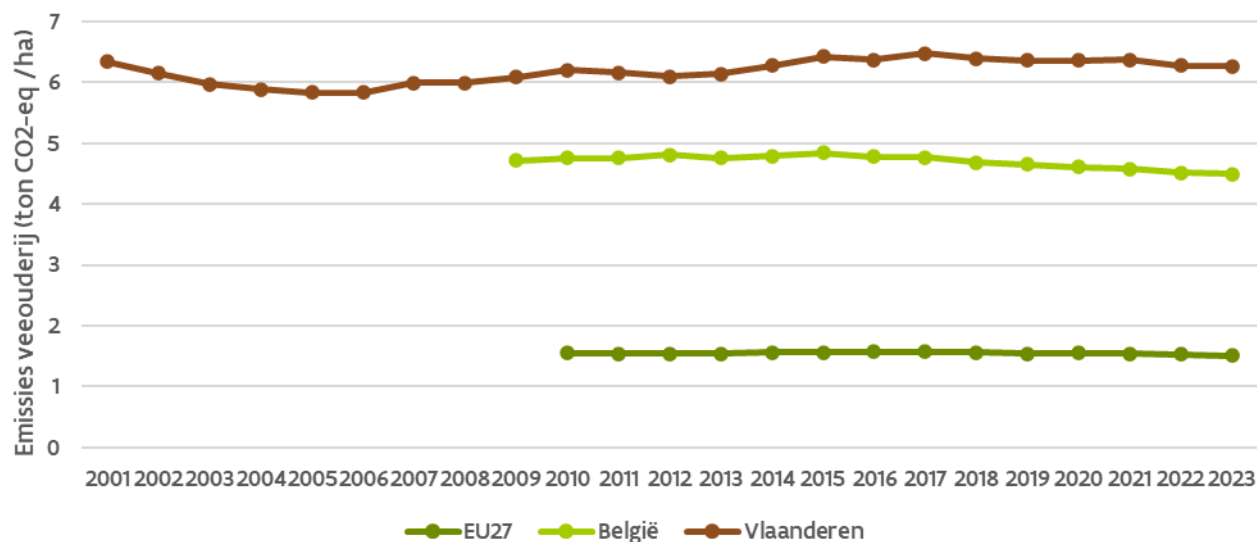

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat - https://doi.org/10.2908/ENV_AIR_GGE & VMM - [Dashboard kernset milieudata](#)

5.1.1.4 Broeikasgasemissies van veehouderij per ha

Figuur 99 geeft de emissies van de veehouderij weer (gedefinieerd als de emissies uit spijsvertering (sector 3A) en stal en mestopslag (sector 3B)) ten opzichte van het totale landbouwareaal. De grafiek toont dat de veehouderij-emissies in Vlaanderen vier keer hoger liggen in vergelijking met de EU en ook hoger liggen dan de Belgische cijfers.

Figuur 99: Emissies uit veehouderij per ha landbouwareaal (in ton CO₂-eq/ha), Vlaams Gewest-België-EU, 2010-2023

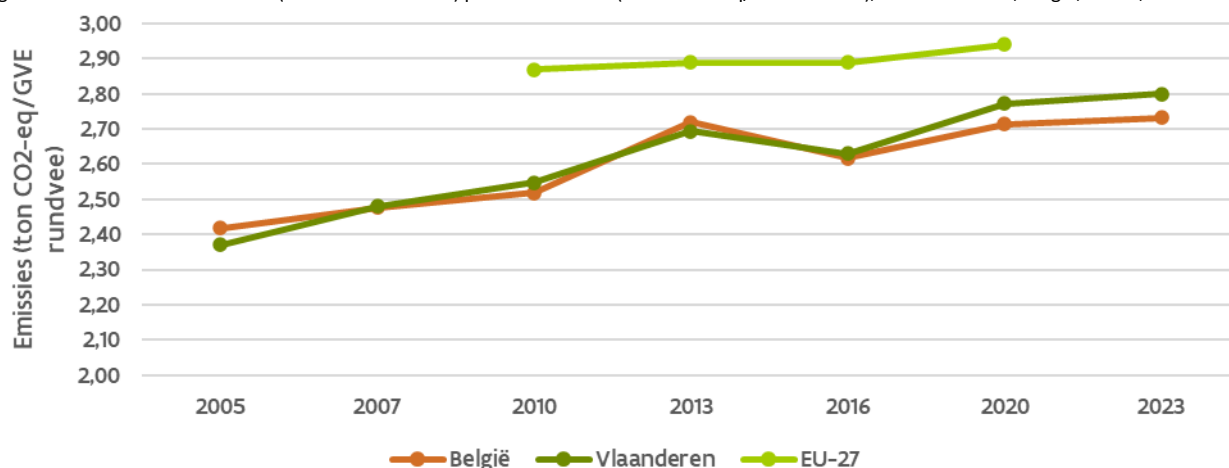

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat - https://doi.org/10.2908/ENV_AIR_GGE & VMM - [Dashboard kernset milieudata](#)

5.1.1.5 Broeikasgasemissies van rundvee per GVE rundvee

Figuur 100 geeft de enterische emissies weer per GVE (grootvee-eenheid) rundvee. De uitstoot per rund ligt in de EU-27 hoger dan in Vlaanderen en België.

Figuur 100: Emissies uit sector 3A (enterische emissies) per GVE rundvee (in ton CO₂-eq/GVE rundvee), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat

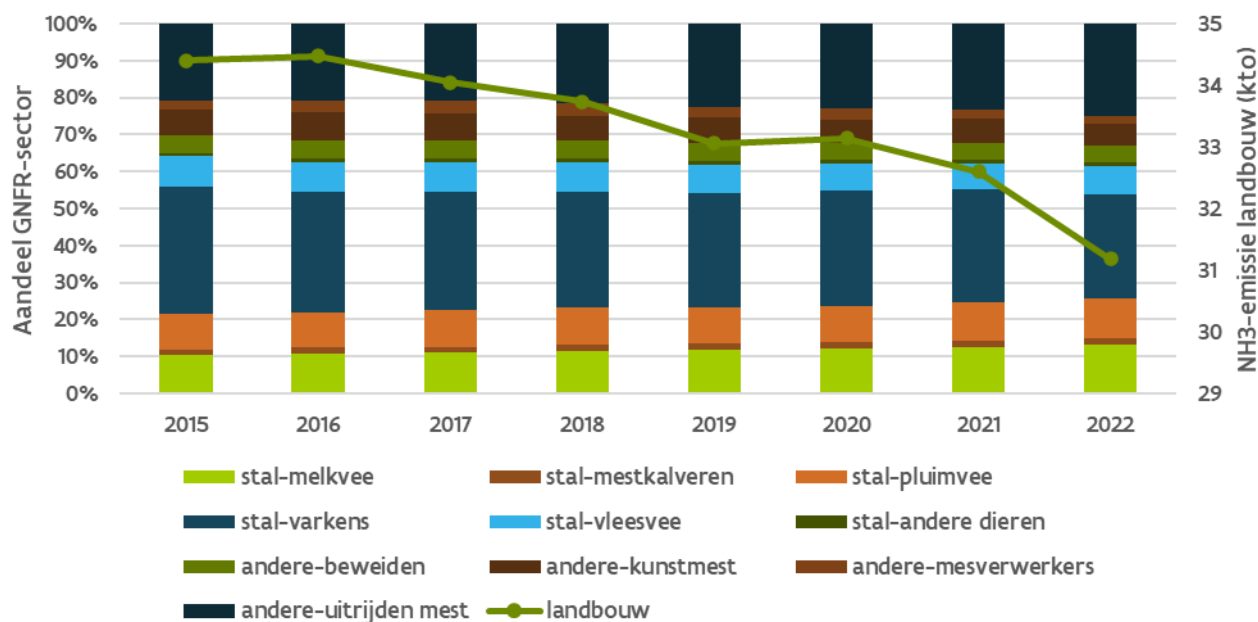
5.1.2 Ammoniakemissies vanuit landbouw (C.47)

Ammoniak draagt bij tot de vorming van secundair fijn stof en tot verzuring en vermesting. Stikstofdepositie heeft ook impact op de plantendiversiteit en maakt planten gevoeliger voor stress. Ten slotte is er de daling van de grondwaterkwaliteit door uitspoeling van nitraat en metalen (VMM, 2026a).

5.1.2.1 Totale ammoniakemissies uit landbouw

In 2023 bedroeg de emissie van totale stikstof in Vlaanderen 61 kton, waarvan 29,8 kton N uit stikstofoxiden (49%) en 31,2 kton N uit ammoniak (51%). 54% van de totale stikstofuitstoot in 2023 kwam uit de land- en tuinbouw. 95% van de ammoniakuitstoot wordt veroorzaakt door de landbouw. De totale ammoniakemissie uit de landbouw bedroeg in 2023 zo'n 36.202 ton NH₃ of 29,7 kton N. De belangrijkste bronnen zijn de veeteelt (87% van de uitstoot, voornamelijk rundvee- en varkensstallen), mestverwerking en kunstmest (8%).

Figuur 101: Totale ammoniakemissie uit landbouw (ton NH3)

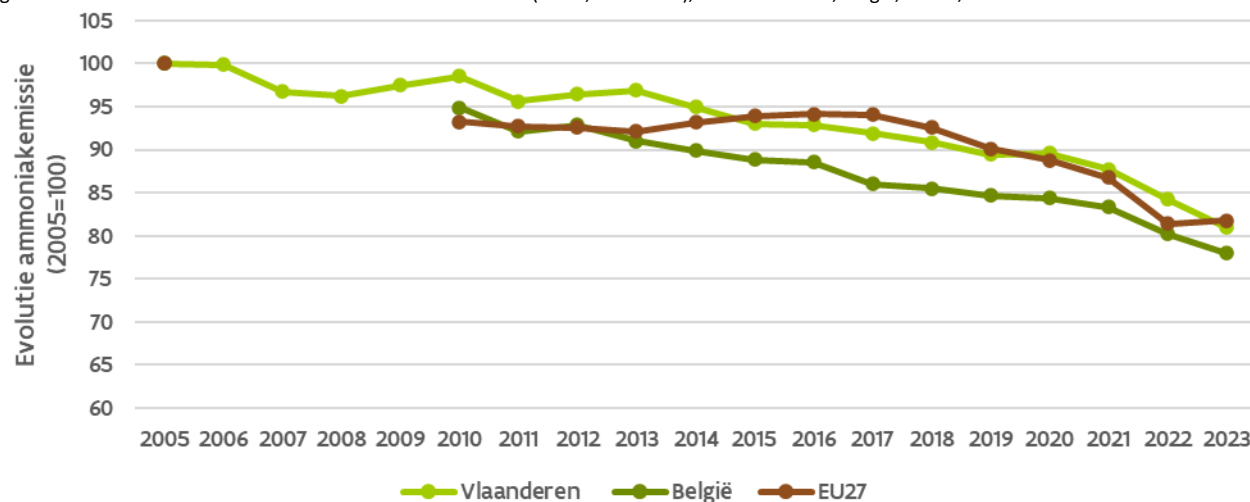

Bron: VMM - [Voortgangsrapport PAS 2024](#)

5.1.2.2 Evolutie van de ammoniakemissies sinds 2005

De ammoniakuitstoot is in Vlaanderen sinds 2005 met 19% gedaald dankzij een vermindering van het aantal varkens en runderen, de invoering van emissiearme stallen, de verhoogde voederefficiëntie en de emissiearme aanwending van mest. Het effect werd deels tenietgedaan door de aanzienlijke toename van het pluimvee en het grotendeels op stal houden van het melkvee. In dezelfde periode is de ammoniakemissie in de EU-27 en in België met respectievelijk 18% en 21% gedaald.

Figuur 102: Evolutie van de ammoniakemissie uit de landbouw (index, 2005=100), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023

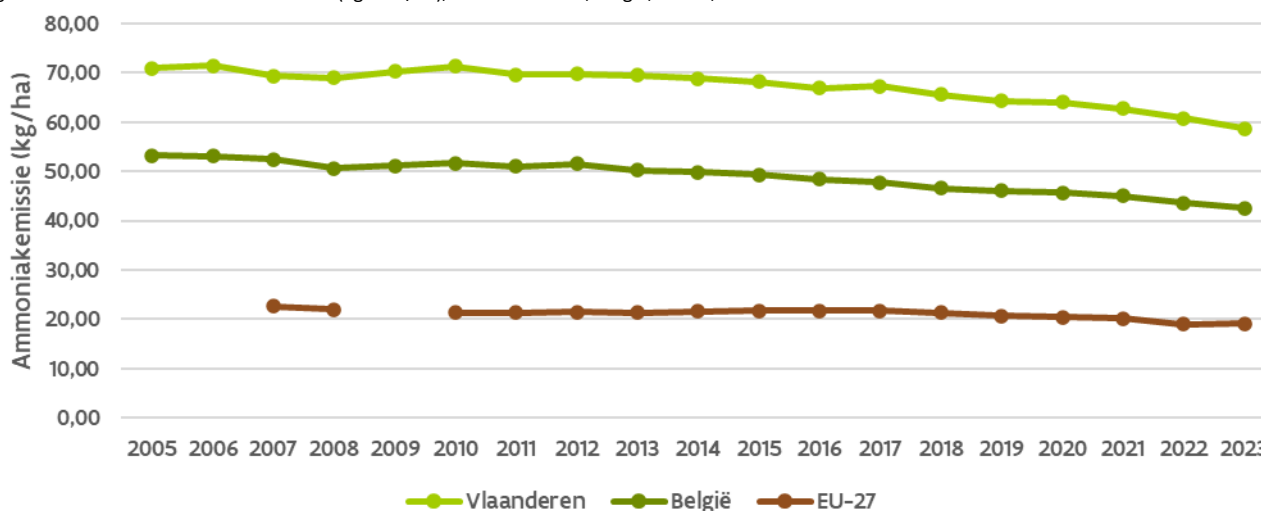

Bron: VMM - [Dashboard kernset milieudata](#)

5.1.2.3 Totale ammoniakemissie per hectare

Figuur 103 geeft de ammoniakemissie per hectare weer. Die daalt in Vlaanderen sinds 2012. In de EU-27 is de ammoniakemissie per ha drie keer lager dan in Vlaanderen.

Figuur 103: Ammoniakemissie landbouw (kg NH₃/ha), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023

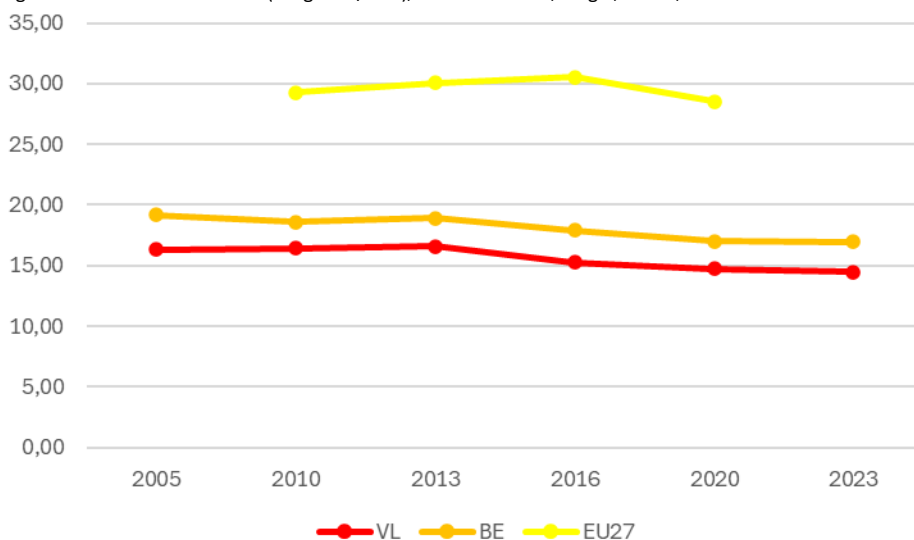

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van VMM - [Dashboard kernset milieudata](#) en Eurostat - [PMEF Data Explorer](#) (BE en EU)

5.1.2.4 Totale ammoniakemissie per GVE

De totale ammoniakemissie per GVE (grootvee-eenheid) wordt weergegeven in figuur 104. De ammoniakemissie per GVE is in Vlaanderen ongeveer de helft van de ammoniakemissie per GVE in de EU-27.

Figuur 104: Ammoniakemissie (in kg NH₃/GVE), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023

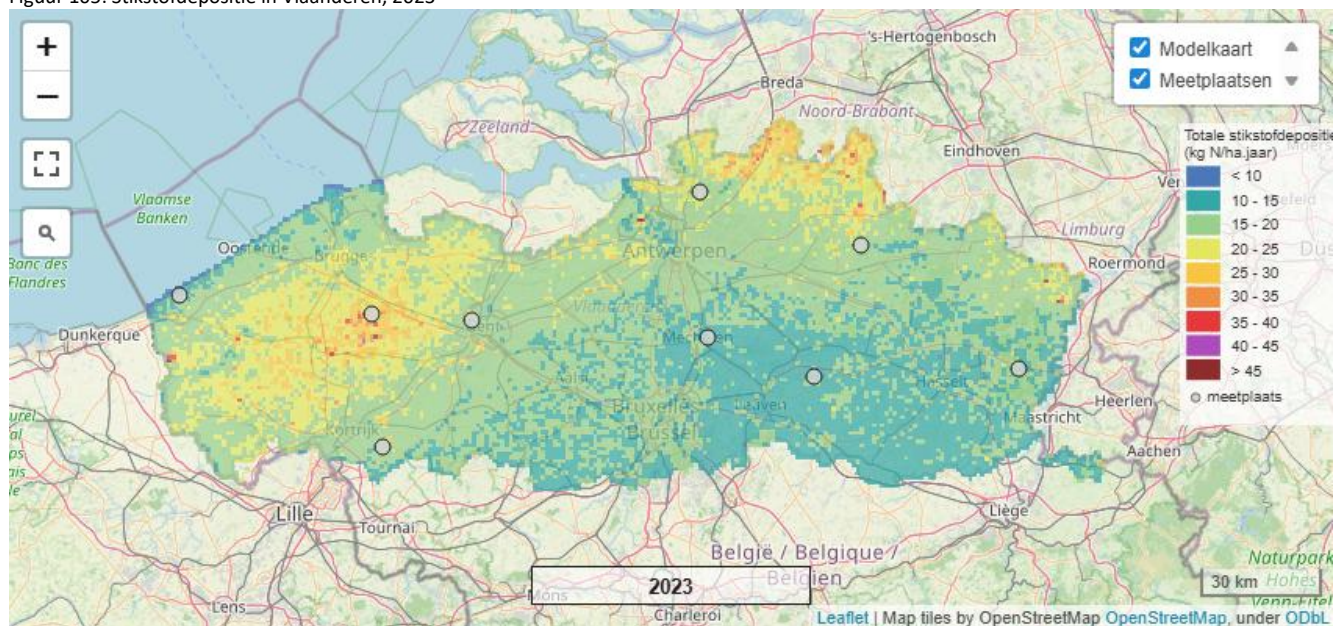
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van VMM - [Dashboard kernset milieudata](#) en Eurostat - [PMEF Data Explorer](#) (BE en EU)

5.1.2.5 Aanvullende indicator: stikstofdepositie in Vlaanderen

Stikstofdepositie of vermestende depositie is de aanvoer van stikstof vanuit de atmosfeer naar bodem, water, vegetatie, etc.

De hoogste stikstofdepositie bevindt zich in 2023 in regio's met intensieve veeteelt, West-Vlaanderen, de Noorderkempen en Noordoost-Limburg. Stikstofdepositie bestaat gemiddeld voor 71% uit NH_x (afkomstig van ammoniak) en 29% uit NO_y (afkomstig van stikstofoxiden). 63% van de NH_x -depositie in Vlaanderen komt door Vlaamse emissies, voornamelijk uit de landbouw. 74% van de NO_y -depositie in Vlaanderen is afkomstig van emissies buiten Vlaanderen. Binnen Vlaanderen is de transportsector de belangrijkste bron.

Figuur 105: Stikstofdepositie in Vlaanderen, 2023

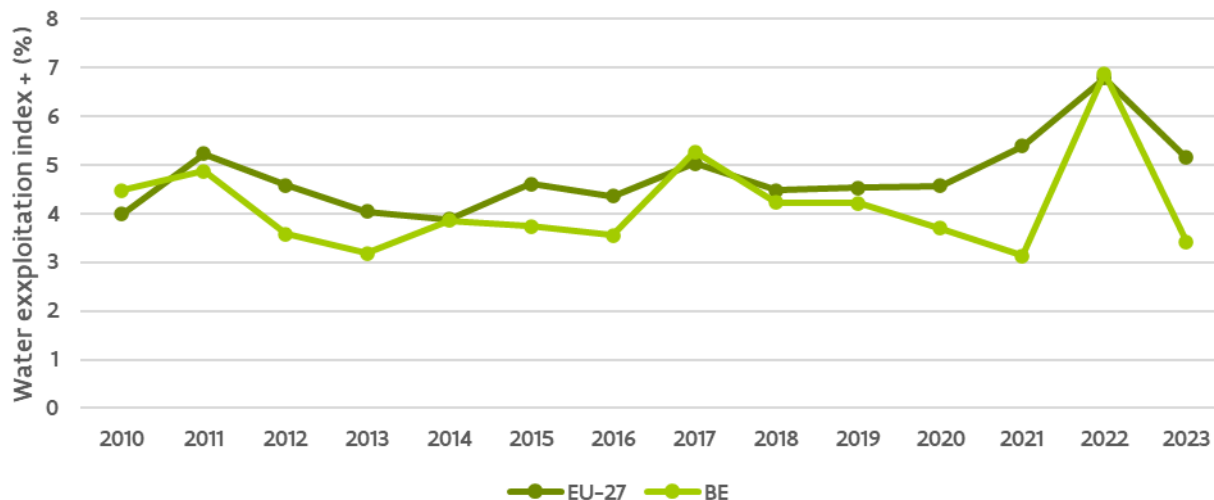
Bron: VMM - [Stikstofdepositie](#)

5.1.3 Watergebruik in de landbouw (C.38)

5.1.3.1 Water Exploitation Index+- indicator (C.38)

De WEI+-indicator geeft het aandeel van het totale watergebruik weer als percentage van de hernieuwbare zoetwatervoorraad voor een bepaald gebied en een bepaalde tijdsperiode en identificeert zo gebieden die gevoelig zijn voor waterstress.

Figuur 106: *Water exploitation index Plus (WEI+)*, België, EU-27, 2010-2023

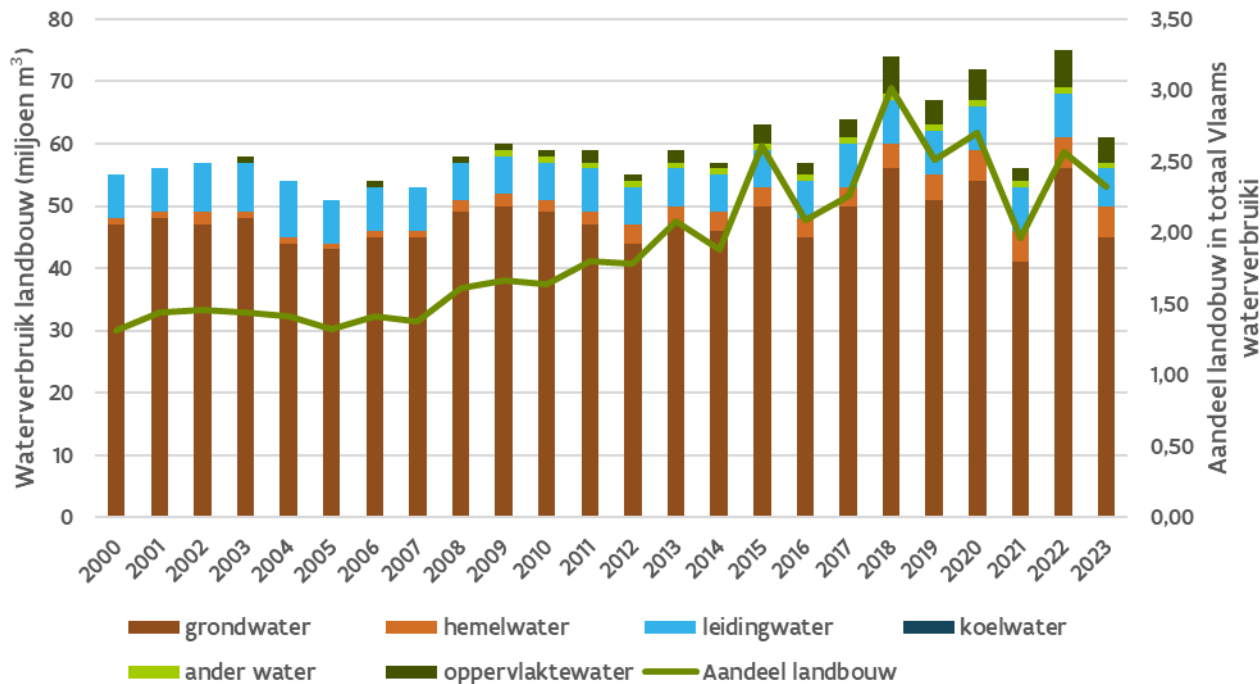

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat

5.1.3.2 Aanvullende indicator: waterverbruik in de landbouw in Vlaanderen

In 2023 werd in Vlaanderen 2.630 miljoen m³ water verbruikt. Ten opzichte van 2000 is de verbruikte hoeveelheid water met 37% gedaald. Het aandeel van de landbouwsector is echter toegenomen van 1,31% tot 2,32%. De landbouwsector verbruikte in 2023 zo'n 61 miljoen m³ water, waarvan 74% grondwater, 10% leidingwater, 8% hemelwater, 7% oppervlaktewater en 2% ander water. De jaren 2017, 2018, 2019, 2020 en 2022 werden gekenmerkt door warme en droge periodes. Het neerslagtekort was in 2018, 2020 en 2022 dan ook erg hoog, waardoor er veel water nodig was voor de beregening van gewassen en het drenken van het vee. De minder warme en erg natte zomers van 2021 en 2023 resulteerden in een daling van het waterverbruik door de landbouw. Er werd in die jaren duidelijk minder grond- en oppervlaktewater gebruikt.

Figuur 107: Watergebruik in de landbouw naar type water en aandeel van de landbouwsector in het totaal waterverbruik, Vlaams Gewest, 2000-2023

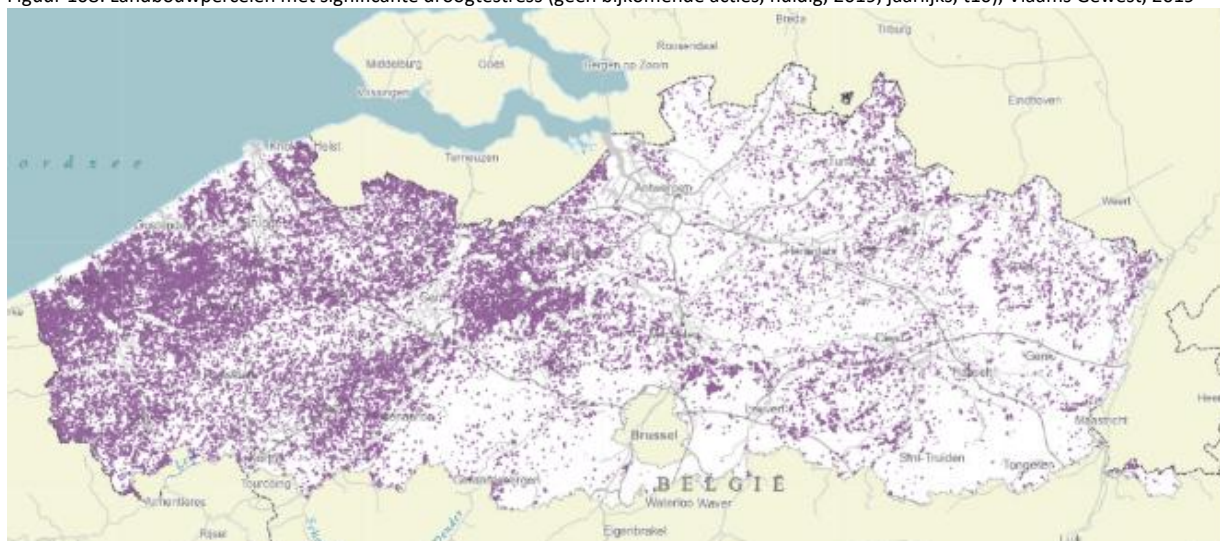

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van VMM - [Waterverbruik landbouw](#)

5.1.3.3 Aanvullende indicator: landbouwpercelen met significante droogtestress

Figuur 108 geeft de landbouwpercelen weer die worden blootgesteld aan een intense droogte (een droogte van meer dan 21 dagen voor het t10-scenario (t10 = situatie die eens om de tien jaar voorkomt), ook de duur waarbij gewassen en vegetatie betekenisvolle droogtestress ondervinden). Uit de figuur blijkt dat vooral West- en Oost-Vlaanderen heel gevoelig zijn voor droogte. Het percentage landbouwpercelen die in een gemiddeld jaar significante droogtestress ondervinden, kan oplopen van 14% onder huidige klimaatomstandigheden naar 35% rond 2050 en verder stijgen tot 65% in 2100.

Figuur 108: Landbouwpercelen met significante droogtestress (geen bijkomende acties, huidig, 2019, jaarlijks, t10), Vlaams Gewest, 2019

Bron: VMM - [Kaartcatalogus - Klimaatportaal Vlaanderen](#)

5.1.4 Waterkwaliteit (C.39)

5.1.4.1 Nutriëntenbalans stikstof / Nutriëntenbalans fosfor (C.39)

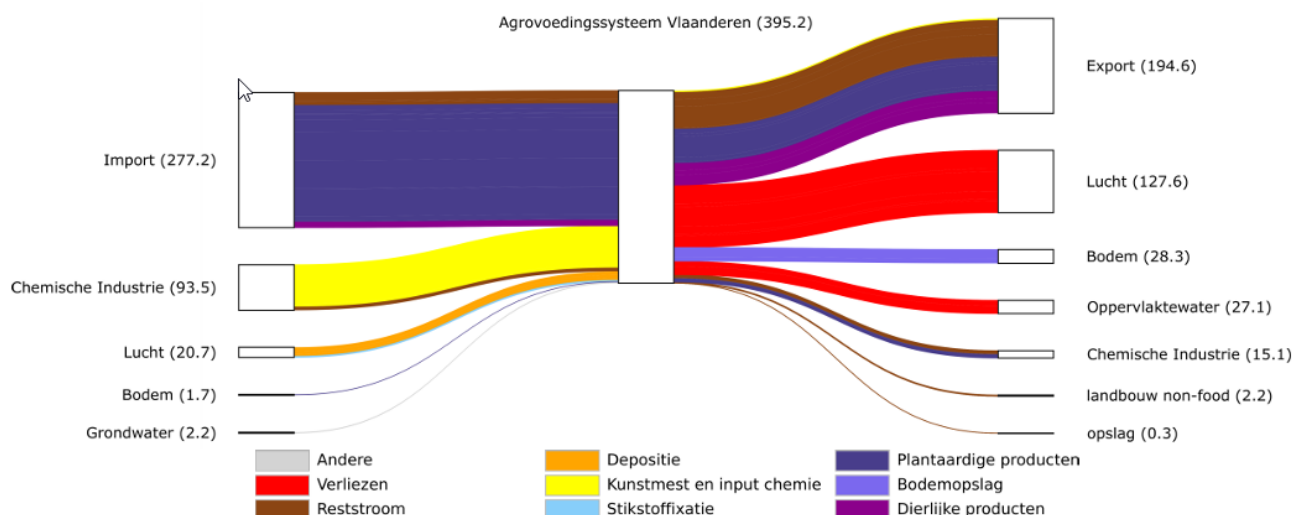
Deze stikstof- en fosforbalans van het Vlaamse agrovoedingssysteem toont een totale input van $577,8 \pm 18,8$ kton N/jaar en $91,1 \pm 2,6$ kton P/jaar. Van de inputstromen wordt $459,8 \pm 13,6$ kton N/jaar en $79,6 \pm 2,4$ kton P/jaar geïmporteerd, waarvan $182,6 \pm 5,1$ kton N en $30,5 \pm 0,8$ kton P rechtstreeks worden geëxporteerd (doorvoer). De relevante input van het systeem is daardoor gelijk aan $395,2 \pm 10,3$ kton N/jaar en $61,0 \pm 1,6$ kton P/jaar met een relevante import van $277 \pm 8,5$ kton N/jaar en $49,1 \pm 1,6$ kton P/jaar (figuur 109 en figuur 110). Dit maakt het Vlaamse agrovoedingssysteem een netto importeur van stikstof (82,6 kton N/jaar) en netto exporteur van fosfor (4,8 kton P/jaar) (Vingerhoets et al., 2021).

Van de relevante inputstromen zijn minerale meststoffen (21% van de N-input en 4% van de P-input) en geïmporteerde plantaardige producten voor de voedings- en voederindustrie (60% N en 64% P) de belangrijkste. De overige input is voornamelijk afkomstig uit de import van reststromen (26,6 kton N en 7,9 kton P), die bestaan uit mest (8,6 kton N en 3,3 kton P), organisch biologisch afval (9,3 kton N en 1,0 kton P), schroot (5,1 kton N en 1,4 kton P) en slibs (1,7 kton N en 2,2 kton P) (Vingerhoets et al., 2021).

Verliezen naar het milieu maken 39% van de outputstromen voor stikstof uit ($154,7 \pm 4,9$ kton N). De stikstofemissies vinden voornamelijk naar de lucht plaats (127,6 kton). Verder spoelt stikstof ook uit naar het oppervlaktewater (27 kton). Voor fosfor maken de emissies een veel kleiner deel uit van de output (2,2 kton P, 3,6% van de P-output). Fosfor wordt via het oppervlaktewater geëmitteerd naar het milieu (2,2 kton). Ook wordt er stikstof en fosfor opgeslagen in de bodem (27 kton N en 2,6 kton P). De exportstromen bestaan vooral uit afgewerkte plantaardige en dierlijke voedings- en voederproducten (105,5 kton N en 18,5 kton P; 27% en 30% van de N- en P-output) en geëxporteerde reststromen (89,0 kton N en 35,4 kton P; 23% en 58% van de N- en P-output). Deze reststromen omvatten voornamelijk schroot (40,0 kton N en 8,9 kton P), mest en mestverwerkingsproducten (36,8 kton N en 4,7 kton P) en fosfor-assen (9,8 kton P). De rest van de output (4%

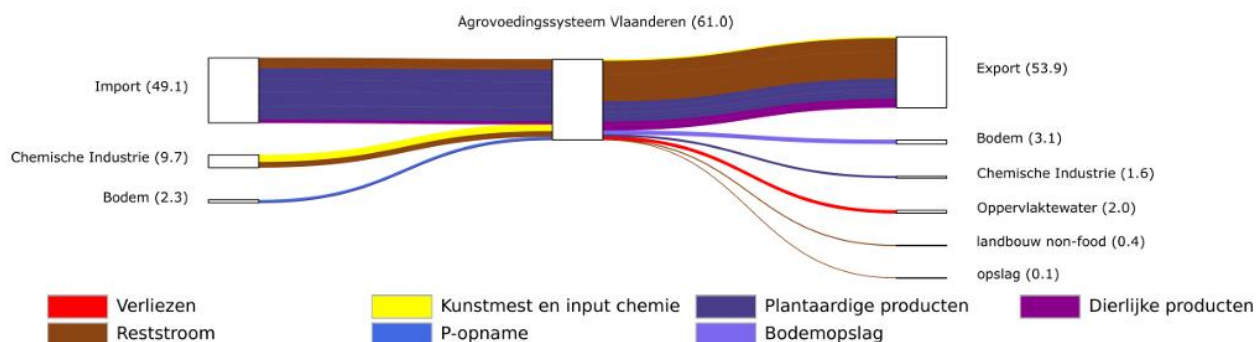
N, 3% P) stroomt naar de chemische industrie en de non-food landbouw. Die sectoren liggen buiten het agrovoedingssysteem (Vingerhoets et al., 2021).

Figuur 109: Stikstofstromen (kton/jaar) in en uit het agrovoedingssysteem (zonder doorvoer), Vlaanderen, 2018

Bron: Vingerhoets et al. (2021)

Figuur 110: fosforstromen (kton/jaar) in en uit het agrovoedingssysteem (zonder doorvoer), Vlaanderen, 2018

Bron: Vingerhoets et al. (2021)

Als we geen rekening houden met de buitenlandse nutriëntenvoetafdruk van geïmporteerde producten, dan bedraagt de nutriëntegebruiksefficiëntie (NUE) van het Vlaams voedingssysteem 36% voor stikstof en 51% voor fosfor. Dat wil zeggen dat slechts 36% van de externe stikstof en 51% van de externe fosfor die het systeem binnenkomt (via import, kunstmest, natuurlijke stikstofixatie en stikstofdepositie) geïncorporeerd wordt in voedingsproducten bestemd voor Vlaamse consumptie of export. De overige nutriënten zitten vervat in geëxporteerde reststromen of in emissies naar de omgeving.

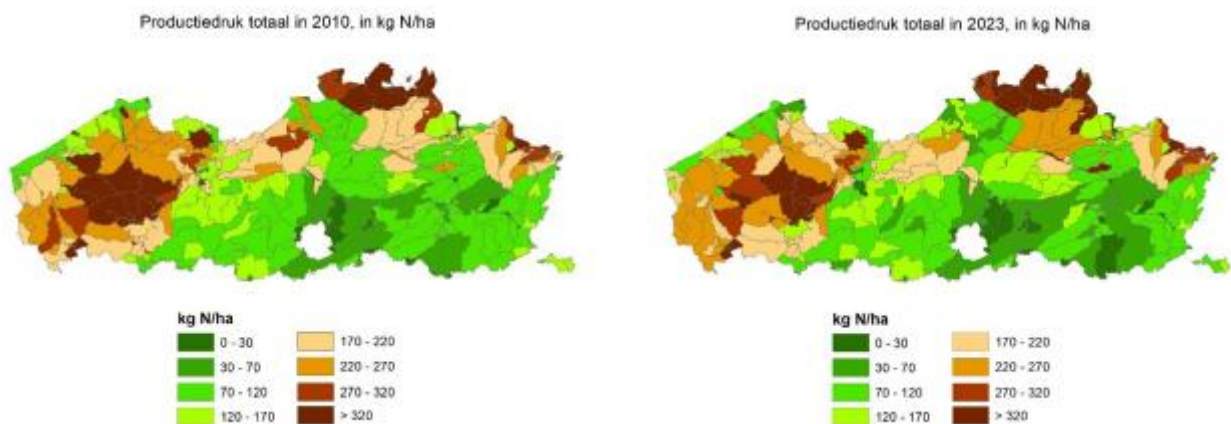
Als de nutriëntenvoetafdruk van de import wel in rekening wordt genomen, daalt de efficiëntie tot slechts 16% voor stikstof en 25% voor fosfor. Als men er dan ook rekening mee houdt dat 30% van stikstof en fosfor in verwerkte voedingsproducten verloren gaat onder de vorm van voedselverliezen dan bedraagt de NUE 11%

voor stikstof en 18% voor fosfor. Dit is voornamelijk het gevolg van de grote nutriëntenverliezen geassocieerd met de intensieve veeteelt in Vlaanderen. Van de totale input in de dierlijke productie (externe plus gerecupereerde nutriënten) wordt maar 32% van de stikstof en 36% van de fosfor geïncorporeerd in voedselproducten. Na de consumptie komen de nutriënten uit voeding grotendeels terecht in het afvalwater. Het Vlaamse agrovoedingssysteem heeft een hoge verliesratio: 39% van de externe stikstof en 4% van de externe fosfor die het systeem binnenkomt, gaan verloren naar de omgeving (Vingerhoets et al., 2021).

5.1.4.2 **Aanvullende indicator: productiedruk**

De productiedruk in een afstroomzone wordt berekend door de dierlijke mestproductie te delen door het landbouwareaal in die afstroomzone. De afstroomzone is het schaalniveau waarop waterkwaliteit geëvalueerd wordt en waarop, in samenhang met de recentste nitraatmetingen van het oppervlakte- en grondwater in landbouwgebied, de gebiedstype-indeling van het mestbeleid gebaseerd is. De productiedruk is het hoogst in centraal West-Vlaanderen en het noorden van Antwerpen en Limburg. Doorheen de jaren blijft de productiedruk hoog in deze gebieden, maar behalve in Antwerpen, en in een aantal afstroomzones in Noord-Limburg en in de Westhoek treedt er in de meeste afstroomzones een afname van de productiedruk op of blijft deze stabiel. Dat is o.a. toe te schrijven aan de afbouw van de veestapel en de strengere bemestingsnormen. Gemiddeld bedraagt de productiedruk 185 kg N/ha in 2023.

Figuur 111: Productiedruk per afstroomzone in 2010 en 2023, in kg N/ha

Bron: VLM - [Mestrapport 2024](#) en [Mestrapport 2023](#)

5.1.4.3 **Aanvullende indicator: meststoffengebruik**

In 2023 werd in totaal 140 miljoen kg N en 40 miljoen kg P₂O₅ op landbouwgrond opgebracht. Er wordt 122,5 miljoen kg N uit dierlijke mest geproduceerd. Hiervan wordt circa een derde verwerkt en geëxporteerd en circa twee derde komt terecht op de bodem, zijnde 85,7 miljoen kg N. Daarnaast wordt er 50,9 kg N uit kunstmest opgebracht. Verder werd 37,5 miljoen kg fosfaat opgebracht uit dierlijke mest en 1 miljoen kg fosfaat uit kunstmest.

Tabel 47: Gebruik van dierlijke mest, kunstmest en andere meststoffen op Vlaamse landbouwgrond, 2023

Meststof	miljoen kg N	% N totaal	kg N/ha	miljoen kg P ₂ O ₅	% P ₂ O ₅ totaal	kg P ₂ O ₅ /ha
Dierlijke mest	85,7	61,3%	128,8	37,5	95,0%	56,4
Kunstmest	50,9	36,4%	76,5	1,0	2,5%	1,5
Andere meststoffen	3,2	2,3%	4,8	1,0	2,5%	1,5
Totaal	139,8	100%	210,1	39,5	100%	59,4

Bron: VLM - [Mestrapport 2024](#)

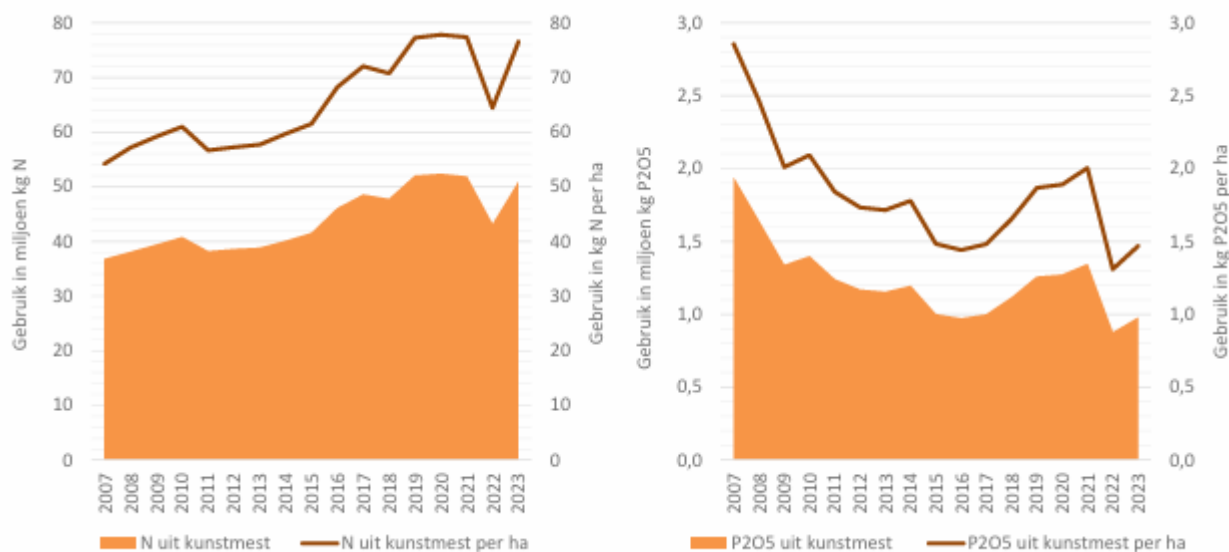
We zien in 2023 een duidelijke afname in het gebruik van dierlijke mest, zo’n 7 miljoen kg N minder dan in 2022. Dat komt door een afname van de varkensstapel, het wegvallen van bijkomende mestgebruiksruimte door derogatie, meer mestverwerking en meer mest in opslag. Ook de natte weersomstandigheden in 2023 hebben ertoe bijgedragen dat er meer mest verwerkt werd of in opslag ging. Het gebruik van kunstmest is vergelijkbaar met de periode 2019-2021. Dit is vooral te verklaren door stabiliserende prijzen.

Figuur 112: Evolutie van het gebruik van dierlijke mest in Vlaanderen, 2007-2023

Bron: VLM - [Mestrapport 2024](#)

Figuur 113: Evolutie van het gebruik van kunstmest in Vlaanderen, 2007-2023

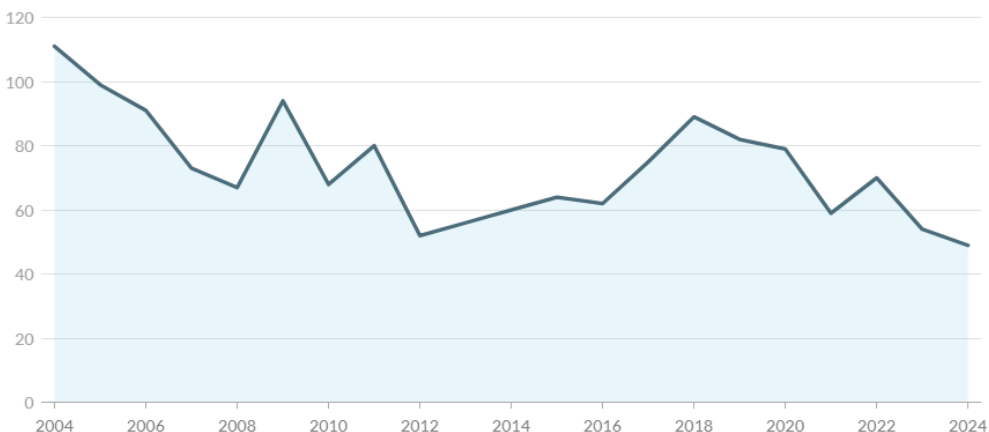
Bron: VLM - [Mestrapport 2024](#)

5.1.4.4 Aanvullende indicator: nitraatresidu

Het gewogen gemiddelde nitraatresidu in de bodem lag in 2024 op 49 kg nitraatstikstof per hectare. Dat was de laagste waarde van alle voorbije meetcampagnes, enkel 2012 was vergelijkbaar. Deze nitraten worden niet opgenomen door gewassen en blijven op het einde van het groeiseizoen achter in de bodem en kunnen uitspoelen naar grond- en oppervlaktewater. In de droge jaren 2017-2020 werd minder stikstof opgenomen door de gewassen en was er dus een hoger nitraatresidu. In de nattere jaren (2021, 2023, 2024) waren er dan weer lagere nitraatresidu's. Over de totale periode is er een dalende trend.

De nitraatresiduwaarden zijn ook sterk verschillend op teeltniveau: grasland, bieten en fruit laten de laagste nitraatresiduwaarden noteren (gemiddeld 32-33 kg nitraatstikstof per ha) en groenten, sierteelt en boomkwekerij, en aardappelen de hoogste (gemiddeld 76-93 kg nitraatstikstof per ha).

Figuur 114: Gewogen gemiddelde nitraatresidu (kg nitraatstikstof per ha), Vlaams Gewest, 2004-2024

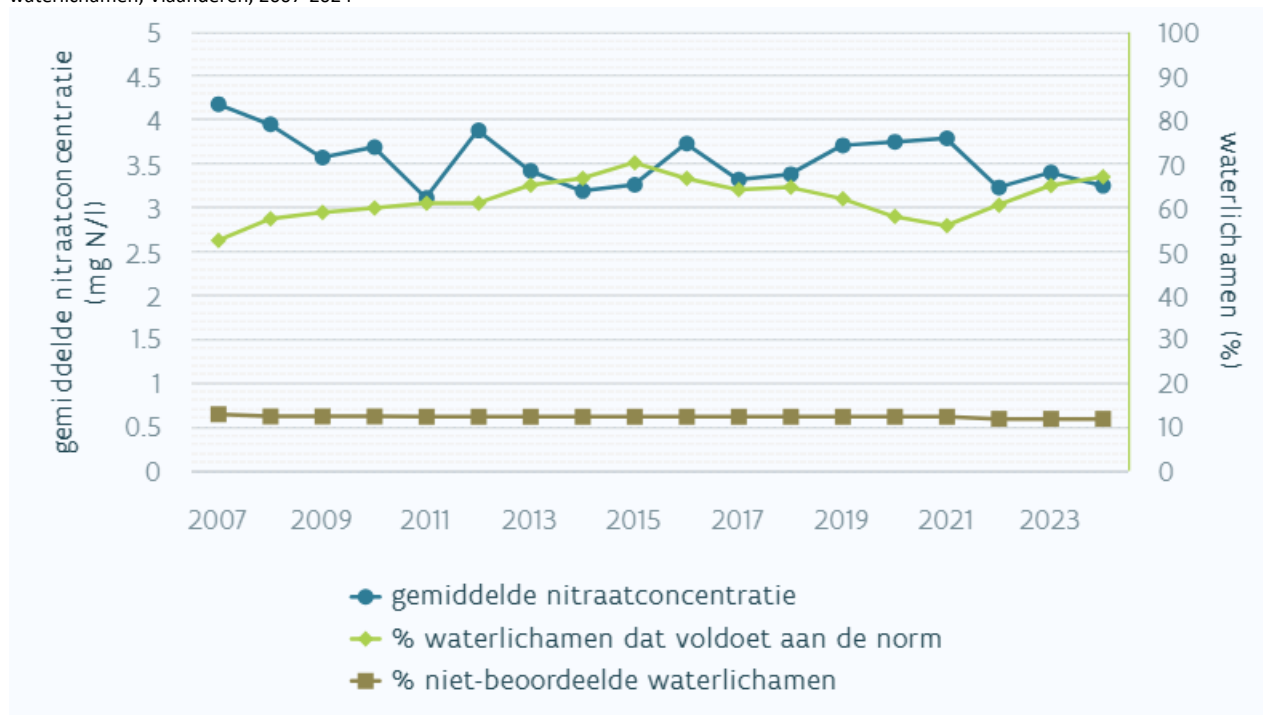
Bron: Statistiek Vlaanderen - [Nitraatresidu | Vlaanderen.be](#)

5.1.4.5 Aanvullende indicator: nitraat in het oppervlaktewater

Een overmaat aan nutriënten kan leiden tot overmatige algenbloei waardoor de zichtbaarheid afneemt of tot een ongewenste dominantie van enkele soorten (blauwalgen, eendenkroos, etc.). Te hoge nitraatconcentraties zijn nefast voor de drinkwaterproductie en zijn schadelijk voor waterorganismen. De nitraatconcentraties in Vlaanderen vertonen geen duidelijke trend, al was er wel een verbetering in de periode 2007-2015. De onduidelijke trend is waarschijnlijk te verklaren door de klimatologische omstandigheden (droogte tijdens groeiseizoen 2017-2020) en het onvoldoende hierop inspelen bij bemesting en gewaskeuze. In 2024 voldeed in Vlaanderen 67% van de waterlichamen aan de norm voor nitraat, maar slechts 35% aan de norm voor het stikstof-totaal. Landbouw heeft het grootste aandeel in de stikstofverontreiniging.

In de periode 2007-2018 verbeterde de toestand voor stikstof totaal maar sindsdien is de trend even onduidelijk. De lange droogteperiodes tijdens het groeiseizoen in de jaren 2017-2020 leidden tot minder opname van stikstof door de gewassen en bijgevolg een hogere bodemvoorraad nitraat. Als hier onvoldoende op ingespeeld wordt bij de bemesting en de teeltkeuze, leidt dat tot meer uitspoeling van nitraat tijdens de winterperiode (VMM, 2026b).

Figuur 115: Evolutie van de gemiddelde nitraatconcentratie, het percentage waterlichamen dat voldoet aan de norm en het aantal niet-beoordeelde waterlichamen, Vlaanderen, 2007-2024

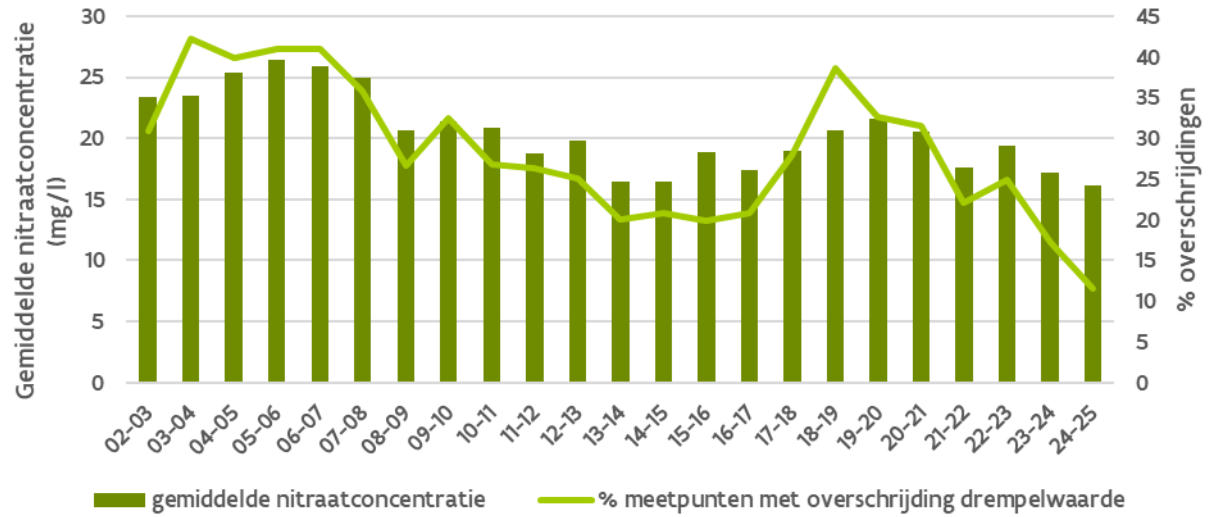

Bron: VMM - [Nutriënten in oppervlaktewater](#)

In de opeenvolgende mestactieplannen (MAP) waren doelstellingen opgenomen voor overschrijdingen: maximum 16% meetplaatsen met overschrijding in MAP4 (2011-2014), maximum 5% overschrijdingen in MAP5 (2015-2018). Vanaf MAP6 werd meer gebiedsgericht gewerkt en kijkt men naar de gemiddelde nitraatconcentratie per afstroomzone. Er moet een verbetering met 4 mg nitraat/l zijn voor afstroomzones die in 2015-2018 gemiddeld meer dan 18 mg nitraat/l hadden. De algemene streefwaarde is 18 mg nitraat per

liter. Er waren in het winterjaar 2024-2025 11,5% overschrijdingen. We halen dus het doel van MAP5 nog niet en voor 2025-2026 zijn er opnieuw meer dan 20% overschrijdingen vastgesteld. De gemiddelde nitraatconcentratie in het landbouwgebied lag in het winterjaar 2024-2025 op 16,1 mg nitraat per liter.

Figuur 116: Nitraat in oppervlaktewater in landbouwgebied – gemiddelde concentratie en percentage meetpunten met normoverschrijdingen, Vlaanderen, 2002-2024

Bron: Statistiek Vlaanderen - [Nitraat in oppervlaktewater | Vlaanderen.be](#)

Onderstaande figuur toont welke MAP-meetpunten nog overschrijdingen vertonen: centraal West-Vlaanderen, met een groot deel van het IJzerbekken, het westen van het Leiebekken en het deel van Brugse Polders tussen Brugge, Gent en de Nederlandse grens, het bekken van de Bovenschelde, de regio Mechelen, de Noorderkempen, het centraal Demerbekken en Noord-Limburg.

Figuur 117: MAP-meetpunten getoetst aan 500mg nitraat/l in winterjaar 2024-2025

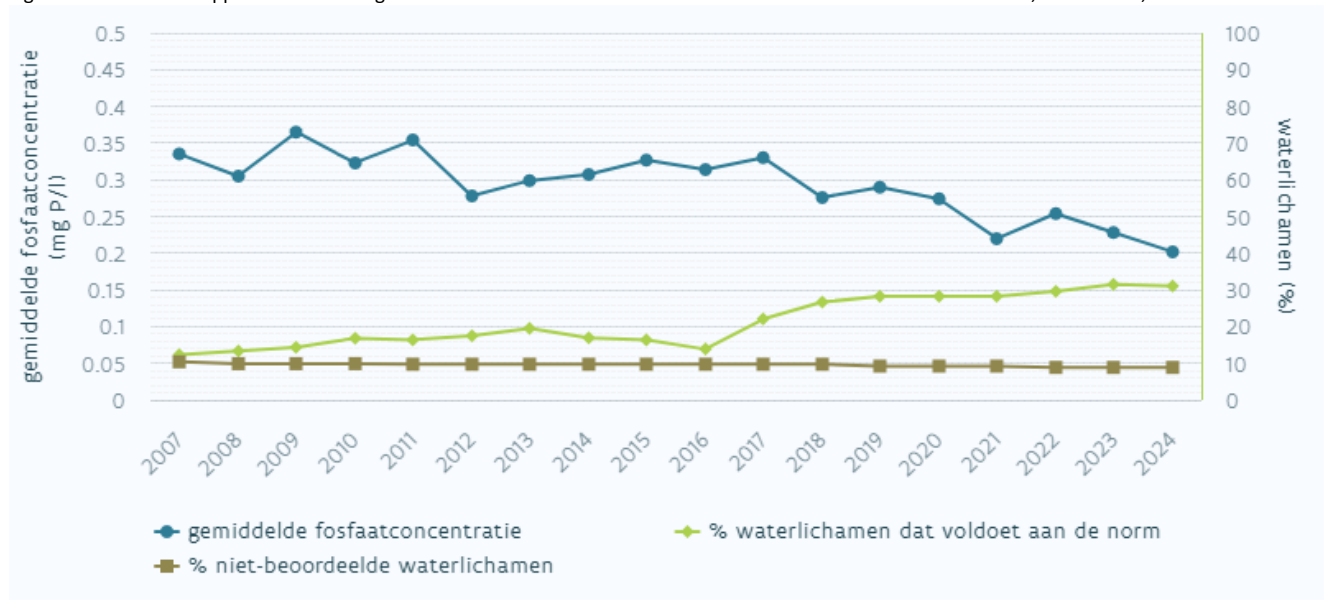

Bron: VMM - [Nutriënten in oppervlaktewater](#)

5.1.4.6 Aanvullende indicator: fosfor in het oppervlaktewater

De fosforconcentraties blijven dalen, maar het percentage waterlichamen die voldoen aan de norm (0,07-0,14 mg P/l) voor fosfaat lag in 2024 opnieuw laag (31%). Het aandeel waterlichamen die voldoen aan de norm fosfor-totaal is slechts 7% (niet weergegeven in de figuur).

Figuur 118: Fosfaat in oppervlaktewater – gemiddelde concentratie en aantal waterlichamen dat voldoet aan de norm, Vlaanderen, 2007-2024

Bron: VMM - [Nutriënten in oppervlaktewater](#)

In het MAP-meetnet overschreed 52% van de meetpunten de fosfornorm in het winterjaar 2024-2025. Dat is het laagste percentage sinds 2002-2003. 22% van de meetplaatsen behoort tot de klasse 'slecht', wat betekent dat de fosfornorm ruim overschreden wordt. Tussen 2022 en 2024 zagen we opnieuw een achteruitgang, ondanks de verstrenging van de bemestingsnormen sinds MAP5. Deze overschrijdingen zijn mogelijk te verklaren door wateroverlast in de winter 2023-2024, met mogelijk fosforbelasting uit erosie.

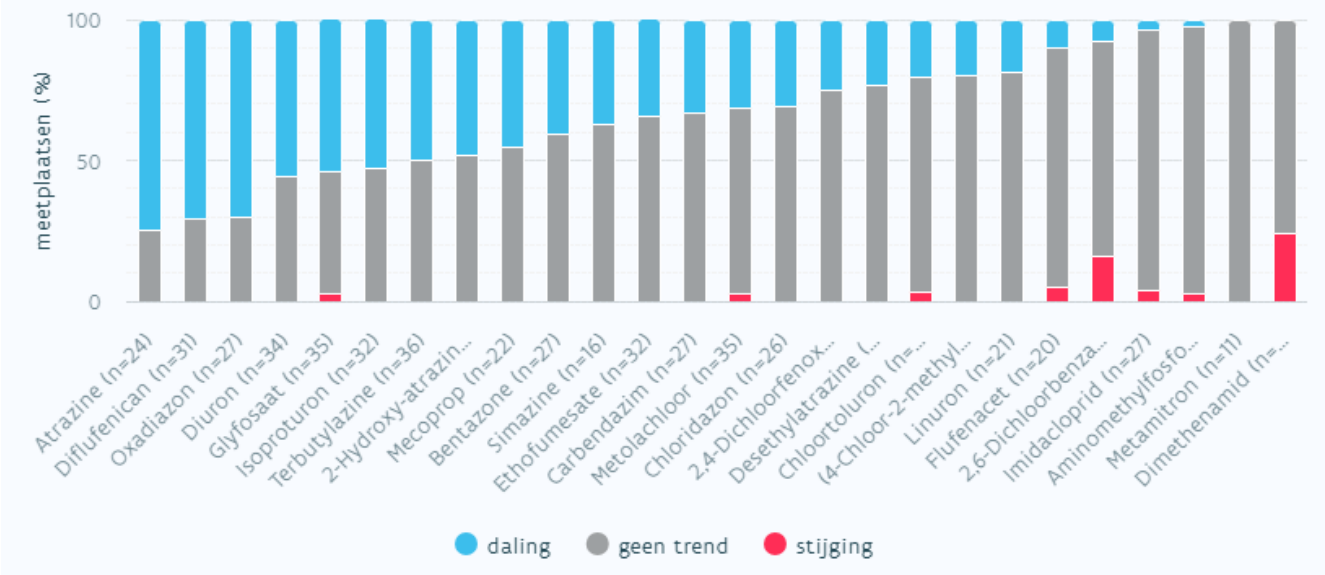
5.1.4.7 Aanvullende indicator: pesticiden in het oppervlaktewater

Pesticiden zijn een verzamelnaam voor gewasbeschermingsmiddelen (die vooral binnen de landbouw gebruikt worden) en biociden (die vooral buiten de landbouw gebruikt worden). Pesticiden die voorkomen in het oppervlaktewater mogen dus niet enkel op het conto van de landbouw geschreven worden.

Pesticiden in het oppervlaktewater kunnen toxisch zijn en kunnen acute (bv. sterfte bij piekconcentratie) en chronische effecten (bv. verminderde voortplanting) op waterorganismen veroorzaken en bemoeilijken de drinkwaterproductie. Voor een groot deel van de pesticiden is er een daling van het percentage meetplaatsen met een overschrijding van de norm of referentiewaarde. Enkele pesticiden komen nog vaak in hoge concentraties voor in het oppervlaktewater. Dat is het geval voor het neonicotinoïde imidacloprid (ondertussen verboden in de EU als gewasbeschermingsmiddel, sinds 2021 enkel nog toegelaten als biocide en voor veterinaire toepassingen) en flufenacet (herbicide in de graan- en aardappelteelt; dit middel zit als gewasbeschermingsmiddel ondertussen in opgebruik tot 11/12/2026). Veel van de teruggevonden stoffen vermeld in figuur 119 hebben ondertussen geen toelating meer als gewasbeschermingsmiddel in België. Dat is

het geval voor atrazine, oxadiazon, diuron, isoproturon, simazine, carbendazim, chloridazon, linuron en dus ook flufenacet en imidacloprid.

Figuur 119: Trends pesticiden in oppervlaktewater 2010-2022

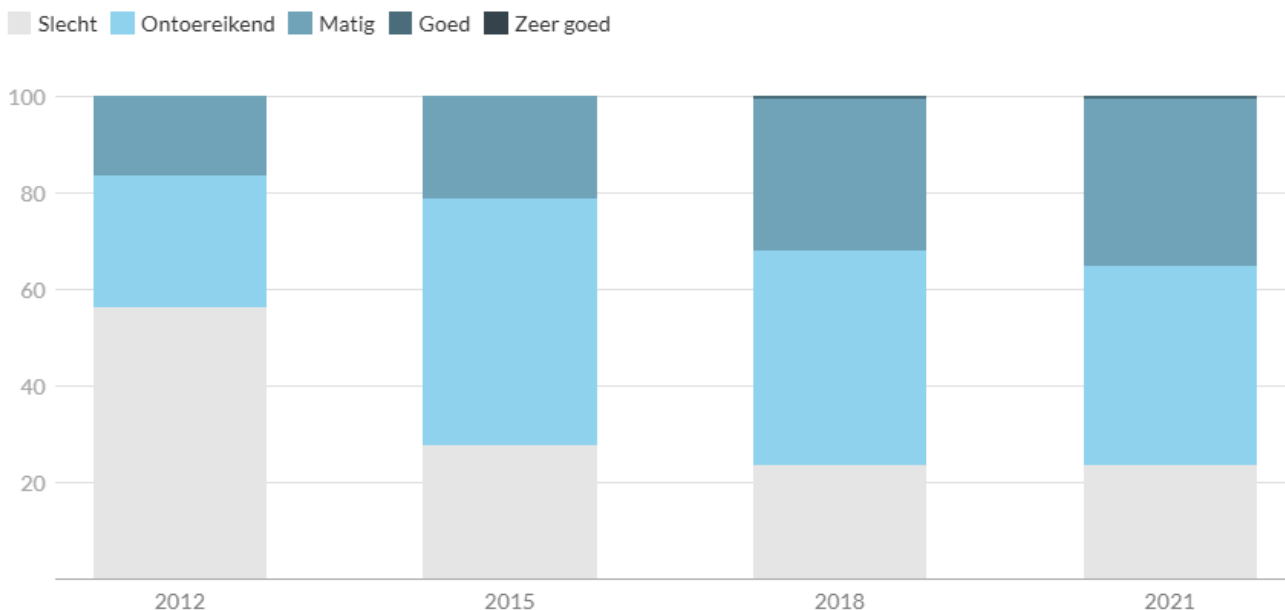

Bron: VMM - [Pesticiden in oppervlaktewater](#) - de figuur toont enkel de pesticiden waarvoor op minstens 10 meetplaatsen een uitspraak kon worden gedaan.

5.1.4.8 **Aanvullende indicator: ecologische toestand van het oppervlaktewater**

De beoordeling van de ecologische toestand gebeurt aan de hand van 5 biologische kwaliteitselementen (macro-invertebraten, macrofyten, fyto-benthos, vissen en fytoplankton) en enkele hydromorfologisch-chemische en fysisch-chemische parameters. Daarbij bepaalt de minst goede score de eindscore (*one out all out*). Van de 195 Vlaamse waterlichamen is er slechts 1 (0,5%) in goede ecologische toestand, 36% scoort matig, 64% scoort slecht of ontoereikend. Beschouwen we de evolutie in de 190 waterlichamen die in de 4 jaar beoordeeld werden, dan zien we een trage verbetering. Deze snelheid van verbetering zal echter onvoldoende zijn om de goede toestand te bereiken in 2027, vooropgesteld in de kaderrichtlijn water.

Figuur 120: Evolutie van de ecologische toestand van de Vlaamse waterlichamen, Vlaams Gewest, 2012-2021

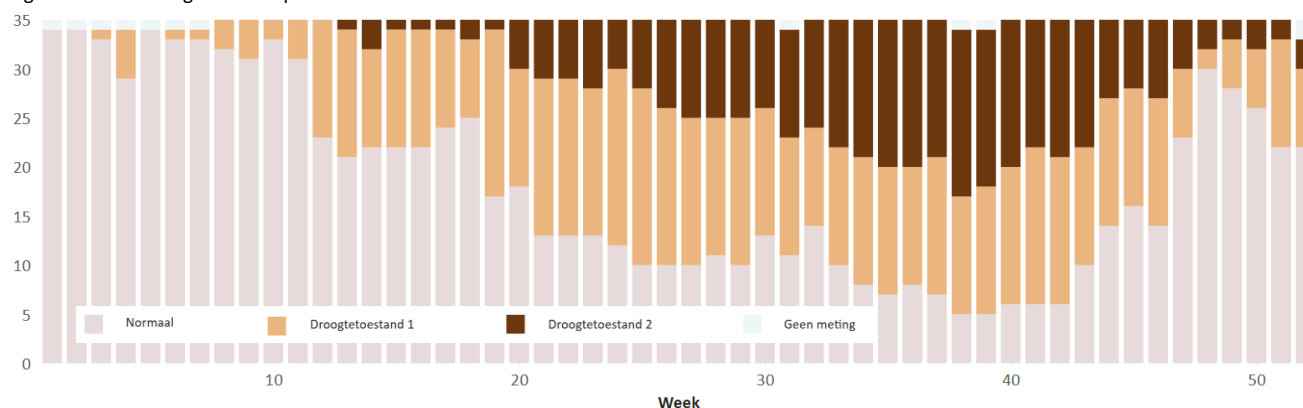

Bron: Statistiek Vlaanderen - [Ecologische toestand oppervlaktewaterlichamen | Vlaanderen.be](https://ecologische.toestand.oppeervlaktewaterlichamen.vlaanderen.be) – cijfers hebben enkel betrekking op de 190 Vlaamse waterlichamen die in alle jaren beoordeeld werden. Hier ook meer info over de opdeling slecht, ontoereikend, matig, goed of zeer goed.

5.1.4.9 Aanvullende indicator: verzilting

De geaggregeerde verziltingstoestand geeft voor elke week een globale toestand van de verzilting voor de kustpolders of per kustbekken weer. Voor elk van de 35 meetlocaties is bepaald hoe hoog het weekgemiddelde van de geleidbaarheid (als maat voor het zoutgehalte) ligt ten opzichte van historische metingen. Als het weekgemiddelde onder het 75-percentiel zit, is de toestand op de locatie normaal. Als de geleidbaarheid oploopt tot een waarde tussen het 75-percentiel en het 95-percentiel evolueert de locatie naar 'droogtoestand 1'. Als de waarden bij de 5% hoogste waarden in de meetreeks zitten, dus een waarde hoger dan het 95-percentiel, is er voor die locatie een 'droogtoestand 2'. Door de individuele beoordelingen per week samen te tellen, verkrijgt men de geaggregeerde verziltingstoestand.

Figuur 121: Verziltingstoestand per week

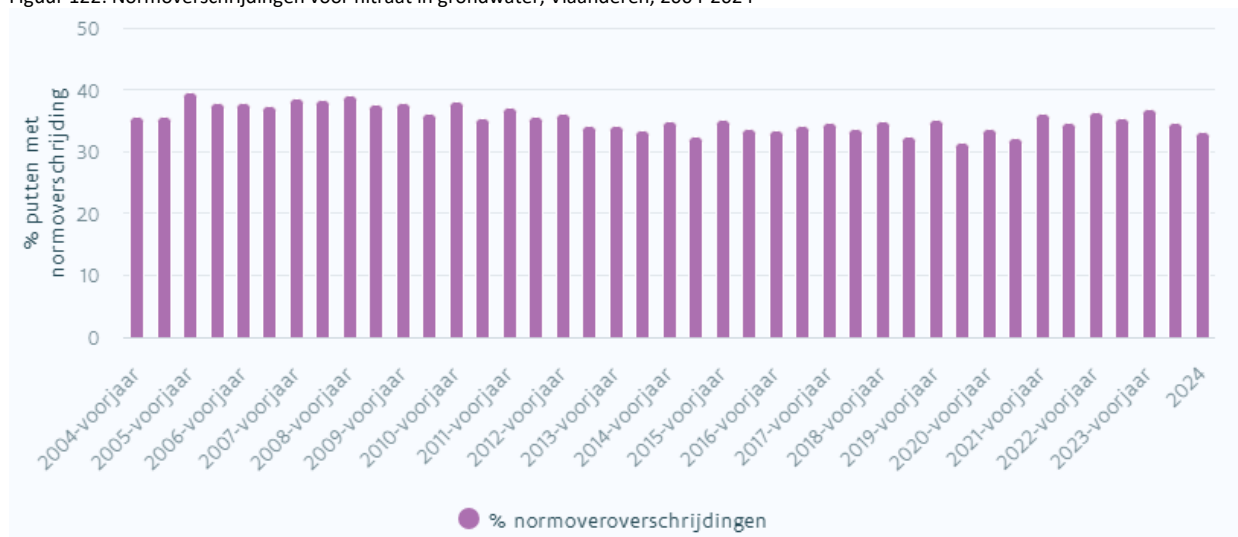
Bron: VMM - [Verziltingsdashboard](https://verziltingsdashboard.vmm.be)

5.1.4.10 Nitraten in het grondwater (C.39)

In Vlaanderen lag de gewogen gemiddelde nitraatconcentratie in het grondwater in landbouwgebied op filterniveau 1 in 2024 op 33 mg nitraat per liter.

Het percentage meetlocaties die de nitraatnorm overschrijden, vertoont een duidelijke daling tot en met 2014, die zich daarna niet doorzet, een toename in 2021 en 2022 en vervolgens opnieuw een afname in 2023 en 2024. In 2024 overschreed het grondwater in landbouwgebied in 33,1% van de meetplaatsen de norm van 50 mg nitraat per liter. Dat is een verbetering ten opzichte van 2022 en 2023. Op langere termijn is er weinig of geen vooruitgang. De maatregelen in de verschillende mestactieplannen lijken soms wel (MAP3 en MAP4) en soms geen (MAP5 en MAP6) effect gehad te hebben. Klimatologische factoren spelen immers ook een grote rol: er waren grote droogteperiodes in de jaren 2018-2020, terwijl 2021 relatief nat was en 2024 uitzonderlijk nat. Voor grondwater is er ook nog het na-ijlingseffect en verdunnings- of aanrijkingseffect: sommige nitraten doen er soms meerdere jaren over voor ze gemeten worden in een grondwatermeetpunt en zorgen daarbij voor ofwel een verdunning, ofwel een aanrijking met ander, jonger grondwater.

Figuur 122: Normoverschrijdingen voor nitraat in grondwater, Vlaanderen, 2004-2024

Bron: VMM - [Nitraat in grondwater](#) – sinds 2024 wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen voor- en najaar

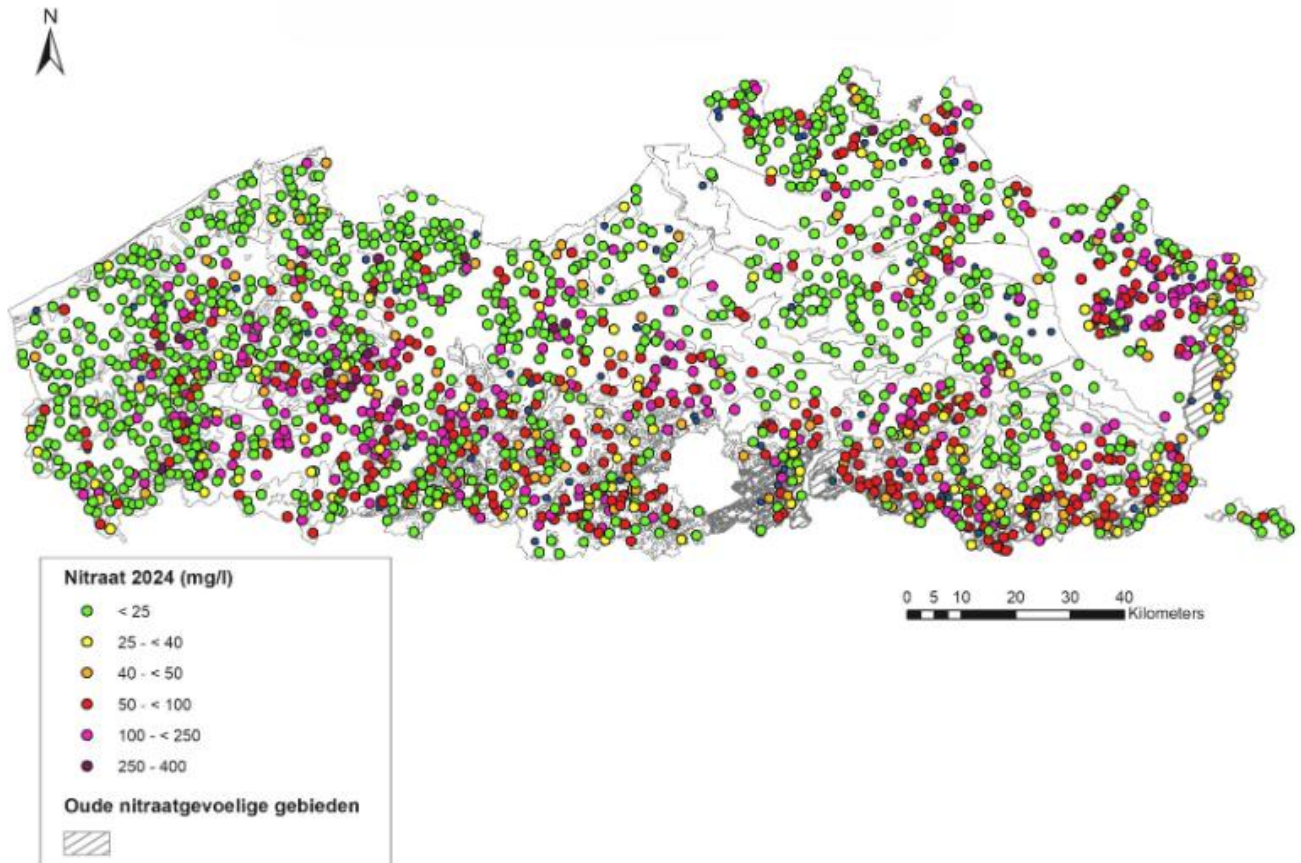
De doelstelling van MAP4 (maximum 36 mg nitraat per liter tegen eind 2014 of 4 mg nitraat per liter lager dan t.o.v. 2010) werd gehaald. De doelstelling van MAP5 (maximum 32 mg nitraat per liter tegen eind 2018, met andere woorden een afname van 20% t.o.v. 2010) werd niet gehaald. In MAP6 ging men meer gebiedsgericht te werk en wou men een reductie van 3 mg nitraat per liter per afstroomzone met onvoldoende waterkwaliteit tegen eind 2022 realiseren.

Hoewel de nitraten zich vrij heterogeen verspreiden, zijn er enkele patronen:

- De kust (Polders) en het zuidelijke deel van Antwerpen vertonen een positieve situatie.
- In Noord-Limburg is er een cluster van meetpunten met veel nitraatoverschrijdingen.
- In het centrale en zuidelijke deel van West-Vlaanderen, het noordelijke deel van de provincie Antwerpen (Noorderkempen) en Oost-Vlaanderen zijn er afwisselend punten met goede en minder goede kwaliteit (de goede overwegen).

- Rond Brussel is er een opvallende accumulatie van meetpunten met minder goede nitraatgehaltes. Ten oosten van Brussel (Leuven-Hageland) zou dat verklaard kunnen worden door de diepe grondwaterstanden en dus trage responstijden. Het zou dus gaan om oude contaminaties die niet snel zullen verbeteren.

Figuur 123: Maximale gemiddelde nitraatconcentratie op putniveau (2024)

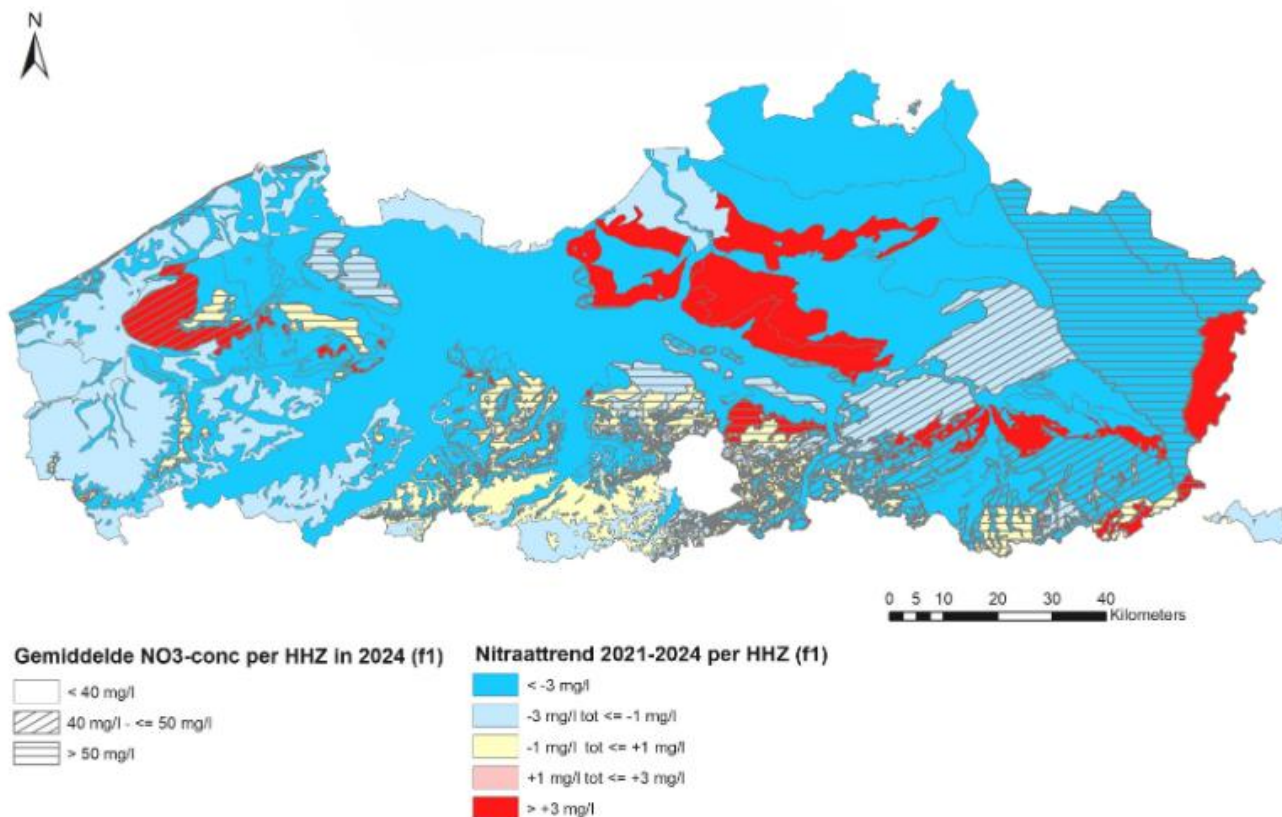

Bron: VMM - [Nitraat in grondwater](#)

5.1.4.11 Aanvullende indicator: evolutie nitraat in grondwater per hydrogeologisch homogene zone

Via lineaire regressie op de meetgegevens van 2021-2024 wordt de recente trend bepaald. Als afweging wordt het criterium van MAP6 (een verbetering van 3 mg nitraat per liter) gebruikt. Er zijn 20 van de 38 hydrogeologisch homogene zones die een duidelijke afname vertonen (57,5% van het landbouwareaal) en 7 zones (25,9% van het landbouwareaal) die een lichte verbetering tonen (1-3 mg nitraat/liter). Drie zones (7,7% van het landbouwareaal) vertonen een status quo. Acht zones (9% van het landbouwareaal) vertonen een duidelijke toename (>3 mg nitraat per liter).

Figuur 124: Evolutie nitraat op filterniveau 1 per hydrogeologisch homogene zone (2021-2024)

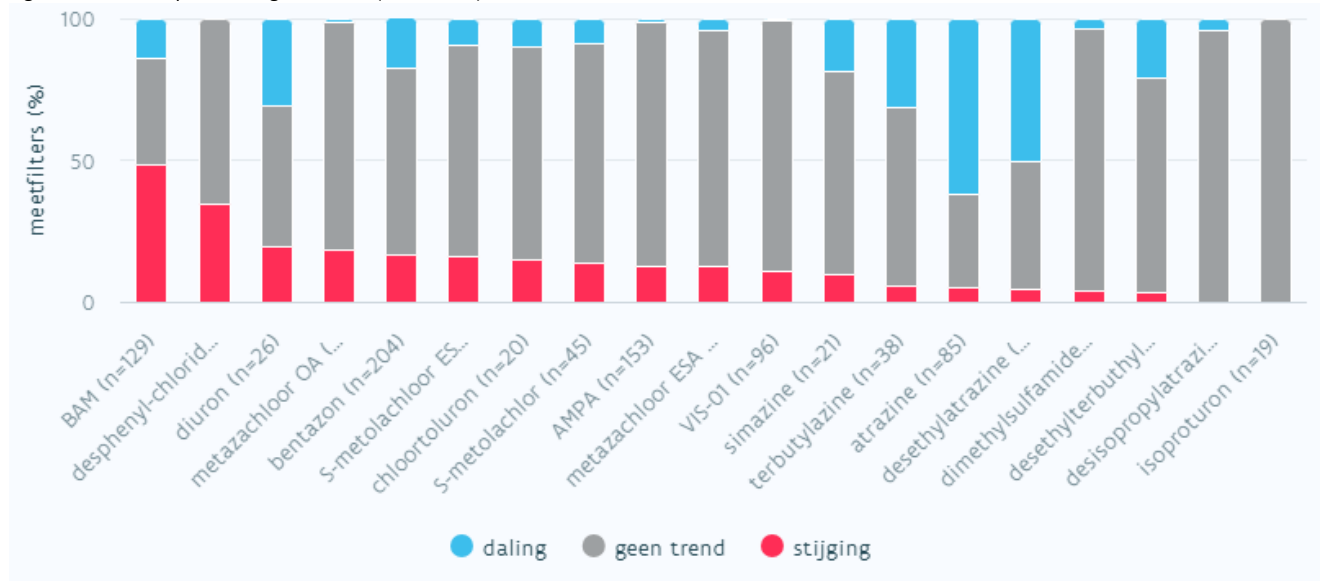
Bron: VMM - [Nitraat in grondwater](#)

5.1.4.12 Aanvullende indicator: trends pesticiden in het grondwater

Een beperkt aantal pesticiden wordt nog regelmatig in te hoge concentraties in het grondwater aangetroffen. Het gaat hierbij vooral om S-metolachloor (voor o.a. groenten en mais) en desphenyl-chloridazon (voor o.a. bieten en uien, maar ondertussen niet meer toegelaten als gewasbeschermingsmiddel in België), waarbij op ca. 31% van de meetplaatsen een overschrijding wordt vastgesteld. Ook voor dimethylsulfamide is er op 11% van de meetplaatsen een overschrijding. Deze stof is een metaboliet van het ondertussen niet meer toegelaten fungicide tolyfluanide – een biocide dat vroeger bijgemengd werd in houtverven en conserveringsmiddelen, maar dus niet als gewasbeschermingsmiddel in de landbouw gebruikt werd. Voor de overige stoffen wordt op minder dan 10%, en vaak op minder dan 1%, van de meetplaatsen een overschrijding vastgesteld. Tussen 2023 en 2024 waren er opvallend veel stijgingen van BAM-concentratie. Dat is een metaboliet van dichlobenil, een herbicide dat grassen en onkruiden doodt, maar dat al lang niet meer toegelaten is als gewasbeschermingsmiddel in België.

Deze stoffen kunnen enkel in freatische grondwaterlichamen in relevante mate voorkomen. Acht freatische grondwaterlichamen bevinden zich in ontoereikende toestand voor pesticiden en 16 freatische grondwaterlichamen bevinden zich in goede toestand voor pesticiden.

Figuur 125: Trends pesticiden grondwater (2004-2023)

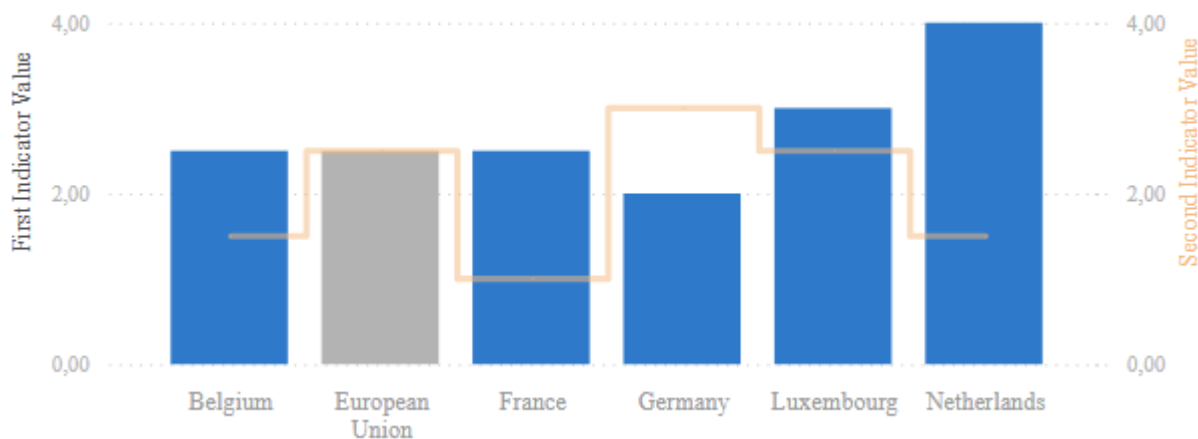

Bron: VMM - [Pesticiden in grondwater](#)

5.1.5 Veerkrachtindicator voor de landbouwsector (C.45)

De veerkrachtindicator voor de landbouwsector vat de status en voortgang samen van verschillende factoren die de veerkracht van de landbouwsector beïnvloeden. Het is een samengestelde indicator, bestaande uit het factorinkomen, de landbouwproductiebestendigheidindex van de jaarlijkse graanproductie, de *Water Resilience Index WEI+* en de *Soil Resilience Index* (C.40). De samengestelde veerkrachtindicator geeft een algemeen beeld van de capaciteit van landbouwveerkracht voor elke lidstaat.

Figuur 126: Veerkrachtindicator voor de landbouwsector (*first indicator value* = status, *second indicator value* = progress) voor België en de buurlanden en de EU, 2021

Bron: <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DataPortal/pmef-indicators.html>

De indicator bestaat uit 2 subindicatoren: 'status' en 'voortgang'. België scoort voor 'status' 2,5, wat betekent dat we op 2 indicatoren boven de mediaan van de EU-27 zitten (dat wijst op hoge veerkracht) en voor 1 indicator binnen de mediaan van de EU-27 zitten (gemiddelde veerkracht). Een score van 2,5 wijst op een middelmatige tot hoge veerkracht. België heeft voor 'voortgang' echter maar een score van 1,5. Dat betekent dat we voor 1 indicator vooruitgegaan zijn, voor 1 indicator gelijk gebleven zijn en voor 2 indicatoren achteruitgegaan zijn. Een score van 1,5 wijst op een lage tot middelmatige vooruitgang.

5.1.6 Organische koolstof in landbouwbodems (C.40)

5.1.6.1 Organische C in landbouwbodems in België (C.40)

Het Joint Research Centre (JRC) schatte de totale organische C-voorraad (C.40) in de landbouwbodems in België in 2018 op 61,30 Mton koolstof ([PMEF Data Explorer](#)).

Het gemiddelde organische C-gehalte bedroeg in 2018 in België 27,10 g C/kg of 2,71% (C.40), wat hoger is dan het EU-gemiddelde van 24,20 g C/kg of 2,42% ([PMEF Data Explorer](#)).

De ingeschatte verandering in organische C in de tijd (op basis van een biogeochemisch model gevoed door driejaarlijkse data (2009-2012, 2015, 2018, 2022) uit het LUCAS-meetnet wordt ingeschat op +0,03% voor België, terwijl dat in de EU ingeschat werd op -0,08% ([PMEF Data Explorer](#)).

5.1.6.2 Aanvullende indicator: totale organische C-voorraad in landbouwbodems (akkerland, bouwland, blijvende teelten) in Vlaanderen

Het Vlaamse bodemkoolstofmonitoringnetwerk 'Cmon' heeft als doel de organische-koolstofvoorraden in de bodems van de vijf Cmon-hoofdcategorieën landgebruik (akkerland, blijvend grasland, bos, open natuur en ruimtebeslag) en de evoluties hierin te monitoren (Oorts *et al.*, 2025).

In totaal zit er in het onverharde deel van Vlaanderen 85,7 Mton organische koolstof in de bodemlaag van 0 tot 30 cm en 153,5 Mton koolstof in de bodemlaag van 0 tot 100 cm. In akkers zit in de bovenste 30 cm 28,8 Mton en in graslanden 16 Mton C. In de bovenste 100 cm zit 50,8 Mton C onder akkers en 27,4 Mton onder graslanden.

////////////////////////////////////

a)

22.0 Mton (25.7%)

28.8 Mton (33.6%)

0 - 30 cm
85.7 Mton

6.7 Mton (7.85%)

12.1 Mton (14.2%)

16.0 Mton (18.7%)

b)

40.8 Mton (26.6%)

50.8 Mton (33.1%)

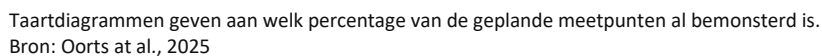
0 - 100 cm
153.5 Mton

12.9 Mton (8.38%)

21.6 Mton (14.1%)

27.4 Mton (17.8%)

Opvallend blijkt uit de resultaten dat er in de bodemlaag tot één meter diep (0-100 cm) geen verschil is tussen de hoeveelheid opgeslagen koolstof per hectare onder bos, blijvend grasland, open natuur en onverharde gronden die worden ingenomen door de mens (ruimtebeslag). Enkel akkers hebben per hectare een significant lagere organische koolstofvoorraad in vergelijking met bodems onder andere vormen van landgebruik. De metingen tonen enerzijds aan dat belangrijke koolstofopslagpools, zoals bossen, graslanden of wetlands, moeten beschermd en, indien mogelijk, uitgebreid worden. Anderzijds geven ze ook aan dat er vooral bij akkerland nog marge is om de koolstofopslag (sterk) te verhogen. Dat heeft positieve effecten op klimaatmitigatie en -adaptatie, bodemkwaliteit en -zorg, verhoging van het waterbergend vermogen van de bodem, vermindering van erosie, etc.

Uit de resultaten van het Vlaamse bodemkoolstofmonitoringnetwerk blijkt dat het gemiddelde C-gehalte in akkers $1,58 \pm 0,67$ % bedraagt in de bovenste 10 cm en $1,38 \pm 0,59\%$ op 10-30 cm diepte (Oorts et al., 2025). Voor blijvend grasland is het $3,7 \pm 1,48\%$ in de bovenste 10 cm en $1,75 \pm 0,83\%$ op 10-30 cm diepte.

////////////////////////////////////

Textuurklasse	Organische C (%)									
	Akker		Blijvend grasland		Bos		Open natuur		Ruimtebeslag	
	Aantal	Gemiddelde	Aantal	Gemiddelde	Aantal	Gemiddelde	Aantal	Gemiddelde	Aantal	Gemiddelde
Z	28	1,7	17	2,2	89	2,1	71	1,8	36	2,2
S	44	1,6	36	2,3	53	2,6	28	2,3	26	2,2
P	28	1,4	19	2,0	9	3,1	4	1,9	9	1,7
L	73	1,3	46	2,0	32	2,7	22	2,5	31	2,2
A	62	1,3	18	2,0	18	2,6	14	1,8	13	2,0
E	45	1,7	31	3,3	27	4,2	18	3,3	13	2,3
U	12	1,8	6	4,3	1	2,8	6	5,4		
Organisch					3	15,1	2	16,7		

De textuurklasse 'Organisch' bevat bodems met een organische C-percentag in de 0-10 of 10-30 cm bodemlaag dat groter is dan 20%.
Bron: Qorts et al., 2025

Sinds de periode 1989-1991 is er een systematische afname van het koolstofpercentage in akkers, wat ervoor zorgde dat er steeds meer percelen met hun koolstofpercentage onder de streefzone² kwamen te liggen. In de periode 2004-2007 bereikte deze afname een hoogtepunt met in de helft van de akkers een koolstofgehalte beneden de streefzone. Daarna ging het beter, maar de trend van aantal percelen onder de streefzone steeg opnieuw tussen 2011 en 2019.

Stacked bar chart showing the percentage distribution of water quality classes (zeer laag, laag, tamelijk laag, streefzone, tamelijk hoog, hoog, zeer hoog) for various time periods from 1982 to 2023. The y-axis represents the percentage from 0 to 120. The x-axis lists the time periods. The legend indicates the color for each class: zeer laag (red), laag (orange), tamelijk laag (yellow), streefzone (green), tamelijk hoog (light blue), hoog (dark blue), and zeer hoog (dark red).

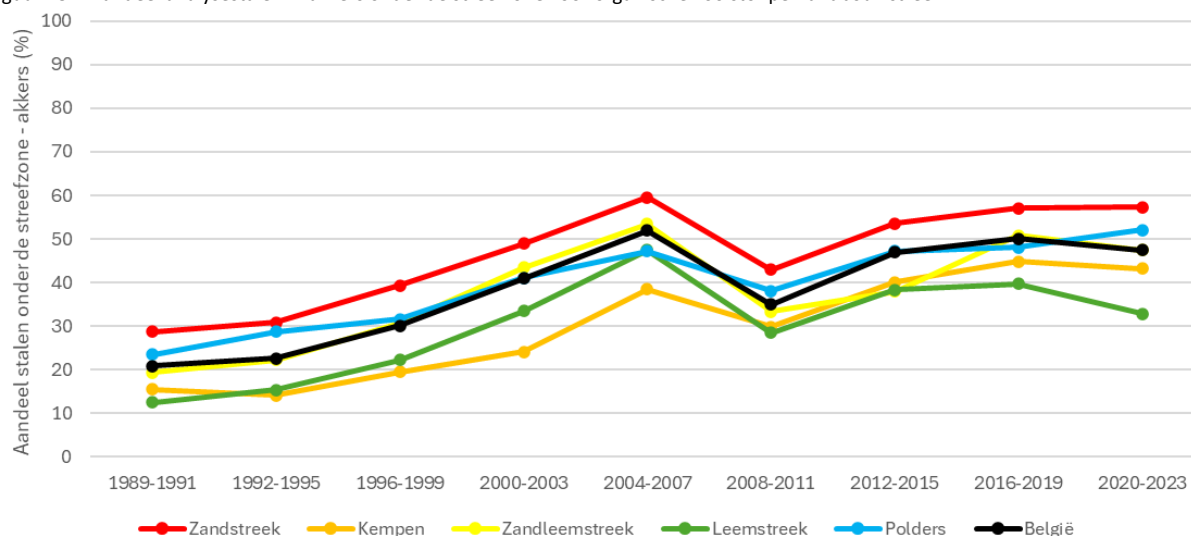
Tijdperk	zeer laag	laag	tamelijk laag	streefzone	tamelijk hoog	hoog	zeer hoog
1982-1984	0	2	12	52	24	2	0
1985-1988	0	3	16	52	24	2	0
1989-1991	0	3	14	50	24	2	0
1992-1995	0	4	14	51	24	2	0
1996-1999	2	9	18	49	24	2	0
2000-2003	5	15	20	43	24	2	0
2004-2007	10	18	23	39	24	2	0
2008-2011	4	11	20	45	24	2	0
2012-2015	5	16	26	43	24	2	0
2016-2019	7	18	25	40	24	2	0
2019-2023	6	17	24	39	24	2	0

Figuur 131 geeft per landbouwstreek het aandeel van de stalen weer die zich onder de streefzone bevinden. We zien in elke landbouwstreek een gelijkaardige trend. Tot eind 2007 bleef het aandeel stalen die zich onder de streefzone bevonden toenemen om tussen 2008 en 2011 te dalen. Tussen 2011 en 2019 steeg het aantal

////////////////////////////////////

percelen onder de streefzone opnieuw. In de periode 2019-2023 zien we in de meeste landbouwstreken, behalve de Polders, opnieuw een licht dalende trend bij de percelen onder de streefzone.

Figuur 131: Aandeel analysestalen in akkers onder de streefzone voor organische koolstof per landbouwstreek

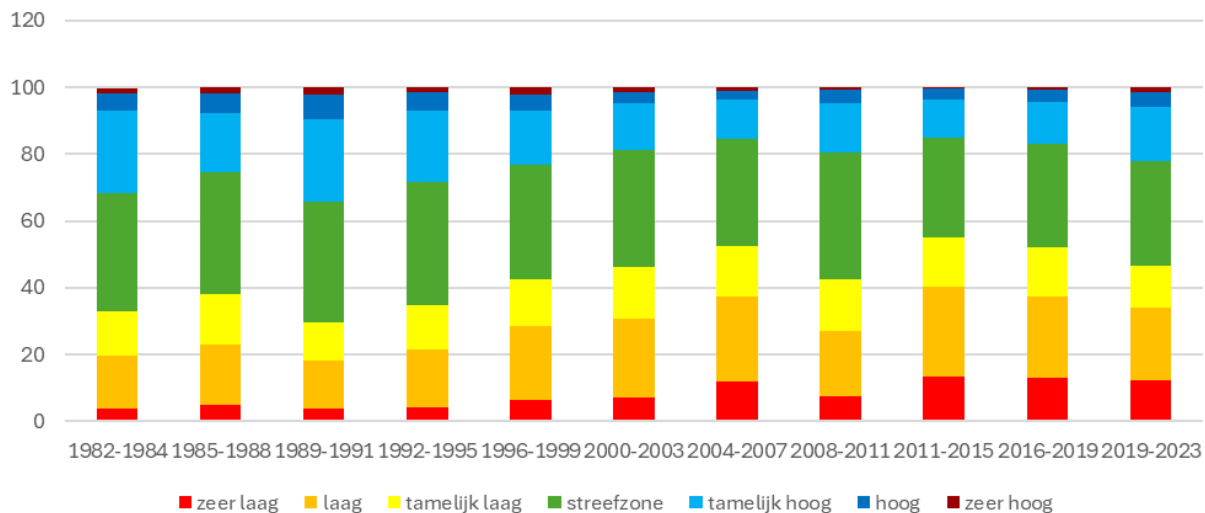

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Bodemkundige Dienst van België

5.1.6.5 Aanvullende indicator: evolutie van de verdeling van de analysestalen voor weilanden over beoordelingsklassen

Het percentage stalen in weilanden die momenteel de streefzone³ niet bereiken, is 46,5%. Ongeveer 14,4% van de stalen heeft een organische C-gehalte hoger dan de streefzone en 31,2% bevindt zich in de streefzone. Het percentage stalen in de streefzone en hoger dan de streefzone is in stijgende lijn sinds 2012.

Figuur 132: Procentuele verdeling van het koolstofgehalte van weilandstalen in 7 beoordelingsklassen gedurende verschillende perioden, België

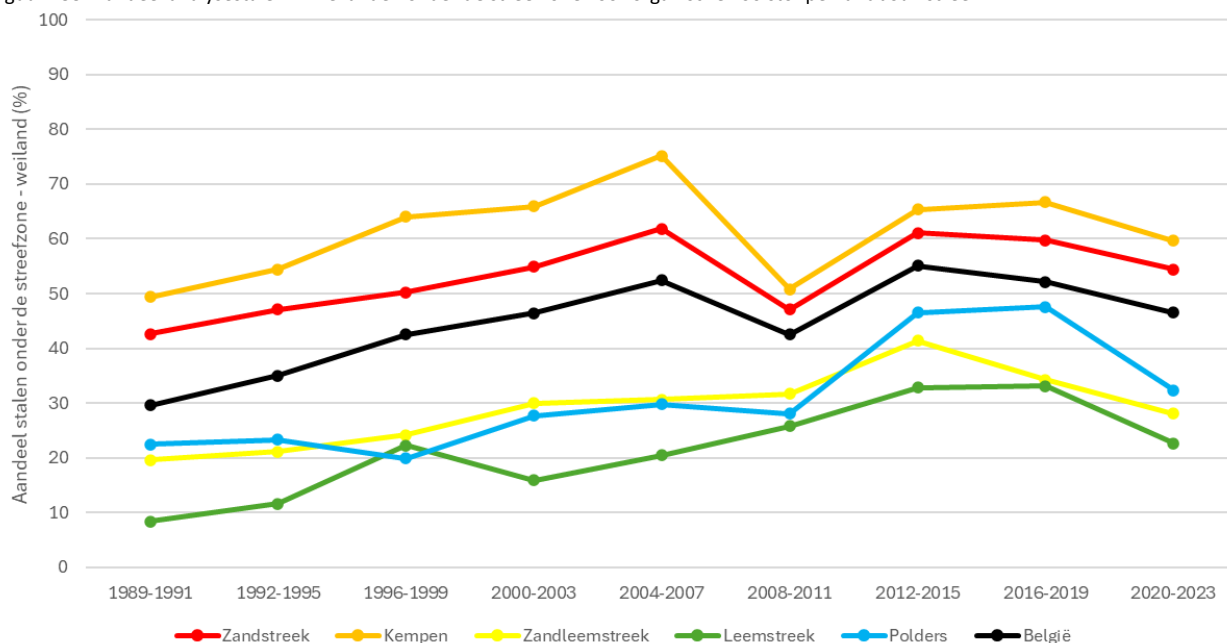

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Bodemkundige Dienst van België

³ De streefzone in weilanden is afhankelijk van de bodemtextuur. Voor leemgronden is dat tussen 2,6-4,2 %C en voor alle andere texturen is dat tussen 3,6-5,5 %C.

In de Kempen en de Zandstreek is het aandeel stalen onder weiland die zich onder de streefzone bevinden hoger dan het Belgische gemiddelde. In de Leemstreek, Zandleemstreek en Polders is dit aandeel stalen onder weiland die zich onder de streefzone bevinden veel lager dan het Belgische gemiddelde.

Figuur 133: Aandeel analysestalen in weilanden onder de streefzone voor organische koolstof per landbouwstreek

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Bodemkundige Dienst van België

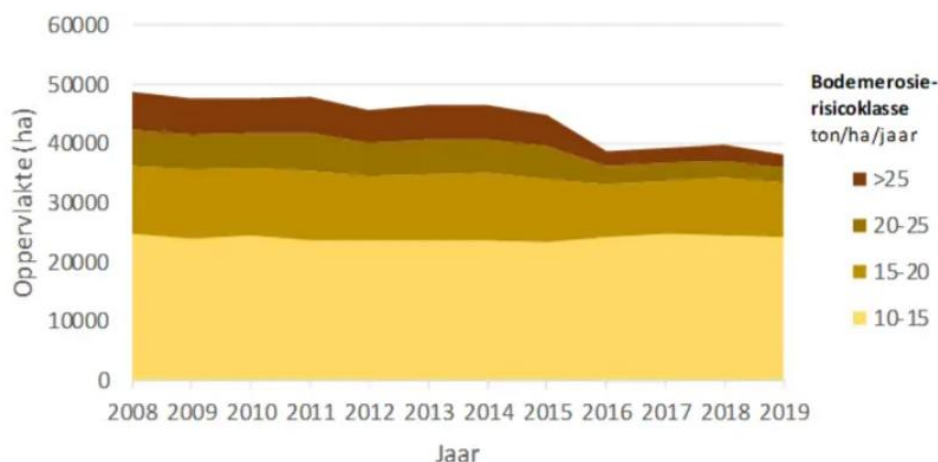
5.1.7 Bodemerosie (C.41)

5.1.7.1 Ingeschat bodemverlies

Ongeveer 145.000 ha landbouwgrond in Vlaanderen loopt potentieel risico op bodemerosie. Op de erosiegevoeligheidskaart zijn dat de paarse, rode en gele percelen. In 2019 was er op 38.117 ha een erosierisico dat hoger was dan 10 ton per ha per jaar. Daarvan was er 4.677 ha met acuut erosierisico waar het bodemverlies ingeschat wordt op meer dan 20 ton/ha/jaar.

De daling in 2016 is te verklaren door de verstrenging van de randvoorwaarden vanuit het landbouwbeleid, een groter areaal groenbedekkers en een shift naar minder erosiegevoelige hoofdteelten. Hierdoor halveerde de oppervlakte met acuut erosierisico. Sindsdien is er geen verdere duidelijke afname meer.

Figuur 134: Bodemerosierisico, Vlaanderen

Bron: VPO - [Erosierisico](#) | [Departement Omgeving - Vlaamse overheid](#)

5.1.7.2 **Aandeel landbouwareaal met hoog tot zeer hoog erosierisico**

Het aandeel landbouwgrond met hoog tot zeer hoog erosierisico wordt ingeschat op 7%. Dat is het areaal paarse en rode percelen op de erosiegevoeligheidskaart gedeeld door het totale landbouwareaal. Op deze percelen zijn GLB-conditionaliteiten van toepassing.

5.1.7.3 **Aanvullende indicator: type teelten per erosieklasse**

In onderstaande figuur is het landbouwareaal opgedeeld naar erosieklasse en type teelt. De meest erosiegevoelige percelen in Vlaanderen zijn de percelen in de rode en paarse erosieklasse. In 2025 is in Vlaanderen 7.715 ha zeer sterk erosiegevoelig (paars) en 35.700 ha sterk erosiegevoelig (rood). Teelten die jaarrond de grond bedekken (bv. grasland) vormen geen probleem. Op de sterk erosiegevoelige (rode) percelen is 27,2% van het areaal ingenomen door zo'n jaarrond-teelt en op zeer sterk erosiegevoelige (paarse) percelen is dit 71% van het areaal. De meerjarige teelten (vaak boomgaarden) vormen in de praktijk ook geen probleem aangezien de stroken tussen de bomenrijen zijn ingezaaid met grasland en de bodem dus ook grotendeels bedekt is. Op de sterk erosiegevoelige (rode) percelen is 4,5% van het areaal ingenomen door een meerjarige teelt en op zeer sterk erosiegevoelige (paarse) percelen is dat 2,1% van het areaal. Winterteelten zijn teelten die voor de winter worden ingezaaid (bv. de wintergranen). In het voorjaar is er op deze percelen dus bedekking. Zomerteelten zijn teelten die in het voorjaar worden ingezaaid en dus het meest erosiegevoelig zijn. Op de sterk erosiegevoelige (rode) percelen is 43,5% van het areaal ingenomen door een zomerteelt en op zeer sterk erosiegevoelige (paarse) percelen is dat 17,2% van het areaal.

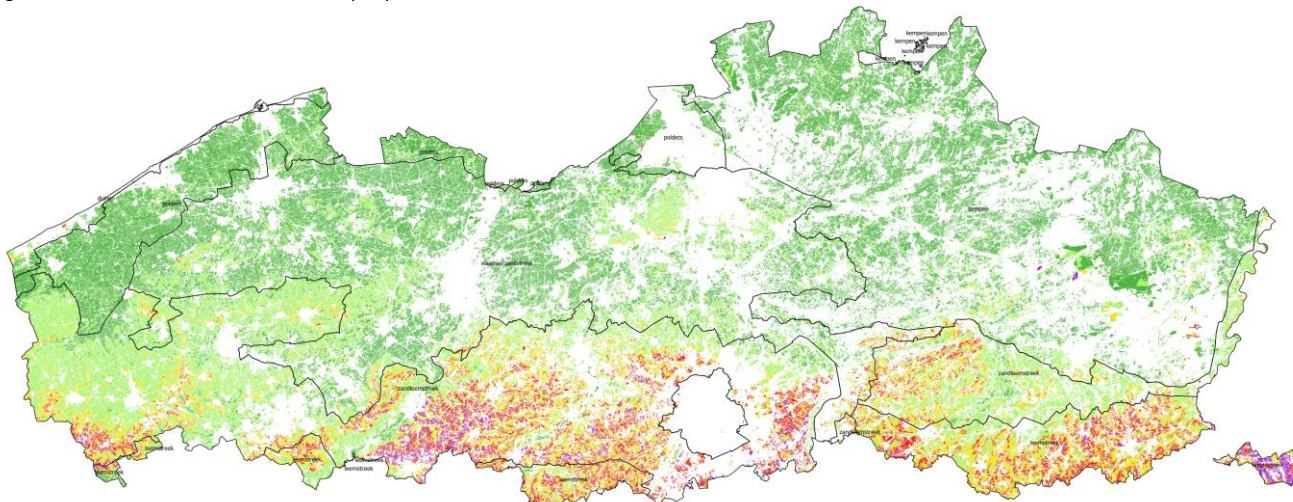
Stacked bar chart showing the percentage distribution of erosion types (JT, MT, WT, ZT, Empty) across seven erosion descriptions (Donkergroen, Lichtgroen, Geel, Oranje, Rood, Paars, Empty). The Y-axis represents the percentage (0% to 100%). The legend indicates: JT (Green), MT (Blue), WT (Yellow), ZT (Red), and (Empty) (Grey).

Erosie omschrijving	ZT (%)	WT (%)	MT (%)	JT (%)	(Empty) (%)
Donkergroen	50,9%	8,3%	0,8%	39,1%	0,0%
Lichtgroen	52,2%	11,6%	4,3%	31,9%	0,0%
Geel	49,3%	21,8%	6,7%	22,2%	0,0%
Oranje	48,9%	25,0%	5,9%	20,2%	0,0%
Rood	43,5%	24,8%	4,5%	27,2%	0,0%
Paars	17,2%	9,6%	2,2%	71,0%	0,0%
(Empty)	43,8%	10,3%	14,0%	30,4%	1,5%

5.1.7.4 Aanvullende indicator: ligging van de erosiegevoelige percelen

////////////////////////////////////

Figuur 136: Potentiële boderosiekaart per perceel, Vlaams Gewest, 2026

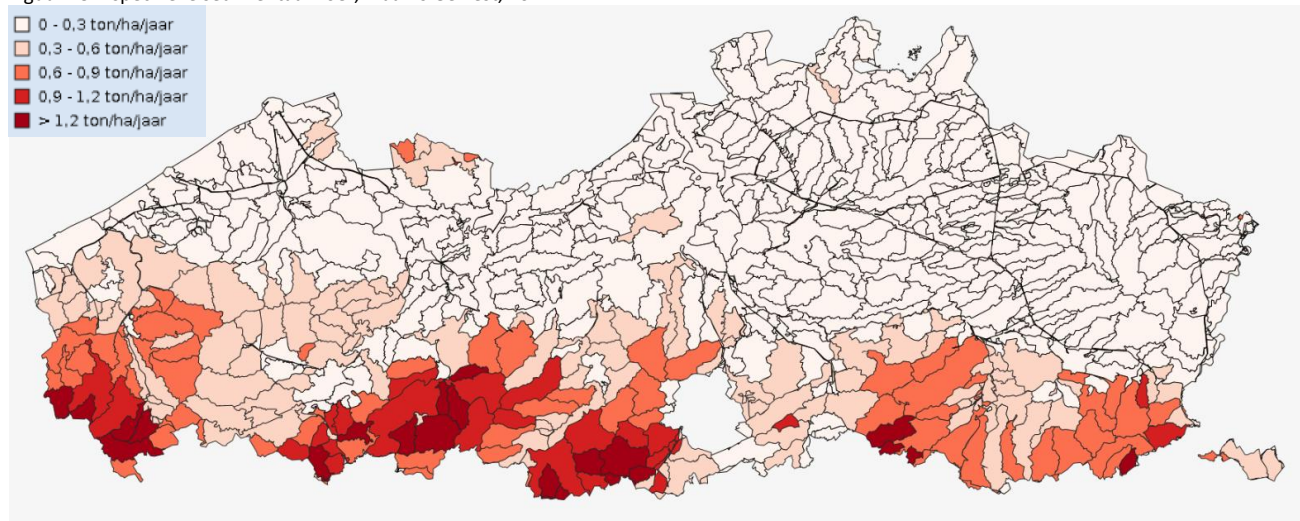
Grenzen zijn landbouwstroken – donkergroen = verwaarloosbaar, groen= zeer laag, geel = laag, oranje = medium, rood = hoog, paars = zeer hoge potentiële erosie.

Bron: VPO

5.1.7.5 Aanvullende indicator: sedimentaanvoer naar waterlopen

Figuur 137 toont per A1-stroomgebied hoeveel sediment in de waterloop aanwezig is. Meer dan 95% van het sediment is afkomstig van boderosie. De indicator geeft aan voor hoeveel A1-stroomgebieden de SSE nog hoger is dan een streefwaarde van 0,6 ton/ha/jaar. Momenteel hebben 20% van de A1-stroomgebieden in Vlaanderen een SSE hoger dan 0,6 ton/ha/jaar. De figuur toont aan dat al meer erosiebestrijdende maatregelen worden toegepast in het oosten van hellend Vlaanderen, waardoor de streefwaarde hier in meer A1-stroomgebieden (bijna) bereikt wordt. Dat toont op de noodzaak voor een gebiedsgerichte aanpak voor vermindering van sedimentaanvoer naar de waterlopen via gebiedsspecifieke keuze van erosiebestrijdende maatregelen. Deze actie wordt eveneens opgenomen in de vierde generatie stroomgebiedbeheerplannen in het kader van de kaderrichtlijn water.

Figuur 137: specifieke sedimentaanvoer, Vlaams Gewest, 2022

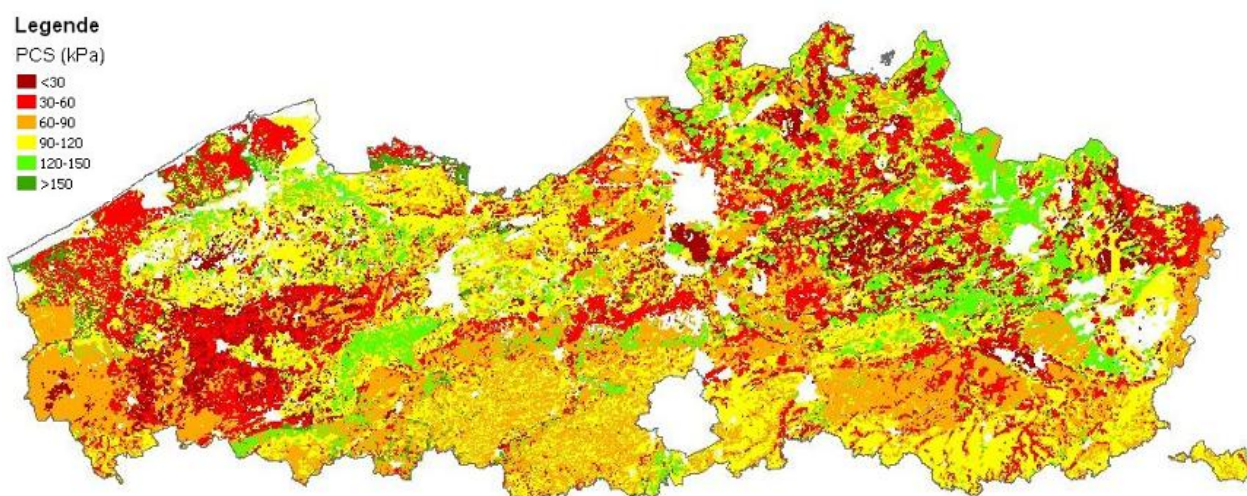
Bron: DOV - [Verkenner](#)

5.1.8 Andere aanvullende bodemindicatoren

5.1.8.1 Aanvullende indicator: hybride-gevoeligheidskaart voor bodemverdichting

In de studie van Van de Vreken *et al.* (2009) werd een Vlaanderendekkende gevoeligheidskaart voor bodemverdichting ontwikkeld aan de hand van de 'precompressiestress'. Dat is een maat voor de structurele sterkte van een bodem en dient als indicator voor de gevoeligheid van een bodem voor verdichting. Een overschrijding van deze waarde impliceert een plastische en dus blijvende vervorming van de bodem of dus bodemcompactie. De waarde is afhankelijk van de bodemvochttoestand of matrixpotentiaal (pF). De kaart wijst aan een bodemkaartenheid de waarde toe die het dichtst bij de reële vochtigheidstoestand in het voorjaar ligt.

Figuur 138: Hybride gevoeligheidskaart voor bodemverdichting, Vlaanderen, 2025

Bron: Van de Vreken et al. (2009)

5.1.8.2 Aanvullende informatie: zeer zorgwekkende stoffen en andere bodemverontreinigingen

Zeer zorgwekkende stoffen zijn een groep stoffen die potentieel een ernstig risico vormen voor de mens en voor het milieu. Vlaanderen moet nu bepalen welke stoffen als zeer zorgwekkend beschouwd kunnen worden, vertrekkende van criteria die op Europees niveau zijn vastgelegd.

Een van deze zeer zorgwekkende stoffen is PFAS. PFAS is de verzamelnaam voor meer dan 6.000 chemische stoffen waarin onder andere een combinatie van fluorverbindingen en alkylgroepen voorkomt. Ze komen niet van nature voor in het milieu. PFAS zijn bestand tegen hoge temperaturen en zijn water-, vuil-, en vetafstotend. Daarom worden ze veel gebruikt in industriële toepassingen en consumentenproducten. Denk aan de antiaanbaklaag in pannen, cosmetica, textiel, brandblusschuim, schoonmaakmiddelen of smeermiddelen. Ook gewasbeschermingsmiddelen kunnen PFAS bevatten.

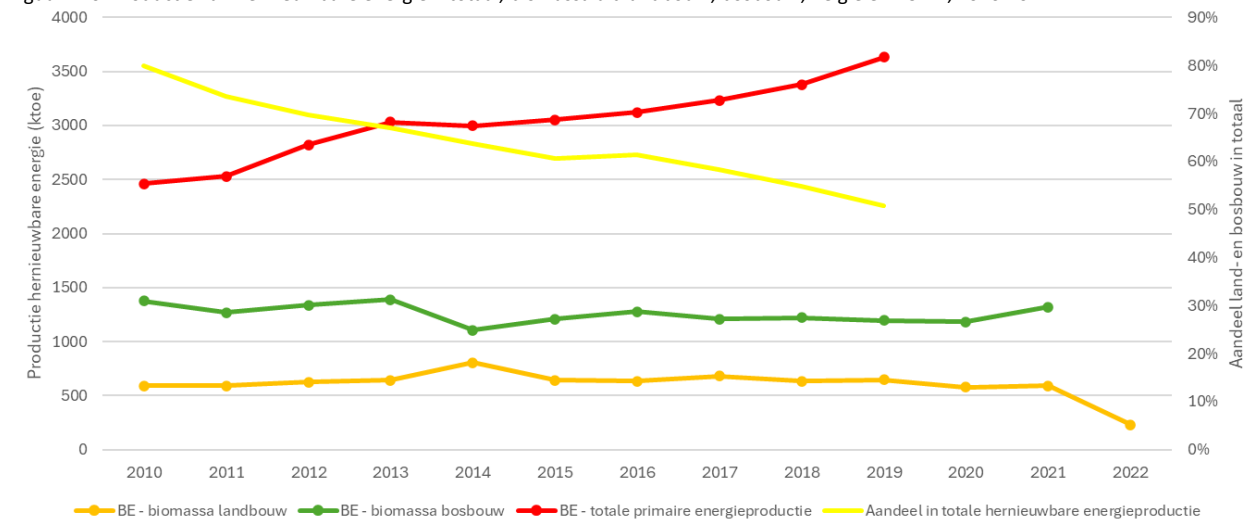
Met betrekking tot PFAS gelden er in een aantal gemeenten *no regret*-maatregelen. Dat zijn aanbevelingen die genomen worden uit voorzichtigheid om de gezondheid van inwoners te beschermen. Die maatregelen worden toegepast in gebieden waar PFAS-vervuiling is vastgesteld. Ze blijven gelden tot er meer resultaten beschikbaar zijn uit verder onderzoek en uit metingen over de werkelijke verontreiniging.

Daarnaast zijn er ook nog andere bodemverontreinigingen mogelijk (bv. zware metalen, PAK's, PCB's, dioxines) die via historische verontreiniging, grondverzet of depositie uit neervallend stof de landbouwgronden verontreinigen. Via de soil monitoring law en het in ontwikkeling zijnde bodemzorgplan zal ingezet worden op de monitoring van bepaalde verontreinigingen.

5.1.9.1 Productie van hernieuwbare energie uit landbouw-biomassa

Figuur 140 geeft de evolutie van de (sub)indicatoren rond hernieuwbare energie (C.42) weer. De hernieuwbare energie uit biomassa uit de landbouw wordt berekend uit de hoeveelheid biodiesel uit oliehoudende gewassen, bio-ethanol uit zetmeel of suikergewassen, tweede generatie biobrandstoffen, biogas uit landbouw (mest en energiegewassen, afval en residu), energiegewassen voor elektriciteit of verwarming (bv. kortekomloophout of miscanthus). De evolutie is tussen 2010 en 2021 vrij constant geweest, met een piek in 2014, maar een sterke daling in 2022. De productie van hernieuwbare energie bleef tussen 2010-2019 stijgen, maar het aandeel van de primaire sector hierin daalde van circa 80% naar 50%. In totaal wordt in België 5.200 kiloton olie-equivalenten (ktoe) hernieuwbare energie en biobrandstoffen geproduceerd waarvan 2.259 ktoe in Vlaanderen (FOD Economie, 2026). Als een Belgische installatie bio-ethanol, biodiesel of HVO (hydrogenated vegetable oil) produceert uit ingevoerde grondstoffen (bv. gebruikte frituurolie uit China, koolzaadolie uit Frankrijk of dierlijke vetten uit andere landen), telt die geproduceerde biobrandstof als Belgische productie. De grondstof hoeft dus niet Belgisch te zijn en is dat ook heel vaak niet.

Figuur 140: Productie van hernieuwbare energie – totaal, biomassa uit landbouw, bosbouw, België en EU-27, 2010-2022

Bron: Eurostat - [PMEF Data Explorer](#)

5.1.10 Energiegebruik in landbouw, bosbouw en voedingsindustrie (C.43)

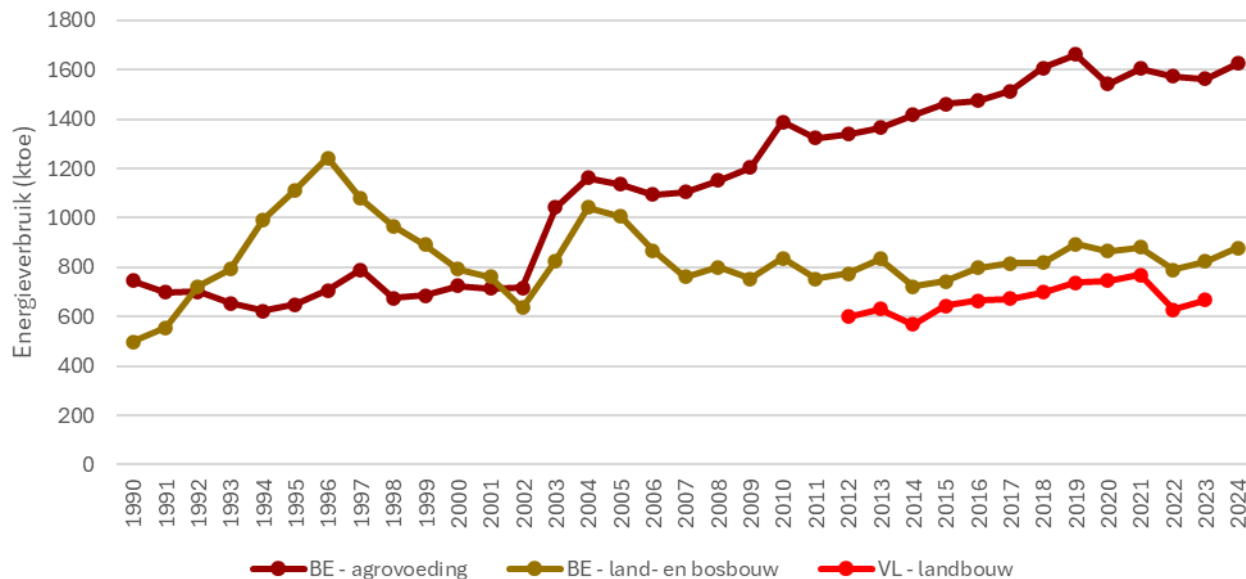
5.1.10.1 Totaal gebruik van energie in de land- en bosbouw en agrovoeding

Het energieverbruik in de Belgische land- en bosbouwsector steeg begin jaren '90 sterk om na 1996 opnieuw sterk af te nemen. In 2004 volgde een nieuwe piek in het energieverbruik. Sinds 2007 schommelt het energieverbruik rond 800 kton olie-equivalenten.

Het energieverbruik in de agrovoedingssector schommelde tussen 1990 en 2002 rond 700 ktoe om daarna, met uitzondering van het covidjaar 2020 en de nasleep ervan, steeds verder toe te nemen.

Het energieverbruik van de Vlaamse landbouw wordt berekend via een extrapolatie van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN) naar de Vlaamse landbouw en de energiebalans van het Vlaams Energie- en klimaatagentschap (VEKA). Het energieverbruik wordt daar uitgedrukt in terajoule en werd herrekend naar ton olie-equivalenten (1 PJ = 23884,59 toe). De grafiek voor België en Vlaanderen verloopt haast evenwijdig. In 2023 nam het energieverbruik opnieuw toe ten opzichte van 2022. De stijging hangt samen met de normalisering van de energieprijzen na de uitzonderlijke piek in 2022 veroorzaakt door inflatie en de oorlog in Oekraïne waardoor de beschikbaarheid van Russisch gas afnam.

Figuur 141: Energieverbruik in land- en bosbouw (in kton olie-equivalenten), België, 1990-2024

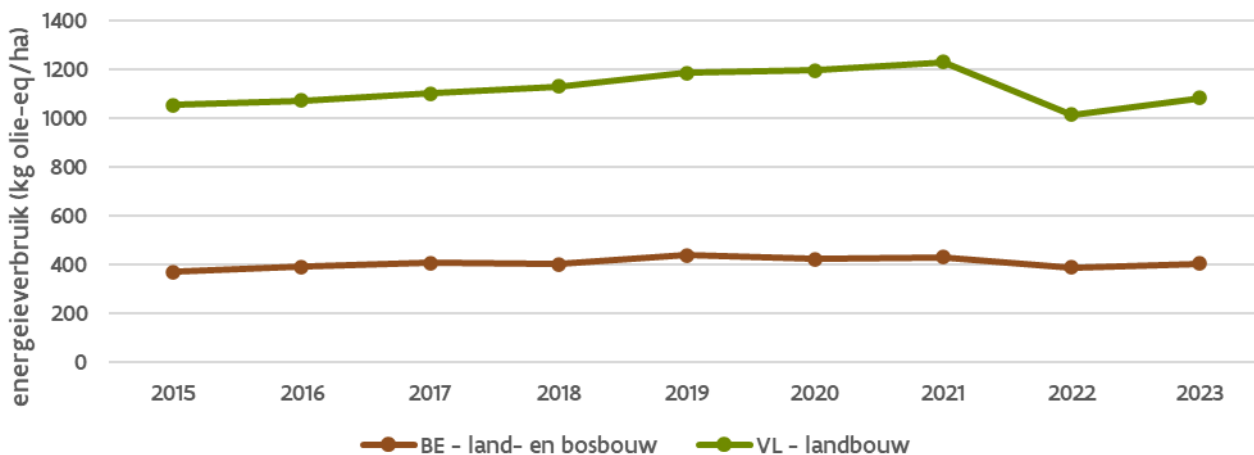

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat

5.1.10.2 Energiegebruik in de land- en bosbouw per ha

Figuur 142 geeft het energiegebruik per hectare weer van de Belgische land- en bosbouwsector (zie sectie 5.1.10.1) en van de Vlaamse land- en bosbouwsector. De Vlaamse landbouw is per hectare een stuk intensiever dan de Belgische land- en bosbouwsector.

Figuur 142: Energieverbruik in de land- en bosbouw (kg olie-equivalenten per ha), België, 2015-2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat en Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

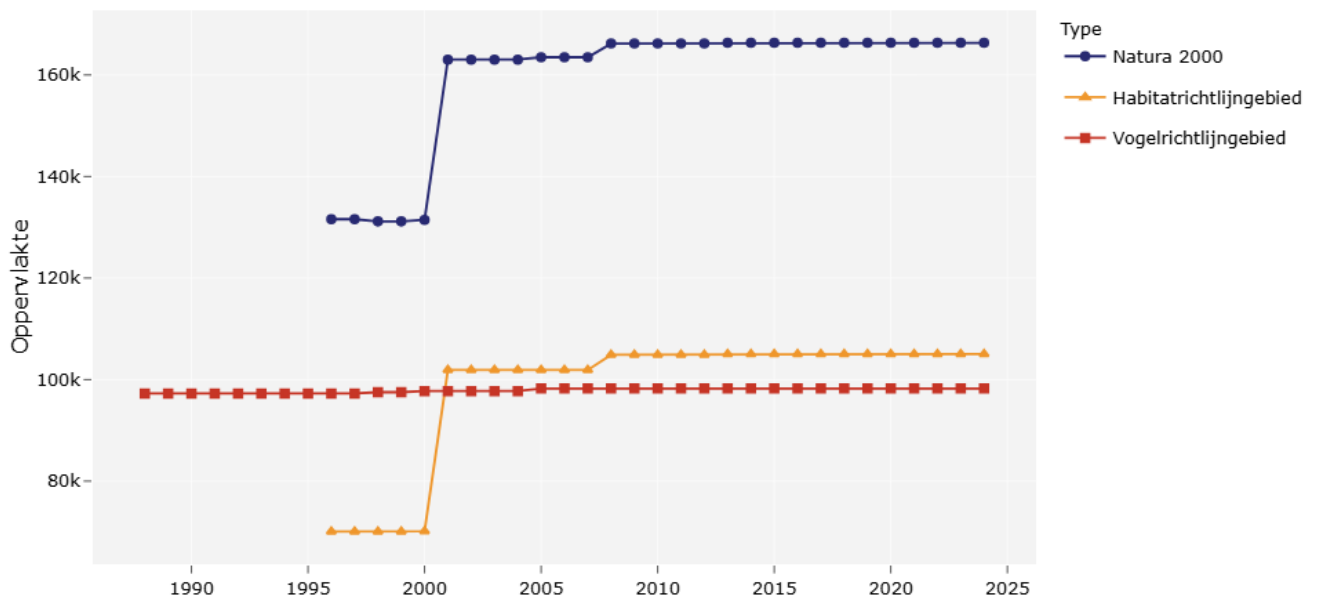
5.1.11 Landbouw in Natura 2000-gebieden (C.19)

5.1.11.1 Aandeel van het grondgebied onder Natura 2000

Het Europese Natura 2000-netwerk bestrijkt 18,6% van het Europese grondgebied en 12,7% van het Belgische grondgebied ([PMEF Data Explorer](#)). De *Special Protection Areas* (in uitvoering van de Vogelrichtlijn) beslaan 12,87 % in de EU-27 en 10,4% in België. De *Sites of Community Importance* (in uitvoering van de

In Vlaanderen zijn 24 vogelrichtlijngebieden afgebakend met een totale oppervlakte van 98.243 ha of 7,3% van de oppervlakte van Vlaanderen. Daarnaast zijn 38 habitatrichtlijngebieden afgebakend met een totale oppervlakte van 105.022 ha of 7,8% van de Vlaamse landoppervlakte. De vogel- en habitatrichtlijngebieden overlappen op sommige plaatsen. Dat brengt de totale oppervlakte aan Natura 2000-gebieden in Vlaanderen op 166.322 ha of 12,3% van Vlaanderen.

Figuur 143: Evolutie van de oppervlakte Natura 2000-gebied, Vlaams Gewest, 1979-2024

Bron: INBO – Natuurindicatoren [Oppervlakte Natura 2000-gebied](#) | Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

5.1.11.2 Totaal landbouwareaal onder Natura 2000-gebieden

In 2025 was in Natura 2000-gebied circa 16.500 ha aangegeven in de perceelaangifte. Terreinbeherende verenigingen en particulieren moeten echter ook een aangifte doen. Terreinbeherende organisaties geven 2.155 ha aan in de landbouwaangifte en particulieren 645 ha. Ongeveer 13.565 ha wordt aangegeven door professionele landbouwers, dat is circa 2% van het totale landbouwareaal. Van deze 13.565 ha is 5.532 ha natuurlijk grasland. Van de 8.033 ha die geen natuurlijk grasland is, is 45% bouwland, 53% blijvend grasland en 2% blijvende teelten. Tussen het areaal in habitat- en vogelrichtlijngebied is veel overlap.

////////////////////////////////////

Tabel 48: Aangegeven areaal in Natura 2000-gebied

TBO	Professionele landbouwer	Natuurlijk grasland	Areaal SBZ-H (ha)	Areaal SBZ-V (ha)	Areaal SBZ (ha)
nee	nee	nee	492	618	642
nee	nee	ja	3	2	3
nee	ja	nee	6.393	7.749	8.033
nee	ja	ja	5.510	5.516	5.532
ja	nee	nee	199	204	205
ja	nee	ja	1.903	1.890	1.950
totaal	totaal	totaal	14.601	16.106	16.493

TBO = terreinbeherende organisaties (ic Agentschap Natuur en bos, steden en gemeenten, Limburgs Landschap, vzw Durme, Natuurlandpunt) – Professionele landbouwer = gekend in de KBO met een landbouwactiviteit, natuurlijk grasland = begraasde niet-landbouwgrond, heide in natuurbeheer, natuurlijk grasland met/zonder landbouwactiviteit (codes 6, 9825, 9828, 9829).

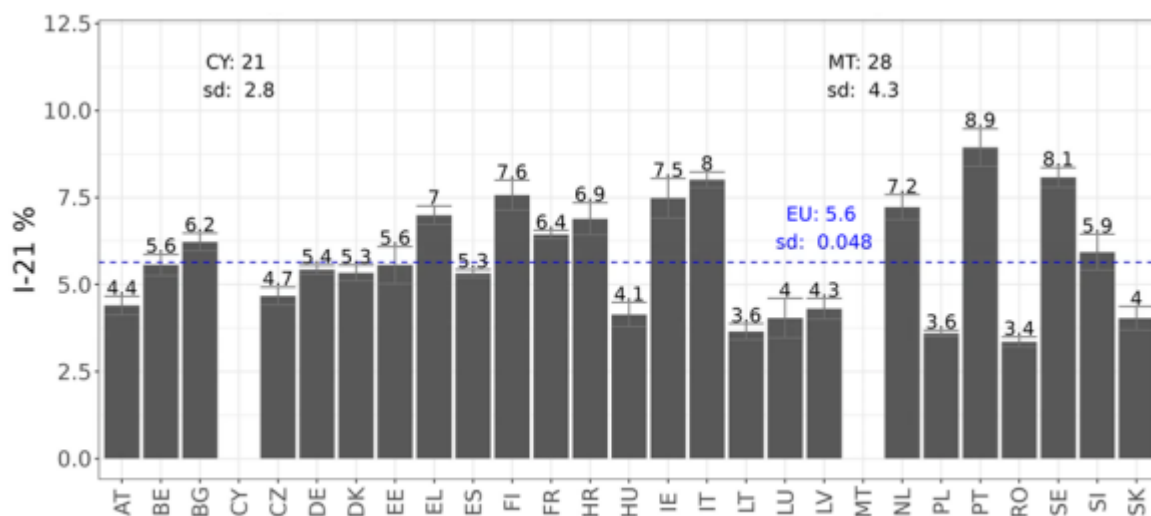
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij, 2025

5.1.12 Landbouwareaal met landschapselementen (C.21)

5.1.12.1 Aandeel landbouwareaal met landschapselementen (C.21)

Op basis van het LUCAS-meetnet (JRC) heeft België in 2022 5,6% landschapselementen in het landbouwgebied, dat is even hoog als het EU-gemiddelde. Voor Vlaanderen bedraagt dat 6,79% (gewogen gemiddelde in functie van het aantal meetpunten per provincie).

Figuur 144: Inschatting van het areaal landschapselementen in het landbouwgebied per lidstaat (% en standaardafwijking), 2022

Horizontale lijn geeft EU-gemiddelde weer.

Bron: JRC - <https://dx.doi.org/10.2760/5923183>

Tabel 49: Percentage landschapselementen in agro-ecosystemen (akker, blijvend gewas en blijvend gras) in Vlaamse provincies volgens LUCAS

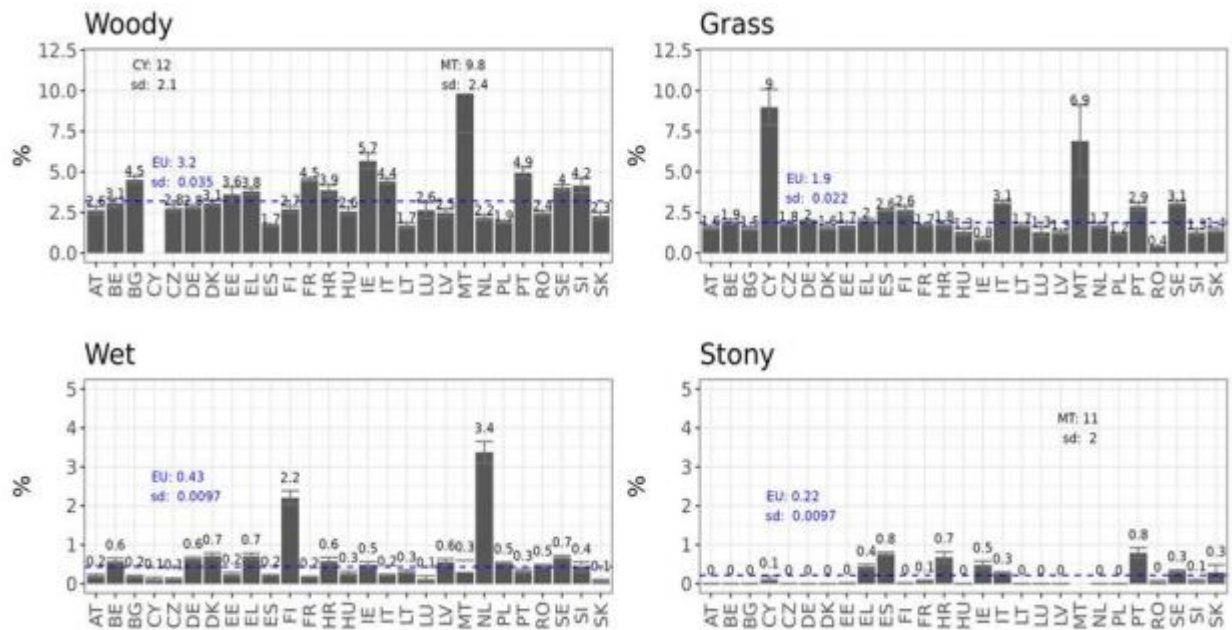
NUTS code	Provincie	# Meet-punten	Alle KLE: avg	Alle KLE: stdev	Grazig KLE: avg	Grazig KLE: stdev	Nat KLE: avg	Nat KLE: stdev	Houtig KLE: avg	Houtig KLE: stdev	Tijdelijk KLE: avg	Tijdelijk KLE: stdev
BE21	Antwerpen	71	7,17	1,08	2,14	0,56	0,99	0,34	4,04	0,85	0	0
BE22	Limburg	69	8,38	1,66	2,73	0,69	0,26	0,18	5,383	1,58	0,12	0,12
BE23	Oost-Vlaanderen	103	7,47	1,06	2,19	0,38	0,98	0,26	4,30	0,86	0	0
BE24	Vlaams-Brabant	65	5,16	0,97	1,50	0,40	0,60	0,30	3,07	0,76	0	0
BE25	West-Vlaanderen	120	5,96	0,76	3,17	0,49	1,58	0,39	1,21	0,27	0	0

Bron: Eurostat

5.1.12.2 Aandeel houtige landschapselementen in het landbouwareaal

In de EU zijn er gemiddeld 3,19% houtige, 1,88% grassige, 0,43% natte en 0,22% stenige landschapselementen. In België hebben we 3,08% houtige, 1,91% grassige, 0,58% natte en geen stenige landschapselementen. Net zoals in de meeste lidstaten komen de houtige en grassige landschapselementen het vaakst voor.

Figuur 145: Inschatting van het aandeel landschapselementen in elke lidstaat per type landschapselement

Horizontale lijn geeft EU-gemiddelde weer.
Bron: JRC - <https://dx.doi.org/10.2760/5923183>.

5.1.13 Gewasdiversiteit (C.22)

5.1.13.1 Gewasdiversiteit op het bedrijf (C.22)

In 2013 had 88% van de bedrijven met 1 gewas minder dan 10 hectare bouwland. In 2023 was dat verder opgelopen tot 94%. Het zijn dus vooral de bedrijven met weinig bouwland die slechts 1 gewas telen. Bedrijven die meer dan 3 gewassen telen, zijn voornamelijk bedrijven met een groter areaal bouwland. Bedrijven met

meer dan 100 ha bouwland hebben in 2020 bijna altijd 3 of meer gewassen. Van alle bedrijven in 2013 hadden er 90% bouwland. Hiervan had 43% maximaal 2 gewassen, 20% had 3 gewassen en 37% had meer dan drie gewassen. In 2023 zien we een evolutie naar meer gewasdiversiteit: 37% had maximaal 2 gewassen, 20% had 3 gewassen en 44% had meer dan 3 gewassen. In 2023 had 89% van bedrijven bouwland.

Tabel 50: Aantal en percentage bedrijven verdeeld volgens aantal gewassen en areaal bouwland, Vlaanderen (2013-2023)

Aantal gewassen	1 (2013)	2 (2013)	3 (2013)	>3 (2013)	totaal (2013)	1 (2023)	2 (2023)	3 (2023)	>3 (2023)	totaal (2023)
< 10 ha bouwland	3.802	3.202	1.748	1.165	9.917	3.208	2.583	1.435	895	8.121
10-30 ha bouwland	466	1.724	2.054	3.940	8.184	189	967	1.773	3.469	6.398
30-100 ha bouwland	50	404	580	3.052	4.086	14	140	567	3.641	4.362
> 100 ha bouwland	8	8	17	201	234	0	6	31	423	460
Totaal met bouwland	4.326	5.338	4.399	8.358	22.421	3.411	3.696	3.806	8.428	19.341
Totaal aantal bedrijven	-	-	-	-	24.884	-	-	-	-	21.759
Procentueel (%)	1 (2013)	2 (2013)	3 (2013)	>3 (2013)	totaal (2013)	1 (2023)	2 (2023)	3 (2023)	>3 (2023)	totaal (2023)
< 10 ha bouwland	87,89	59,99	39,74	13,94	44,23	94,05	69,89	37,70	10,62	41,99
10-30 ha bouwland	10,77	32,30	46,69	47,14	36,50	5,54	26,16	46,58	41,16	33,08
30-100 ha bouwland	1,16	7,57	13,18	36,52	18,22	0,41	3,79	14,90	43,20	22,55
> 100 ha bouwland	0,18	0,15	0,39	2,40	1,04	0,00	0,16	0,81	5,02	2,38
Totaal met bouwland	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
% van het totaal aantal bedrijven	17,38	21,45	17,68	33,59	90,10	15,68	16,99	17,49	38,73	88,89

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek– Statistics Belgium)

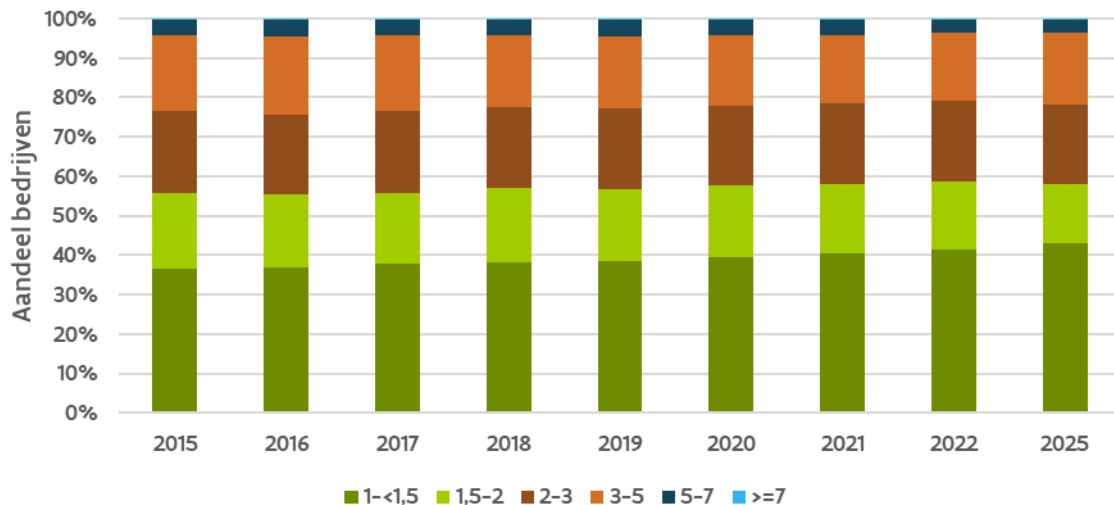
5.1.13.2 Aanvullende indicator: Shannon-Hill-index

Figuur 146 geeft de verdeling van het aantal bedrijven weer naar klassen in de Shannon-Hill-index. Per bedrijf werd de Shannon-Hillindex berekend en vervolgens werd het aandeel bedrijven in klassen op de figuur weergegeven. Niet elke teeltcode werd als een apart gewas beschouwd, maar voor de analyse zijn we uitgegaan van gewasgroepen die ook gelden voor de gewasdiversificatie in de GLB-randvoorwaarden (huidige GLMC 7). Alle kolen worden bijvoorbeeld beschouwd als één gewas, alle lookachtigen als één gewas etc.

Een Shannon-Hill-index representeert het aantal effectieve gewasgroepen die er zouden zijn als alle gewasgroepen even ruim voorhanden waren. Een index van 1 komt dus overeen met de aanwezigheid van 1 gewasgroep of met de aanwezigheid van meerdere gewasgroepen, maar waarbij één gewasgroep volledig domineert, waardoor de rest verwaarloosbaar is qua diversiteit. Hoe hoger de index, hoe meer en evenwichtiger de gewasgroepen verdeeld zijn.

////////////////////////////////////

Figuur 146: Aandeel bedrijven naar klassen in Shannon-Hill-index, Vlaams Gewest, 2015-2025

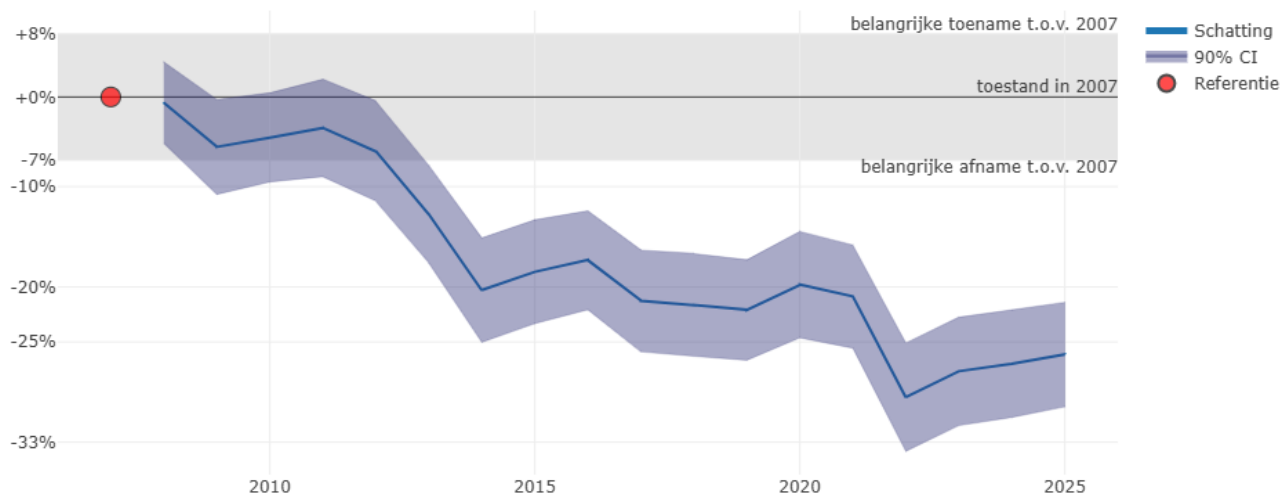
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

5.1.14 Biodiversiteit (C.36, C.37)

5.1.14.1 Broedvogelindex (C.36)

De broedvogelindex komt overeen met de algemene boerenlandvogelindex uit de natuurherstelverordening. De soorten van het landbouwgebied fluctueerden in de periode 2007-2012, waarna een significante afname volgde. Daarna schommelde de index tot 2021 een beetje. In 2022 zakte de index opnieuw significant, een daling die zich tot en met 2025 doorzet. De afname van landbouwvogels in Vlaanderen is al decennialang aan de gang en past in een veel bredere, Europese context. Soorten die deel uitmaken van de *Farmland bird Index* zijn o.a. de boerenzwaluw, de roodborsttapuit en de gele kwikstaart.

Figuur 147: Trend broedvogels van weiden en akkers (2007= referentie)

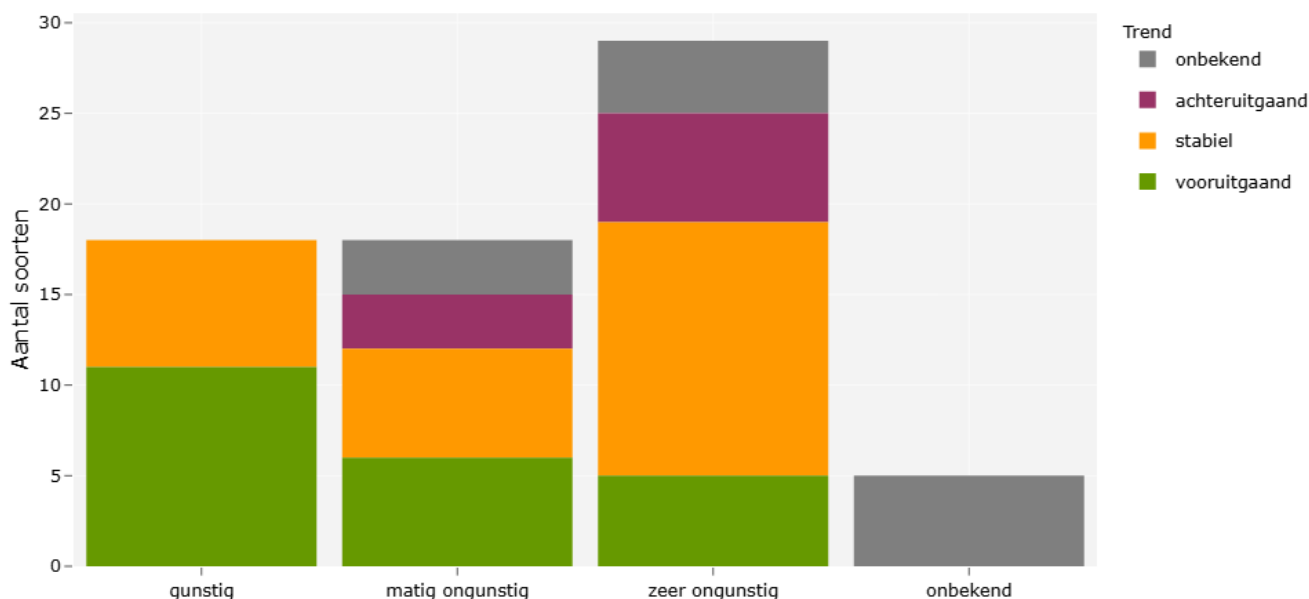

Bron: INBO - [Trend broedvogels van weiden en akkers](#) | Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

5.1.14.2 Aandeel beschermde soorten gerelateerd aan landbouw

In Vlaanderen komen 70 plant- en diersoorten van Europees belang voor. De toestand van 22 soorten is licht verbeterd ten opzichte van 2019. De toestand van negen soorten is nog verder achteruitgegaan. Het gaat dan over de bastaardkikker, de heikikker, de knoflookpad, de poelkikker, de gevlekte witsnuitlibel, de rivierdonderpad, de bunzing, de hamster en de meervleermuis.

Figuur 148: Staat van instandhouding (2018-2023) en trend over de laatste 12 jaar van de soorten van Europees belang in Vlaanderen

Bron: INBO – Natuurindicatoren - [Staat van instandhouding van de soorten van de Habitatrichtlijn](#) | Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

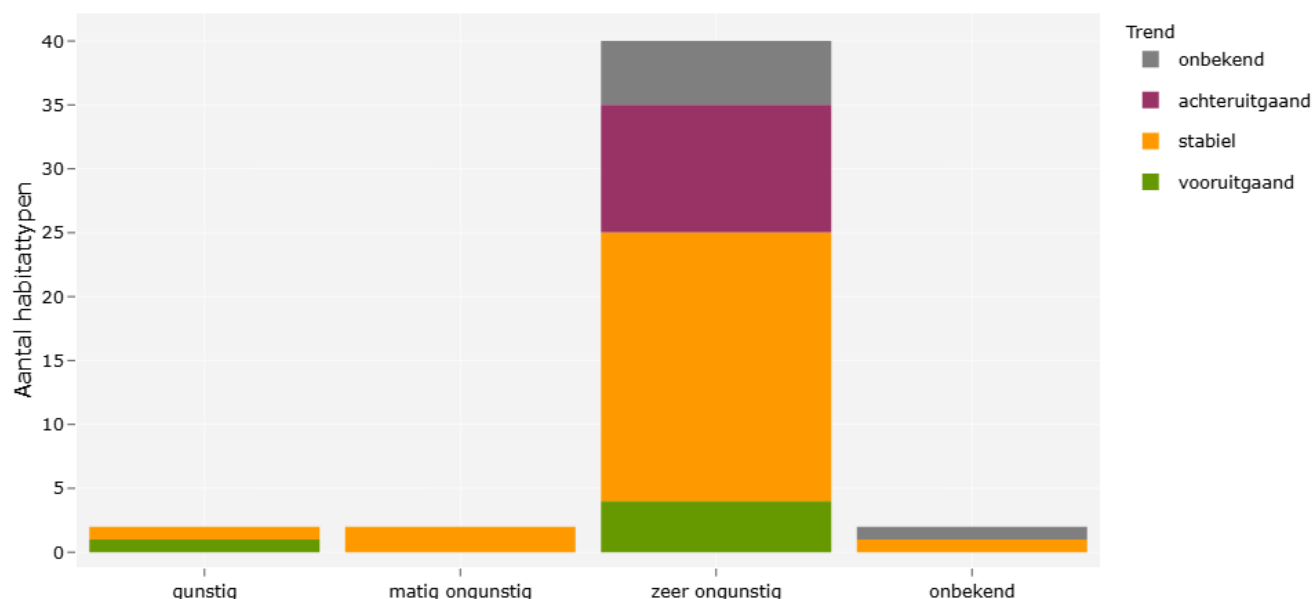
Beschermde soorten gerelateerd aan het landbouwareaal zijn:

- Bijlage-1-vogelsoorten (vogelrichtlijn) gerelateerd aan akkers: grauwe kiekendief, grauwe klauwier;
- Habitatrichtlijn-soorten: Europese hamster;
- Broedvogels met G-IHD: bruine en grauwe kiekendief, grauwe klauwier, veldleeuwerik;
- Overwinterende watervogels met G-IHD: wulp;
- Overige broedvogels beschermd via Vogelrichtlijn: boerenzwaluw, geelgors, gele kwikstaart, grasmus, kievit, kneu, patrijs, ringmus, roodborsttapuit, scholekster, torenvalk, veldleeuwerik, graspieper, wulp, grutto, grauwe gors en zomertortel.

5.1.14.3 Aandeel beschermde habitats gerelateerd aan landbouw

Het grootste deel van de 46 beschermde habitats van Europees belang in Vlaanderen verkeert in een (zeer) ongunstige staat van instandhouding (96%). Voor slechts 2 habitats is de toestand gunstig ('niet voor publiek opengestelde grotten' en 'duindoornstruwelen'). Vier zeer ongunstige habitats vertonen een positieve trend sinds 2013 door herstel- en beheermaatregelen. De toestand van 10 habitats gaat achteruit. Dit ligt vooral aan de impact van aanhoudende milieudrukken (N-depositie, versnippering, waterverontreiniging, invasieve exoten, verdroging) en klimaatwijziging.

Figuur 149: Staat van instandhouding (2019-2024) en trend (2013-2014) van de habitats van Europees belang in Vlaanderen

Bron: INBO – Natuurindicatoren [Staat van instandhouding van de soorten van de Habitatrichtlijn | Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek](#)

5.1.14.4 Aanvullende indicator: aandeel landbouwareaal onder beheercontracten

Het aandeel agromilieuklimaatmaatregelcontracten (AMKM) liep in de periode van het plattelandsontwikkelingsprogramma PDPO III (2018-2020) op van 2% in het begin van de planperiode (circa 17.000 ha) tot 6% op het einde van planperiode (circa 36.500 ha). In onderstaande tabel wordt de deelname aan AMKM en beheerovereenkomsten (BO) weergegeven voor de huidige GLB-periode 2023-2027. Het areaal biologische landbouw (outputindicator O.17) en het areaal boslandbouw (outputindicator O.16) zijn in stijgende lijn. Ook de outputindicator O.14 (voor de overige AMKM en BO's) zijn stijgend. Let wel, arealen en dieren worden hier opgeteld. De maatregel 'meerjarige ecoteelten' is het populairst.

Actie-code	AMKM	Areaal/ dieren (2023)	Gepland (2023)	# Ibers (2023)	Areaal/ dieren (2024)	Gepland (2024)	# Ibers (2024)	Areaal/ dieren (2025)	Gepland (2025)	# Ibers (2025)
3.1	TBG	395	20%	216	618	21%	349	802	20%	433
3.2.1.1	MEV	7.705	31%	1.306	10.015	40%	1.619	9.366	94%	1.512
3.2.1.2	MEG	649	19%	161	910	27%	205	886	26%	173
3.2.1.3	MEL	28	28%	9	51	51%	11	48	48%	9
3.2.2	MET	31	31%	20	54	51%	32	104	95%	50
3.2	ME	8.413	29%	1.423	11.031	39%	1.771	10.403	76%	1.670
3.4	HOB (0.17)	1.056	46%	232	1.218	45%	243	1.570	47%	284
3.5.1	BFB	58	12%	4	56	11%	5	62	12%	4
3.5.2	BFR	2	10%	11	3	15%	14	3	15%	20
3.5	BF	60	12%	15	59	11%	19	65	13%	24
3.6	GDIV	4.235	84%	127	6.440	128%	113	-	-	140
3.7	BLO (0.16)	120	80%	39	147	84%	45	167	81%	53
3.8	B&V	407	48%	446	1.195	80%	952	1.235	57%	1.063
3.9	KLE	59	128%	558	85	106%	806	15	13%	94
3.10	SB	1.172	67%	406	2.578	73%	843	4.669	89%	1.350
3.11	ABRED	620	155%	611	690	173%	655	-	-	1.597
Totaal	Totaal O.14 (excl. BLO en HOB)	10.504	31%	2.627	15.572	41%	3.760	-	-	-

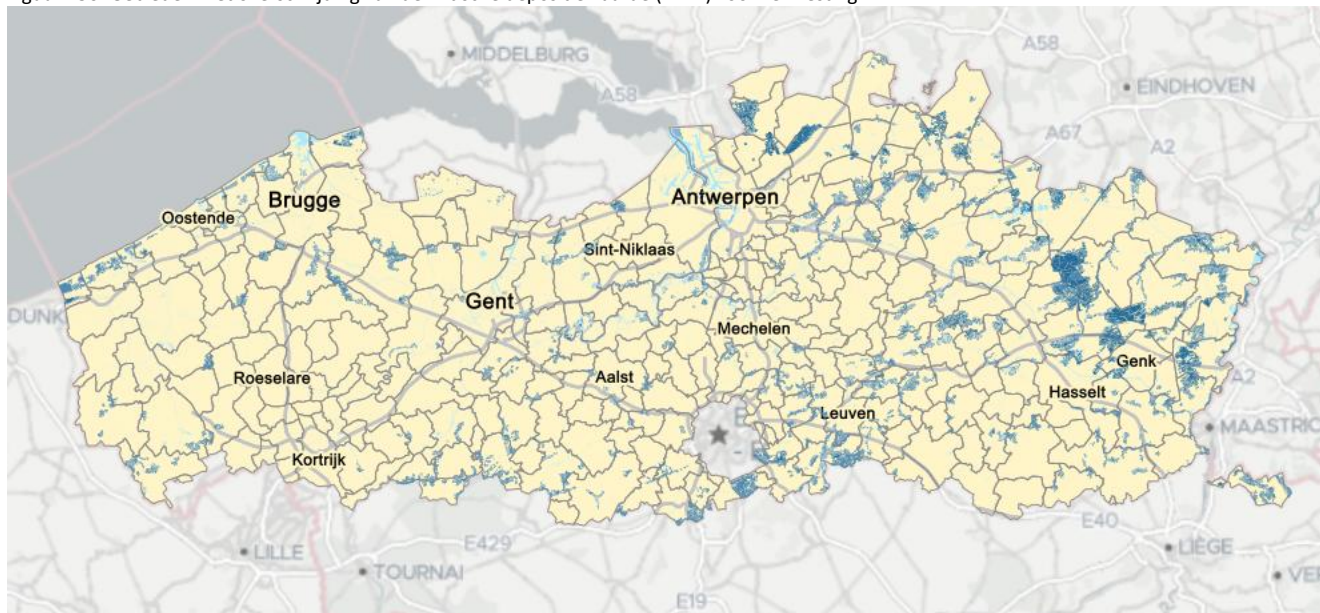
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij, op basis van APR (2023, 2024) en de deelnameverklaring (aangifte in de verzamelaanvraag – 2^e snapshot) voor 2025

In 2023 werd op 68% van de totale oppervlakte terrestrische ecosystemen in het Vlaams Gewest de kritische last voor vermessing overschreden. In 2005 was dat nog 97%. Voor heide en naaldbos is de situatie het slechtst: op de volledige oppervlakte van deze ecosysteemtypes waren er over de hele periode overschrijdingen van de kritische lasten. Bij de ecosysteemtypes graslanden (van 92% in 2005 naar 31% in 2023), loofbos (van 99% in 2005 naar 68% in 2021) en de kustduinen (van 52% in 2005 naar 37% in 2021) verbeterde de situatie wel.

In 2023 werd de kritische last voor verzuring overschreden op 42% van de totale oppervlakte terrestrische ecosystemen. In 2005 was dat nog 68%. Naaldbossen bleven het gevoeligst (95,7% in 2005 naar 90% in 2023). Bij heide (98% in 2005 naar 37% in 2023), grasland (58,5% in 2005 naar 37% in 2023), loofbos (53,9% in 2005 naar 15,6% in 2023) en de kustduinen (18,1% in 2005 naar 2% in 2023) zijn de oppervlakten in overschrijding sterker afgenomen (Statistiek Vlaanderen, 2026c).

pagina 180 van 315

Figuur 150: Gebieden met overschrijding van de kritische depositiewaarde (KDW) voor vermesting

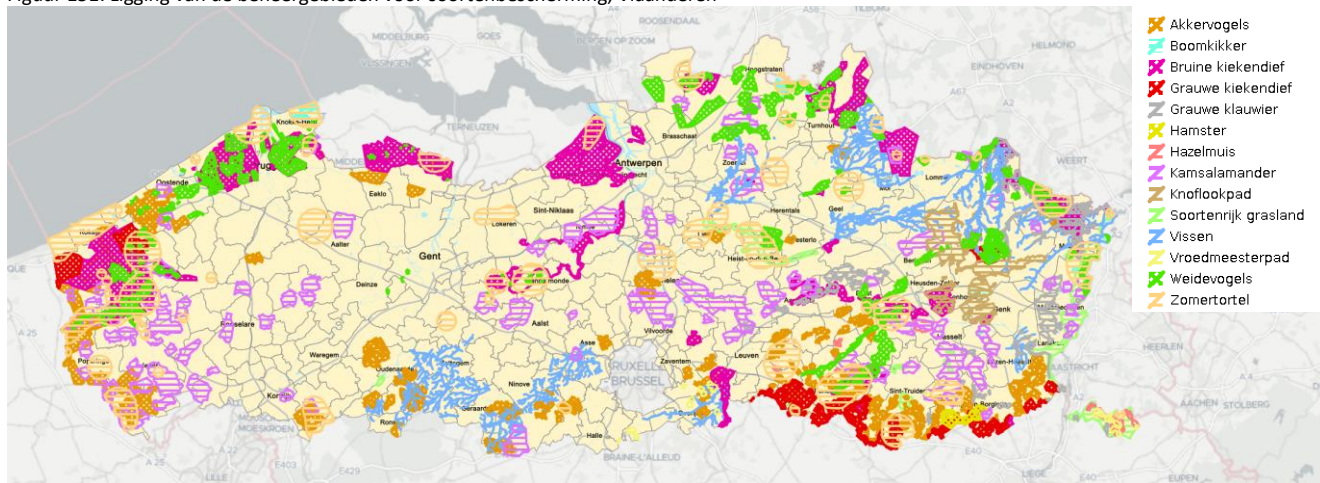

Bron: Geopunt Vlaanderen

5.1.14.6 Aanvullende indicator: ligging van de beheergebieden voor soortenbescherming

Figuur 151 geeft de ligging van de beheergebieden voor soortenbescherming weer. Dat zijn gebieden waarbinnen beheerovereenkomsten afgesloten kunnen worden. De idee is dat in deze gebieden de beheerovereenkomsten het meest bijdragen aan de bescherming van kwetsbare, landbouwwaafhankelijke soorten en biodiversiteit.

Figuur 151: Ligging van de beheergebieden voor soortenbescherming, Vlaanderen

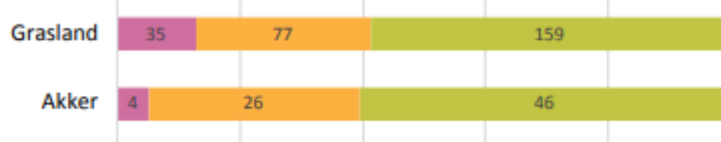
Bron: VLM

5.1.14.7 Aanvullende indicator m.b.t. bestuivers: rodelijstsoorten

Grasland beslaat 30% van Vlaanderen (6% halfnatuurlijke graslanden en 24% cultuurgraslanden) en bevat 24% van de bestuiversoorten. Ongeveer 59% van de bestuivers in graslanden is niet bedreigd, 28% is bedreigd en 13% is uitgestorven. Akkers maken 23% uit van Vlaanderen en herbergen 7% van de bestuiversoorten. 61%

van de soorten is niet-bedreigd, 34% is bedreigd en 5% is uitgestorven. Vooral het verlies en de versnippering van leefgebieden met o.a. het ontbreken van waardplanten in graslanden (kruidachtigen) en akkers (struiken, bomen en de onderliggende kruidlaag) speelt een rol. Andere factoren zijn klimaatverandering en vervuiling.

Figuur 152: Verdeling van de Rode Lijststatus van bestuivers in graslanden en akkers (paars = uitgestorven, oranje = bedreigd, groen = niet-bedreigd)

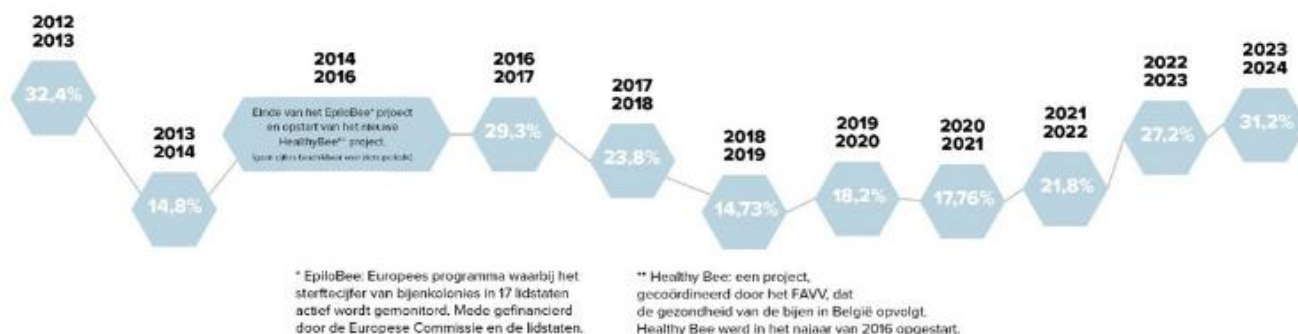
Bron Tuerlings et al. (2025)

5.1.14.8 Aanvullende indicator m.b.t bestuivers: bijensterfte bij imkers

België telt 11.300 imkers in 2024, waarvan 6.493 in Vlaanderen. Het aantal imkers stijgt al 10 jaar. In 2013 waren er slechts 3.531 Belgische imkers. Er was een piek in het aantal imkers tijdens de covidcrisis.

De bijensterfte tijdens de winter 2023-2024 bedroeg ongeveer een derde. Het jaar daarvoor lag het sterftcijfer op 27,2%. De voornaamste doodsoorzaak blijft de Varroamijt, gevolgd door de Aziatische hoornaar, maar ook de weersomstandigheden in de lente 2024 en zomer waren ongunstig voor bijen.

Figuur 153: Bijensterfte in België, 2012-2024

Bron: FAVV (2025)

5.1.15 Dierenwelzijn en diergezondheid (C.48)

De indicatoren m.b.t. dierenwelzijn en diergezondheid zijn hier beperkt tot diergezondheidsaspecten (antibioticagebruik, mastitis) en goede omgeving (kreupelheid melkkoeien). Dierwaardige veehouderij behelst, naast een goede gezondheid, echter ook goede voeding (voldoende en kwalitatief water en voer), een goede omgeving (comfortabele en veilige omgeving met een goed klimaat), mogelijkheden om natuurlijk gedrag te vertonen en een positieve emotionele toestand (geen angst, stress, pijn). Er zijn daarover echter weinig cijfers beschikbaar.

5.1.15.1 Verkoop of gebruik van antibiotica (C.48)

De verkopen van dierenantibiotica worden verzameld op het niveau van de mengvoederfabrikanten (antibacteriële premixen) en op het niveau van de houders van een vergunning om antibacteriële diergeneesmiddelen op de markt te brengen. Ten opzichte van 2018 is de verkoop van antibacteriële premixen in de landbouw gedaald van 18,6 ton actieve stof tot 4,8 ton actieve stof. Het gebruik van antibacteriële geneesmiddelen zakte in dezelfde periode van 184,6 ton actieve stof tot 97,7 ton actieve stof. Ten opzichte

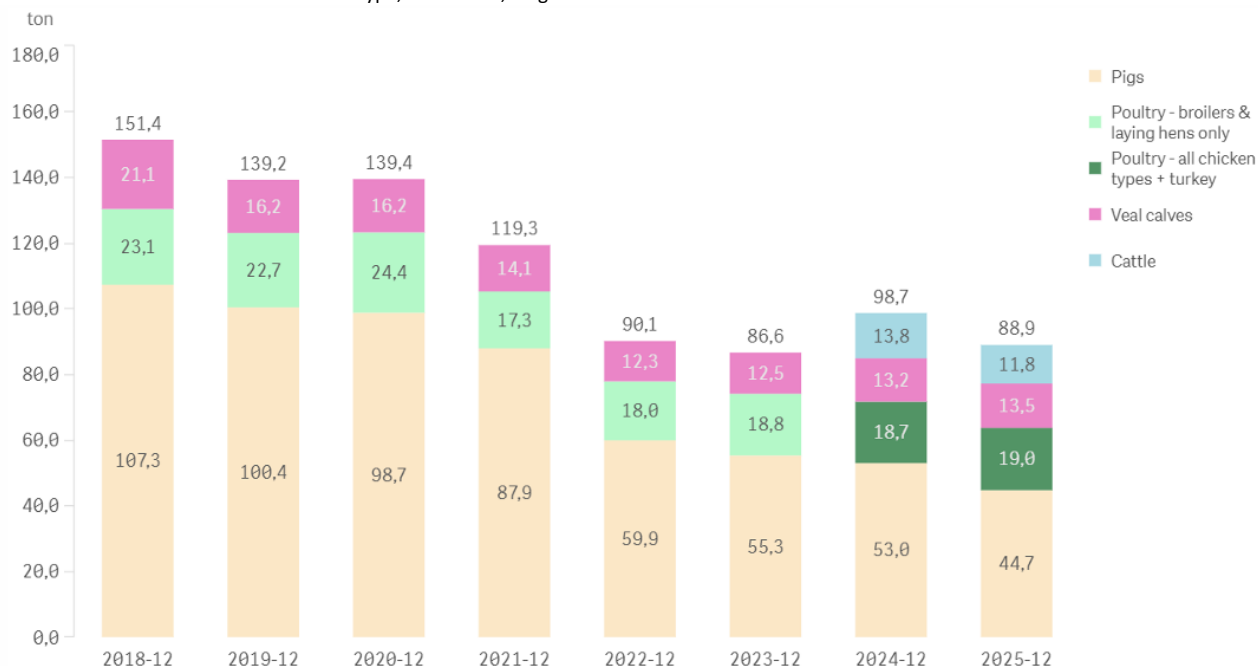
Figuur 154: Absolute totale verkopen van antibiotica (in ton actieve stof), België, 2018-2025

Tonnes active substance

////////////////////////////////////

Figuur 155: Gebruik van antibiotica naar diertype, 2018-2025, België

Bron: Federaal Agentschap voor Geneesmiddelen en gezondheidsproducten (FAGG) & AMCRA (2025)

De meeste antibiotica worden gebruikt in de varkenssector (50%). 21% wordt gebruikt in de pluimvee sector, 15% bij de mestkalveren en circa 13% bij de runderen. Dat de aandelen in de mestkalver- en rundersector even hoog liggen is opvallend aangezien de mestkalversector veel kleiner is. De mestkalversector ontvangt jonge dieren (die ziektegevoeliger zijn) van verschillende bedrijven (brede mix ziekteverwekkers). In de varkenssector zijn vooral de vleesvarkens (54% van het totaal) en de gespeende biggen (42% van het totaal) de belangrijkste categorieën qua gebruikte hoeveelheden. In de pluimvee sector zijn het vooral de vleeskuikens (86%) die de belangrijkste categorie wat betreft gebruik zijn. In de rundvee sector is het gebruik grotendeels toe te schrijven aan volwassen dieren, wat te verwachten is vanwege hun grote (dier)aantallen en grotere lichaamsmassa vergeleken met de kalveren. De verdeling tussen melk- en vleesvee is 50-50.

5.1.15.2 Aanvullende indicator: aanhoudende diergezondheidsproblemen (kreupelheid en mastitis bij melkkoeien)

Wessels *et al.* (2025) voerden een systematische review en meta-analyse uit om de omvang van het probleem van kreupelheid bij melkkoeien en de relevante risicofactoren in beeld te brengen. Uit 53 geselecteerde studies bleek **gemiddeld 28% van de koeien kreupel te lopen**. De studie toonde ook aan dat de spreiding tussen studies en bedrijven opvallend groot was. Kreupelheid houdt in dat koeien zichtbaar moeite hebben met lopen. Er zijn allerlei aandoeningen die tot kreupelheid kunnen leiden zoals infectieuze klauwaandoeningen, maar ook fysieke beschadigingen van de klauwen door bijvoorbeeld ongeschikte vloeren. Belangrijke risicofactoren zijn gebrek aan toegang tot weidegang, betonnen vloeren, ligplaatsen zonder diep strooisel, slechte lichaamsconditie en een hogere pariteit (aantal keer dat een koe gekalfd heeft) (Wessels *et al.*, 2025).

Volgens het Rundveeloket zou **26% van de Vlaamse melkkoeien** gemiddeld minstens eenmaal per jaar een episode van klinische uierontsteking doormaken. De mogelijke oorzaken zijn: kiemen, trauma of etsende stoffen. Mastitis impliceert veel extra werk, stress, tijd en kosten voor de melkveehouder, een vermindering van het dierenwelzijn (pijnlijke uier, eventueel koorts of shock tot gevolg) en een stijging van het antibioticagebruik. De maatschappelijke druk om antibiotica te verminderen dwingt de melkveebedrijven tot andere oplossingen zoals selectief droogzetten en selectief behandelen (Rundveeloket, 2026).

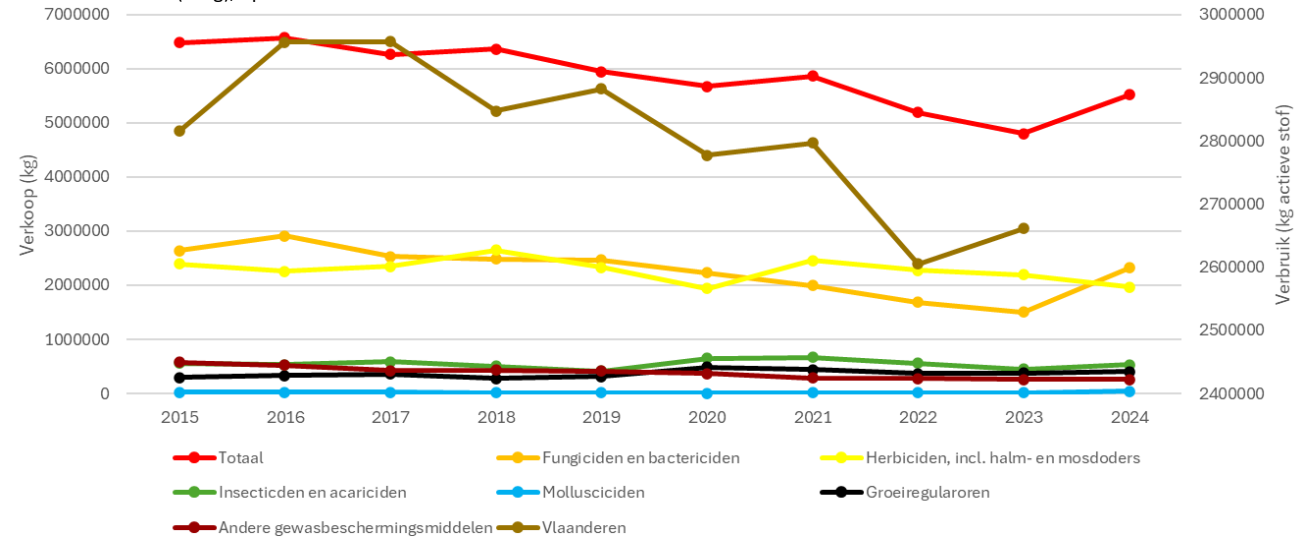
5.1.16 Risico, gebruik en impact van gewasbeschermingsmiddelen (C.49)

5.1.16.1 Verkoop van gewasbeschermingsmiddelen

De verkoop aan gewasbeschermingsmiddelen in België bedroeg in 2024 zo’n 5,52 miljoen kg actieve stof. Ten opzichte van 2015 is de verkoop met 15% afgenomen. De fungiciden maken 42% uit van de totale verkopen, de herbiciden 36%, de insecticiden 10%, de groeiregulators 7%, de slakkenverdelgingsmiddelen 1% en de andere gewasbeschermingsmiddelen 5%. Ten opzichte van 2015 is relatief gezien het aandeel andere gewasbeschermingsmiddelen het sterkste gedaald (-55%), gevolgd door de herbiciden (-18%) en de fungiciden (-12%). De verkoop van slakkenverdelingsmiddelen en groeiregulators is in de periode 2015-2024 echter toegenomen met respectievelijk 34% en 29%. Er dient hierbij wel opgemerkt te worden dat de actieve stof niets zegt over de milieuschadelijkheid van het middel. De vervanging door een milieuvriendelijker middel kan meer actieve stof vereisen.

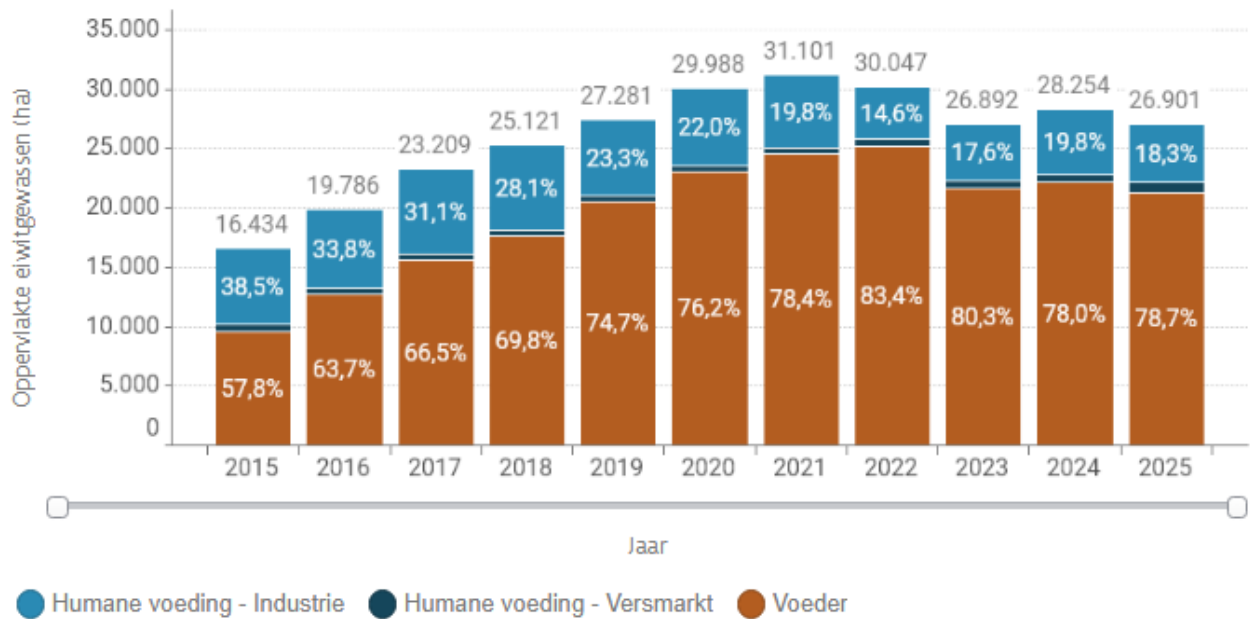
De grafiek geeft ook het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in Vlaanderen weer, berekend op basis van het FADN. Het geschatte gebruik in 2023 komt op 2,7 miljoen kg actieve stof. Dat is 2% meer dan in 2022. De verdeling over de soorten middelen is gelijkaardig aan de verkopen: 41% fungiciden, 32% herbiciden, 8% insecticiden en 20% andere middelen. Het verschil tussen verkopen en gebruiken heeft te maken met het aanhouden van een voorraad.

Figuur 156: Verkoop van gewasbeschermingsmiddelen – totaal en naar soort (in kg), België, 2015-2024 en gebruik gewasbeschermingsmiddelen in Vlaanderen – totaal (in kg), op basis van FADN

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Eurostat - https://doi.org/10.2908/AEI_FM_SALPEST09 & Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Figuur 158: Evolutie van het areaal eiwitgewassen in Vlaanderen, 2015-2025

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

5.2 BELEIDSCONTEXT

5.2.1 Klimaat

5.2.1.1 Regelgeving

Wetgeving	Bindende bepaling	Vlaamse invulling
<u>EU-Klimaatwet (VO /2021/1119)</u>	Klimaatneutraal Europa tegen 2050 o.a., door een netto-nuluitstoot van broeikasgassen of een reductie van 100% t.o.v. 1990 (met als tussenliggend doel -90% tegen 2040)	Vlaams Energie- en klimaatplan (VEKP)
<u>EU-Klimaatwet (VO /2021/1119)</u>	De ETS-doelstelling is enkel van toepassing op de gehele Europese ETS-uitstoot en is niet verder verdeeld op niveau van de lidstaten.	(geen enkele landbouwinstallatie valt onder het ETS-systeem)
<u>EU-Klimaatwet (VO /2021/1119)</u>	Lidstaten moeten nationale strategieën en plannen voor aanpassing aan klimaatverandering vaststellen en uitvoeren.	Vlaamse klimaatstrategie 2050 (update in 2026): - reductie van de broeikasgasemissies van de niet-ETS-sectoren met 85% tegen 2050 (t.o.v. 2005), met ambitie om te evolueren naar volledige klimaatneutraliteit. - Reductie van de energetische emissies in de landbouwsector met 75% t.o.v. de 2030 WAM-projecties. - Reductie van de niet-energetische emissies met 40% t.o.v. 2005. Vlaams Energie- en Klimaatplan Vlaams klimaatadaptatieplan 2030 – klimaatslimme landbouw:

		- Bodemkwaliteit (ook focus op organische C met als bijkomend voordeel betere infiltratie en waterberging en dus minder wateroverlast en erosie // niet te zware machines gebruiken // adequaat gebruik van bemesting // slimme aanleg KLE // innovatie in mechanisatie) - Kiezen voor weerbare planten en teeltsystemen, klimaatrobuuste en resistente gewassen (o.a. mengteelten, agroforestry, onderzoek naar natte teelten, nieuwe verdien- of bedrijfsmodellen) De Vlaamse kadertekst 'klimaatadaptatie landbouw' moet leiden tot een <i>roadmap</i> 'klimaatadaptatie landbouw'
<u>EU-Verordening inzake de governance van de energie-unie en klimaatactie</u>	Deze verordening verplicht lidstaten tweejaarlijks te rapporteren over de voortgang en verplicht lidstaten om klimaatadaptatiedoelen mee te nemen in de nationale energie- en klimaatplannen, die vijfjaarlijks opgesteld moeten worden.	
<u>EU-LULUCF-verordening (VO/2018/841)</u>	<i>No-Debitrule</i>: koolstofvoorraden mogen niet afnemen (m.a.w. emissies moeten gecompenseerd worden door equivalente hoeveelheid opslag) tegen 2025 Bijkomende netto-opslag van 320 kton CO₂-eq tegen 2030 t.o.v. het gemiddelde in 2016-2018 voor België	Doelstelling voor België nog niet verdeeld over de gewesten. LULUCF-actieplan (nog niet goedgekeurd - ontwerpversie)
<u>Effort Sharing Regulation (VO/2023/857) (VO/2018/842)</u>	Bindende jaarlijkse lineaire broeikasgasemissiereducties van 2021 tot en met 2030 (om te voldoen aan Klimaatakkoord van Parijs) – Reductie met 47% voor BE in 2030 t.o.v. 2005	Vlaams energie- en klimaatplan: terugdringen met 40% van de broeikasgasemissies in de niet-ETS-sectoren tegen 2030 (t.o.v. 2005). De landbouwsector zal hieraan invulling geven door zijn emissies in 2030 te reduceren met -22% t.o.v. 2005, of een max. uitstoot van 5,6 Mton CO ₂ -eq.
<u>Gebruik energie uit hernieuwbare bronnen (2023/2413)</u>	Het aandeel hernieuwbare energie in de gehele EU bedraagt tegen 2030 minimaal 42,5% van het totale bruto-eindverbruik van energie (bindende doelstelling), met als streven 45% (niet-bindende doelstelling) (o.a. windenergie, zonne-energie, energie uit biomassa en biogas)	Vlaams energie- en klimaatplan: hernieuwbare energieproductie van 34.259 GWh tegen 2030
<u>Richtlijn 2023/179 betreffende energie-efficiëntie</u>	Het energieverbruik ligt in 2030 ten minste 11,7% lager dan de prognoses van het referentiescenario van 2020. Deze 11,7% vermindering correspondeert met een finaal energieverbruik, dus het totale eindgebruik van energie van de EU van maximaal 763 Mtoe (megaton olie equivalent).	Vlaams energie- en klimaatplan: energiebesparing van 89.546 GWh tegen 2030
<u>Richtlijn 2024/3012 betreffende carbon farming and carbon removal (CRCF-richtlijn)</u>	Vrijwillig certificatenetwerk voor permanente C-verwijdering, <i>carbon farming</i> en C-opslag in producten. Kwaliteitscriteria en het monitoring- en rapporteringsproces werden vastgelegd.	In Vlaanderen is een expertengroep aan het werk om de implementatie voor te bereiden.

5.2.1.2 Niet-bindende visies, strategieën

Het *European integrated framework for climate resilience* wordt voorzien tegen eind 2026. Dit '*framework*' dat inzet op **klimaatadaptatie** zal zowel niet-wetgevende als wetgevende maatregelen omvatten, gaande van wettelijk bindende regels tot economische instrumenten en informatiehulpmiddelen. De goedkeuring door de

- Het Vlaamse Strategische Plan voor het GLB na 2027 ondersteunt de Vlaamse land- en tuinbouwsector en het plattelandsbeleid om mee een proportionele bijdrage te leveren om de Vlaamse milieu- en klimaatdoelstellingen te behalen.
- Door de toenemende gevolgen van de klimaatverandering moet Vlaanderen zich wapenen en investeren in klimaatadaptatie. Hiermee zijn we voorbereid op extreme weersomstandigheden en kunnen we overstromingen en droogteperiodes beter opvangen.
- Aanpakken van de negatieve gevolgen van periodes van droogte, verminderen van overstromingen door water terug ruimte te geven waar het kan en te begeleiden waar het moet, klimaatadaptatie en het verder verbeteren van onze waterkwaliteit: dat is de inzet van onze Blue Deal 2.0, die we goedkeuren aan het begin van deze regeerperiode.
- Natuurlijke sponzen, instrument in functie van klimaatadaptatie: we creëren wetlands en natte natuur, we herstellen en beschermen veengebieden en permanente graslanden, en laten de rivier waar mogelijk terug haar natuurlijke loop gaan, altijd in overleg met de eigenaars en gebruikers en met de nodige flankerende maatregelen zoals onder meer de inzet van het nieuwe omgevingsbesluit wanneer landbouwactiviteiten onmogelijk worden. We hebben daarbij oog voor de impact op landbouw en andere functies. Hydrologisch herstel van onze landschappen, waterinfiltratie en het vasthouden van water zijn de oplossing tegen overstromingen en droogte. In een aantal situaties zal evenwel afwatering, modernisering van stuwen en waar nuttig én nodig dijkversterking nodig zijn.
- Natuurgebaseerde oplossingen spelen een centrale rol bij klimaatadaptatie. Met de Blue Deal 2.0 maken we ruimte voor water door valleierherstel, aanleg van wetlands en natte natuur. Vlaanderen blijft investeren in ontharding en groenblauwe dooradering, zowel in onze dorpskernen en steden als in het buitengebied. Bijzondere aandacht daarbij gaat uit naar de ecologische samenhang en wilde bestuivers.

C. Hernieuwbare energie

Het regeerakkoord bevestigt dat Vlaanderen zich blijft engageren om het aandeel hernieuwbare energie te verhogen zoals bepaald in het VEKP. Ook in het luik rond ruimtelijk beleid in het regeerakkoord komt hernieuwbare energie aan bod (o.a. ruimte voor windturbines, zonnepanelen (voorrang aan daken), energieopslag). Verder wil de regering inzetten op energiedelen.

5.2.1.4 Coherentie met ander beleid

Klimaatadaptatie is indirect ook verbonden met andere richtlijnen. In de **Kaderrichtlijn Water** is klimaatverandering niet expliciet opgenomen, maar door de cyclische benadering via de stroomgebiedbeheerplannen wordt toch ingezet op klimaatverandering. Via een richtsnoer vraagt de Europese Commissie aan de lidstaten om aan te tonen dat ze prognoses van klimaatveranderingen mee opnemen in de beoordeling van knelpunten en effecten, dat hun monitoring afgestemd is op het detecteren van gevolgen van klimaatverandering en dat de gekozen maatregelen veerkrachtig en robuust zijn voor toekomstige klimaatomstandigheden. De Europese **Nitraatrichtlijn** (91/676/EEG) heeft als doel de waterkwaliteit in de EU te beschermen door nitraatverontreiniging uit agrarische bronnen te verminderen en te voorkomen. Lidstaten moeten actieprogramma's (o.a. mestwetgeving) opstellen, nitraatgevoelige gebieden aanwijzen en het stikstofgebruik reguleren, met een algemeen maximum van 170 kg stikstof per hectare uit dierlijke mest.

Ook de **Overstromingsrichtlijn** ([Richtlijn 2007/60/EG, ROR-Richtlijn](#)) biedt een kader voor klimaatadaptatie: klimaatverandering is expliciet opgenomen en lidstaten moeten rekening houden met de waarschijnlijke effecten op overstromingsrisico's bij de uitvoering van de richtlijn.

Voor de **Habitatrichtlijn** is eveneens een richtsnoer opgesteld om het beheer van Natura 2000-gebieden aan te passen aan de effecten van klimaatverandering. De richtlijn geeft daarnaast inzicht hoe het Natura 2000-beheer zelf kan bijdragen aan klimaatmitigatie en -adaptie. Het richtsnoer biedt een besluitvormingskader en mogelijke maatregelen die gebruikt kunnen worden, bijvoorbeeld ter vermindering van druk door het ontwikkelen van bufferzones, het managen van extreme events zoals brand of storm en het verhogen van connectiviteit door ecologische verbindingen te voorzien.

Artikel 11 van de **EU-Natuurherstelverordening (VO/2024/1991)** met betrekking tot het herstel van landbouwecosystemen bevat een doelstelling rond het herstellen van ontwaterde veengebieden: tegen eind 2030: 30% van targetareaal, waarvan 1/4 vernatting; tegen eind 2040: 40% van targetareaal, waarvan 1/3 vernatting (= 13,3 % van target); tegen eind 2050: 50% van targetareaal, waarvan 1/3 vernatting (= 16,7% van target).

In de **milieueffectrapportage** (wetgeving in de MER-richtlijn ([2014/52/EU](#)) zijn klimaatverandering en -adaptatie opgenomen. Men moet de effecten op het klimaat (bv. impact op broeikasgasemissies) en de kwetsbaarheid van een project voor klimaatverandering in beeld brengen.

Het **Vlaams ruimtelijk beleid** wil tegen 2050 de verharde oppervlakte in zachte bestemmingen (i.e. natuur, bos, landbouw) terugdringen met 20% ten opzichte van 2015, maar ook het behoud van open ruimte op zich is belangrijk in het licht van de klimaatverandering. Bodemafdekking betekent immers een verlies aan opslagpotentieel voor koolstof en een verlies aan ruimte om maatregelen voor klimaatadaptie uit te voeren. Daarnaast is voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie ruimte nodig, er zijn afwegingskaders voor windmolens en er is vergunningsplicht. Het beleidsplan ruimte Vlaanderen (BRV) vormt de ruimtelijke context waarin de energietransitie moet plaatsvinden.

5.2.2 Water

5.2.2.1 Regelgeving

Wetgeving	Bindende bepaling	Vlaamse vertaling
<u>EU Kaderrichtlijn Water (2000/60/EEG) + Herziening EU Kaderrichtlijn Water, EU Grondwaterrichtlijn en EU RL Prioritaire stoffen</u>	De watervoorraden veiligstellen in de EU De gevolgen van overstromingen en perioden van droogte afzwakken. Een goede toestand van het watersysteem tegen 2015, verlengd tot 2027 (zowel grond- als oppervlaktewater, zowel chemisch, fysisch als biologisch/ecologisch) Het terugdringen van landerosie en aanvoer van sedimenten naar oppervlaktewateren	Decreet integraal waterbeleid (18/7/2013) Stroomgebiedbeheerplannen (6-jarlijks ter uitvoering van de KRW/DIW) – prioritering in speerpuntgebieden (doelen bereiken tegen 2027) en aandachtsgebieden (doelen bereiken tegen 2033), met maatregelenprogramma ter uitvoering Blue Deal-nota (VR 14/07/2025): een ambitieuze en samenhangende visie die Vlaanderen beter moet wapenen tegen de gevolgen van klimaatverandering. Droogte, overstromingen en een goede waterkwaliteit

////////////////////////////////////

<u>EU – Grondwaterrichtlijn (2006/118) + Herziening EU Kaderrichtlijn Water, EU Grondwaterrichtlijn en EU RL Prioritaire stoffen</u>	Grondwaterlichamen moeten tegen 2027 een goede toestand bereiken (chemisch als kwantitatief). Richtlijn bevat specifieke criteria voor beoordeling van de chemische toestanden maatregelen om verontreiniging te voorkomen en te beperken (o.a. opstellen van maatregelenprogramma's, opleggen van drempelwaarden voor nitraat en werkzame stoffen uit gewasbeschermingsmiddelen)	Grondwaterdecreet + uitvoeringsbesluiten – afbakening van waterwingebieden en beschermingszones
<u>EU-drinkwaterrichtlijn (2020/2184)</u>	De drinkwaterrichtlijn bevat minimumkwaliteitsnormen voor drinkwater. De Drinkwaterrichtlijn pakt opkomende verontreinigende stoffen, zoals microplastics, PFAS, hormoon-ontregelaars en nieuwe soorten chemicaliën aan ('watchlist') en legt ook enkele monitoringsverplichtingen op (o.a. voor polluenten zoals nitraten, pesticiden en geneesmiddelen)	
<u>EU- Overstromingsrichtlijn (2007/60/EG)</u>	De Europese Overstromingsrichtlijn (2007/60/EG) verplicht EU-lidstaten om risico's op overstromingen (zee, rivieren, hevige regen) in kaart te brengen en te beheren. Lidstaten moeten overstromingsgevaarkaarten en risicobeheerplannen opstellen om de schade aan gezondheid, milieu, erfgoed en economie te beperken.	Decreet integraal waterbeleid (15/06/2018): Besluit milieukwaliteitsdoelen voor oppervlaktewater BVR 8/1/2016 Vlaamse en lokale Strategische waterzekerheidsdoelen (waterveiligheid overstromingen) en waterbeschikbaarheid (droogte)
<u>EU Nitraatrichtlijn (EU/91/676)</u>	Grond- en oppervlaktewater beschermen tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (verminderen van N- en P-belasting van grond- en oppervlaktewater door het aanwijzen van nitraatgevoelige gebieden, het ontwikkelen van actieplannen om de nitraatverontreiniging te verminderen of te voorkomen), vertaald in <50 mg nitraat/liter in grond- en oppervlaktewater Legt maximale hoeveelheid N op die landbouwers op hun grond mogen verspreiden en evt. afwijkingsmogelijkheid (derogatie)	Mestdecreet en mestactieplannen – doel: Vlaanderen is gebiedstype 0 of 1 tegen 2027 (geen of kleine doelafstand t.a.v. EU doel) via o.a. beschermingsstroken, goede praktijken, etc.
<u>RIE-richtlijn (EU 2010/75)</u>	Veehouderijen dragen bij aan de uitstoot van verontreinigende stoffen in de lucht en het water. Intensieve pluimvee- en varkenshouderijen vallen daarom onder de RIE-richtlijn. Dat betekent dat deze sectoren rekening moeten houden met best beschikbare technieken, bijvoorbeeld op het gebied van de opslag, verwerken en uitrijden van mest. Ook kan een omgevingsvergunning nodig zijn.	
<u>EU- Richtlijn zuiveringsslib (86/278/EEG)</u>	De richtlijn bevat eisen die gesteld worden aan het gebruik van zuiveringsslib als meststof en/of bodeverbeteraar (o.a. grenswaarden voor zware metalen)	Besluit van de Vlaamse Regering van 17 februari 2012 tot vaststelling van het Vlaams reglement betreffende het duurzaam beheer van materiaalkringlopen en afvalstoffen (VLAREMA)
<u>EU- Verordening dierlijke bijproducten (1069/2009)</u>	De verordening schrijft voor hoe dierlijke bijproducten moeten worden verzameld, opgeslagen, gehanteerd en verhandeld. Mest valt onder categorie 2 dierlijk bijproduct. Verder bepaalt	

	de verordening ook dat mest gebruikt mag worden voor de productie van biogas.	
<u>EU - meststoffenverordening</u>	De verordening bevat voorschriften inzake het op de markt brengen van bemestingsproducten.	
<u>EU VO 1107/2009 - voor het op de markt brengen van gbm (vervangt richtlijn 91/414/EEG)</u>	Regels voor de toelating en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen	KB 28/02/1994 (op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen)
<u>EU Richtlijn duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (2009/128)</u>	Risico's en effecten van gewasbeschermingsmiddelen op de menselijke gezondheid en het milieu beperken en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen verminderen (o.a. lidstaten worden verplicht om actieplannen op te stellen, toestellen te keuren, spuiten vanuit de lucht te bannen en maatregelen te nemen om water te beschermen tegen gevolgen van pesticiden en om geïntegreerde gewasbescherming te bevorderen)	KB 13/03/2011 – keuring spuittoestellen KB 19/03/2013 – duurzaam gebruik gewasbescherming (o.a. fytollicentie) MB 1/4/2021 – driftreducerende middelen KB 4/9/2012 – Kader voor de reductieplannen (Actieplan reductie (NAPAN)) 2013-2017; 2018-2022, 2023-2027) BVR 15/03/2013 – regelt het gebruik van pesticiden in drinkwaterwingebieden Natuurdecreet 21/10/1997 – regelt gebruik van pesticiden in natuurgebieden BVR 5/12/2014 – toepassing van IPM BVR 12/12/2008 – gebruik van producten in biologische landbouw Decreet van 8/2/2013 – duurzaam gebruik van pesticiden in het Vlaams Gewest (met o.a. de opmaak van Vlaams Actieplan duurzaam gebruik van pesticiden)
<u>EU VO 485/2013 – verbod op het gebruik van neonicotinoïden</u>	Verbod op het gebruik en de verkoop van zaden die zijn behandeld met gewasbeschermingsmiddelen die de werkzame stoffen clothianidin, thiamethoxam en imidacloprid bevatten	
<u>EU-Richtlijn Prioritaire stoffen / milieukwaliteitsnormen (2013/39) + Herziening EU Kaderrichtlijn Water, EU Grondwaterrichtlijn en EU RL Prioritaire stoffen</u>	De richtlijn prioritaire stoffen, dochterrichtlijn van de KRW, bevat een lijst met stoffen die een risico vormen voor de waterkwaliteit. Op deze lijst staan ook stoffen die in meststoffen kunnen voorkomen.	Besluit voor omzetting van de herziene richtlijn prioritaire stoffen BVR 16/10/2015 Besluit milieukwaliteitsdoelen voor oppervlaktewater BVR 8/1/2016 Besluit milieukwaliteitscriteria grondwater BVR 20/5/2016
<u>EU-Verordening 2020/741 inzake de minimumeisen voor hergebruik van water</u>	Deze uitvoeringsverordening legt o.a. de minimumeisen op voor het hergebruik van water voor irrigatie en beregening in de land- en tuinbouw	Besluit van de Vlaamse Regering van 14 juli 2023 houdende reglementering inzake de kwaliteit en de productie, de levering en het gebruik van teruggewonnen water

5.2.2.2 Niet-bindende visies en strategieën

De **EU Strategy on Water Resilience** werd aangenomen in 2025. De drie voornaamste doelstellingen zijn: (1) herstel en bescherming van de watercyclus, (2) het ontwikkelen van een waterslimme economie en (3) schoon en betaalbaar water voor iedereen. Men wil gaan naar meer internationale samenwerking om de doelen te bereiken. Naast het effectiever toepassen van bestaand EU-wetgeving (o.a. KRW en overstromingsrichtlijn), zijn volgende doelen opgenomen: aanpak watervervuiling (incl. PFAS), meer ruimte voor natuurgebaseerde oplossingen (bv. waterretentie in landschappen), 10% vermindering van watergebruik in de EU tegen 2030, moderniseren van de waterinfrastructuur (bv. lekdetectie, slimme meters, hergebruik) etc.

In de **Biodiversiteitsstrategie** is het herstel van zoetwaterecosystemen opgenomen, met o.a. het herstel van 25.000 km aan vrijstromende rivieren tegen 2030, het herbekijken van vergunningen voor wateroptrekking en het in goede toestand brengen van alle grondwater en oppervlaktewater tegen 2027. Een andere doelstelling

De Vlaamse regering lanceerde op 14 juli 2025 een nieuwe **Blue Deal 2.0** voor de periode 2025-2029, een ambitieuze en samenhangende visie die Vlaanderen beter moet wapenen tegen de gevolgen van klimaatverandering. Een geïntegreerde aanpak en samenwerking op alle niveaus staat hierin centraal. Een van de initiatieven is de opmaak van een strategisch plan waterbevoorrading. Een ander initiatief zijn lokale blue deals. De gebiedscoalities brengen lokale besturen, landbouw, bedrijven, natuurorganisaties en burgers rond de tafel. Samen bepalen ze duidelijke doelen en zetten ze concrete maatregelen, acties en projecten in gang. Het doelenkader vertrekt vanuit water (waterveiligheid, -kwaliteit, -infiltratie en -buffering), maar kijkt ook breder naar watergebonden (bv. bodemkwaliteit, natuurherstel) en niet-watergebonden koppeldoelen (bv. recreatie of landschapontwikkeling). In een aantal strategische programma's heeft de Vlaamse Regering zich geëngageerd om werk te maken van een structurele aanpak voor droogte en overstromingen, dat ook de landbouw ten goede komt. Dat is het geval in de gebieden van het SIGMA-plan, de Dendervallei, de IJzer (Weerbare Westhoek), Maas, Leie, Kleine Nete, Demer, Voer & Berwijn, en de Kust. Dankzij bijkomende Blue Deal-middelen (Blue deal 2.0) kan, boven op de al voorziene werking, extra worden geïnvesteerd in deze strategische gebieden.

In het **Vlaamse regeerakkoord** is bepaald dat Vlaanderen:

- Verder bevestigt het regeerakkoord dat de Vlaamse Regering de bepalingen uit het landbouwakkoord zal naleven. Met betrekking tot het **mestbeleid** is opgenomen om aan de Europese Commissie doelfasering te vragen voor de kaderrichtlijn water en de nitraatrichtlijn, geen bijkomende (verplichte) nulbemesting in te voeren, de derogatie op grasland en de toepassing van renure Europees te verdedigen als dit niet leidt tot een vergroting van de doelfastand. Ook het ondersteunen van **meer circulariteit** staat vermeld. Bovendien wil men waterlopen, natuurgebieden, drinkwaterwingebieden en kwetsbare groepen beschermen tegen zware metalen, pesticiden en uitspoeling van nitraten en fosfaten. Er komt een wetenschappelijk onderbouwd actieplan voor de **reductie van pesticiden**. Er zullen beleidsmaatregelen genomen worden tegen een negatieve impact van pesticiden op de volksgezondheid en voor het handhaven van IPM. Er komt een kader voor de aanleg van vul- en spoelplaatsen. Het gebruik van pesticiden zal teruggedrongen worden, o.a. door precisielandbouw, agro-ecologie en biotechnologische alternatieven. Men zal meer driftreducerende technieken verplichten rond kwetsbare groepen, bufferzones voor gewasbescherming instellen, en een verbod op moeilijk verwijderbare stoffen voor de drinkwaterwinning opleggen.

pagina 195 van 315

5.2.2.4 **Coherentie met ander beleid**

Artikel 9 van de **EU-Natuurherstelverordening (VO/2024/1991)** handelt over het herstel van de natuurlijke verbindingen van rivieren en de natuurlijke functies van de bijbehorende overstromingsgebieden. Het artikel bepaalt dat men barrières op waterlopen moet inventariseren en moet oordelen of deze verwijderd kunnen worden. Bovendien moeten maatregelen genomen worden om de natuurlijke functie van waterlopen te verbeteren en natuurlijke verbindingen in stand te houden. Artikel 11 van de **EU-Natuurherstelverordening (VO/2024/1991)** met betrekking tot het herstel van landbouwecosystemen bevat een doelstelling rond het herstellen van ontwaterde veengebieden: tegen eind 2030: 30% van targetareaal, waarvan 1/4 vernatting; tegen eind 2040: 40% van targetareaal, waarvan 1/3 vernatting (= 13,3% van target); tegen eind 2050: 50% van targetareaal, waarvan 1/3 vernatting (= 16,7% van target).

Binnen het **Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV)**, het kader voor het Vlaams Ruimtelijk beleid voor de komende decennia, wordt er een beleidskader ‘Ruimte voor Water: Een waterwijs Vlaanderen tegen 2050’ uitgewerkt. De pijlers zijn: (1) een hersteld en robuust fysisch watersysteem en (2) een toekomstgericht en adaptief land- en ruimtegebruik (Departement Omgeving, 2025).

5.2.3 **Bodem**

5.2.3.1 **Regelgeving**

Voor alles wat te maken heeft met bemesting en gewasbeschermingsmiddelen verwijzen we naar sectie 5.2.2.

Wetgeving	Bindende bepaling	Vlaamse invulling
<u>EU Soil Monitoring Law 2025/2360</u> <u>(16/12/2025)</u>	Vaststellen van bodemdistricten en bodemeenheden. Monitoren van de bodemgezondheid in elke bodemeenheid en bodemafdekking en -verwijdering in elk bodemdistrict. Vaststellen van een bodemmonitoringskader aan de hand van verschillende bodemdescriptoren (verziltig, organische C, verdichting, waterdoorlaatbaarheid, luchtcapaciteit, bodemnutriëntenoverschot, erosie, verontreiniging, waterretentie, verzuring, bodembiodiversiteit) en het opmaken van een meetnet. Het opstellen van niet-bindende streefwaarden en triggerwaarden voor de bodemdescriptoren. Opstellen van een lijst van verontreinigde stoffen (incl. bestrijdingsmiddelen, PFAS) Eigenaars en beheerders stimuleren en ondersteunen om de bodemgezondheid en -veerkracht te verbeteren. Lidstaten nemen op het passende ruimtelijke niveau 2 beginselen in overweging bij nieuwe bodemafdekking of -verwijdering, nl. verlies van vermogen om meerdere ecosysteemdiensten te leveren	Zou tegen 2028 voorzien worden. Vlaanderen voldoet waarschijnlijk wel al aan een deel van de bepalingen via het bodemdecreet (i.v.m. bodemverontreiniging) Bodemdecreet (27/10/2006) en erosiebesluit. Aankomend: herziening bodemdecreet (minder focus op sanering, meer op bodemzorg) – link met zorgwekkende stoffen (PFAS, gewasbeschermingsmiddelen) Besluit (14/12/2007) van de Vlaamse Regering houdende vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de bodemsanering en de bodembescherming (VLAREBO-besluit)

Daarnaast wordt werk gemaakt van een **Vlaams bodemzorgplan**. De conceptnota is al uitgewerkt. Verschillende partners binnen de Vlaamse overheid (Departement Omgeving, OVAM, VLM, ANB en Agentschap Landbouw en Zeevisserij) engageren zich om samen te werken aan meer bewustwording en een gedeelde verantwoordelijkheid in het kader van het belang van gezonde bodems en de noodzaak van goede bodemzorg. De conceptnota beschrijft waar men wil op inzetten, de aanpak en de doelgroepen. Men wil o.a. inzetten op een ambitieus en gedragen actieprogramma rond bodemzorg dat samen (zowel overheid als stakeholders) uitgevoerd kan worden. Er wordt ingezet op een brongerichte aanpak, preventie, herstel, duurzaam beheer en regeneratie van de bodem.

Het **Vlaams actieplatform CFCR** (*carbon farming carbon removal*) is een expertennetwerk dat zich engageert om tegen juni 2027 een beleidsvoorstel klaar te hebben voor de invulling van de CFCR-verordening in Vlaanderen.

De Vlaamse overheid lanceerde in 2023 de conceptnota ‘**visie zeer zorgwekkende stoffen**’. In de conceptnota is ook een actieplan opgenomen. De Vlaamse overheid wil tegen 2050 de verontreiniging met ‘zeer zorgwekkende stoffen’ (ZZS) van lucht, water en bodem terugbrengen, zodat nog slechts sprake is van aanvaardbare risico’s voor mens en omgeving. Het actieplan omvat acties die nodig zijn voor de uitwerking van een volwaardig beleidsplan ZZS en de *no-regret* acties. In uitvoering van het actieplan werd het PFAS-actieplan uitgewerkt en werd in 2025 een studie uitbesteed naar een afbakening en prioritering van zorgwekkende stoffen binnen het Vlaamse beleidskader.

5.2.3.3 Bepalingen in het Vlaamse regeerakkoord en beleidsnota's m.b.t bodem

Met betrekking tot het thema bodem bepaalt het **Vlaamse regeerakkoord** dat er een bodemplan zal worden opgemaakt met o.a. maatregelen tegen erosie en de uitvoering van de *Soil Monitoring Law*. Het bodemplan waar hiervan sprake is, is het bodemzorgplan (zie hierboven al vermeld), maar hier worden enkel stimulerende acties opgenomen. Onder het luik ‘afval’ is eveneens bepaald dat er een PFAS-actieplan en actieplan zeer zorgwekkende stoffen zal worden opgemaakt. Dit plan is ondertussen in opmaak en bevat een langetermijnvisie en een actieplan om vervuilende stoffen te weren en te saneren.

5.2.3.4 Coherentie met ander beleid

LULUCF-verordening (EU) 2023/839 legt regels op voor de verschillende lidstaten om via een doordachte wijze met landgebruik en landgebruikbeheer om te gaan om meer koolstof op te slaan in bodem en houtige materialen. België moet tegen 2030 een bijkomende netto-opslag van 320 kiloton CO₂-equivalenten realiseren. Voor Vlaanderen moet de landbouw maatregelen nemen om koolstofopslag in grasland en bouwland te behouden en te verhogen.

Artikel 11 van de **EU-Natuurherstelverordening (VO/2024/1991)** over het herstel van landbouwecosystemen bevat volgende voor klimaat relevante doelstelling: een toenemende trend realiseren tegen eind 2030 (t.o.v. nulmeting 18/8/2024) bij 2 van de 3 te kiezen indicatoren en vervolgens om de zes jaar, totdat bevredigende niveaus zijn bereikt, waaronder de indicator ‘organische koolstofvoorraden in minerale bodems onder het bouwland’

Het **Vlaamse Materialendecreet** (23/12/2011) is eveneens relevant in dit kader. Het decreet legt regels vast rond de productie en gebruik van boerderijcompost als bodemverbeteraar.

5.2.5 Biodiversiteit en landschappen

5.2.5.1 Regelgeving

Wetgeving	Bindende bepaling	Vlaamse invulling
<u>EU-Vogelrichtlijn m.b.t. behoud vogelstand (2009/147)</u>	Gunstige staat van instandhouding voor alle soorten in de bijlage bij de verordening, i.c. broedvogels van weiden en akkers	Natuurdecreet (21/10/1997) + uitvoeringsbesluiten (o.a. BVR 14/7/2017 voor de opmaak van natuurbeheerplannen en erkenning van reservaten): regelt gebiedsgericht beleid (VEN-gebieden / IVON, reservaten, ruimtelijk kwetsbare gebieden, terreinen van terreinbeherende verenigingen, natuurinrichting, natuurrichtplannen), beschrijft principes voor bescherming (<i>stand-still</i>, zorgplicht, vergunningsplichtige activiteiten/natuurtoets) en regelt handhaving. Het Natuurdecreet stelt zich tot doel om tegen 2003 een natuurlijke structuur te ontwikkelen waar het Vlaams Ecologisch Netwerk (9% van Vlaanderen), natuurverwevingsgebieden en natuurverbindingsgebieden (samen IVON, 11% van Vlaanderen) deel van uitmaken Uitvoering wordt bovendien ondersteund door ruimtelijkeordeningsbeleid BVR 2/4/2009 aanwijzing van speciale beschermingszones BVR 23/7/2010 vaststelling van de gewestelijke instandhoudingsdoelen BVR 15/5/2009 Soortenbesluit (uitvoering via opmaak soortenbeschermingsprogramma's) – o.a. voor akkervogels, zomertortel, hamster, bruine en grauwe kiekendief BVR 1/9/2009 Wildschadebesluit Instandhoudingsbesluit BVR 20/6/2014 – regelen Vlaams Natura 2000-programma, zoekzones en actiegebieden voor specifieke instandhoudingsdoelen
<u>EU-Habitatrichtlijn m.b.t. instandhouding van habitats en soorten (1992/43)</u>	Aanwijzen van speciale beschermingszones Gunstige staat van instandhouding voor alle habitats en soorten in de bijlagen bij de verordening, i.c. de graslandhabitats, de hamster, etc. Plannen of projecten die een significant negatieve impact kunnen veroorzaken op Natura 2000-gebieden moeten een passende beoordeling ondergaan.	Natuurdecreet (21/10/1997) + uitvoeringsbesluiten (o.a. Vegetatiebesluit van 23/07/1998 (o.a. wijzigen KLE's, afbakening VEN/IVON) – Maatregelenbesluit van 21/10/2003 (bescherming permanente graslanden - BVR 14/7/2017 voor de opmaak van natuurbeheerplannen en erkenning van reservaten): regelt gebiedsgericht beleid (VEN-gebieden / IVON, reservaten, ruimtelijk kwetsbare gebieden, terreinen van terreinbeherende verenigingen, natuurinrichting, natuurrichtplannen), beschrijft principes voor bescherming (<i>stand-still</i>, zorgplicht, vergunningsplichtige activiteiten / natuurtoets) en regelt handhaving. Het Natuurdecreet stelt zich tot doel om tegen 2003 een natuurlijke structuur te ontwikkelen waar het Vlaams Ecologisch Netwerk (9% van Vlaanderen), natuurverwevingsgebieden en

11.09.2026 Omgevingsanalyse voor GLB 2028-2034 pagina 201 van 31

		specifieke maatregelen tot 2032 en geeft een doorkijk naar de maatregelen in de volgende planperiodes richting de mijlpalen van 2040 en 2050
<u>EU-Natuurherstelverordening (VO/2024/1991)</u>	Art. 10 Herstel van bestuiverpopulaties: de afname van de bestuiverspopulatie moet tegen 2030 keren en daarna moet een toenemende trend gerealiseerd worden tot een bevredigend niveau	Natuurherstelplan (in opmaak) – zie hoger
<u>EU-Natuurherstelverordening (VO/2024/1991)</u>	Art. 11 Herstel van landbouwecosystemen: twee van de drie doelstellingen (organische C, vlinders, landschapselementen) halen: toestand moet tussen 2024 en 2030 verbeteren en dan toenemen tot een (nog vast te leggen) bevredigend niveau	Natuurherstelplan (in opmaak) – zie hoger
<u>EU-Natuurherstelverordening (VO/2024/1991)</u>	Art. 11 Herstel van landbouwecosystemen: Broedvogels: de index van de algemene boerenlandvogelsoorten moet t.o.v. 2025 toenemen tot 105% in 2030, 110% in 2040 en 115% in 2050	Natuurherstelplan (in opmaak) – zie hoger
Jachtdecreet (24/07/1991)		Jachtopeningsbesluit en Jachtvoorwaardebesluit (beschrijft welke soort wanneer mag bejaagd worden) MB 16/3/2016 vastleggen van faunabeheerzones (uitvoering jachtvoorwaardenbesluit) Subsidiëringsbesluit WBE (opmaak faunabeheerplan) Soortenbesluit (regelt bestrijding van kraai en ekster) Natuurdecreet (regelt vergoeding bij schade door wilde dieren)
Onroerend erfgoeddecreet (12/7/2013)	Het decreet bevat bepalingen m.b.t. - Gebouwen met erfgoedwaarde (bv. boerderijen die als monument zijn beschermd of als onroerend erfgoed) - Archeologie – een archeologienota of (voor)onderzoek kan verplicht zijn bij vergunningsplichtige bodemwerken - Beschermd landschappen of dorpszichten of erfgoedlandschappen of cultuurhistorische landschappen (bv. perceelsstructuren, landschappelijke structuren (houtkanten, bomenrijen, grachten, e.d.), bouwen in beschermde landschappen - Officiële inventarissen (bouwkundig erfgoed, landschappen, archeologie) - Verplichtingen en ondersteuningsmogelijkheden	

5.2.5.2 Niet-bindende visies en strategieën

De **EU-Biodiversiteitsstrategie** (2020-2030) is een onderdeel van de Europese Green Deal en heeft als doel om de achteruitgang te stoppen en de biodiversiteit te herstellen. De strategie stelt onder meer volgende niet-bindende doelstellingen:

- Tegen 2030 minstens 10% landschapselementen met hoge diversiteit realiseren;

////////////////////////////////////

- Minstens 25% van het landbouwareaal in de EU gebruiken voor biologische landbouw;
- Risico en gebruik van chemische pesticiden laten dalen met 50% en het gebruik van gevaarlijke pesticiden met 50% terugdringen;
- Verlies nutriënten uit meststoffen met 50% doen dalen en het gebruik van meststoffen met minstens 20%;
- 3 miljard bomen planten;
- Ombuigen van de achteruitgang van bestuivers;
- Geen achteruitgang meer tegen 2030 in de trend en de staat van instandhouding van beschermde soorten en habitats;
- Het aantal Rode Lijstsoorten dat door invasieve exoten wordt bedreigd met 50% terugbrengen;
- Tegen 2030 moet de toepassing van agro-ecologische praktijken aanzienlijk toenemen.

Het **Kunming-Montreal Global biodiversity framework** (2022) is een internationaal biodiversiteitsakkoord aangenomen door 196 landen tijdens de VN-Biodiversiteitsconferentie (COP15) op 19 december 2022.

Belangrijke doelen in dit akkoord tegen 2030 zijn:

- Doel 7: tegen 2030 de risico's op vervuiling en de negatieve gevolgen van vervuiling uit alle bronnen verminderen tot niveaus die niet schadelijk zijn voor de biodiversiteit en alle functies en diensten van ecosystemen, o.a. het teveel aan nutriënten dat in het milieu terechtkomt met minstens de helft verminderen en het totale risico van pesticiden en zeer gevaarlijke chemische stoffen met minstens de helft verminderen;
- Doel 10: landbouwgebieden duurzaam beheren met name door duurzaam gebruik te maken van biodiversiteit o.a. door een aanzienlijke toename van de toepassing van biodiversiteitsvriendelijke praktijken zoals duurzame intensivering, agro-ecologische en andere innovatieve benaderingen die bijdragen tot de veerkracht en langetermijnefficiëntie en -productiviteit van deze productiesystemen en tot voedselzekerheid, behoud en herstel van biodiversiteit en behoud van de bijdragen van de natuur aan mensen met inbegrip van ecosysteemdiensten en -functies.

Het **Vlaamse strategisch plan bio** (2023-2027) streeft ernaar om 5% bio-areaal te hebben tegen eind 2027. Momenteel is er nog geen 2% van de landbouwoppervlakte biologisch gecertificeerd.

5.2.5.3 Bepalingen uit het Vlaamse regeerakkoord en de beleidsnota's

Het Vlaamse regeerakkoord bevestigt dat men de doelstellingen en reducties van het **stikstofdecreet** wil behalen, dat de modellen verfijnd moeten worden en dat een wetenschappelijk team zal worden aangesteld voor het uitwerken van een emissiebeleid (in plaats van een depositiebeleid). Verder zal men de PAS uitvoeren. Volgens het regeerakkoord moet gewerkt worden aan een meer rechtszeker kader (bv. rond extern salderen, verduidelijkingen rond passende beoordelingen e.d.).

In het luik ‘zorg voor de natuur’ is opgenomen dat er structureel overleg moet plaatsvinden tussen landbouw- en milieuorganisaties over het aankoopbeleid en dat er geen aankopen meer mogen gebeuren binnen de agrarische gebieden van het HAG. Men zal onderzoek voeren naar het concept ‘tijdelijke natuur’, het inzetten van landbouwpercelen voor het opslaan van koolstof (LULUCF), en rond nulbemesting in VEN. De Vlaamse regering wil de EU-natuurdoelen maximaal in beschermde gebieden realiseren en zal streven naar grote aaneengesloten gebieden (eventueel bekijken om habitats te verplaatsen), en soortenbescherming wetenschappelijk sturen. Men zal de jachtsector ondersteunen voor duurzaam wildbeheer (o.a. everzwijnen) en de strijd tegen invasieve exoten versterken. Men zal onderzoek doen naar predatiedruk en achteruitgang

////////////////////////////////////

van grondbroeders, maatregelen nemen om achteruitgang van agrarische biodiversiteit te keren door doeltreffende, billijke en eventuele langlopende BO's, aandacht hebben voor natuurgebaseerde oplossingen en wilde bestuivers.

In het luik 'zorg voor onze ruimte' zijn volgende soorten opgenomen: terugdringen van bijkomend ruimtebeslag; inzetten op ontharding en dit laten doorwerken in de vergunningverlening; aandacht voor groenblauwe dooradering; ondersteunen van gebiedsgerichte coalities die samenwerken aan een evenwicht tussen landbouw, natuur, water en landschap; openruimtepact sluiten voor een betere afstemming tussen bestemming en gebruik; actualiseren van de mogelijkheden voor zonevreemde functiewijzigingen; verduidelijken van de esthetische toets bij landschappelijk waardevolle gebieden; en vaststellen van een beleidsplan ruimte Vlaanderen.

In de beleidsnota landbouw is er een operationele doelstelling opgenomen rond landschapszorg en biodiversiteit. De landbouwer wordt gezien als beheerder en leverancier van publieke diensten waarvoor ze vergoed kunnen worden. De beleidsnota benadrukt de samenwerking tussen landbouw, natuur en andere partners (bv. regionale landschappen en waterlandschappen). De beleidsnota verbindt biodiversiteit expliciet aan gezonde bodems, geïntegreerde gewasbescherming en circulaire landbouw.

5.2.5.4 **Coherentie met ander beleid**

Alle Europese wetgeving en de omzetting ervan in Belgische of Vlaamse regelgeving met betrekking tot milieudrukken (**EU KRW, EU Nitraatrichtlijn, EU-richtlijn duurzaam gebruik pesticiden, EU NEC richtlijn**) zijn ondersteunend voor het biodiversiteitsbeleid.

Het **Vlaams ruimtelijk beleid** ondersteunt het biodiversiteitsbeleid o.a. door de afbakening van VEN-gebieden, de afbakening van de agrarische en natuurlijke structuur (AGNAS), ruimtelijke afwegingen in planningsinstrumenten en vergunningverlening (bv. lichthinder, inplanting windmolens). Een fijnmazig netwerk van groenblauwe dooradering ontwikkelen tegen 2050 staat als doelstelling ingeschreven in het BRV.

5.2.6 **Verduurzamen landbouw: duurzame landbouwmodellen**

5.2.6.1 **Regelgeving**

Wetgeving	Bindende bepaling	Vlaamse vertaling
EU Bio-verordening (2018/848) + EU-Verordening (EU) 2023/2419 inzake etikettering diervoeders + aanvullende gedelegeerde en uitvoerende verordeningen	Regelt de biologische productie	Besluit van de Vlaamse regering van 29 oktober 2021 over de biologische productie en de etikettering van biologische producten Ministerieel besluit van 8 november 2021 tot uitvoering van het besluit van de Vlaamse Regering van 29 oktober 2021 over de biologische productie en de etikettering van biologische producten Besluit van de secretaris – generaal van 25 november 2021 tot toelating van het gebruik van niet-biologische eiwithoudende diervoeders in de biologische productie voor varkens en pluimvee Besluit van de secretaris – generaal van 3 december 2021 tot vaststelling van het toegelaten aantal vee-eenheden per hectare in de biologische productie in het kader van stikstofuitscheiding op landbouwpercelen Besluit van de administrateur-generaal van 10 december 2024 tot vaststelling van de lijsten van niveau 1 en 3 inzake plantaardig teeltmateriaal in de biologische productie

5.2.6.2 Niet-bindende visies en strategieën m.b.t. verduurzaming van de landbouw

De **Biodiversiteitsstrategie** vermeldt verschillende niet bindende doelen voor verduurzaming van de landbouw

- Op ten minste 25% van de landbouwgrond van de EU wordt biologische landbouw bedreven;
- De toepassing van agro-ecologische praktijken moet aanzienlijk toenemen;
- Het risico en gebruik van chemische pesticiden laten dalen met 50% en het gebruik van gevaarlijke pesticiden met 50% terugdringen;
- Het verlies nutriënten uit meststoffen met 50% doen dalen en het gebruik van meststoffen met minstens 20%.

De **Circular Economy Act** (verwachte aanneme in 2026) heeft als doel een interne markt voor secundaire grondstoffen op te richten, het aanbod van hoogwaardige gerecycleerde materialen te verhogen en de vraag naar deze materialen in de EU te stimuleren. Het doel is om tegen 2030 het circulariteitspercentage te verdubbelen tot 24%. De *Act* bouwt voort op het tweede *Circular Economy Action Plan* (2020). Dit actieprogramma omvat initiatieven die de volledige levenscyclus van producten behandelen, inclusief hoe producten worden ontworpen, evenals het waarborgen dat afval wordt voorkomen en dat gebruikte middelen zo lang mogelijk in de EU-economie blijven. Het introduceert wetgevende en niet-wetgevende maatregelen die zich richten op gebieden waar actie op EU-niveau echte toegevoegde waarde oplevert. Inzake landbouw zijn er linken met de richtlijn industriële emissies voor veeteelt (2024). De lidstaten zullen in uitvoering van deze *Act* bovendien ook nationale nutriëntenbeheerplannen moeten opstellen.

5.2.6.3 Bepalingen uit het Vlaamse regeerakkoord en beleidsnota's

In het Vlaamse regeerakkoord is opgenomen dat Vlaanderen innoveert tot een duurzame land- en tuinbouw. Dat kan onder andere via investeringssteun koppelen aan duurzaamheidscriteria, *lock-ins* vermijden en milieuprestaties halen, het convenant eiwitten in diervoer uitvoeren, aandacht voor agro-ecologie en bio in de vorming en opleiding.

5.2.6.4 Coherentie met ander beleid

Het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV) vormt het kader voor het **Vlaams ruimtelijk beleid** voor de komende decennia. Hoewel dit plan momenteel in een laatste fase zit zijn al heel wat krachtlijnen vastgelegd. Een centrale doelstelling is een duurzame omgang met grondstoffen, biodiversiteit, lucht, bodem en water. Drie van de zes centrale principes sluiten hier rechtstreek op aan: (1) zorgvuldig ruimtegebruik, (2) het fysisch systeem is sturend en (3) een **geïntegreerde aanpak over sectoren** heen. Binnen het BRV zijn er zes beleidskaders, waaronder een beleidskader 'Ruimte voor Water', 'Ruimte voor Energie', 'Ruimte voor Biodiversiteit' en 'Ruimte voor land- en tuinbouw'. Het BRV bevat heel wat ambities en doelstellingen waarvan enkele al heel concreet zijn. Zo verankert het BRV de Vlaamse doelstelling met betrekking tot het terugdringen van ruimtebeslag. Een andere gefinaliseerde doelstelling is een herbestemmingsopgave om nieuw agrarisch gebied te bestemmen. Zo wordt de beoogde oppervlakte van 750.000 ha uit het RSV verhoogd naar 765.000 ha in het BRV (Departement Omgeving, 2025).

5.2.7.1 Regelgeving

5.2.7.2 Niet-bindende visies en strategieën

[illegible]

wachttijd en ze mogen maar een beperkt aantal keer per jaar behandeld worden om hun biologische status te behouden.

5.2.8 Ander relevant beleid: bio-economie

De **EU Bio-economie-strategie** of voluit het strategische kader voor een concurrerende en duurzame bio-economie in de EU is gepubliceerd door de Europese Commissie eind 2025. Het doel is uiterlijk tegen 2040 op grote schaal duurzame biogebaseerde materialen en producten in de EU toe te passen. De landbouw moet er mee voor zorgen dat het grootste deel van de Europese behoefte aan biomassa door middel van duurzame intern Europese productie wordt voorzien. Hoewel dit kader geen concreet bindende maatregelen oplegt, kondigt het wel verschillende wetgevende initiatieven aan waardoor het belang van de bio-economie op een hoger niveau komt te staan en gezien wordt als een aanjager van groene groei, concurrentievermogen en veerkracht. Verschillende leidende markten zijn aangehaald met een groot potentieel om de bio-economie op te schalen, zoals biogebaseerde kunststoffen en polymeren, textiel, chemie, bouw, meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Volgens de strategie moet het GLB “ondersteuning bieden aan landbouwers die innovatie op het gebied van bio-economie en duurzame en regeneratieve praktijken toepassen, hun inkomstenbronnen diversifiëren en samenwerken in opkomende waardeketens” en moeten “verschillende modellen [worden] aangeboden voor coöperatieve investeringen in het opzetten en de marketing van nieuwe waardeketens van onderaf, het scheppen van waarde uit nog onbenutte biomassa en het overbruggen van primaire productie met industriële investeringen, om zo bij te dragen aan groei en werkgelegenheid op het platteland”. Het telen van grondstoffen voor biogebaseerde toepassingen vereist investeringen in nieuwe teelten, technieken en afzetkanalen en het opzetten van waardeketens en ondersteunend onderzoek voor elk van deze aspecten.

5.2.9 Ander relevant beleid: de Vlaamse eiwitstrategie

De **Vlaamse eiwitstrategie** (2021-2030) is een engagement vanuit een brede vertegenwoordiging van maatschappij, keten, beleid en onderzoek om de productie, verwerking en consumptie van eiwitten te verduurzamen en te diversifiëren. Dat vertaalt zich in een publiek eiwitdashboard waarin jaarlijks gepubliceerd wordt welke acties verschillende partners ondernemen voor lokale, duurzame en gezonde eiwitten, van veld tot bord. Daarnaast ging in november 2022 ook een grootschalige oefening van start om, via zes aparte werkgroepen, SMART-doelstellingen binnen elk van de zes strategische thema's van de eiwitstrategie te formuleren en communiceren. Deze zes thema's zijn duurzaam diervoeder, duurzame dierlijke productie, meer plantaardige eiwitten, meer nieuwe eiwitten, meer productdiversiteit en duurzame eiwitconsumptie. Zo wordt bijvoorbeeld 25% areaalstijging van 'nieuwe' eiwitgewassen voor humane consumptie tegen 2030 als doelstelling vooropgesteld (van 275 ha naar 344 ha). Ook moeten 10 nieuwe waardeketens rond nieuwe eiwitteelten voor humane voeding ontwikkeld worden. Daarnaast mikt men op 40% areaalstijging van duurzame eiwitgewassen voor lokale diervoeders tegen 2030 (van 23.565 ha naar 33.077 ha) en wil men een stijging van de ratio areaal gras t.o.v. rundvee-eenheden (van 0,275 naar 0,28).

5.2.10 Ander relevant beleid: de Vlaamse voedselstrategie

Het voedselsysteem staat onder druk op **ecologisch**, economisch en maatschappelijk vlak. Verschillende beleidsdocumenten op Vlaams, Europees en wereldniveau vragen om het voedselsysteem te veranderen. Dat is nodig om voedselzekerheid, lokale productie en een duurzame toekomst voor het Vlaamse voedselsysteem te verzekeren. De Vlaamse **voedselstrategie Go4Food**, die in 2022 gelanceerd werd, geeft als een kompas de richting aan om te komen tot een veerkrachtiger en **duurzamer** voedselsysteem. De voedselstrategie werd in

het regeerakkoord 2024-2029 en beleidsnota landbouw herbevestigd als referentie en basis voor een duurzaam voedselsysteem. In de huidige legislatuur zet Vlaanderen in op de verdere uitrol van deze strategie binnen het instrumentarium dat voorhanden is of ontwikkeld kan worden. Er wordt ook een link gelegd tussen de voedselstrategie en het landbouwbeleid. Zo moeten de Vlaamse landbouwvisie en het nieuwe GLB verder bouwen op (onder meer) de Vlaamse voedselstrategie.

De voedselstrategie is opgebouwd rond vier strategische pijlers, geïnspireerd op het Food 2030-onderzoeksbeleidskader van de Europese Commissie. Deze vier pijlers zijn: gezonde en duurzame voeding voor iedereen; **voedselsysteem binnen ecologische grenzen**; voluit voor een veerkrachtige voedsel economie; en voedsel verbindt boer tot burger. Onder deze vier strategische pijlers, centraal met elkaar verbonden in een hart om het belang van de systeemaanpak te benadrukken, vallen 19 strategische doelstellingen (SD's).

De vijf strategische doelstellingen binnen de pijler 'voedselsysteem binnen ecologische grenzen' zijn allemaal relevant in het kader van het nieuwe GLB.

SD5: Circulair voedselsysteem

- In Vlaanderen is Vlaanderen Circulair het knooppunt en de inspirator voor de circulaire economie. Het is een partnerschap van overheden, bedrijven, middenveld en kenniswereld die samen actie ondernemen om de Vlaamse materiaalvoetafdruk met 30% te verminderen tegen 2030. Door middel van werkagenda's werken ze aan deze doelstelling, waarbij de focus ligt op de hele keten. Binnen de werkagenda's voedselketen, bio-economie en water is landbouw een belangrijke sector.
- Specifiek rond circulaire landbouw is in 2024-2025 een kadertekst opgemaakt met definities en doelstellingen, als basis voor het beleid.
 - o In de huidige legislatuur zetten we vanuit de Vlaamse overheid verdere stappen om een circulaire landbouw te realiseren op basis van een gedragen definitie. Daarbij voeren we al beslist beleid uit dat circulaire landbouw ondersteunt. Daarnaast ondernemen we evaluaties van bestaande beleidsinstrumenten om te zien hoe ze circulaire landbouw of lineaire praktijken ondersteunen. We voorzien, indien dit nodig blijkt, in bijkomende beleidsinstrumenten die een circulaire transitie op termijn kunnen waarmaken en ondersteunen initiatieven die hieraan bijdragen.
 - o Het regeerakkoord stelt dat het Vlaamse Strategische Plan voor het GLB na 2027 circulaire landbouw moet faciliteren en ondersteunen.

SD8: Ketenbreed voedselverlies verminderen.

- Het actieplan voedselverlies is het kader voor beleid rond voedselverlies in Vlaanderen. Voor de verschillende schakels in de keten, waaronder landbouw, is opgenomen om tegen 2025 30% van de voedselverliezen te voorkomen, herwerken als voedsel of hoogwaardig te valoriseren ten opzichte van 2015. Daarnaast is er als doel om de voedselreststromen optimaal te valoriseren en waar mogelijke en wettelijk toegelaten, deze hoger in de cascade te valoriseren (hogere cascade-index ten opzichte van 2015). Momenteel is de monitoring van de situatie anno 2023 afgerond en wordt het plan (2021-2025) van een update voorzien met actualisering van acties om in te spelen op de nieuwe Europese doelen.
- EU-lidstaten moeten preventiemaatregelen nemen in alle schakels van de keten. Voor een aantal schakels zijn er sinds kort bindende doelstellingen tegen 2030 in vergelijking met 2020:

voedselverwerkende industrie: -10%; retail, horeca & catering en huishoudens: -30%. Dat is opgenomen in de herziening van de Kaderrichtlijn Afval. Hoewel de landbouw geen doelstelling heeft gekregen, wordt er wel onderzoek gevoerd om beter zicht te krijgen op het voedselverlies in de landbouw (oorzaken en meetmethoden), met oog op een eventuele preventiedoelstelling in de toekomst.

SD6 (zorg voor omgeving), SD7 (klimaatadaptatie en mitigatie), SD9 (eiwitten) zijn in eerdere secties al aan bod gekomen.

5.2.11 Ander relevant beleid: One Health

One Health is een geïntegreerde, verenigende aanpak die erop gericht is om de gezondheid van mensen, dieren, planten en ecosystemen duurzaam in balans te brengen en te optimaliseren. Het erkent dat de gezondheid van mensen, huisdieren en wilde dieren, planten en het bredere milieu (inclusief ecosystemen) nauw verbonden en onderling afhankelijk zijn. De aanpak mobiliseert meerdere sectoren, disciplines en gemeenschappen op verschillende niveaus van de samenleving om samen te werken aan het bevorderen van welzijn en het aanpakken van bedreigingen voor gezondheid en ecosystemen, terwijl wordt ingegaan op de collectieve behoefte aan schoon water, energie en lucht, veilig en voedzaam voedsel, actie tegen klimaatverandering en bijdragen aan duurzame ontwikkeling.

Het concept bestaat eigenlijk al sinds de jaren zestig-zeventig, maar rond 2010 werd het op de internationale agenda geplaatst tijdens een overleg tussen de VN-organisatie voor Voedsel en Landbouw (FAO), de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), de Wereldorganisatie voor Diergezondheid (OIE), UNICEF, UN *system influenza coordination* en de Wereldbank. Ondertussen sijpelt het concept verder door binnen in het beleid. De Europese Commissie hanteert One Health expliciet als leidend kader voor beleidsintegratie op het snijvlak van volksgezondheid, diergezondheid en milieu. Sinds 2023 is One Health structureel ingebed in DG SANTE en DG RTD, ondersteund door meerdere EU-agentschappen. Er is geen aparte strategie maar het wordt geïntegreerd via de Green Deal, de EU-actie tegen antimicrobiële resistentie en zoönosen en crisisparaatheid.

In België neemt de FOD Volksgezondheid One Health als leidend principe in haar werking en voor de onderzoeksinstelling Sciensano vormt het het grote richtsnoer. Het **Belgische Nationaal Actieplan One Health** (2021) werd opgemaakt en 'One World, One Health' is opgenomen in de beleidsvisie van de FOD Volksgezondheid. Verder werd een **Belgian One Health (BeOH) netwerk** opgericht in 2019. Dat netwerk is een platform voor samenwerking tussen wetenschap, administratie en beleid. In het Vlaamse beleid wordt het begrip *an sich* nog weinig gebruikt, maar is het concept wel impliciet geïntegreerd.

5.2.12 Ander relevant beleid: ruimtelijk beleid

Met het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV) wil Vlaanderen de omgeving klimaatbestendig maken, de natuur versterken, woonkernen doen bruisen en ruimte maken voor duurzame economie. Alleen met een daadkrachtig en geïntegreerd beleid maken we van Vlaanderen een toekomstbestendige en goede plek om te leven voor iedereen.

Het BRV is de opvolger van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) en bepaalt de klijtlijnen voor het ruimtelijk beleid in Vlaanderen tijdens de komende decennia. Ook de provincies en gemeenten maken ruimtelijke beleidsplannen die hun ruimtelijke structuurplannen vervangen. De Vlaamse Regering heeft op 14

juli 2025 een conceptnota goedgekeurd voor het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen. Deze nota bouwt verder op een strategische visie die de Vlaamse Regering in 2018 heeft goedgekeurd en geeft de richting aan voor een volwaardig en definitief beleidsplan. Eind 2025 werd een openbaar onderzoek georganiseerd.

In de conceptnota staat vermeld dat de visie die binnen het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV) wordt uitgewerkt moet garanderen dat vraagstukken met ruimtelijke impact worden opgelost vanuit een evenwicht tussen sociale, economische en ecologische waarden binnen een steeds veranderende context. Het BRV biedt een **geïntegreerde visie over sectoren heen**. Volgens de conceptnota zijn er drie ruimtelijke transformatieopgaves:

- Het transformeren van het bestaande ruimtebeslag (verhogen van de ruimtelijke efficiëntie en het rendement);
- Doen dalen van het bijkomende ruimtebeslag tot 0 ha/dag;
- Transformeren van het gebruik en de inrichting van de open ruimte.

Bij de doorvertaling van de ruimtelijke visie naar instrumenten, plannen, vergunningen en handhaving bieden ontwikkelingsprincipes als een ruimtelijk kompas een houvast. Deze zijn:

- Zorgvuldig ruimtegebruik;
- (Potentiële) knooppuntwaarde en voorzieningenniveau zijn sturend;
- Verweven wat kan, scheiden wat moet;
- Het fysisch systeem is sturend;
- Kwaliteitssprong;
- Geïntegreerde aanpak over sectoren heen.

Waar de conceptnota de hoofdlijnen van de strategische visie omvat, zal het uiteindelijke BRV een strategische visie (lange termijn) omvatten met een operationele doorvertaling in de beleidskaders (korte en middellange termijn). Binnen de beleidskaders wordt verduidelijkt welke taken en welk engagement Vlaanderen op zich neemt en via welke instrumenten het ruimtelijk beleid geconcretiseerd wordt. Er zijn zes thematische beleidskaders, maar er wordt gewaakt over de onderlinge samenhang:

- Ruimte voor wonen;
- Ruimte voor water;
- Ruimte voor economie;
- Ruimte voor energie;
- Ruimte voor biodiversiteit;
- Ruimte voor land- en tuinbouw.

Omgevingsvergunningen zijn een instrument binnen het ruimtelijk beleid. De omgevingsvergunning verenigt de stedenbouwkundige vergunning, de milieu-, verkavelings- en natuurvergunning en de socio-economische machtiging. De VLAREM-rubrieken bepalen welk type milieuvergunning nodig is (klasse 1, 2 of 3). Daarnaast zijn er binnen de omgevingsvergunning ook nog specifieke inhoudelijke toetsen (bv. watertoets, geurkader, etc.). Projecten of plannen die mogelijk aanzienlijke milieueffecten hebben, vallen bovendien onder de MER-plicht of de MER-screening.

In het Vlaamse regeerakkoord heeft de Vlaamse Regering beslist om de vergunningsprocedures, de MER-rapportage en het omgevingsbesluit te moderniseren, het BRV vast te stellen, een openruimtepact te sluiten, een betere afstemming te garanderen tussen bestemming en gebruik, de mogelijkheden voor zonevreemde

////////////////////////////////////

functiewijzigingen te actualiseren, het terugdringen van het bijkomend ruimtebeslag en het inzetten op ontharding te laten doorwerken in de vergunningverlening en gebiedscoalities te ondersteunen die samenwerken aan een evenwicht tussen landbouw, natuur, water en landschap.

5.3 KERNBOODSCHAPPEN KLIMAATACTIE, ECOSYSTEEDIENSTEN, MILIEU, BIODIVERSITEIT, DIERENWELZIJN

De hoge productie-intensiteit van de Vlaamse landbouw gaat gepaard met een hoge milieudruk op een beperkte oppervlakte. Vlaanderen combineert een beperkte landbouwoppervlakte met een intensieve productie. Dat vertaalt zich in relatief hoge emissies en gebruiksdruk per hectare. Verschillende indicatoren per dier of per productie-eenheid liggen echter lager dan het Europese gemiddelde. De milieuprestaties hangen dus af van de schaal waarop ze worden bekeken. Efficiëntie op bedrijfsniveau en milieudruk op gebiedsniveau geven daardoor niet noodzakelijk hetzelfde beeld.

Verschillende drukindicatoren evolueren gunstig, maar waterkwaliteit, biodiversiteit en ecosystemen blijven op veel plaatsen onder druk staan. Voor diverse milieudrukken is een (licht) positieve evolutie zichtbaar. De ammoniakuitstoot daalt, het nitraatresidu vertoont over langere termijn een afname en ook voor gewasbeschermingsmiddelen (HRI) en antibioticagebruik zijn gunstige ontwikkelingen zichtbaar. De toestand van ecosystemen volgt die evolutie niet altijd in dezelfde mate. Waterlichamen, habitats en soorten staan op veel plaatsen nog steeds onder druk. Veranderingen in milieudruk leiden niet direct tot een verbeterde toestand van natuur en milieu.

Weersomstandigheden en klimaatverandering beïnvloeden zowel de landbouwproductie als de milieu-indicatoren waarmee ontwikkelingen worden opgevolgd. Weersomstandigheden beïnvloeden het watergebruik, de stikstofdynamiek, de waterkwaliteit en verschillende ecologische processen. Schommelingen in indicatoren weerspiegelen daardoor niet uitsluitend veranderingen in landbouwpraktijken. Ook droogte, neerslagpatronen en andere klimaateffecten laten hun sporen na in de meetresultaten. Het weer en klimaat zijn dus factoren die mee bepalen hoe ontwikkelingen binnen het landbouw- en milieusysteem moeten worden geïnterpreteerd.

De milieudruk en milieu-indicatoren van de landbouw verschillen sterk tussen streken, teelten en bodemtypes, waardoor Vlaamse gemiddelden belangrijke verschillen verbergen. Achter Vlaamse gemiddelden gaat een grote diversiteit schuil. Productiedruk, stikstofdepositie, erosierisico, droogtegevoeligheid en waterkwaliteit concentreren zich vaak in specifieke gebieden. Ook tussen teelten en landbouwsystemen bestaan aanzienlijke verschillen.

Beleidskaders besteden meer aandacht aan de samenhang tussen klimaat, water, bodem, biodiversiteit, diergezondheid en landbouwproductie. Uitdagingen zoals droogte, waterkwaliteit, koolstofopslag, biodiversiteitsverlies, diergezondheid en voedselproductie beïnvloeden elkaar en kunnen daardoor moeilijker los van elkaar worden aangepakt. Europese en Vlaamse beleidsinitiatieven leggen verbanden tussen deze thema's en streven naar oplossingen die meerdere doelstellingen tegelijk ondersteunen.

6 VEERKRACHT, PARAATHEID, CRISES EN RISICO'S

Voluit: vergroting van de veerkracht, de paraatheid van landbouwers en hun vermogen om crises en risico's te ondervangen

6.1 INDICATOREN: RISICO

Landbouwers ondervinden, net zoals andere economische spelers, diverse risico's. Die risico's kunnen op verschillende manieren ingedeeld worden. Een eerste methode deelt risico's op in **vijf risicogroepen**:

- **Productierisico's**, die te maken hebben met productiehoeveelheden en -kwaliteit;
- **Prijs- en marktrisico's**, die te maken hebben met prijzen, vraag en aanbod;
- **Institutionele risico's**, die te maken hebben met veranderend beleid, belastingen en subsidies;
- **Financiële risico's**, die te maken hebben met kapitaalmarkten, rentes en schulden;
- **Persoonlijke risico's**, die te maken hebben met de persoonlijke levenssfeer van de landbouwer zoals gezondheid, familiale problemen enz.

Daarnaast kunnen de diverse risico's ingedeeld worden in **drie risicolagen**:

- **Normale risico's** komen vaak voor en hebben een beperkte impact op het landbouwbedrijf. De landbouwer kan die normaal zelf als beste het hoofd bieden.
- **Intermediaire of marktbaar risico's** komen wat minder vaak voor, maar hebben een grotere impact. Voor deze risico's wordt het risico het beste gedeeld met anderen: ofwel met andere landbouwers, ofwel met andere partijen zoals ketenactoren of verzekeraars.
- **Catastrofale risico's** vormen de derde risicolaag. Die komen in principe zelden voor, maar hebben een gigantische impact op individuele landbouwers en de sector. De socio-economische gevolgen zijn zo groot dat interventie vanuit de overheid vaak gewenst is.

Landbouwers beheren idealiter op allerlei manieren de diverse risico's, verspreid over verschillende types en risicolagen. Hiervoor bestaan veel strategieën en risicobeheerinstrumenten. Hierbij speelt de overheid vaak een rol: regelgevend, faciliterend, stimulerend of subsidiërend. In het algemeen geldt een **cascade van preventie, adaptatie en mitigatie** voor degelijk risicobeheerbeleid. Idealiter wordt het risico en de kans op schade vermeden (preventie). Als dat niet mogelijk is, moet de landbouwactiviteit zo goed mogelijk aangepast worden aan de bestaande risico's (adaptatie). Pas na preventie en adaptatie is het zinvol om de impact van schade te verzachten of te compenseren (mitigatie).

6.1.1 Productierisico's door klimaat en weersfenomenen

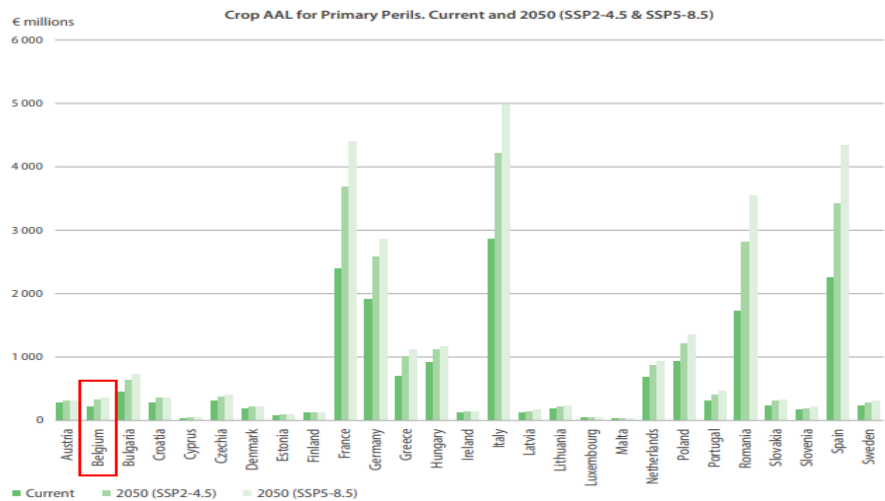
Ten gevolge van klimaatverandering zal er jaarlijks meer verlies aan gewassen optreden door nefaste weersomstandigheden (Fi-compass, 2025). Ook andere wetenschappelijke instellingen voorspellen dat extreme weersomstandigheden vaker zullen voorkomen, zoals natte winters, droge zomers en hittegolven (KMI, 2020). Op Europees niveau zou de actuele schade in de landbouw van 17,4 miljard euro oplopen tot 24,8

miljard in een gemiddeld scenario (SSP2-4.5) en 28,9 miljard euro in een *business-as-usual*-scenario (SSP 5-8.5): een stijging van gemiddeld 42% tot 66%. Voor België worden grote stijgingen met meer dan 50% verwacht tegen 2050 (figuur 159).

De schade die verwacht wordt bij een extreme gebeurtenis, eens om de vijftig jaar, bedraagt heden 35,1 miljard euro op Europees niveau. Tegen 2050 verwacht men een stijging van 45% tot 63% tot 51 en 57 miljard euro. Ook België kent een sterke stijging (figuur 160).

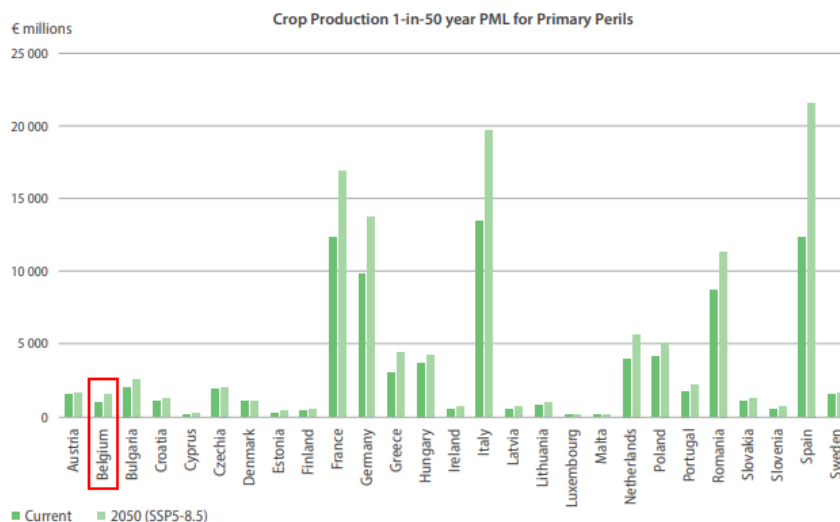
Op Europees niveau wordt vandaag 54% van de schade door droogte veroorzaakt. Hevige regen (21%), vorst (16%) en hagel (9%) zijn andere belangrijke categorieën. België is, vergeleken met het Europese gemiddelde, gevoeliger voor schade door vorst en hagel, maar minder voor droogte en hevige regen. In de toekomst verwacht men grote stijgingen voor elk van deze schadevormen (Fi-compass, 2025).

Figuur 159: Jaarlijks verwacht verlies (*annual average loss AAL*) door voornaamste risico's aan gewassen, huidige en voorspelde schade in 2050 volgens twee scenario's

Bron: Fi-compass

Figuur 160: Verwacht maximaal verlies voor een gebeurtenis eens per 50 jaar (*probable maximum loss PML*) door voornaamste risico's aan gewassen, huidige en voorspelde schade in 2050

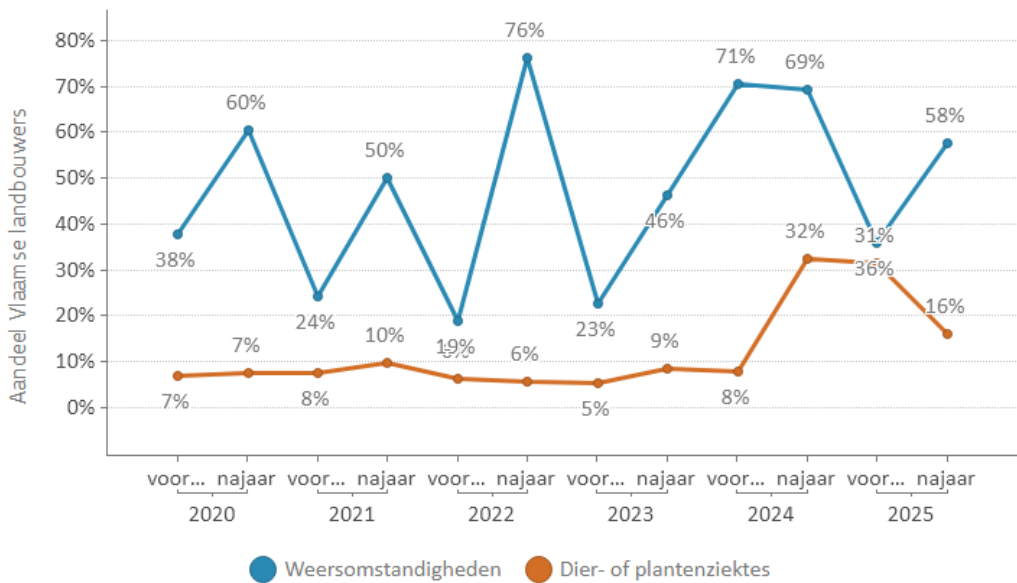

Bron: Fi-compass

96% van de bevroagde Belgische landbouwers geeft aan dat ze de afgelopen jaren impact hebben ondervonden van droogte (Fi-compass, 2023b). Ook extreme weersgebeurtenissen (53%) en ziekten en plagen (23%) worden vaak gemeld. Het betreft een representatieve bevraging van 303 landbouwers. Ook de *Water Exploitation Index+ indicator* toont dat België relatief gevoelig is voor waterstress (zie ook 5.1.3.1).

Ook de conjunctuurindex toont dat Vlaamse landbouwers hinder ondervinden van weersomstandigheden (figuur 161). Tweemaal per jaar wordt een enquête uitgevoerd bij landbouwers aangesloten bij het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN). Daarin geven landbouwers aan hoe ze de afgelopen zes maanden ervaren hebben. Die resultaten worden geëxtrapoleerd, zodat ze representatief zijn voor Vlaanderen. Ruim meer dan de helft van de landbouwers ondervindt belemmeringen door weersomstandigheden. Dat komt vooral voor in de najaarbevraging, omdat de afgelopen zes maanden dan het groei- en oogstseizoen omvatten. Ook belemmeringen door dier- of plantenziektes worden regelmatig gemeld.

Figuur 161: Aandeel Vlaamse land- en tuinbouwers die de afgelopen zes maanden belemmeringen ondervonden (beperkt tot weersomstandigheden en dier- of plantenziektes)

Bron: Agentschap landbouw en Zeevisserij op basis van LMN en Statbel (Algemene Directie Statistiek– Statistics Belgium)

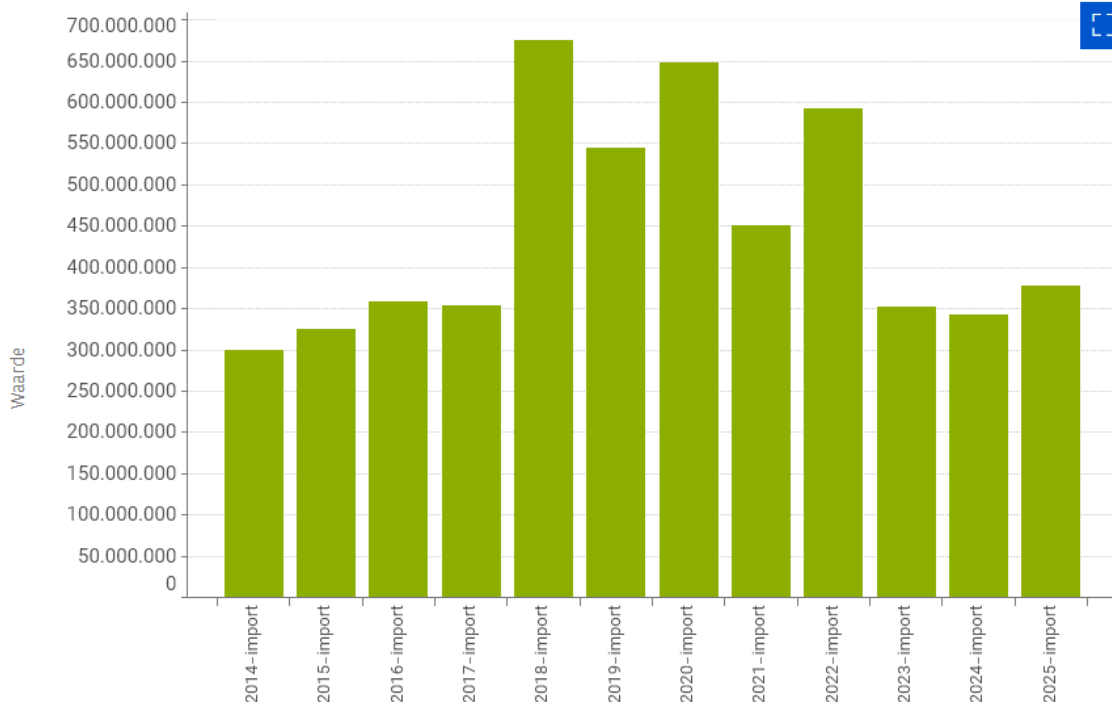
6.1.2 Afhankelijkheid van inputproducten

Vlaanderen is voor diverse inputproducten sterk afhankelijk van import uit het buitenland, ook buiten de Europese Unie. Te grote afhankelijkheid leidt tot risico’s, bijvoorbeeld wanneer er schokken gebeuren in de aanvoer of de prijs.

6.1.2.1 Eiwitrijk diervoeder

Vlaanderen heeft door zijn intensieve veehouderij een grote vraag naar eiwitrijke voedergewassen. Door het gebrek aan eigen geteelde eiwitrijke gewassen en de behoefte aan hoogkwalitatieve eiwitten is Vlaanderen sterk afhankelijk van de import van soja uit voornamelijk Zuid-Amerika. Figuur 162 toont de import van soja naar Vlaanderen, uitgedrukt in kilogram. Zie ook de ‘Vlaamse eiwitstrategie’ onder de beleidscontext onderaan bij dit thema.

Figuur 162: Import van soja in Vlaanderen, uitgedrukt in kg

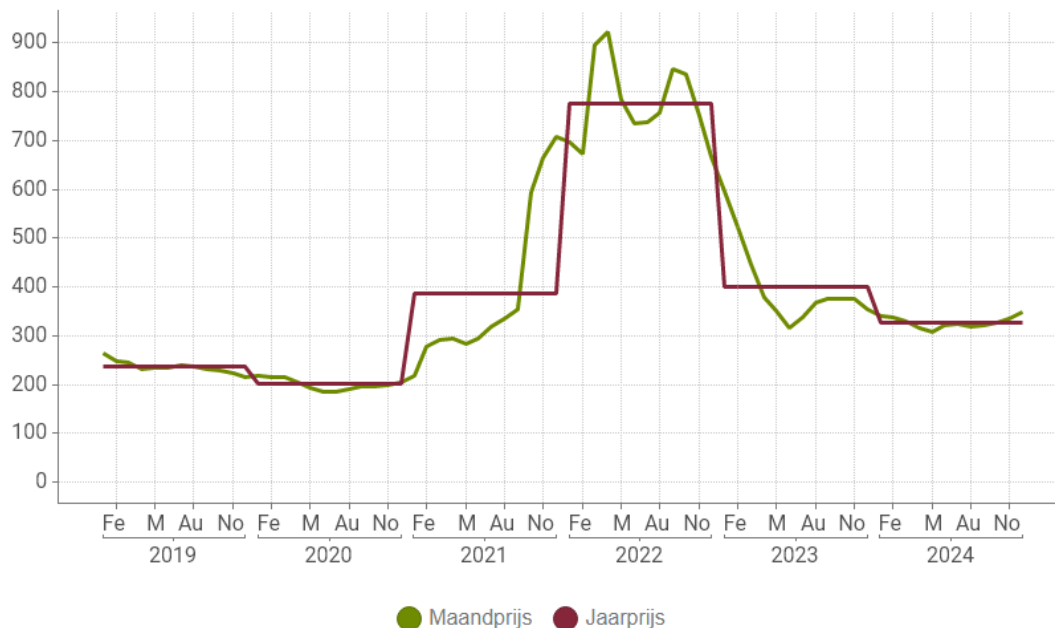

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Nationale Bank van België (NBB)

6.1.2.2 Kunstmeststoffen

Figuur 163 toont de prijs van stikstof-kunstmeststof in euro per ton. De productie van kunstmest is zeer energie-intensief waardoor de prijs sterk beïnvloed wordt door de energieprijzen. Voor stikstof is Europa dus indirect afhankelijk van buitenlandse energie, voornamelijk aardgas (Agridata, 2026b). De prijsschok in 2021 en 2022, onder andere door de Oekraïne-crisis, veroorzaakte een zeer sterke prijsstijging. Ook fosfaat (P) en kalium (K) zijn hoofdzakelijk afkomstig van landen buiten de Europese Unie, gezien de beperkte bronnen in Europa (Fertilizers Europe, 2023).

Figuur 163: EU-kunstmestprijs van stikstof (N) sinds 2019, euro/ton

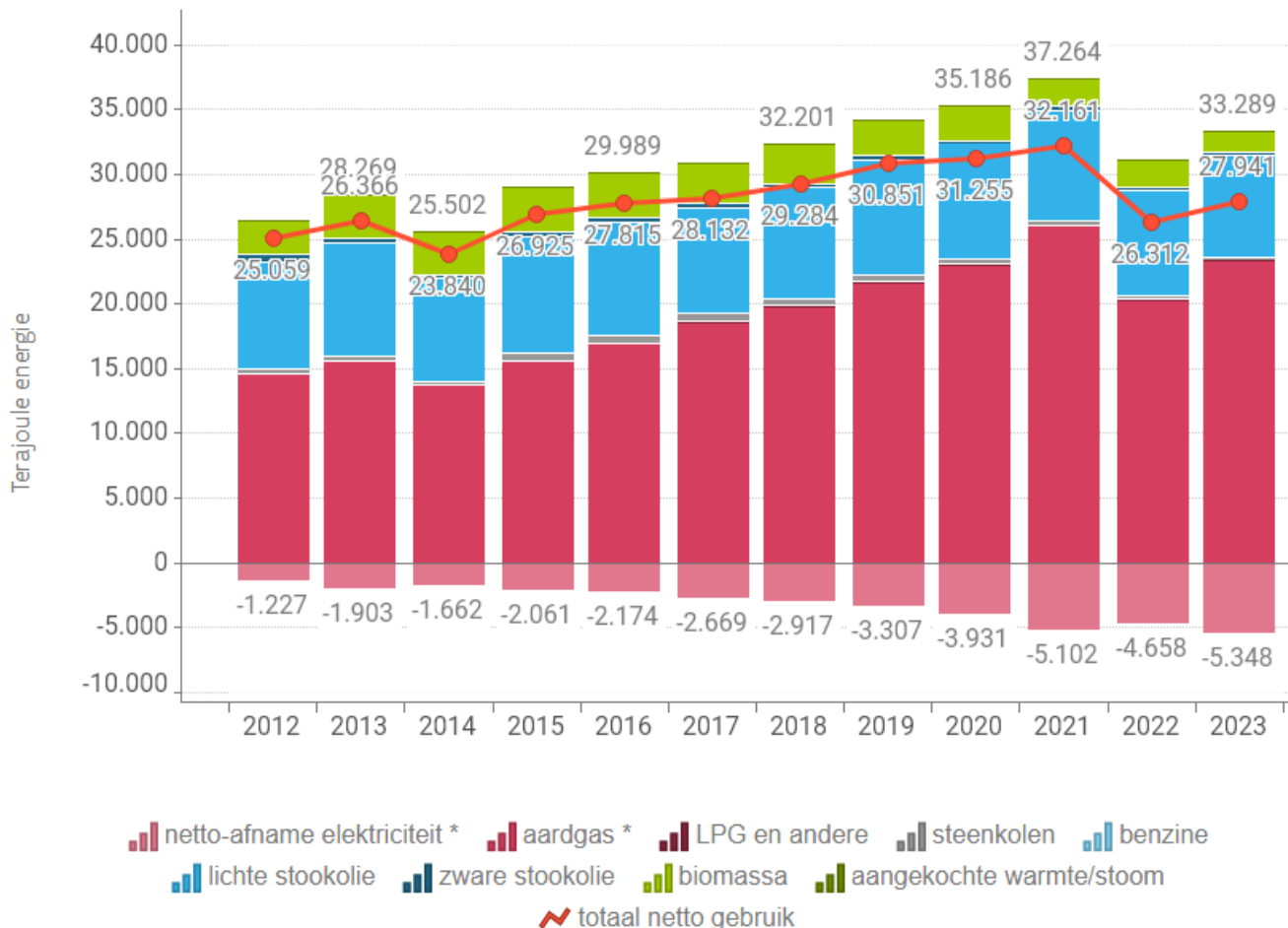
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van DG AGRI

6.1.2.3 Energie

Hoewel veel Vlaamse landbouwers inzetten op eigen duurzame energieproductie is er toch een afhankelijkheid op vlak van brandstoffen voor landbouwvoertuigen, stookolie en aardgas voor verwarming en warmtekrachtkoppeling, elektriciteit, enz. Zeker voor fossiele brandstoffen zijn we ook afhankelijk van landen buiten de EU. Figuur 164 toont dat aardgas de belangrijkste energiedrager is in de Vlaamse land- en tuinbouwsector. Voor elektriciteit is de landbouwsector netto leverancier door productie uit zonnepanelen en WKK-installaties (die vaak aardgas als input hebben).

Contextindicator C.43 (energiegebruik in landbouw, bosbouw en voedingsindustrie) bespreekt het energieverbruik in het thema rond o.a. klimaat en milieu (zie ook 5.1.10).

Figuur 164: Energiegebruik per energiedrager in de Vlaamse landbouw (TJ)

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van LMN en Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium) en VEKA-Team Energie en Klimaatdata

6.1.2.4 Andere inputbronnen

Ook voor **ander diervoeder, gewasbeschermingsmiddelen, substraat, landbouwmachines en onderdelen, arbeidskrachten, plantmateriaal, logistiek** enz. is Vlaanderen minstens deels afhankelijk van andere landen, zowel binnen als buiten de EU. Die afhankelijkheid kan een risico zijn als het de Vlaamse landbouwsector kwetsbaar maakt voor externe schokken.

6.1.3 Variabiliteit van het landbouwinkomen

Secties 3.2.2.2 en 3.2.3.2 bespreken de volatiliteit van het landbouwinkomen in meer detail in het hoofdstuk dat handelt over inkomen, concurrentievermogen en positie van de landbouwer.

Het inkomen van de landbouwer vertoont veel variabiliteit door de jaren. Figuur 165 bevat de PMEF-indicator C25_3, die de variatie van het factorinkomen toont ten opzichte van het gemiddelde van de voorgaande drie jaren. Opvallend is het grillige verloop van zowel het Europese gemiddelde als het Belgische resultaat, waarbij de Belgische trend zeker niet altijd overeenkomt met de Europese. Het gaat dan ook over een gemiddelde

Deze inkomensvariabiliteit is eigen aan ondernemers in de landbouwsector. Fluctuaties in productie, productiekwaliteit, prijzen van inputproducten, prijzen van outputproducten enz. hebben rechtstreeks invloed op het inkomen van de landbouwer. Landbouwers moeten zich dus wapenen tegen schommelingen in hun inkomen. Dat kan op verschillende manieren, wat in volgende secties besproken wordt.

Legend: — Belgium, - - - European Union

Year	Belgium (%)	European Union (%)
2004	6.63	
2005	-2.76	
2006	18.47	
2007	20.45	
2008	-8.27	3.73
2009	-14.27	-14.53
2010	18.37	11.58
2011	5.46	23.81
2012	21.07	14.13
2013	-11.51	7.15
2014	-12.03	4.19
2015	0.82	-1.17
2016	-6.70	-1.11
2017	4.51	15.26
2018	-7.23	7.25
2019	16.61	7.19
2020	-5.67	-1.52
2021	-5.93	8.96
2022	4.75	18.66
2023	43.23	3.34
2024	30.77	-0.04
2025	6.89	2.14

6.1.4 Andere risico's

6.1.4.1 Productierisico's: plagen en ziektes

De impact van plagen en ziektes wordt al op diverse manieren beheerst. Goede landbouwpraktijken, aandacht voor hygiëne, autocontrole, procedures van het FAVV enz. zorgen ervoor dat, als er een uitbraak is, de impact maximaal beperkt kan worden. Desondanks blijft het risico bestaan en kan een landbouwer, zelfs met de beste voorzorgsmaatregelen, toch getroffen worden door plagen en ziektes. Er is dus blijvend aandacht nodig om schade te voorkomen, maar ook mitigerende maatregelen zijn aan te bevelen (zie ook sanitair fonds onder risicobeheerinstrumenten).

6.1.4.2 Prijs- en marktrisico's

Elke landbouwer maakt deel uit van de economische keten. Inputproducten moeten aangekocht worden (zie ook 6.1.2) en outputproducten moeten verhandeld worden. Prijzen en hoeveelheden zijn bepalend voor het inkomen van de landbouwer. Veranderingen hierin hebben dus grote gevolgen. Prijsschokken en drastische wijzigingen in vraag en aanbod hebben een grote invloed op het inkomen van de landbouwer.

De laatste jaren zagen we in Vlaanderen moeizame onderhandelingen over contractprijzen voor industriegroenten, afnameproblemen in de aardappelteelt, druk op de suikerprijs bij suikerbieten, sterk stijgende energie- en kunstmestprijzen door o.a. de Oekraïne- en Irancrisis, onzekerheden door handelsakkoorden zoals Mercosur. Wanneer de marktwerking door dit soort gebeurtenissen sterk verstoord geraakt, heeft dat impact op de weerbaarheid van de landbouwer. Ook hoofdstuk 3.4.3 over de marktmacht en onderhandelingspositie is hierbij relevant.

6.1.4.3 Instituzionele risico's

Landbouwers ervaren ook risico's vanuit overheidsbeleid. Een belangrijk element is de stikstofcrisis die vooral de dierlijke sectoren de laatste jaren in onzekerheid stort. Gerelateerd hieraan zijn onzekerheden over vergunningen. Veranderend beleid, hangende juridische procedures en beperkte tijdshorizonten maken het moeilijk voor de landbouwsector om plannen te maken voor de middellange termijn.

Op vlak van klimaatrisico's werd het rampenfonds tussen 2020 en 2025 afgebouwd, waardoor er geen tussenkomst meer is voor verzekerbare schade door dit fonds (zie verder). Simultaan werd een subsidie verleend voor erkende brede weersverzekeringen die het rampenfonds moest vervangen. Hoewel dit systeem voor bepaalde landbouwers goed werkt, is de opname beperkt en gefragmenteerd (zie verder). Ook de toekomst van de subsidie na 2026 is onzeker, wat een bijkomend institutioneel risico vormt voor de landbouwsector wat betreft klimaatrisico's.

6.1.4.4 Persoonlijke risico's

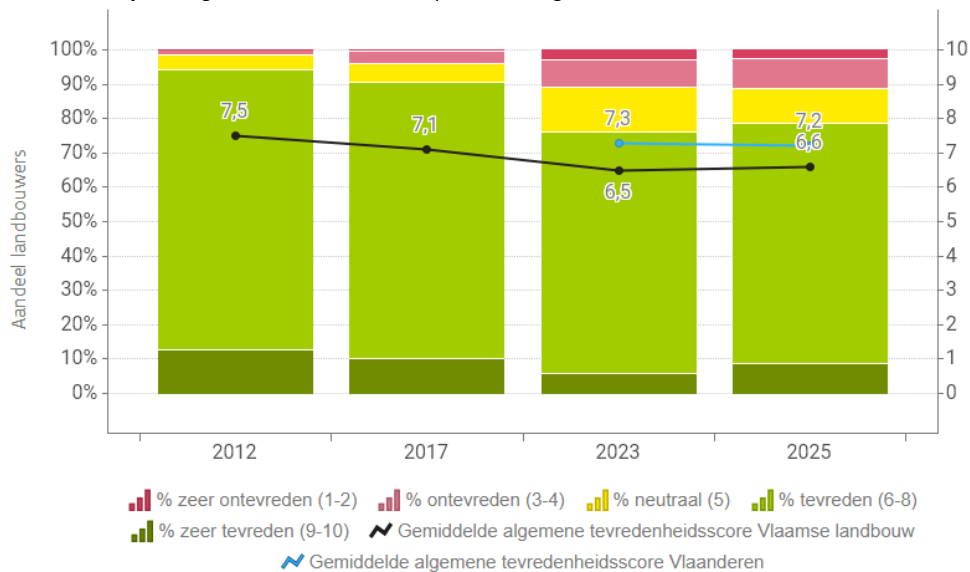
Welzijnsenquête

Landbouwers hebben vaak een zwaar en soms eenzaam beroep. Privé en werk zijn sterk verweven en veel uitdagingen moeten volledig zelf gedragen worden. Het is dus belangrijk om aandacht te hebben voor het psychosociaal welzijn van onze landbouwers. Periodiek wordt een welzijnsenquête uitgevoerd bij een representatieve groep landbouwers aangesloten bij het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN). In deel 4.2.2 werden de resultaten hiervan al besproken in de context van de instroom van jonge landbouwers.

Uit de laatste bevraging van 2025 blijkt dat slechts 8% van de 489 landbouwers zeer tevreden is (score 9-10). 28% van de landbouwers geeft zichzelf een score van 8 of meer en 11% is ontevreden tot zeer ontevreden (score 1-4). Ter vergelijking: in de algemene populatie zijn deze twee laatste percentages respectievelijk 50% en 5%. De landbouwers zijn dus minder tevreden over hun leven. Gemiddeld geven landbouwers zichzelf een score van 6,6 op 10, ongeveer hetzelfde als in 2023 (6,5). In 2012 bedroeg de gemiddelde score bij de landbouwers nog 7,5. Bij de gemiddelde Vlaming ligt het actuele cijfer van de levenstevredenheid beduidend hoger met 7,2 op 10. In 2023 was dat 7,3. Gedetailleerdere analyses tonen aan dat er geen significante verschillen zijn tussen deelsectoren, bedrijfsgrootte, leeftijd, geslacht en opleidingsniveau.

////////////////////////////////////

Figuur 166: Levenstevredenheid bij bevroagde landbouwers, aandeel per klasse en gemiddelde score, 2012-2017-2023-2025

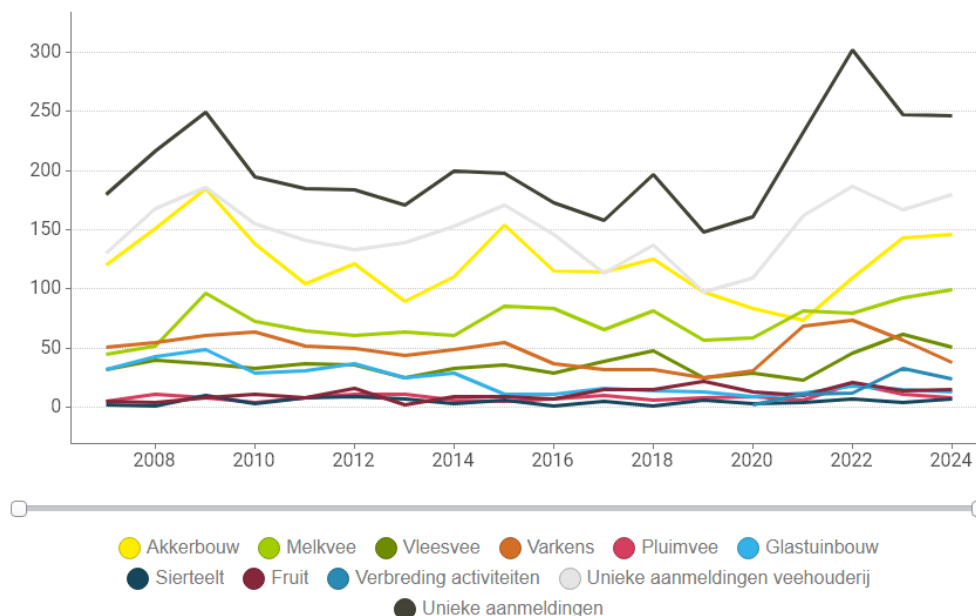
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van LMN en Statistiek Vlaanderen

Aanmeldingen bij hulporganisatie Boeren op een Kruispunt

Dat het niet zo goed gaat met het mentaal welbevinden van landbouwers in Vlaanderen blijkt ook uit het aantal aanmeldingen bij de hulporganisatie Boeren op een Kruispunt, voorgesteld in figuur 167. Deze organisatie begeleidt landbouwers bij financiële, economische, psychologische, technische of sociale problemen.

Na een steile klim van het aantal unieke aanmeldingen in de periode 2020-2022 daalt het aantal in 2024 naar 246. Vooral binnen de veehouderij en de akkerbouw wordt er hulp gezocht. In de tuinbouw blijft het aantal unieke aanmeldingen vrij beperkt.

Figuur 167: Aantal unieke aanmeldingen bij hulporganisatie Boeren op een Kruispunt, per deelsector

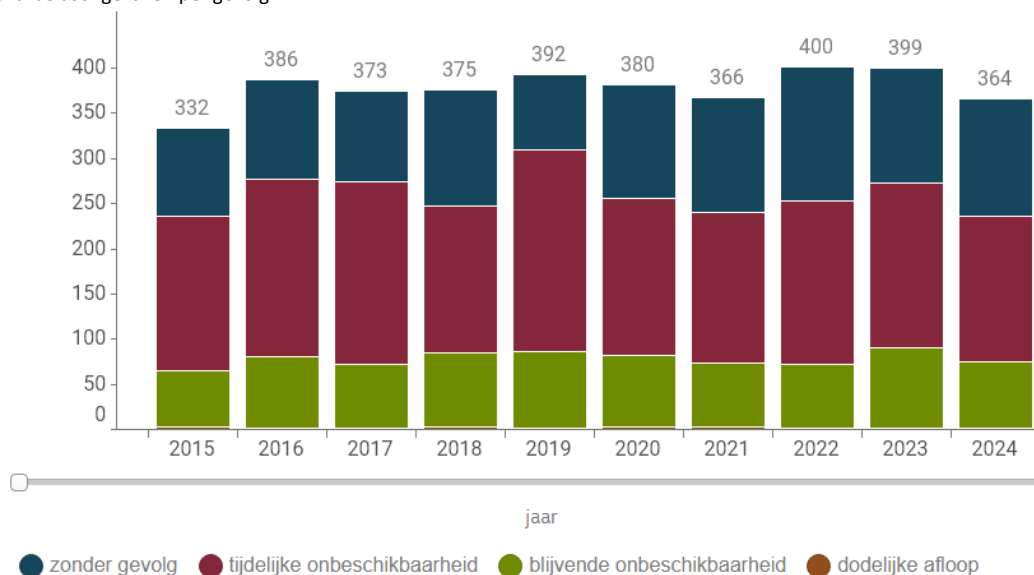
Opgelet: een bedrijf met zowel akkerbouw als vleesvee wordt bij beide sectoren geteld. Maar bij 'unieke aanmeldingen' komt het bedrijf slechts 1x voor.
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van gegevens Boeren op een Kruispunt

Arbeidsongevallen in de landbouw

De landbouwer heeft geen ongevaarlijk beroep, zo blijkt uit de cijfers: jaarlijks zijn er gemiddeld iets meer dan 375 arbeidsongevallen op de Vlaamse landbouwbedrijven (figuur 168). Het merendeel (bijna 80%) is zonder blijvende gevolgen. Om de paar jaar valt er jammer genoeg ook een dodelijk slachtoffer. Het betreft hier enkel de ongevallen waarbij een werknemer is betrokken. Ongevallen met de bedrijfsleider zelf of met een seizoenarbeider zijn niet opgenomen in de cijfers. In werkelijkheid zullen er dus veel meer ongevallen gebeuren in de landbouwsector dan deze die in deze statistieken opgenomen zijn.

In 2024 zijn er 364 ongevallen op landbouwbedrijven geregistreerd. 130 daarvan waren zonder gevolg en in 160 gevallen was de werknemer tijdelijk arbeidsongeschikt. In 74 gevallen had het ongeval een blijvende onbeschikbaarheid tot gevolg.

Figuur 168: Aantal arbeidsongevallen per gevolg

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Fedris

6.2 INDICATOREN: RISICOBEEHEERINSTRUMENTEN

Vlaanderen zet op verschillende manieren in op risicobeheer. De belangrijkste of duidelijkste elementen worden apart behandeld: het rampenfonds, de brede weersverzekering, oogstverzekeringen binnen GMO, en preventieve investeringen. Daarnaast zijn er ook nog andere instrumenten gerelateerd aan risicobeheer waar Vlaanderen en België in meer of mindere mate op inzet. Die laatste groep wordt als laatste kort besproken.

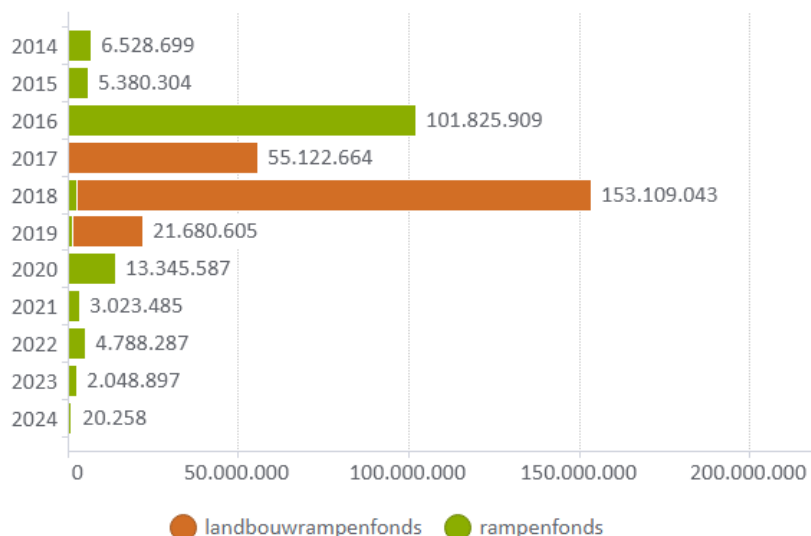
6.2.1 Rampenfonds

Het Vlaams rampenfonds kende in het verleden tegemoetkomingen toe voor schade door uitzonderlijke weersgebeurtenissen. Dat gebeurde met uitsluitend Vlaamse middelen. Sinds 2020 werd dit rampenfonds geleidelijk afgebouwd voor landbouwschade veroorzaakt door verzekerbare weersgebeurtenissen. Tussen 2020 en 2025 maakten landbouwers steeds minder aanspraak op het rampenfonds. Tegelijkertijd wordt er vanaf 2020 een Vlaamse subsidie verleend bij het afsluiten van een erkende brede weersverzekering (zie verder). Enkel voor niet-verzekerbare schade komt het rampenfonds nog tussen. Fluviale overstromingen zijn daarbij het belangrijkste voorbeeld.

Het rampenfonds keerde in de periode 2014-2024 gemiddeld 33 miljoen euro per jaar uit met uitschieters tot 153 miljoen euro per jaar. Voor de periode 2014-2020 was dit zelfs gemiddeld 57 miljoen euro per jaar (figuur 169). Droogte is de grootste oorzaak van tegemoetkomingen, gevolgd door overvloedige neerslag en/of overstromingen. Schade door storm, wind en vorst komt minder vaak voor, maar leidde ook tot tientallen miljoen euro schade in het verleden. Enkel erkende rampen kunnen vergoed worden door het rampenfonds.

Door de afbouw van het rampenfonds zijn landbouwers meer aangewezen op het afsluiten van een (gesubsidieerde) brede weersverzekering of private verzekering om hun risico te delen met verzekeraars, of om het risico op schade grotendeels zelf te dragen.

Figuur 169: Totaal uitbetaald bedrag door de overheid voor erkende rampen, per jaar

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij, Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken

6.2.2 Brede weersverzekering

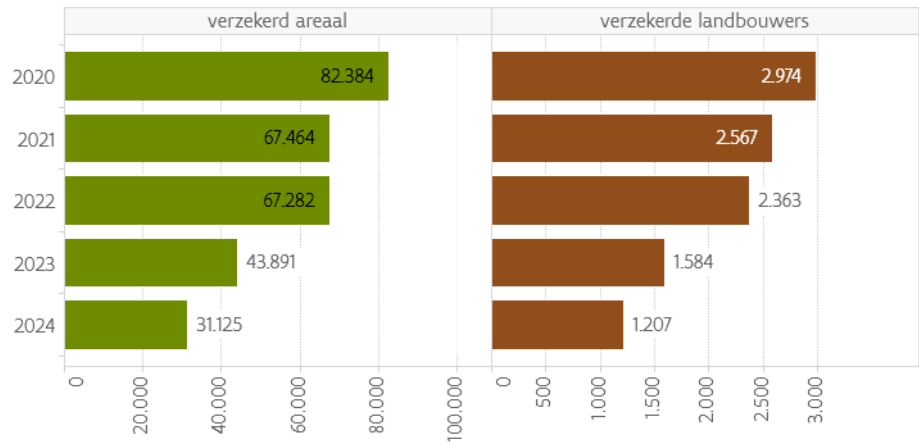
Sinds 2020 verleent de Vlaamse overheid een subsidie van 65% voor het afsluiten van een erkende brede weersverzekering. Dit zijn uitsluitend Vlaamse middelen. Enkele voorwaarden tot erkenning zijn dat alle openluchtteelten verzekeraar moeten zijn, minstens de zes opgesomde risico's verzekerd moeten zijn (storm, hagel, vorst, ijs, regenval en droogte) en de schadedrempel minstens 20% bedraagt. Actieve landbouwers die tijdig een erkende brede weersverzekering afsluiten en de subsidie aanvragen, ontvangen een subsidie op het betaalde premiebedrag. De landbouwer betaalt het volledige premiebedrag aan de verzekeraar, vaak voor 30 september en ten laatste op 31 december van het betreffende jaar. Enkele maanden later ontvangt de landbouwer zijn subsidie. Het subsidiebedrag bedraagt maximum 65% van de verzekeringspremie, exclusief verzekeringsbelasting van 9,25%. Als het voorziene budget ontoereikend is kan het subsidiepercentage lager zijn dan 65%. Tot dusver is het budget elk jaar voldoende gebleken.

Figuur 170 toont dat het aantal verzekerde landbouwers en het verzekerde areaal relatief beperkt zijn en een dalende trend kennen. Deze aantallen (1.200-3.000 landbouwers en 30.000-80.000 ha) kan je langs de totale populatie leggen. De totale populatie omvat zo'n 32.000 landbouwers met 670.000 ha areaal, en zo'n 18.000 GLB-actieve landbouwers met 600.000 ha (situatie 2024). Een groot deel van de landbouwers en het areaal is dus niet verzekerd via een brede weersverzekering.

Tabel 52 toont dat er verschillen zijn qua teeltgroep. In absolute aantallen worden, zeker in de eerste jaren, vooral voedergewassen verzekerd. Dat is niet verrassend omdat deze groep sowieso een groot deel van het areaal vertegenwoordigt. In 2024 was zo'n 3,5% van het voederareaal nog verzekerd in Vlaanderen. Vergelijkbare percentages zien we bij granen (3,8%), akkerbouw (5,3%) en groenten (4,3%). Fruitteelt valt op: ruwweg 45% van het areaal fruit wordt verzekerd via een brede weersverzekering. Fruit is dan ook een gevoelige teelt voor o.a. vorst en hagel, heeft een grote monetaire waarde per hectare en zelfs kleine schade heeft grote gevolgen voor de prijs. Daarnaast zijn verzekeringen, zoals hagelverzekering, al langer ingeburgerd in de fruitsector.

Met uitzondering van de fruitsector blijkt dus dat een zeer groot aantal landbouwers en landbouwteelten niet bijkomend verzekerd zijn met een gesubsidieerde brede weersverzekering. Zij maken eventueel gebruik van andere risicobeheerinstrumenten, maar zullen vooral zelf risico's dragen bij extreme weersgebeurtenissen.

Figuur 170: Totaal subsidiabel areaal (ha) en aantal landbouwers met een brede weersverzekering, per campagne

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Tabel 52: Verdeling van het subsidiabel areaal verzekerde teelten per teeltgroep, 2020-2024

areaal (ha) per teeltgroep	2020	2021	2022	2023	2024
voedergewassen	45.461	37.292	35.372	20.768	13.267
granen	15.772	11.355	12.577	7.863	4.232
overige akkerbouw	9.986	6.837	7.899	5.854	4.581
fruit	6.912	7.889	8.290	7.636	7.500
groenten	3.302	3.370	2.513	1.632	1.422
<i>waarvan versmarkt</i>	509	845	647	451	360
<i>waarvan industrie</i>	2.793	2.526	1.867	1.181	1.062
sierteelt	9	6	10	3	4
zaad- en plantgoed	924	708	576	114	55
overige	19	9	46	22	66
totaal	82.384	67.464	67.282	43.891	31.125

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Figuur 171 toont de totale monetaire bedragen die omgaan binnen de gesubsidieerde brede weersverzekering. De totaal betaalde verzekeringspremie ligt in de periode 2020-2024 tussen 14 en 18 miljoen euro per jaar, waarvan de Vlaamse overheid zo’n 65% op tafel legt: jaarlijks tussen 9 en 11 miljoen euro. De landbouwsector betaalt dus zelf netto zo’n 5 tot 7 miljoen euro per jaar. De verzekeringsbelasting van 9,25% is hier wel niet inbegrepen. Aan de kant van de verzekeraar gebeuren er ook uitbetalingen bij schadegevallen.

In de periode 2020-2024 werd er ruwweg 50 miljoen euro subsidie toegekend, 30 miljoen werd betaald door de landbouwsector. De verzekeraars betaalden op hun beurt bijna 109 miljoen euro aan schade uit. Daaruit volgen enkele belangrijke vaststellingen. Ten eerste ontvangt de landbouwsector ruim meer dan die zelf heeft ingelegd (109 miljoen ten opzichte van 30 miljoen). Ten tweede komt de subsidie die de overheid toekent ten

Figuur 171: Betaalde verzekeringspremie (opgesplitst volgens subsidie Vlaamse overheid en nettobedrag verzekerde landbouwer), uitbetalingen door verzekeraars en verschil tussen totale betaalde premie en uitbetaling

Samen met de afbouw van het Vlaams rampenfonds en de opstart van de subsidiemaatregel voor de brede weersverzekering werd bepaald dat de Vlaamse overheid als herverzekeraar kan optreden als de schadelast voor verzekeraars boven een ondergrens ligt.

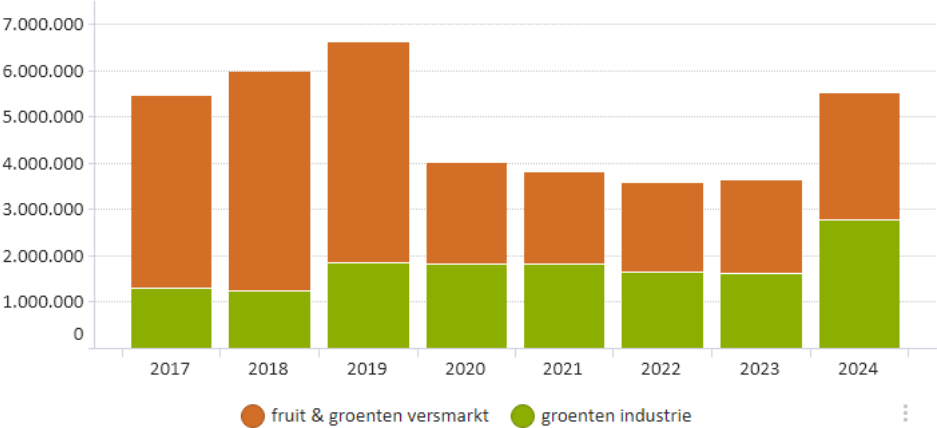
6.2.4 Subsidies via gemeenschappelijke marktordening (GMO)

Landbouwers kunnen, via hun producentenorganisatie (PO), onder meer subsidies ontvangen als ze een oogstverzekering afsluiten of hagelnetten en overkappingen plaatsen. Dat is onderdeel van zogenaamde GMO-subsidies (gemeenschappelijke marktordening) waarbij erkende PO's via een operationeel programma financiële steun uit het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) kunnen ontvangen. In Vlaanderen gaat het vooral over groente-, fruit- en champignoncoöperaties.

Figuur 172 toont de betaalde bedragen door producentenorganisaties voor gesubsidieerde oogstverzekeringen. Dat is het brutobedrag, waarop 50% subsidie mogelijk is. Doorheen de jaren gaat het over zo'n 3,5 tot 6,5 miljoen euro. Er is veel variatie tussen de PO's en de mogelijke verzekeringen: geen verzekering, een verplichte collectieve verzekering, een vrijblijvende individuele polis, enkel verzekering tegen droogte of hagel, of een brede weersverzekering, enz.

In 2020 is er een opvallende daling die naar alle waarschijnlijkheid het gevolg is van de invoering van de subsidie voor brede weersverzekeringen. Landbouwers kunnen sinds 2020 een beroep doen op een subsidie van 65% voor een erkende verzekering (zie hierboven). Dat betekent dat fruit- en groentetelers die aangesloten waren bij een PO een extra optie hadden om zich op die manier te verzekeren. Er is dus een zekere concurrentie tussen oogstverzekeringen binnen producentenorganisaties gesteund met GMO-middelen en gesubsidieerde brede weersverzekeringen met Vlaamse middelen.

Figuur 172: Betaalde bedragen door producentenorganisaties (opgesplitst volgens focus) voor gesubsidieerde oogstverzekeringen, 2017-2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Naast oogstverzekeringen kunnen producentorganisaties via hun operationeel programma ook investeringen in hagelnetten en overkappingen ondersteunen. Het aantal investeringen is relatief beperkt. De laatste jaren gaat het over 2 tot 5 investeringen per jaar met totale jaarlijkse investeringskosten van gemiddeld 400.000 euro. Ook hier is er een subsidie van 50% mogelijk via de producentenorganisatie.

Tabel 53: Goedgekeurde bedragen voor GMO-investeringen in hagelnetten en overkappingen en 50% subsidie, 2019-2024

GMO: hagelnet/overkapping	2019	2020	2021	2022	2023	2024
aantal telers met investering	3	2	5	4	5	5
investeringskosten (€)	150.568	62.847	129.821	615.627	813.031	621.629
50% subsidie (€)	75.284	31.424	64.910	307.814	406.516	310.814

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

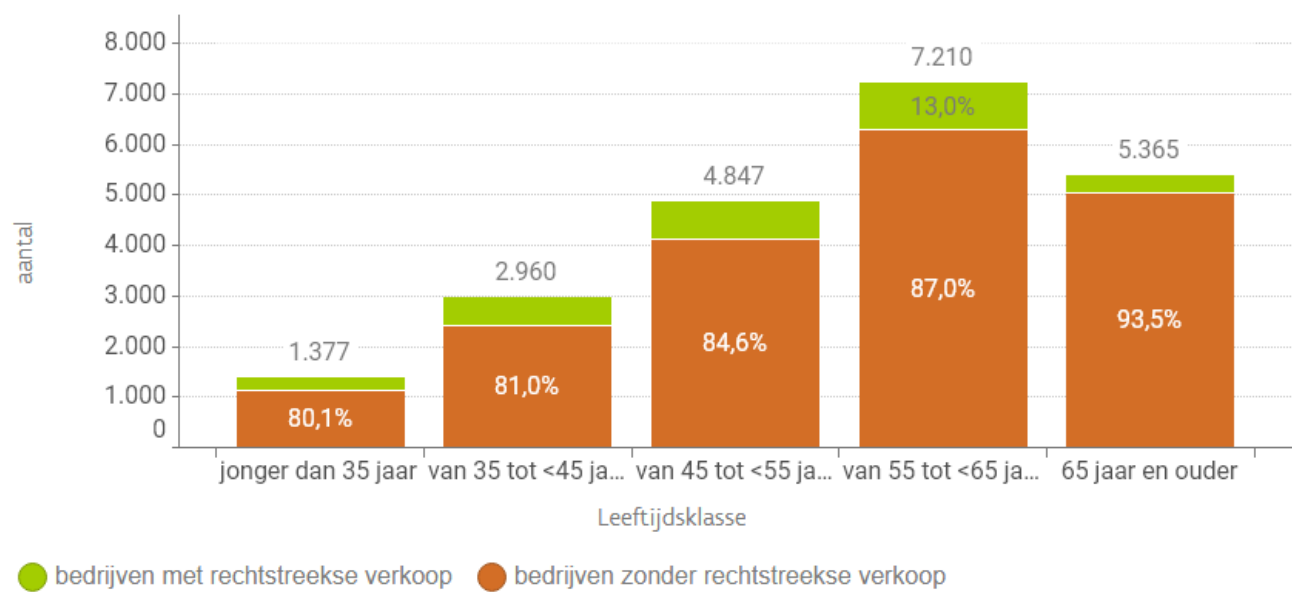
6.2.5 Subsidies via VLIF

Het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) subsidieert duurzame investeringen in de Vlaamse land- en tuinbouwsector. Er bestaan verschillende maatregelen zoals overnamesteun voor jonge landbouwers, investeringssteun op land- en tuinbouwbedrijven, steun voor niet-productieve investeringen, projectsteun enz. Een deel van deze investeringen is ook rechtstreeks gerelateerd aan risicopreventie en -adaptatie.

Tabel 54: Uitbetaalde investeringen gerelateerd aan risicopreventie, toegekend in de zesjarige periode 2018-2024

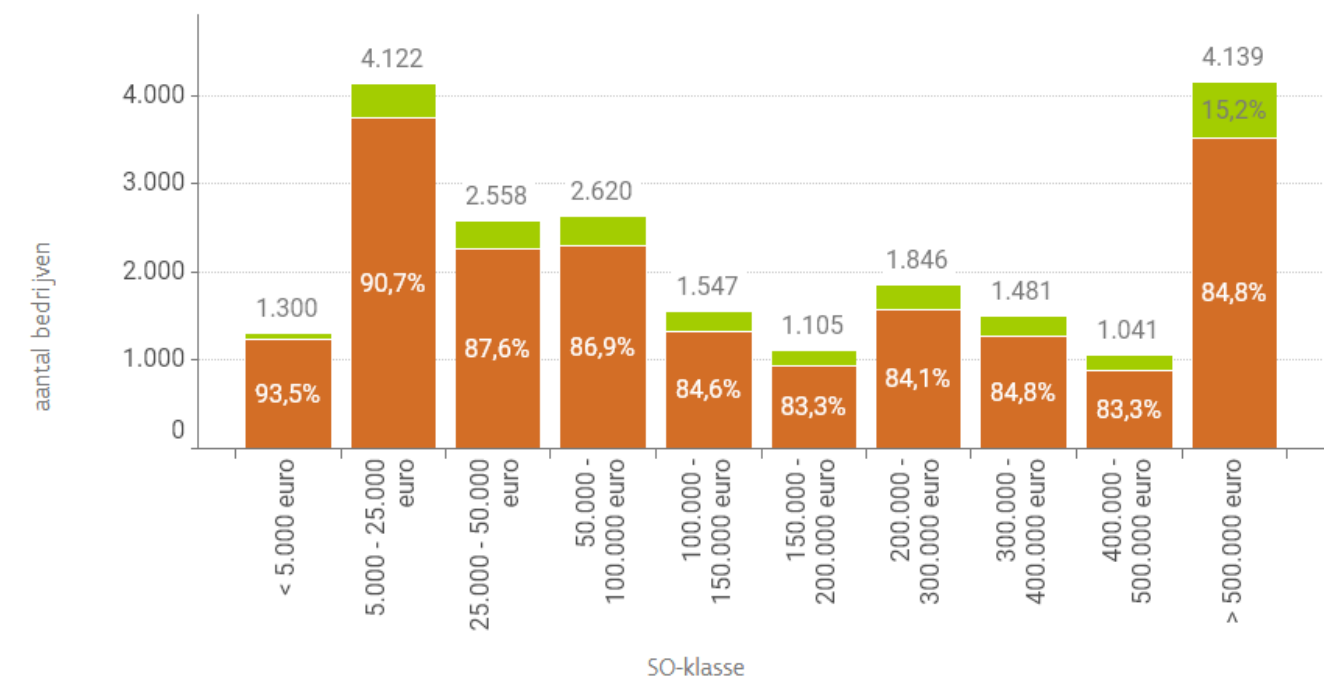
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Figuur 173: Landbouwbedrijven met en zonder rechtstreekse verkoop per leeftijdsklasse bedrijfsleider, 2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

Figuur 174: Landbouwbedrijven met en zonder rechtstreekse verkoop per grootteklasse op basis van standaardoutput, 2023

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

Tabel 56: Aantal landbouwbedrijven (n) en aandeel (%) met rechtstreekse verkoop volgens sector en specialisatie, 2016-2020-2023

Sector	Specialisatie	n 2016	n 2020	n 2023	% 2016	% 2020	% 2023
Akkerbouw	Akkerbouw	483	557	555	7,9%	7,7%	7,8%
Tuinbouw	Groenten onder glas	133	203	200	22,7%	30,1%	31,0%
Tuinbouw	Groenten openlucht	126	143	146	24,8%	27,7%	37,9%
Tuinbouw	Fruit	181	237	265	21,6%	28,5%	32,5%
Tuinbouw	Sierteelt	188	237	274	21,0%	25,7%	30,6%
Veeteelt	Melkvee	324	408	374	11,3%	15,3%	14,3%
Veeteelt	Vleesvee	177	232	275	5,7%	8,2%	9,2%
Veeteelt	Melk- en vleesvee	127	88	64	8,2%	9,4%	9,0%
Veeteelt	Overige graasdieren	104	87	106	11,2%	15,3%	17,5%
Veeteelt	Varkens	77	107	98	3,5%	5,3%	5,8%
Veeteelt	Pluimvee	43	56	59	7,3%	9,2%	9,8%
Veeteelt	Veeteeltcombinaties	64	78	54	6,0%	9,0%	8,5%
Gemengde	Gemengde bedrijven	377	452	400	13,7%	17,7%	19,6%

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium)

Landbouwers kunnen via diverse kanalen aan rechtstreekse verkoop doen. Cijfers van het Vlaams centrum voor agro- en visserijmarketing (VLAM) maken in tabel 57 een onderscheid tussen gangbare en biologische bedrijven. In het algemeen komt verkoop via een hoevewinkel het vaakste voor, gevolgd door automaten, afhaalpunten en markten. Andere kanalen komen ook voor, zij het in mindere mate: zelfoogst, CSA-boerderijen, buurtmarkten/buurderijen, groenteabonnementen en voedselteams.

Tabel 57: Aantal verkooppunten volgens type (bio of niet), 2023 en 2025

type verkooppunt	bio 2023	bio 2025	niet-bio 2023	niet-bio 2025	totaal 2023	totaal 2025
afhaalpunt	171	177	114	107	285	284
automaat	10	11	235	266	245	277
buurderij	0	1	56	56	56	57
CSA-boerderij	17	25	11	10	28	35
groenteabonnement	20	26	8	33	28	59
hoevewinkel	116	118	601	634	717	752
markt	4	6	135	136	139	142
voedselteam	1		81	22	82	22
zelfoogst	27	31	25	28	52	59
totaal	366	395	1.266	1.292	1.632	1.687

Bron: Recht van bij de boer (VLAM) – data juni 2023 en juni 2025

6.3.4 Verbreding: biologische landbouw

Voor indicatoren over biologische landbouw verwijzen we naar het hoofdstukken 2.4.4 (contextindicatoren) en 3.4.2.1 (inkomen, concurrentie en positie van de landbouwer).

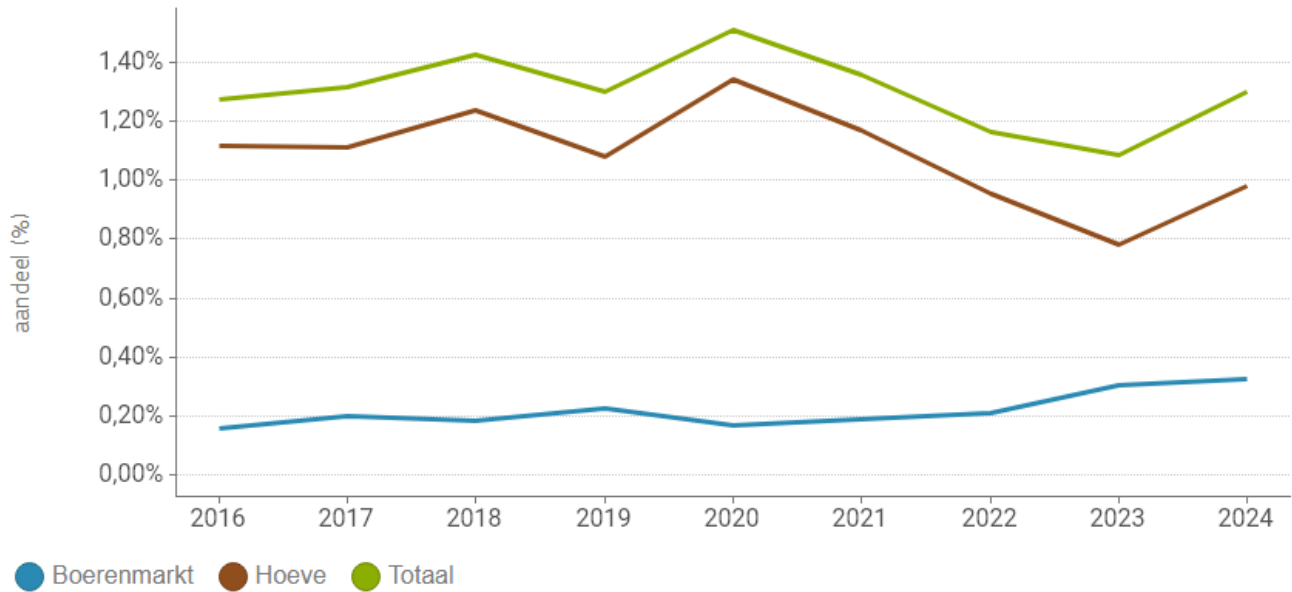
Biologische landbouw kan een vorm van diversificatie of verbreding zijn. Biologische producten kunnen ook via de gangbare kanalen verkocht worden, maar vaak is er ook alternatieve afzet. Biologische producten hebben vaak een andere waardepropositie, passen in een duurzaam verhaal en kunnen leiden tot hogere prijzen voor de landbouwer.

6.3.5 Verbreding: de consument

In opdracht van het Vlaams centrum voor agro- en visserijmarketing (VLAM) worden ook gegevens van consumenten bijgehouden. Figuur 175 toont het monetair aandeel dat consumenten aan verse voeding spenderen op de hoeve of via boerenmarkten. In 2024 wordt de totale omzet van rechtstreekse verkoop op de hoeve en de boerenmarkten in Vlaanderen geraamd op 105 miljoen euro. Dat is een stijging van 27% in vergelijking met 2023 en komt hiermee opnieuw op het niveau van het coronajaar 2020. 2020 was door de lockdown een uitzonderlijk jaar.

De rechtstreekse verkoop op de hoeve was in 2024 goed voor 80 miljoen euro. Het aandeel van de hoeveverkoop schommelt hiermee rond 1,0% van de totale distributie van verse voeding in Vlaanderen. Rechtstreekse verkoop voor de boerenmarkt klimt met ruim 25 miljoen euro naar een aandeel net boven de 0,3%.

Figuur 175: Verkoop verse voeding op de hoeve en via boerenmarkt: aandeel (%), 2016-2024

Bron: YouGov Belgium en bewerkingen VLAM

6.3.6 Verbreding: zorgboerderijen

In 2024 ontvingen 373 landbouwbedrijven een subsidie in het kader van uitgevoerde zorgboerderijactiviteiten, verspreid over heel Vlaanderen (figuur 176). Vlaanderen kent een rijke traditie van de opvang van zorgvragers op het landbouwbedrijf. Door de toenemende intensivering van de landbouw dreigde deze unieke vorm van zorgverlening echter te verdwijnen. Om dat tegen te gaan, werd in 2005 een Vlaamse subsidieregeling ingevoerd die land- en tuinbouwers ondersteunt bij de opvang van zorgvragers op hun bedrijf. Landbouwers

Figuur 176: Evolutie van het aantal actieve zorgboerderijen per provincie en per jaar, 2015-2024

Tabel 58: Geregistreerde prestaties per type voorziening zorgboerderijen, 2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Vanaf eind 2023 tot begin 2024 konden landbouwers voor een eerste keer steun aanvragen voor 'de opstart van of omschakeling naar een toekomstgerichte duurzame ondernemingsstrategie op een landbouwbedrijf'. 34 steunaanvragen werden ingediend. Hiervan selecteerde een jury 24 projecten. Bedrijfsleiders kunnen ervoor kiezen om hun bedrijfsinkomen te differentiëren door een vernieuwend bedrijfsmodel uit te werken, waarbij ze prijszetter kunnen worden. Daarnaast wordt ook gezocht naar een vernieuwende maatschappelijke rol van landbouw binnen de samenleving.

Tabel 59: Informatie over VLIF verdienmodel: aanvragen, geselecteerde investeringen en selectiebedrag voor 2024

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

Duurzame partnerschappen en samenwerking tussen de ketenactoren, waarvan de land- en tuinbouwers de basis vormen, moeten de keten kracht bijzetten. Om deze doelstelling te bereiken zijn investeringen en innovatie die de duurzaamheid, toegevoegde waarde en de kwaliteit van onze landbouw- en voedingsproducten verhogen van belang voor de economische ontwikkeling van lokale ketens. De focus van deze maatregel ligt niet alleen op de agrovoedingsketen, maar ook op de biogebaseerde en circulaire economie. De gesubsidieerde investeringsprojecten betekenen een economische meerwaarde voor de landbouwer als leverancier van de te verwerken of af te zetten landbouwproducten.

In tabel 60 staan de gegevens over VLIF agrovoeding. Enkele onderwerpen van de afgelopen jaren waren de verwerking van insecten via microgolftechnologie, procesoptimalisatie voor verwerking van bataat binnen de verwerkende voedingsindustrie en het verder (circulair) valoriseren van de wei-reststroom in kleine en middelgrote zuivelbedrijven. In de periode 2019-2024 gaat het in totaal over 131 aanvragen waarvan er 71 investeringen geselecteerd werden. Het totale subsidiabele investeringsbedrag voor die periode bedroeg 49 miljoen euro, waarvan 15,3 miljoen euro geselecteerd werd.

VLIF agrovoeding	2019	2020	2021	2022	2023	2024
aanvragen	20	35	31	18	.	27
geselecteerde investeringen	17	19	13	11	.	11
subsidiabele investeringskosten	13.329.158	13.333.333	9.517.665	6.697.457	.	6.131.972
selectiebedrag	3.998.747	4.000.000	2.855.300	2.009.237	.	2.452.789

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

6.4.1 Regeerakkoord Vlaamse regering 2024-2029

- #### 6.4.2 Beleidsnota Landbouw en Tuinbouw 2024-2029

- ////////////////////////////////////

- Over risicobeheer stelt de beleidsnota dat Vlaanderen **private initiatieven tot risicobeheersing wil stimuleren en steunen**. Dat gebeurt nu onder andere via een brede weersverzekering. De werking hiervan zal geëvalueerd worden waarna, eventueel via andere systemen, ingezet wordt op risicomanagement voor land- en tuinbouwers waarbij breder gekeken wordt dan enkel weersrisico's. Verder pleit de Vlaamse Regering voor dezelfde standaarden voor agrovoedingsproducten binnen het Europese handelsbeleid, **om eerlijke concurrentie met derde landen** te garanderen.
- De Vlaamse Regering wil daarnaast verder inzetten op **markttransparantie**.
- Daarnaast stelt men de doelstelling '**inzetten op diverse verdienmodellen**' voor. De minister zal werk maken van de verhoging van het inzicht in leefbare bedrijfsstrategieën en verdienmodellen om zo bij te dragen aan de verduurzaming van de bedrijfsvoering. Dat kan door advisering, bijvoorbeeld op het vlak van water, bodemkwaliteit, bemesting, agro-ecologische praktijken, circulaire landbouw, biologische landbouw enz. Daarnaast moet ook ingezet worden op onderzoek en de uitrol van beslissings- en duurzaamheidtools.

6.4.3 Andere relevante context

6.4.3.1 Vlaamse Eiwitstrategie 2021-2030

De **Vlaamse Eiwitstrategie 2021-2030** beschrijft enkele relevante doelstellingen:

- Verdere **verduurzaming van diervoeders** zoals **soja** die door Belgische diervoederfabrikanten wordt gebruikt moet voldoen aan duurzaamheidscriteria; gebruikte grondstoffen in de Belgische diervoederindustrie moet komen uit **nevenstromen van de levensmiddelen- en brandstofindustrie**; meer **lokale productie van duurzame eiwitrijke diervoeders** op Vlaamse bodem
- Verdere verduurzaming van dierlijke productie: stimuleren van **nieuwe, duurzame verdienen modellen en/of afzetmarkten** voor lokale dierlijke eiwitten of eiwitproducten
- Meer plantaardige eiwitten: vergroten van het areaal ten behoeve van **plantaardige eiwitten** en inzetten op het **ontwikkelen van nieuwe ketens** om afzetzekerheid te bieden.
- **Meer nieuwe eiwitten**: inzetten op kennis, productie en verwerking van nieuwe eiwitbronnen (bv. insecten en algen) en nieuwe toepassingen van bestaande eiwitbronnen.
- **Meer productdiversiteit**: breed aanbod aan smakelijke, veilige en nutritioneel hoogwaardige eiwitrijke producten.

6.4.3.2 De Vlaamse Voedselstrategie

De Vlaamse voedselstrategie bevat enkele relevante doelstellingen:

- De eiwitproductie en eiwitconsumptie verduurzamen en diversifiëren
- De ware prijs van voedsel in rekening brengen
- Wendbaarheid versterken in een wereld vol verandering
- Een eerlijke prijsvorming voor de primaire producent realiseren

6.4.3.3 Vlaams strategisch plan bio 2023-2027

Het strategisch plan bio 2023-2027 formuleert een gezamenlijk actieplan met vijf doelstellingen tegen eind 2027.

- 5% landbouwareaal bio: het areaal onder biologische productie neemt toe tot 30.000 ha;

////////////////////////////////////

- 5% omzetwaarde biologische dierlijke productie: de omzetwaarde van de biologische dierlijke productie groeit naar 5% van de omzetwaarde van de gezamenlijke dierlijke productie (met inbegrip van zuivel);
- 5% biolandbouwbedrijven: minimaal 5% van de landbouwbedrijven zijn biobedrijven tegen eind 2027;
- 5% bioconsumptie: het volume van de bioconsumptie groeit tot 5% van de totale consumptie tegen eind 2027;
- 5% bio in overheids catering: bio maakt 5% uit van de overheids catering tegen eind 2027.

6.4.3.4 Federaal Regeerakkoord 2025-2029

- Om het **crisisbeheer en de weerbaarheid van de Belgische agrovoedingssector** te versterken, zal de regering de sectorale autoriteit aanwijzen met een inspectiedienst en deze de personele en budgettaire middelen geven om de opdrachten uit te voeren waarin de zogenaamde richtlijnen NIS2 en CER voorzien. Deze sectorale autoriteit zal ook tot taak hebben **crises of civiele veerkrachtscenario's voor deze sector te beheren** en zal regelmatig moeten rapporteren aan de betrokken ministers, maar ook aan het NCCN en het Centrum voor Cybersecurity België.
- Land- en tuinbouwers zijn volwaardige ondernemers en hebben **recht op een betere, correcte prijsvorming**.
- De **wet betreffende oneerlijke handelspraktijken** tussen ondernemingen in de landbouw- en voedselvoorzieningsketen wordt geëvalueerd, rekening houdend met de huidige Europese evaluatie, om binnen het Europees kader daadwerkelijke bescherming te voorzien van kleine en middelgrote leveranciers tegen grote afnemers. De federale regering neemt maatregelen om de **marges van landbouwers en hun positie binnen de keten te beschermen**, maar waakt erover dat de maatregelen de keten in zijn geheel niet ontregelen.
- De regering zal doorgaan met de uitvoering van het plan voor de **reductie van pesticiden**, waarbij speciale aandacht wordt besteed aan Belgische landbouwbedrijven zodat zij **niet in een concurrentieel nadelige positie** komen. In overleg met de bevoegde deelstaten zal ook worden gezocht naar **innovatieve alternatieven**. Dit standpunt zal worden uitgedragen op Europees niveau. Bovendien engageert de regering zich ertoe de **homologatieprocedure** voor nieuwe pesticiden of biopesticiden te verbeteren en te versnellen
- In het kader van onze **open strategische autonomie** moeten we onze **aanvoerbronnen diversifiëren**. Voor onze open economie sluiten we ambitieuze, open en rechtvaardige handels- en investeringsakkoorden op EU-niveau en streven we een duurzame wereldhandel na, gebaseerd op eerlijke regels en handel.
- We scharen ons achter het idee van een **Europees compensatiefonds voor onze landbouwers bij eventuele marktverstoringen**.
- We vragen de EU om aandacht te besteden aan de veiligheid van haar burgers, onder meer via de **uitbouw van het EU-beleid voor crisisbeheer**.

6.4.3.5 Federale beleidsverklaring 2025: landbouw en veiligheid van de voedselketen

- Diergezondheid is een fundamentele pijler van de One Health-benadering. De regering zal haar inspanningen voortzetten om de **veehouderij te beschermen tegen ziekten** zoals vogelgriep, Afrikaanse varkenspest of mond-en-klaauwzeer. Er zullen extra inspanningen worden geleverd om de

////////////////////////////////////

- Het **Sanitair Fonds**, een sleutelinstrument voor de diergezondheid, zal evolueren om beter te antwoorden op nieuwe risico's en opkomende dreigingen. Deze evolutie zal rekening houdend met de huidige volksgezondheids- en milieurisico's, en zal bijdragen aan een efficiënter risicobeheer.
- Het behoud en het creëren van een gezonde omgeving zijn belangrijke elementen in ons sanitair beleid en daarom mag de aandacht voor **antibioticaresistentie** niet verminderen. Het gebruik van antimicrobiële middelen zou geleidelijk moeten afnemen.
- Om onze voedselteelten te vrijwaren, en werk te maken van een vermindering van de hoeveelheden pesticiden, is het belangrijk te **voorkomen dat plagen resistent worden tegen gewasbeschermingsmiddelen**. Het is van essentieel belang dat onze landbouwers beschikken over gepaste instrumenten

Ook beleid met betrekking tot klimaat, water, bodem, enz. speelt een rol bij de veerkracht en weerbaarheid van landbouwers, niet het minst voor klimatologische risico's. Relevant beleid wordt besproken in het thema 'versterken van klimaatactie, ecosysteemdienstenlevering, behoud van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen, duurzame landbouw en verbeteren dierenwelzijn' (hoofdstuk 5.2).

De Vlaamse land- en tuinbouw wordt geconfronteerd met uiteenlopende risico's. Klimaat- en weersomstandigheden, ziekten en plagen, schommelende afzet- en inputprijzen, geopolitieke ontwikkelingen en wijzigingen in de beleidscontext kunnen allemaal de bedrijfsvoering beïnvloeden. De blootstelling verschilt sterk naargelang de sector, locatie en bedrijfsstructuur.

De afhankelijkheid van externe productiemiddelen maakt landbouwbedrijven kwetsbaar voor prijs- en aanbodschokken. Landbouwers hebben onder meer energie, meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen, veevoeders, uitgangsmateriaal en andere productiemiddelen nodig. Prijsstijgingen of verstoringen in de beschikbaarheid daarvan kunnen de productiekosten verhogen en de bedrijfsvoering bemoeilijken. De mate van afhankelijkheid verschilt tussen landbouwsectoren en bedrijven.

Het bestaande instrumentarium ondersteunt het risicobeheer, maar dekt niet alle risico's en schade af. Het rampenfonds, de brede weersverzekering, subsidies via de gemeenschappelijke marktordening en het VLIF en

andere instrumenten hebben elk een eigen toepassingsgebied en voorwaarden. Verzekeringen en crisissteun blijven bovendien aanvullend op preventie, aanpassing van de bedrijfsvoering en de opbouw van financiële buffers.

Verbreiding en diversificatie kunnen de veerkracht versterken. Een gevarieerder teeltplan, korte keten, biologische landbouw, zorglandbouw en andere nieuwe verdienmodellen kunnen inkomsten spreiden. Zulke strategieën vragen vaak bijkomende arbeid, competenties en investeringen. Ze kunnen bovendien ook nieuwe risico's of een complexere bedrijfsvoering meebrengen en zijn daarom niet voor elk bedrijf even haalbaar of passend.

////////////////////////////////////

7 KENNIS, INNOVATIE EN DIGITALISERING

Voluit: verbetering van de toegang tot kennis en versnelling van innovatie en de digitale transitie voor een florerende agrovoedingssector

7.1 BESCHRIJVING VAN AKIS IN VLAANDEREN

Het *agricultural knowledge and innovation system* (AKIS) in Vlaanderen bestaat uit veel facetten en actoren. In Vlaanderen is AKIS gecentreerd rond de experimentele stations die een link leggen tussen toegepast onderzoek, de productiesector en de landbouworganisaties. De verschillende soorten organisaties onderhouden een nauwe band met de agrarische gemeenschap in Vlaanderen. Er zijn veel andere organisaties en instellingen die allemaal tot op zekere hoogte met elkaar verbonden zijn. Daarom kan het Vlaamse AKIS als sterk en geïntegreerd beschouwd worden (Lybaert & Debruyne, 2024).

Hieronder worden ter illustratie enkele belangrijke organisaties, samenwerkingsverbanden en overlegplatformen binnen het Vlaams AKIS-landschap kort toegelicht. Het gaat niet over een volledige of systematische beschrijving, maar over voorbeelden die de diversiteit, verwevenheid en dynamiek van het Vlaamse AKIS tonen.

- **Universiteiten en hogescholen:** o.a. de faculteit bio-ingenieurswetenschappen van de UGent en KU Leuven voeren fundamenteel wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot landbouw. Ook in hogescholen zoals HOGent en Thomas More wordt aan landbouwonderzoek gedaan.
- **Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO):** het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO) is een onafhankelijk wetenschappelijk onderzoekscentrum van de Vlaamse overheid. Het krijgt van die overheid de opdracht mee te werken aan de verduurzaming van de landbouw, visserij en agrovoedingssector. In eerste instantie in Vlaanderen, maar bij uitbreiding ook in België, Europa en in de rest van de wereld. De missie van ILVO is duidelijk en actueel: kennis opbouwen om op een maatschappelijk verantwoorde manier, binnen de planetaire grenzen voldoende, gezond en gevarieerd voedsel te kunnen produceren voor de 10 miljard monden die de wereld in 2050 moet voeden.

Om die missie te volbrengen verricht ILVO multidisciplinair en onafhankelijk onderzoek. Op die manier bouwt ILVO fundamentele en toegepaste kennis op die nodig is voor de verbetering van producten en productiemethoden, voor de bewaking van de kwaliteit en de veiligheid van de eindproducten en voor de verbetering van beleidsinstrumenten als basis van sectorontwikkeling en plattelandsbeleid.

- **Praktijkcentra** voor plantaardige en dierlijke productie en **loketten** voor dierlijke productie: deze organisaties voeren onderzoek uit dat toegepast op de praktijk en vraaggedreven is. Dat draagt bij tot verduurzaming, kwaliteitsverbetering, optimalisering en een beter economisch rendement voor de

land- en tuinbouwers. De centra en loketten geven ook advies, verspreiden informatie, sensibiliseren en stimuleren innovatie.

- **Plantelijke praktijkcentra:** Landbouwcentrum Granen, Proefcentrum fruitteelt, Viaverda (voorheen Proefcentrum voor Aardappelteelt, Proefcentrum voor Groenteteelt en Proefcentrum voor Sierteelt), Inagro, Landbouwcentrum voor Voedergewassen, Harvestis (voorheen Proefcentrum Hoogstraten en Proefstation voor de Groenteteelt), Koninklijk Belgisch Instituut tot Verbetering van de Biet, Praktijkpunt Landbouw Vlaams-Brabant, Vlaams Centrum voor Bewaring Tuinbouwproducten. Volgens het jaarverslag van 2024 werden cumulatief 726 activiteiten georganiseerd met een totaal bereik van 38.569 deelnemers (Praktijkcentra Plant, 2025).
- **Dierlijke praktijkcentra en loketten:** Proefbedrijf Pluimveehouderij, Hooibeekhoeve, Proef- en Vormingscentrum voor de Landbouw, Inagro. Loketten voor dierlijke productie zijn onderdeel van het ILVO Living Lab Veehouderij en omvatten een varkensloket, pluimveeloket en rundveeloket. Ze verspreiden onderzoek- en praktijkkennis, beantwoorden vragen op basis van wetenschappelijke literatuurstudies en capteren noden uit de praktijk om ze zo nodig om te zetten in extra onderzoek. Wat betreft de drie loketten werden in 2025 zo'n 205 vragen beantwoord en ongeveer 6.200 nieuwsbriefabonnees bereikt.
- **Dienst sectoradvies van het Agentschap Landbouw en Zeevisserij:** deze dienst volgt de werking en subsidiëring van praktijkcentra op, net zoals het beleid op vlak van landbouwinnovatie en -onderzoek. De dienst organiseert studiedagen en publiceert brochures, studies en rapporteren.
- **Platform voor landbouw- en voedingsonderzoek:** dit platform werd in 2004 opgericht en dient als klankbord en aanspreekpunt voor landbouw- en voedingsonderzoek. Het verenigt de universiteiten (KU Leuven, UGent), het INBO en ILVO, de hogescholen (HOGent en Thomas More), de praktijkcentra, de landbouworganisaties Boerenbond en ABS, VLAM, Flanders' Food, het Agentschap Landbouw en Zeevisserij (LV), het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI) en het Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen (VLAIO). Het platform is het forum voor overleg en afspraken tussen landbouwonderzoeksinstituten en het landbouwbeleid met het oog op het realiseren van innovatiebeleid en het stimuleren van ondernemerschap in de landbouw. Verder dient het om een zo goed mogelijke wederzijdse doorstroming van kennis en gebruik van kennis te verkrijgen tussen onderzoeksinstituten en de landbouwsector. Ook zorgt het ervoor dat onderzoeksinstituten optimaal onderling kunnen afstemmen.
- **Agrolink Vlaanderen:** een landbouwonderzoekplatform van 14 Vlaamse kennisinstellingen zoals universiteiten, praktijkcentra en onderzoeksinstituten. In totaal lopen er meer dan 2.500 onderzoeksprojecten over verschillende hedendaagse aspecten van de land- en tuinbouwsector. Jaarlijks heeft Agrolink Vlaanderen 3.000 publicaties in meerdere gerenommeerde vaktijdschriften. Agrolink Vlaanderen beschikt over een hoogtechnologische en enorme infrastructuur: 10 ha experimentele serres, 600 ha proefvelden en 32.500 m² proefstallen. Agrolink Vlaanderen kan een beroep doen op gecertificeerde en geaccrediteerde onderzoeksinfrastructuur en beschikt over de nodige kwaliteitslabels en -accreditaties (Agrolink, 2026).

////////////////////////////////////

- **Vlaams Ruraal Network:** het VRN is de Vlaamse invulling van het GLB-netwerk dat elke Europese lidstaat heeft. Dit netwerk heeft als taak om de bij plattelandsontwikkeling betrokken organisaties en overheidsdiensten bijeen te brengen en dit overkoepelend over de verschillende maatregelen. Daarnaast wil het Vlaams Ruraal Netwerk de begunstigen informeren, inspireren en sensibiliseren, en zo bijvoorbeeld ook de innovatie op het platteland en in de land- en tuinbouwsector bevorderen. Het netwerk ondersteunt het ontwerp en de uitvoering van strategische GLB-plannen, innovatie en kennisuitwisseling, met inbegrip van EIP-AGRI, en de evaluatie en monitoring van het GLB.

Het Vlaams Ruraal Netwerk heeft in het GLB 2023-2027 zeven strategische doelstellingen. De relevantste hiervan met betrekking tot AKIS zijn: (1) bijdragen aan het informeren van het publiek en potentiële begunstigen over het GLB en de steunmogelijkheden; (2) innovatie in landbouw en plattelandontwikkeling bespoedigen, en het ondersteunen van *peer-to-peer* leren en de inclusie van, en de interactie tussen, alle stakeholders in het kennisuitwisselings- en kennisopbouwproces; (3) bijdragen aan de verspreiding van de resultaten van het GLB Strategisch Plan.

- **Boerenbond Projecten:** Boerenbond Projecten is een onderdeel van de landbouworganisatie Boerenbond. De opdracht van deze werking is om landbouwers en plattelandsgemeenschappen te inspireren over innovatieve manieren om met nieuwe uitdagingen en kansen om te gaan en hen te ondersteunen bij de ontwikkeling en uitvoering van concrete innovatieprojecten. De organisatie is gericht op kennisbemiddeling en innovatieondersteuning.
- **Onderzoek via producentenorganisaties:** producentenorganisaties laten studies en onderzoek uitvoeren die ten goede komen van hun leden. Via hun operationele programma's wordt hiervoor steun verleend binnen de gemeenschappelijke marktordening (GMO) groenten en fruit. Ook advisering kan gesubsidieerd worden in het operationele programma. Zie hiervoor ook sectie 7.2.5.
- **Private advies- en dienstverleners, fabrikanten en leveranciers, andere erfbetreders:** er zijn in Vlaanderen veel extra partijen betrokken in het AKIS-systeem. Zo bestaan er veel private advies- en dienstverleners, boekhouders en consultants, maar ook fabrikanten, banken en leveranciers hebben eigen adviseurs die de landbouwer bijstaan bij o.a. landbouwmechanisatie, veevoedermanagement, gewasbeschermingsmiddelen enz.
- **Andere betrokken partijen** binnen AKIS zijn bijvoorbeeld de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO), Boeren op een Kruispunt, Preventagri, erkende centra voor naschoolse vorming (Agrocampus, Nationaal Agrarisch Centrum, Praktijkcentrum voor Land- en Tuinbouw, Landwijzer), het Coördinatiecentrum praktijkgericht onderzoek en voorlichting Biologische Teelt (CCBT), Boerennatuur, Begeleidingsdienst voor betere bodem en waterkwaliteit (B3W), kennisdeling en advisering vanuit landbouworganisaties zoals Boerenbond, ABS, Groene Kring, Bioforum enz.
- **Andere belangrijke elementen** worden apart toegelicht in de volgende hoofdstukken, zoals Europese Innovatiepartnerschappen (EIP), demonstratieprojecten (DEMO), landbouwtrajecten (LA-trajecten), gesubsidieerde vorming en advies, VLIF innovatie en VLIF omkaderingssteun.

SD10: kennis en innovatie	euro	% GLB-budget
voorzien budget	138.032.041,67	7,13%
<i>waarvan exclusief toegewezen aan SD10</i>	30.175.267,08	1,56%
<i>waarvan ook toegewezen aan andere SD</i>	107.856.774,59	5,57%

7.2.2.2 Vlaams en Belgisch algemeen budget voor onderzoek en ontwikkeling

Figuur 177: Overheidskredieten voor wetenschappen en innovatie naar domein, 2009-2025 in miljard euro (lopende prijzen)

////////////////////////////////////

Tabel 63: Toewijzing van overheidsbudget voor onderzoek en ontwikkeling (O&O) (research and development R&D) voor België, 2014-2024

België, toewijzing overheidsbudget voor R&D (O&O)	2014	2016	2018	2020	2022	2024
totaal R&D miljoen euro	2.728,1	2.686,4	2.939,0	3.448,2	3.887,1	4.053,0
landbouw R&D miljoen euro	39,0	37,1	64,2	58,5	71,7	77,0
totaal R&D % overheidsbudget	100%	100%	100%	100%	100%	100%
landbouw R&D % overheidsbudget	1,43%	1,38%	2,18%	1,70%	1,85%	1,90%
totaal R&D % BBP	0,67%	0,63%	0,64%	0,74%	0,69%	0,65%
landbouw R&D % BBP	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%

Bron: Eurostat (gba_nabsfin07)

7.2.3 Europees innovatiepartnerschap (EIP)

In een operationele groep gaan landbouwers en eventueel andere actoren aan de slag om voor een bepaalde problematiek of opportuniteit een **innovatieve oplossing** te vinden of een **innovatief samenwerkingsverband** te ontwikkelen. Het is een ondernemingsgedreven samenwerkingsverband dat bestaat uit (actieve) landbouwers, andere actoren uit de agrovoedingsketen, adviseurs, onderzoekers, andere (kmo-) ondernemers, innovatieondersteunende diensten, producentenorganisaties, brancheorganisaties, enz.

In het Vlaams strategisch GLB-plan wordt steun verleend om nieuwe producten, diensten, processen of technieken (werkwijzen) te ontwikkelen en te testen in projecten van **EIP-innovatie**. Maar ook de realisatie van innovatieve samenwerkingen tussen landbouwers en/of andere actoren omtrent onder meer nieuwe manieren van vermarkten of organisatiestructuren kan een manier zijn om de duurzaamheid en weerbaarheid van land- en tuinbouwbedrijven te verhogen. **EIP-samenwerkingsprojecten** kunnen hieraan bijdragen. Als de creatie van een nieuw samenwerkingsproject zich nog in een pril stadium bevindt, bestaat de mogelijkheid om het voorbereidingstraject te ondersteunen in de vorm van **EIP-samenwerking voorbereiding**.

In de oproepen van 2023 tot en met 2025 kan de indiener het onderwerp van het projectvoorstel steeds vrij kiezen. Bijkomend worden er jaarlijks ook **subthema's** opengesteld:

- 2023 (2): samen werken aan eerlijke prijsvorming en echte prijzen; gezonde, duurzame en betaalbare voedselpatronen aanmoedigen via diverse catering-settings;
- 2024 (3): reductie van broeikasgasemissies; samenwerking in de eiwitketen; valorisatie van nevenstromen;
- 2025 (2): samenwerking in de keten voor klimaatmaatregelen; faciliteren van sectorale samenwerking door producentenorganisaties en brancheorganisaties.

7.2.3.1 Gegevens uit het PDPO-jaarverslag (uitbetaling 2019-2024)

GLB-steun in het kader van plattelandsontwikkeling wordt jaarlijks gemonitord in het PDPO-jaarverslag. Merk op dat het jaartal hier duidt op het jaar waarin de laatste betaling gebeurde. Aangezien EIP-projecten meestal twee jaar lopen en de uitbetaling in schijven gebeurt, zal het jaartal van rapportering niet overeenkomen met het jaartal van de oproep.

Tabel 64 toont het aantal door EIP gesteunde groepen per jaar en de totale overheidsuitgaven. In de programmaperiode 2014-2024 werden er 76 projecten geselecteerd. 61 werden hiervan al volledig uitbetaald.

Tabel 71: Demonstratieprojecten (DEMO): statistieken van de beherende dienst per thema, 2023-2025

DEMO per oproepjaar	thema	gesteunde projecten	toegekende steun
2023	klimaatrobuuste landbouw	10	972.279
2023	totaal	10	972.279
2024	duurzaam nutriëntenbeheer	9	899.455
2024	reductie van broeikasgasemissies	1	100.000
2024	totaal	10	999.455
2025	agro-ecologie	7	699.934
2025	bufferstroken	3	299.070
2025	totaal	10	999.004

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij

7.2.5 Onderzoek binnen gemeenschappelijke marktordening groenten en fruit (GMO)

Producentenorganisaties kunnen onderzoek en studies opnemen in hun operationeel programma. Dat betekent dat **GMO-middelen** ingezet kunnen worden voor **gesubsidieerd onderzoek**. Standaard geldt een subsidiepercentage van 50%, wat kan oplopen tot 60% en zelfs 80% als aan extra voorwaarden voldaan is.

In de periode 2023-2025 wordt er jaarlijks gemiddeld zo'n 2,8 miljoen euro steun verleend aan onderzoek en studies (tabel 72). De belangrijkste thema's hierin zijn plagen en gewasbescherming (aandeel 23%), verbetering van productkwaliteit (18%) en verbetering van genetische hulpbronnen (14%).

Tabel 72: Steunbedrag voor onderzoek en studies binnen operationele programma's GMO groenten en fruit, 2023-2025

steunbedrag per thema (€)	2023	2024	2025*	2023-2025*	aandeel
bodembehoud	41.043	43.372	27.551	111.966	1%
watergebruik en -beheer	13.597	8.277	42.391	64.265	1%
klimaat	81.359	121.431	116.762	319.552	4%
energie	228.345	140.869	28.557	397.771	5%
ecologische verpakkingen	14.129	1.495	791	16.415	0%
emissies, afval, reststromen en bijproducten	55.030	109.797	40.582	205.408	2%
plagen en gewasbescherming	608.985	660.006	653.943	1.922.934	23%
habitats gunstig voor biodiversiteit	0	0	0	0	0%
verbetering productkwaliteit	346.318	576.121	574.494	1.496.933	18%
verbetering genetische hulpbronnen	345.871	422.459	396.389	1.164.719	14%
arbeid en arbeidsvoorwaarden	63.335	78.241	0	141.576	2%
digitalisering	6.398	84.103	69.797	160.298	2%
andere gebieden	694.519	1.093.938	621.862	2.410.320	29%
totaal	2.498.929	3.340.108	2.573.120	8.412.157	100%

*2025 gaat enkel over het voorziene budget, er zijn nog geen werkelijke uitgaven beschikbaar

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

Binnen de operationele programma's van de erkende producentenorganisaties is er **GMO-steun** mogelijk voor **individuele begeleiding voor telers**. Er zijn vijf relevante interventies:

- Individuele teeltbegeleiding en groepsbegeleiding op gebied van duurzame plaag- en ziektebestrijdingstechnieken, duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en duurzaam gebruik van hulpbronnen;
- Milieuvriendelijke productiemethoden en -technieken (Dse-i) + bescherming en verbetering van de biodiversiteit waaronder functionele biodiversiteit;
- Individuele teeltbegeleiding en groepsbegeleiding op gebied van aanpassing aan en matiging van klimaatverandering;
- Individuele teeltbegeleiding of groepsbegeleiding i.h.k.v. productkwaliteit, voedselveiligheid en traceerbaarheid en certificatie;
- Individuele begeleiding en groepsbegeleiding op gebied van arbeidsvoorwaarden, werkgeversverplichtingen en gezondheid en veiligheid op het werk.

In de periode 2023-2025 wordt ongeveer 9,5 miljoen euro steun voorzien voor begeleiding (tabel 73). Het belangrijkste thema hierin is duurzame bestrijding, duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en duurzaam gebruik van hulpbronnen. Begeleiding bij milieuvriendelijke productiemethoden en -technieken en biodiversiteit, en begeleiding bij aanpassing aan en matiging van klimaatverandering vervolledigen de top drie.

steun per samengevat thema	2023	2024	2025*	2023-2025*	aandeel
duurzaamheid	1.180.792	1.438.681	1.431.741	4.051.214	43%
milieuvriendelijkheid, biodiversiteit	797.250	966.951	971.531	2.735.732	29%
klimaatverandering	442.978	538.036	540.073	1.521.088	16%
kwaliteit, voedselveiligheid, traceerbaarheid	240.484	320.134	314.515	875.134	9%
arbeidsvoorwaarden, veiligheid op het werk	92.500	118.640	120.858	331.998	3%
totaal	2.754.005	3.382.442	3.378.718	9.515.165	100%

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

Landbouw- of LA-trajecten zijn een vorm van steun voor onderzoeksinstituten voor vraaggedreven projecten uit de land- en tuinbouwsector. De doelstelling van LA-trajecten is om vanuit een concrete probleemstelling of vraaggedreven opportuniteit van een collectief van ondernemingen, innovatieve oplossingen aan te bieden die op relatief korte termijn toepasbaar zijn en resulteren in zichtbare veranderingen met een duidelijke (economische) meerwaarde voor een ruime doelgroep.

Kenmerkend voor LA-trajecten is de **integratie van het volledige traject van kennisverwerving tot kennisoverdracht en de concrete toepassing van die kennis** bij de doelgroepondernemingen binnen één project. Het werkprogramma wordt modulair samengesteld in functie van de behoeften en de noden.

Jaarlijks worden zo'n 10 tot 25 projecten ondersteund voor een totaal **steunbedrag van 10 tot 20 miljoen euro per jaar** (tabel 74). De laatste jaren gaat het vaak over minstens 20 trajecten en 17-21 miljoen euro per jaar. Projecten kunnen ingediend worden in verschillende thema's, bijvoorbeeld gewasbescherming; dierlijke productie; plantaardige productie; teelt- en bewaringstechnologie. Door de jaren zijn er ook verschillende prioritaire beleidsthema's waarvoor een budget prioritair gereserveerd wordt. Voor de oproep 2023-2024 en 2024-2025 was dat thema 'reductie gasvormige emissies', voor de oproep 2025-2026 was dat 'duurzaam bodembeheer'.

LA-TR, jaar oproep	dossiers	begroting	subsidie
2016	10	9.024.545	8.122.092
2017	13	12.167.607	10.950.845
2018	15	12.765.775	12.152.699
2019	16	14.368.062	13.446.695
2020	22	18.919.870	17.091.476
2021	23	20.485.243	19.715.005
2022	25	21.308.578	20.819.555
2023	21	20.488.588	18.439.732
2024	19	18.225.125	16.456.361
2016-2024	164	147.753.393	137.194.460

- Varivisie: historische perceelsvariabiliteit met satellietbeelden vertalen naar duurzame actie;
- Zwartvruchtrot (*Stemphylium vesicarium*) ontrafeld: studie naar de invloed van stress, de infectiecyclus en beheersing (StemphySOLV);
- StrongSheep: innovatieve fokkerij van gezonde en robuuste schapen in Vlaanderen;
- ...

7.2.8.1 KRATOS in de vorige GLB-periode 2014-2022

////////////////////////////////////

Tabel 75: KRATOS-adviesstelsysteem: acties, begunstigen en overheidsuitgave per jaar, 2016-2023

Bron: PDPO-jaarverslag, Agentschap Landbouw en Zeevisserij

KRATOS: dossiers 2016-2023	bedrijfsadvies voor starters (2B)	bedrijfsadvies niet voor starters (4B)	totaal
module 1: ondernemingsplan	239	705	944
module 2: bedrijfseconomisch advies	134	470	604
module 3: randvoorwaarden	103	511	614
module 4: vergroening	49	337	386
module 5: biodiversiteit	85	458	543
module 6: klimaat	106	514	620
module 7: water	46	394	440
module 8: bodem	21	202	223
module 9: arbeidsveiligheid	151	715	866
module 10: verwerking	9	36	45
totaal	943	4.342	5.285

////////////////////////////////////

Naschoolse vorming, per thema, 2024	acties	bedrag uitbetaald (€)	uniek bereikt	cumulatief bereikt
Ecologie	368	227.622	3.404	6.146
Economie	1.082	776.200	6.222	17.884
Fytolicensie	607	336.951	19.184	27.929
Fytolicensie P2	9	107.094	96	96
Jonge landbouwer, sociaal, maatschappij	158	121.846	1.837	2.262
Opstarten	472	1.598.784	753	1.114
Totaal	2.696	3.168.495	24.355	55.431

Vraaggestuurd

Tabel 79 toont het aantal activiteiten uit de kennisportefeuille. Nog niet alle steunaanvragen zijn uitbetaald, daarom worden in deze tabel alle steunaanvragen opgenomen. We maken een onderscheid volgens het jaar van steunaanvraag (2024 of 2025), het type (vorming of advies) en het thema (ecologisch, economisch, fyto of sociaal). In deze periode gaat het in totaal over 111 activiteiten waarbij 914 deelnemers bereikt werden. In totaal werd 829.194 euro steun aangevraagd. Beperkt tot dossiers waar al een betalingsaanvraag gebeurde, gaat het over 196.712 euro. 83.138 euro steun werd al uitbetaald. Als de data beperkt worden tot dossiers die al uitbetaald werden, gaat het voorlopig over 31 dossiers, 89 bereikte landbouwers en 88.366 euro steunaanvraag, waarvan 83.138 euro uitbetaald werd.

- Ecologisch: emissiereducerende maatregelen; beheer luchtkwaliteit; duurzaam bodembeheer; duurzaam energiebeheer, enz.;
- Economisch: management- en ondernemerschapsvaardigheden en ondernemingsplannen, enz.;
- Sociaal: generatiewissel; arbeidsveiligheid en arbeidsvoorwaarden; verbetering dierenwelzijn enz.

////////////////////////////////////

jaar	type	thema	dossiers	deelnemers	steun-aanvraag (€)	betalings-aanvraag (€)	uitbetaald (€)
2024	Advies	Ecologisch	5	10	4.624	2.906	420
2024	Vorming	Fyto	4	12	9.450	3.570	3.570
2024	Totaal	Totaal	9	22	14.074	6.476	3.990
2025	Advies	Ecologisch	51	724	625.868	155.643	60.870
2025	Advies	Economisch	17	80	101.029	18.803	7.718
2025	Advies	Sociaal	11	52	54.926	13.022	5.439
2025	Vorming	Ecologisch	1	9	714		
2025	Vorming	Economisch	3	20	5.703	3.616	1.726
2025	Vorming	Fyto	12	32	19.520	3.416	3.395
2025	Vorming	Sociaal	9	24	7.360	2.212	
2025	Totaal	Totaal	104	894	815.120	196.712	79.148
2024 2025	Totaal	Totaal	111	914	829.194	203.188	83.138

7.2.9 VLIF-steun voor innovatie

Voorbeelden van investeringen in de afgelopen jaren zijn: vrijloop kraamopfokhok met primaire mestscheiding; evenwichtig energieverbruik door batterijkoeling in de aardappelbewaring; valorisatie van digestaat uit bedrijfseigen mest tot dikke fractie, water en mineralenconcentraat enz.

Tabel 80 toont dat landbouwers jaarlijks tussen de 22 en 55 aanvragen indienen voor VLIF innovatie. Hiervan selecteert de overheid jaarlijks tussen de 12 en 42 investeringen, met subsidiabele investeringskosten tussen 4 en 13 miljoen euro. Het selectiebedrag varieert jaarlijks tussen 1,5 en 5,3 miljoen euro. In totaal voor deze zesjarige periode gaat het over 240 aanvragen, 163 geselecteerde investeringen, 47,7 miljoen euro subsidiabel bedrag en 20,4 miljoen euro geselecteerd bedrag.

bedrijf met...	landbouwers	% totaal
precisielandbouw	12.040	58%
robotica	5.180	25%
machines voor veemanagement	6.780	33%
toegang tot internet	16.830	81%
managementinformatiesysteem	4.190	20%
totaal	20.690	100%

7.3.2 Digitalisering: precisielandbouw en bodempaspoort

Er bestaan twee ecoregelingen rond precisielandbouw: automatische GPS- of RTK-GPS-aansturing, en plaatsspecifieke bekalking. Door de volledig **automatische aansturing van landbouwmachines via gps** wordt voorkomen dat er overlapping is in de stroken waar meststoffen of gewasbeschermingsmiddelen toegediend worden. Daardoor kan er bespaard worden op gewasbeschermingsmiddelen, vloeibare kunstmeststoffen en korrelmeststoffen en zal de milieu- en klimaatimpact ervan verminderen. Een tweede toepassing van precisielandbouw is het **plaatsspecifiek toedienen van input op basis van perceelgegevens** (bodemgegevens, gewasbeelden of opbrengstgegevens). Omdat in de praktijk het plaatsspecifiek bekalken op basis van taakkaarten al het verst ontwikkeld is, wordt deze toepassing van precisielandbouw ondersteund. Daarenboven is een optimale pH essentieel voor goede opname van nutriënten en een parameter die relatief snel kan verbeteren.

Er bestaan twee ecoregelingen met betrekking tot het bodempaspoort. De ecoregeling ‘actief gebruik van het bodempaspoort’ moedigt het gebruik van het bodempaspoort aan. Bij de ecoregeling ‘verhogen van het organisch koolstofgehalte – maatregel 3 bereiken van de streefzone voor %OC en pH’ stromen de bodemstalen automatisch door naar het bodempaspoort via DjustConnect.

pagina 258 van 315

respondenten), zoals automatische klimaatsturing (33%), komen het vaakst voor. Precisietechnologie bij zaaien of planten (27%), gewasbescherming (23%) en bemesting (18%) wordt ook vaak toegepast. 95% van de bevroagde landbouwers gebruikt minstens een keer per maand online marktinformatie. Een kwart van de bevroagde landbouwers gebruikt echter geen digitale tools, vooral bij de oudere leeftijdscategorieën. 45% van de bevroagde landbouwers geeft aan te weinig tijd te hebben om zich in alle digitale tools te verdiepen. Een op de vier landbouwers ervaart ook het delen van gegevens met de overheid als een belemmering.

7.4 BELEIDSCONTEXT

7.4.1 Regeerakkoord Vlaamse regering 2024-2029

- Vlaanderen zet in op een strikte toepassing van het **'only-once'-principe** over de verschillende beleidsdomeinen heen en werkt aan een **uniek loket voor onze land- en tuinbouwers**.
- Er zal bijzondere aandacht gaan naar de **begeleiding van zij-instromers in het land- en tuinbouwberoep**.
- **Vorming moet blijven openstaan voor alle landbouwers en starters, en vormingscentra moeten meer in projecten betrokken worden** om de opgedane kennis in projecten te verspreiden.
- Naast de bijdrage vanuit het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid zal de Vlaamse overheid **innovatiesteun** gericht inzetten, met specifieke aandacht voor land- en tuinbouwers, om de duurzaamheid (tegelijk vanuit het economische, sociale, ecologische en welzijnsoogpunt) te verhogen.
- Daarbij zet Vlaanderen ook in op **innovatieve technieken** om landbouw veerkrachtig te maken. Vlaanderen blijft op basis van aanvaardbare risico's verder ijveren voor innovaties zoals nieuwe genomische technieken, zodat die op een veilige en efficiënte manier ingezet kunnen worden.
- We creëren een **innovatief ecosysteem** rond een duurzame landbouwsector om transformatieve innovatie in de landbouwsector te faciliteren door de **interactie tussen burgers, kenniscentra, de overheid en bedrijven**.
- Daarbij blijven we **investeren in regionale opleidings- en praktijkcentra en incubatoren die onafhankelijke begeleiding en innovaties** na onderzoek en ontwikkeling ook echt tot bij onze landbouwers krijgen.
- Naast de innovatiesteun zal er onderzocht worden hoe we de **brede uitrol van die technologische en systemische innovaties** bij de land- en tuinbouwers kunnen ondersteunen.
- Vlaanderen schenkt bijzondere aandacht aan een **gedifferentieerd aanbod voor opleiding en permanente vorming** van land- en tuinbouwers, met aandacht voor opleidingen met agro-ecologische en biolandbouwmethoden. In het bijzonder werkt Vlaanderen via zijn Europees toonaangevende agrarische kennis- en innovatiesystemen (AKIS) verder aan **verschillende opleidingsvormen en aan starterssteun** binnen de GLB-middelen om de **instroom in het tuin- en landbouwberoep te faciliteren**, onder andere door voldoende aandacht te besteden aan een **efficiënt en kostenoptimaal aantal stagemogelijkheden**.

7.4.2 Beleidsnota Landbouw en Tuinbouw 2024-2029

- Om investerings-lock-ins te vermijden voorziet de minister via het systeem van de **kennisportefeuille** de mogelijkheid om **advies te krijgen bij het maken van langetermijnbedrijfskeuzes** en het maken van een **bedrijfsplan**.
- De komende jaren zal de minister bijkomend stimuleren dat **adviesdiensten en vormingscentra nog meer betrokken worden bij EIP, demonstratieprojecten en andere projecten**.

- De **vormingscentra** zullen ook via de in het GLB-Strategisch Plan **voorzien**e **vormingsprojecten** kennis **rond prioritaire thema's**, die zowel agronomie, economie, als (systeem)innovatie omvatten, kunnen bundelen en de landbouwer er op een bevattelijke manier inzicht in geven.
- Wat de instrumenten betreft van VLAIO op het vlak van het stimuleren van innovatie gaat de minister het gesprek aan om de **LA-trajecten te evalueren** om ze nog beter te laten beantwoorden aan de huidige noden.
- Naast de **opleidingsmogelijkheden die via het reguliere (landbouw)onderwijs** worden aangeboden, is er een **noodzaak tot levenslang leren** via onder meer **initiatieven tot kennisopbouw- en deling, sensibilisering, opleidingen en specifieke adviesverlening op maat**. Dit voor de diversiteit aan bedrijfstypes en bedrijfsleiders, met bijzondere aandacht voor jongeren en zij-instromers.
- Het **verder versterken van het AKIS (Agricultural Knowledge and Innovation System)** moet de transitie naar een duurzame en veerkrachtige landbouw stimuleren.
- Binnen de innovatiespiraal moeten we ook **blijvend inzetten op de rol van de naschoolse vorming** via de geregistreerde vormingscentra.
- Hoewel er al behoorlijk wat **precisielandbouwtechnologie** op de markt is, is het praktijkgebruik nog relatief nieuw. We **ondersteunen landbouwers die hierin investeren en ze toepassen** op hun bedrijf of bedrijfsareaal, onder meer via het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, ecoregelingen en opleiding & advies.
- De minister zal via de reguliere GLB-instrumenten inzetten op de **verbetering van de data- en digitale geletterdheid van de Vlaamse landbouwers**. Daarbij hanteert de minister een tweesporenaanpak. Het eerste spoor spitst zich toe op **basiskennis en een drempelverlaging** binnen de sector, het tweede op **digitale durf en op pioniers**.
- De minister zet verder in op de ontwikkeling en uitbouw van tools die helpen bij **datagedreven verduurzamen**. Denk hierbij aan bedrijfseigen data en resultaten opvolgen en benchmarken met sectorgemiddelden. Een voorbeeld is de ontwikkeling van het **bodempaspoort**.
- **Scan- en begeleidingstrajecten**, zoals de klimaatscan voor melkveehouders, worden deze legislatuur in samenwerking met de sector intensiever uitgerold en verruimd naar andere subsectoren in land- en tuinbouw

7.4.3 Andere relevante context

Wat betreft **digitalisering** is volgende context bijkomend van belang:

- Vanaf 2027 zullen landbouwers gebruik moeten maken van de **digitale registratie van gewasbeschermingsmiddelen** (Uitvoeringsverordening (EU) 2023/564).
- Vanaf 1 januari 2026 zijn alle B2B-transacties tussen btw-plichtige ondernemers, waaronder landbouwers, verplicht om te werken met gestructureerde **e-facturatie** (PEPPOL).
- Het Europese **digital decade programme** stelt doelen met betrekking tot digitale transformatie om tegen 2030 te halen. Ook landbouwers zijn hier een onderdeel van: verhogen van digitale skills, digitale transformatie van de onderneming, digitale publieke diensten (bv. *once only*, administratieve vereenvoudiging), enz.
- In lijn met de **Europese datastrategie** wordt daarnaast gewerkt aan de ontwikkeling van een **Europese agri data space**. Het ILVO leidt het Europees *Digital Infrastructure Consortium*, waardoor een optimale integratie van de Vlaamse *agri data space* op Europees niveau verzekerd is. Het datadeelplatform **DijustConnect** vormt de kern van de Vlaamse *agri data space*.

Uit het **federale regeerakkoord 2025-2029** worden ook enkele relevante elementen gehaald:

- De regering zal doorgaan met de uitvoering van het plan voor de **reductie van pesticiden**, waarbij speciale aandacht wordt besteed aan Belgische landbouwbedrijven zodat zij niet in een concurrentieel nadelige positie komen. In overleg met de bevoegde deelstaten zal ook worden gezocht naar **innovatieve alternatieven**.
- De regering zal de implementatie van **nieuwe technologieën ondersteunen, precisielandbouw bevorderen** en producten op basis van natuurlijke bronnen stimuleren. Daarnaast ondersteunt zij initiatieven op Europees niveau die **nieuwe genomische technieken** bevorderen bij plantenveredeling met het als doel een kleinere CO₂-voetafdruk, een efficiënter gebruik van hulpbronnen zoals water en mest, of een verminderd gebruik van pesticiden.

7.5 KERNBOODSCHAPPEN KENNIS, INNOVATIE EN DIGITALISERING

Vlaanderen beschikt over een uitgebreid landbouwkennis- en innovatiesysteem (AKIS). Kennisontwikkeling, innovatie, vorming, adviesverlening en praktijktoepassing zijn nauw met elkaar verbonden. Een breed netwerk van organisaties en samenwerkingsverbanden ondersteunt de opbouw, verspreiding en toepassing van kennis binnen de landbouwsector.

Kennis en innovatie worden ondersteund via een breed instrumentarium dat verschillende fasen van de kennisontwikkeling, kennisverspreiding en kennistoepassing omvat. Onderzoek, innovatieprojecten, demonstratieprojecten, vorming, adviesverlening en investeringssteun dragen elk bij aan de ontwikkeling, verspreiding en toepassing van nieuwe kennis en innovaties in de landbouwsector.

Samenwerking vormt een belangrijk kenmerk van het Vlaamse AKIS. Verschillende instrumenten brengen landbouwers, onderzoekers, adviseurs, praktijkcentra en andere actoren samen rond gedeelde vraagstukken, kennisopbouw en innovatie.

Vorming en advies zijn belangrijke schakels binnen het AKIS. Via erkende vormingscentra, de kennisportefeuille en andere ondersteuningsinstrumenten wordt ingezet op permanente kennisopbouw, bedrijfsspecifieke advisering en de verspreiding van nieuwe inzichten naar de landbouwpraktijk.

Digitalisering neemt een prominente plaats in binnen de Vlaamse landbouw. Digitale toepassingen zoals preciselandbouw, robotica en digitale dataplatformen worden door een aanzienlijk deel van de landbouwbedrijven gebruikt en ondersteund via verschillende beleidsinstrumenten.

Kennis, innovatie en digitalisering krijgen veel aandacht binnen de huidige Vlaamse, federale en Europese beleidscontext voor landbouw. Verschillende beleidsinitiatieven zetten in op kennisdeling, innovatieondersteuning, datadeling en digitale instrumenten voor landbouwers.

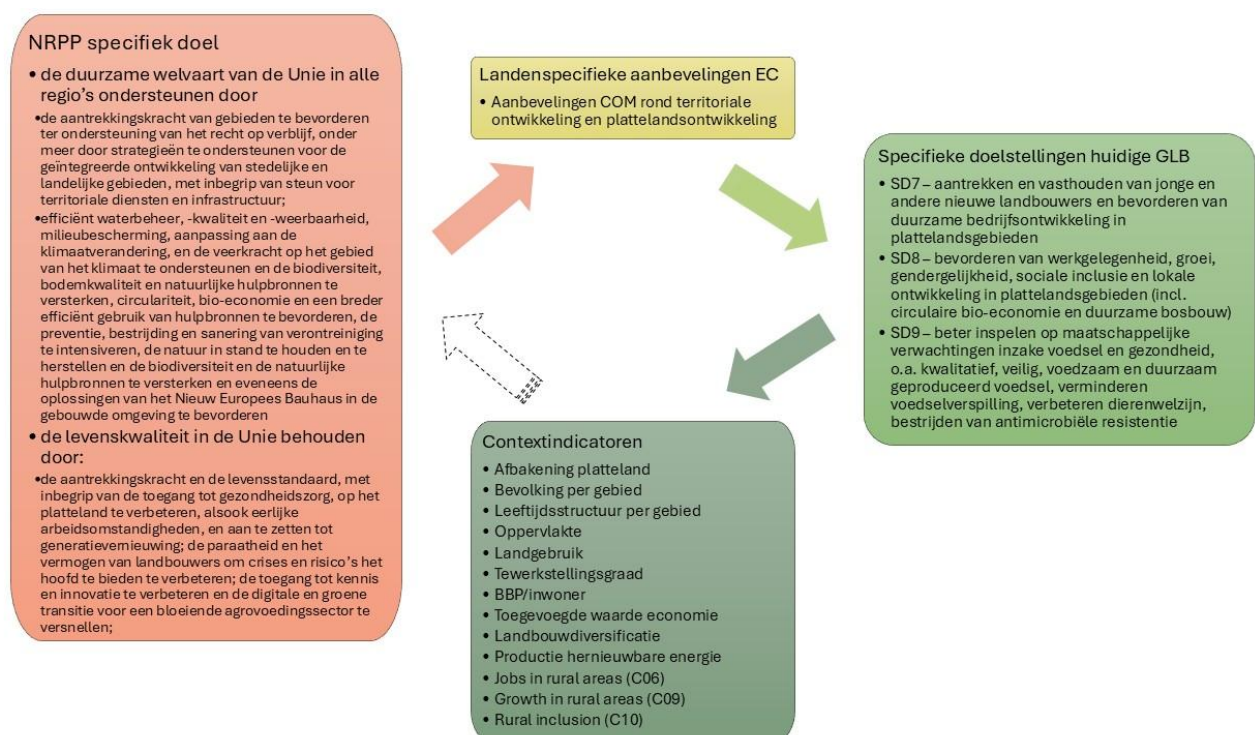
8 PLATTELAND

Voluit: het vergroten van de aantrekkelijkheid en de levenskwaliteit in plattelandsgebieden

8.1 KADER: PLATTELANDSONTWIKKELING IN HET LICHT VAN HET NATIONALE EN REGIONALE PARTNERSCHAPSPLAN EN GLB

Figuur 180 toont schematisch het verband tussen de doelstellingen van de NRPP-verordening, de huidige specifieke doelstellingen van het GLB, de contextindicatoren en de landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissie met betrekking tot het prioritaire beleidsthema platteland.

Figuur 180: Schematische weergaven tussen doelstellingen NRPP, landenspecifieke aanbevelingen, huidige specifieke doelstellingen GLB en contextindicatoren

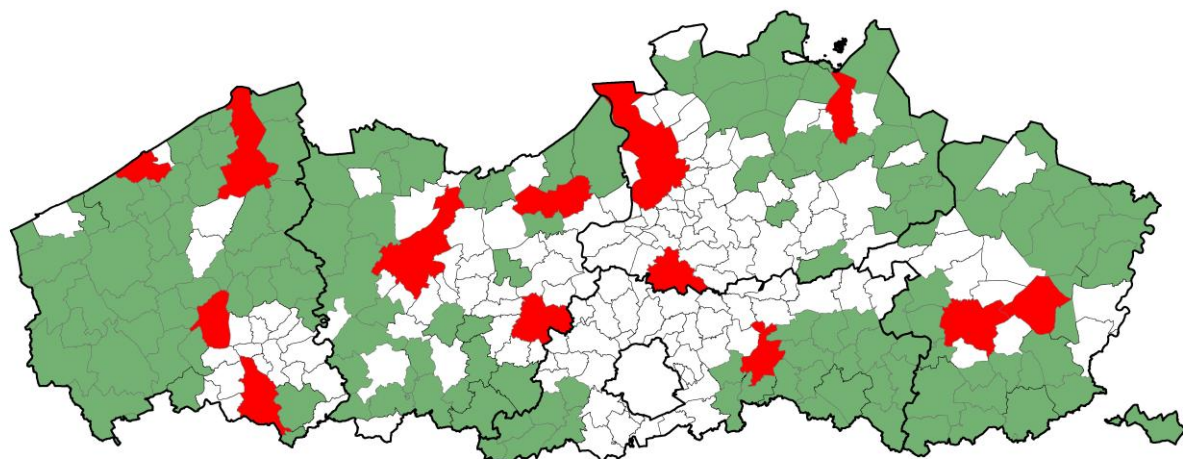
8.2 AFBAKENING VLAAMSE PLATTELAND

In 2011 maakte de UGent (Pisman et al., 2011) een omschrijving van het platteland in Vlaanderen. Uit deze studie komt naar voor dat verschillende criteria bruikbaar zijn om het platteland af te bakenen, maar dat bevolkingsdichtheid en bebouwingsdichtheid het meest gangbaar zijn binnen een internationale context. We

delen de steden en gemeenten van Vlaanderen daarom in aan de hand van de inwonersdichtheid en het ruimtebeslag en gebruiken het onderscheid tussen 'plattelandsgemeenten', 'verstedelijkt gemeenten' en 'centrumsteden'. Die keuze hangt samen met het beleidsvoorbereidende werk om de LEADER-gebieden te bepalen in 2022. Deze methodiek die ook in het plattelandsrapport 2024 werd toegepast, hanteert volgende drempelwaarden:

- **Inwonersdichtheid:** niet meer dan 350 inwoners per vierkante kilometer op basis van de bevolkingscijfers van 2021, of;
- **Ruimtebeslag:** niet meer dan 30% ruimte-inname door menselijke activiteit in 2019.⁴

Figuur 181: Kaartweergave van plattelandsgemeenten (groen), verstedelijkte gemeenten (wit) en centrumsteden (rood)

Plattelandsgemeenten in Vlaanderen

- Plattelandsgemeenten
- Verstedelijkte gemeenten
- Centrumsteden

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Bron: VLM

Op basis van deze indeling tellen we in Vlaanderen 140 plattelandsgemeenten, 147 verstedelijkte gemeenten en 13 centrumsteden. Onder druk van de aanhoudende verstedelijking in Vlaanderen, kan een afname van het aantal plattelandsgemeenten worden verwacht. Voor een volgende programmaperiode en in het kader van het plattelandspacts het aangewezen om deze criteria te herzien die meer rekening houden met de differentiatie binnen de plattelandsgemeenten.

⁴ Ruimtebeslag is het aandeel van de ruimte dat is ingenomen door huisvesting, industriële en commerciële doeleinden, transportinfrastructuur of recreatieve doeleinden. Het Vlaamse gemiddelde ligt op 33,3% in 2019.

8.2.2 Conclusie afbakening Vlaams platteland

De open ruimte is de grootste troef van het platteland. De plattelandsgemeenten omvatten samen bijna 600.000 hectare open ruimte: twee derde van het totaal in Vlaanderen. Er gaat voortdurend open ruimte verloren door de aanleg van nieuwe woningen, transportinfrastructuur en industrie. Het resultaat is bovendien een versnippering van de beschikbare ruimte. Dat is nefast voor zowel de biodiversiteit als de landbouwstructuur en tast de veerkracht van het platteland aan om met de klimaatverandering om te gaan.

8.3 DEMOGRAFISCHE ANALYSE

8.3.1 Bevolkingsaantallen en -dichtheid (C.01 & C.02)

De Vlaamse bevolking blijft groeien, ook in de plattelandsgemeenten. Die groei verloopt echter trager dan in de stedelijke gebieden en wordt steeds minder bepaald door natuurlijke aangroei, maar in belangrijke mate door migratiebewegingen. In absolute termen woont ongeveer één derde van de Vlaamse bevolking op het platteland, een verhouding die de voorbije decennia relatief stabiel bleef (figuur 182 en figuur 183). Tegelijkertijd stijgt de bevolkingsdichtheid ook in plattelandsgebieden, wat wijst op een geleidelijke verdere verstedelijking van het ruimtegebruik (Plattelandsrapport 2024, tabel 10).

Het Plattelandsrapport 2024 bevestigt dat plattellandsgebieden steeds aantrekkelijker worden als woonomgeving. De groei wordt sterk gedragen door mensen die vanuit steden en andere regio's naar het platteland verhuizen. Dit fenomeen sluit aan bij een bredere trend waarbij het klassieke onderscheid tussen stad en platteland vervaagt: ontwikkelingen die vroeger typisch stedelijk waren, zoals migratie en diversiteit, doen zich nu ook voor op het platteland. **Migratie is de motor van de bevolkingsgroei**, zonder migratie zou het platteland demografisch achteruitgaan (figuur 185 en tabel 87).

8.3.2 Migratie en verhuisbewegingen

De bevolkingsdynamiek in plattelandsgemeenten wordt in toenemende mate bepaald door zowel interne als internationale migratie (figuur 184). Het interne migratiesaldo neemt sterk toe en verdubbelt ongeveer elke tien jaar. Vooral migratie vanuit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en vanuit stedelijke gebieden naar het platteland speelt hierbij een belangrijke rol (tabel 88). Tussen 2000 en 2022 waren er 36% meer verhuizers van het platteland naar de centrumsteden en de verstedelijkte gemeenten, en 49% meer verhuizers van het platteland naar de centrumsteden en de verstedelijkte gemeenten.

Daarnaast stijgt ook het aantal verhuisbewegingen in het algemeen: de interne mobiliteit ligt veel hoger dan de bevolkingsgroei zelf tussen 2000 en 2019. Dit wijst op een toenemende ruimtelijke dynamiek en sociale vernieuwing binnen plattelandsgemeenschappen. De instroom van nieuwe inwoners zorgt ervoor dat **plattelandsgemeenschappen diverser worden, sociaal en cultureel veranderen, en tegelijkertijd onder druk komen te staan op vlak van voorzieningen en sociale cohesie.**

De toenemende migratie en verhuiskbewegingen zorgen voor een groeiende diversiteit op het platteland (figuur 190). Nieuwe inwoners brengen andere achtergronden, levensstijlen en verwachtingen mee. Dit versterkt de **demografische vernieuwing**, maar stelt ook uitdagingen voor integratie en sociale cohesie. Plattelandsgemeenschappen evolueren hierdoor van **relatief homogene naar meer diverse samenlevingen**.

8.3.3 Leeftijdsstructuur (C.03)

De leeftijdsstructuur op het platteland wijzigt ingrijpend en wordt gekenmerkt door een combinatie van **vergrijzing en ontgroening**. De evolutie heeft belangrijke gevolgen voor de leefbaarheid, o.a. op vlak van zorgvoorzieningen, arbeidsmarkt, onderwijs, en het draagvlak voor lokale diensten.

Het aandeel 65-plussers en 80-plussers neemt sterk toe (figuur 186 en figuur 187). De plattelandsgemeenten maken hierbij een duidelijk inhaalbeweging en zullen tegen 2040 een aanzienlijk aandeel oudere inwoners tellen. Wellicht zullen tegen 2040 1 op 3 van de Vlaamse 65-plussers en 1 op de 10 van de 80-plussers wonen op het platteland.

In 2018 voerden de KU Leuven, Atelier Romain en SumResearch een studie uit over vergrijzing op het platteland op vraag van de Vlaamse Landmaatschappij (Volckaert et al., 2016). De bedoeling was om te onderzoeken hoe geschikt het Vlaamse platteland is om oud te worden met een hoge levenskwaliteit. De studie is nu nog steeds relevant omdat ze sociodemografische gegevens bekijkt in combinatie met de concrete realiteit van de ruimtelijke ordening in Vlaanderen. De plaats waar mensen ouder worden, heeft een grote impact op hun levenskwaliteit op verschillende manieren: **een aangepaste woning, publieke ruimte op een afstand van minder dan 500 meter die leeftijdsvriendelijk is ingericht en de nabijheid van basisvoorzieningen en informele en formele zorg**. Daarnaast vergroot het risico op eenzaamheid, zeker in combinatie met gezinsverdunding. Er is nood aan meer dienstencentra of antennepunten op het platteland om een aanbod voor ontmoeting en dienstverlening uit te werken (figuur 188).

In contrast met de toenemende vergrijzing daalt het aandeel jongeren op het platteland in verhouding met de totale bevolking. De ontgroening is duidelijk aanwezig. Dit is onder meer het gevolg van een dalend geboortecijfer en het wegtrekken van jongvolwassenen naar steden voor studie en werk. Steden trekken vooral hogeschoolde jongeren aan, wat leidt tot een selectieve uitstroom uit het platteland. Van de nestverlaters blijft 45% wonen binnen een straal van 5 kilometer van het ouderlijke huis, 42% gaat 5 tot 30 kilometer verder wonen. Hoewel een deel van deze jongeren later terugkeert, blijft de uitstroom bepalend voor de demografische balans en het economisch potentieel van plattelandsgebieden.

8.3.4 Gezinsverdunning

Een belangrijke structurele trend is de **afname van de gemiddelde gezinsgrootte**. Het aantal huishoudens **groeit** doordat meer mensen alleen wonen, het aantal kinderloze huishoudens toeneemt en het aantal eenoudergezinnen stijgt (figuur 189). Dit heeft belangrijke gevolgen voor de **woningvraag (meer kleinere woningen)**, **sociale relaties (meer risico op isolatie en eenzaamheid)** en **voorzieningen (andere noden dan klassieke gezinnen)**.

8.3.5 Armoede (C.09)

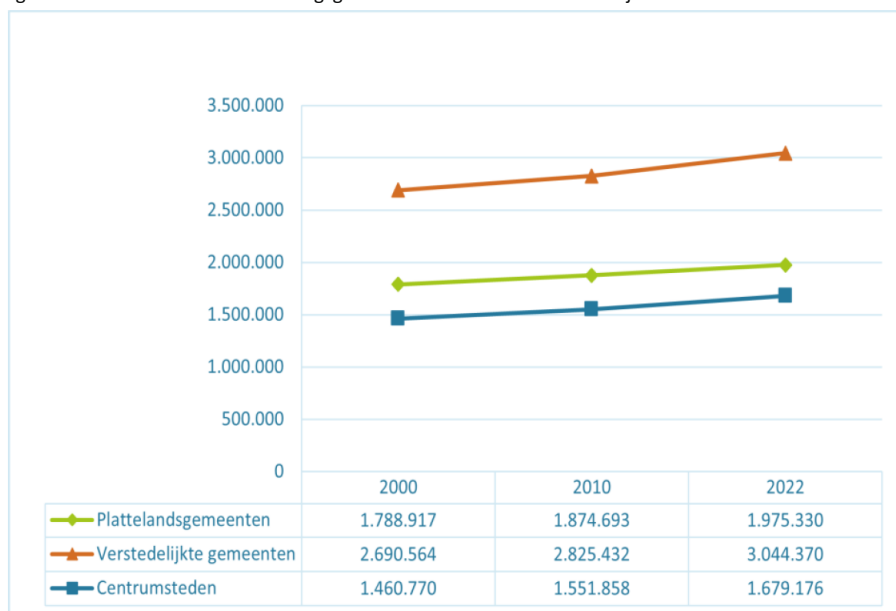
Hoewel armoede minder zichtbaar is dan in stedelijke contexten, blijft ze ook op het platteland aanwezig en wordt ze beïnvloed door beperkte toegang tot diensten en voorzieningen, grotere afhankelijkheid van mobiliteit en een lagere beschikbaarheid van lokale werkgelegenheid. Het Plattelandsrapport 2024 wijst erop dat plattelandsgemeenten vaak minder capaciteit en middelen hebben om sociale problematieken aan te pakken.

8.3.6 Conclusie demografische analyse

1. De demografische evoluties op het Vlaamse platteland wijzen op een duidelijke transitie naar meer dynamische maar ook complexere leefgemeenschappen. De belangrijkste overkoepelende trends zijn: migratie als cruciale motor van bevolkingsgroei en vernieuwing; sterke vergrijzing gecombineerd met ontgroening; toenemende diversiteit en gezinsverdunding en grotere interne dynamiek door verhuisbewegingen.
2. Deze evoluties bieden kansen (vernieuwing, aantrekkelijkheid, diversiteit), maar brengen ook belangrijke uitdagingen met zich mee op vlak van zorg en voorzieningen, sociale cohesie en gemeenschapsvorming, woningaanbod en lokale bestuurskracht.
3. Het platteland evolueert zo naar een hybride leefomgeving waarin stedelijke en landelijke kenmerken steeds meer verweven raken, wat vraagt om een aangepast en geïntegreerd plattelandsbeleid.

8.3.7 Figuren bij de demografische analyse

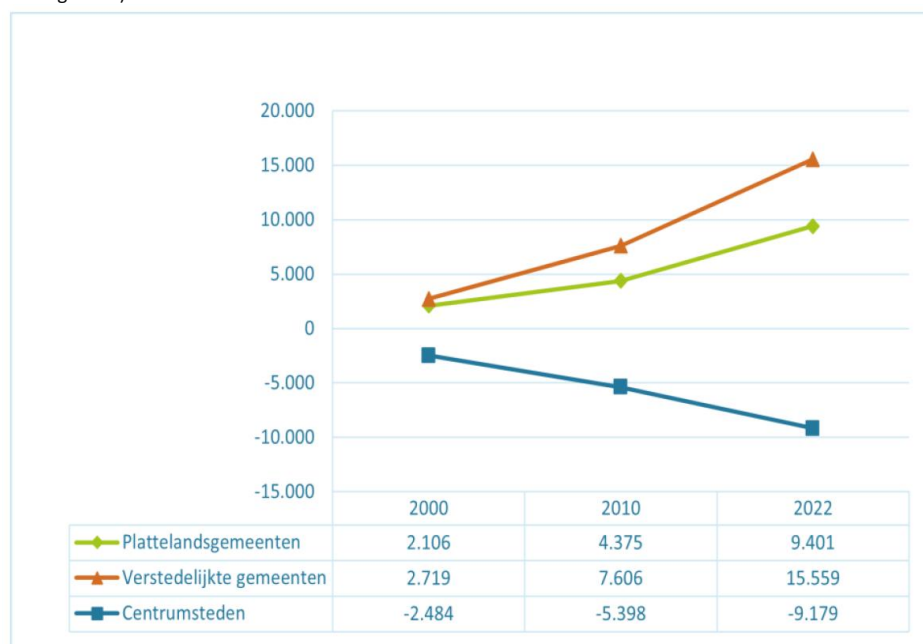
Figuur 182: Evolutie van de bevolkingsgroei in Vlaanderen in absolute cijfers

Bron: VLM op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek- Statistics Belgium)

	2000	2010	2022
Plattelandsgemeenten	30,12%	29,99%	29,49%
Verstedelijkte gemeenten	45,29%	45,19%	45,45%
Centrumsteden	24,59%	24,82%	25,07%

Figuur 184: Intern migratiesaldo in absolute cijfers (inwijking uit een ander gewest naar Vlaanderen min de uitwijking uit het Vlaams Gewest naar een ander gewest)

////////////////////////////////////

	2000	2010	2022
Totale verhuisbewegingen vanuit het platteland	31.934	39.742	43.514
Totale verhuisbewegingen naar het platteland	33.647	44.489	50.344

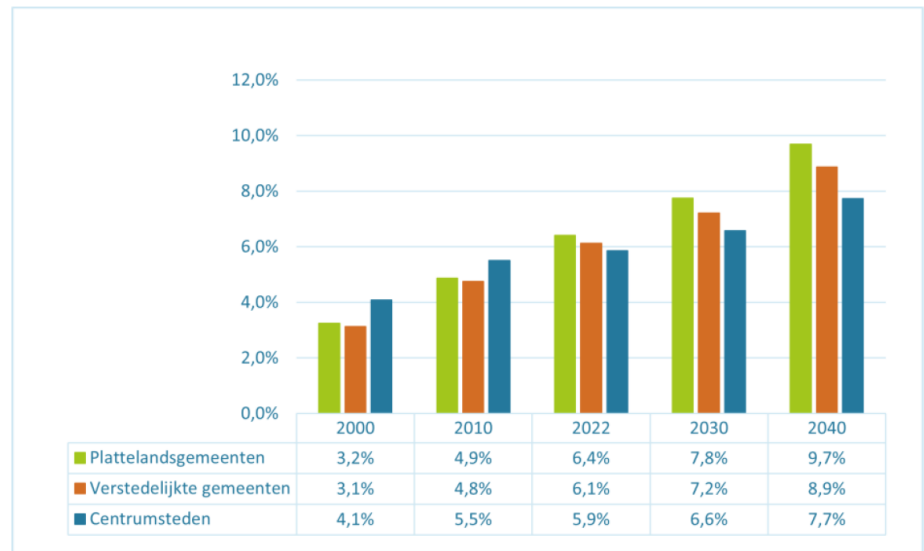
Tabel 87: Evolutie van de inwonersdichtheid per type gebied

	2000	2010	2020	2023
Plattelandsgemeenten	236	247	256	261
Verstedelijkte gemeenten	568	596	629	645
Centrumsteden	1.210	1.286	1.370	1.396

////////////////////////////////////

	2000	2010	2022	2030	2040
■ Plattelandsgemeenten	16,1%	18,2%	22,4%	26,2%	28,1%
■ Verstedelijkte gemeenten	16,0%	17,9%	21,1%	24,2%	25,8%
■ Centrumsteden	18,8%	18,5%	19,0%	20,9%	21,8%

Figuur 187: Procentueel aandeel van de 80-plussers in de totale bevolking en prognose van de evolutie

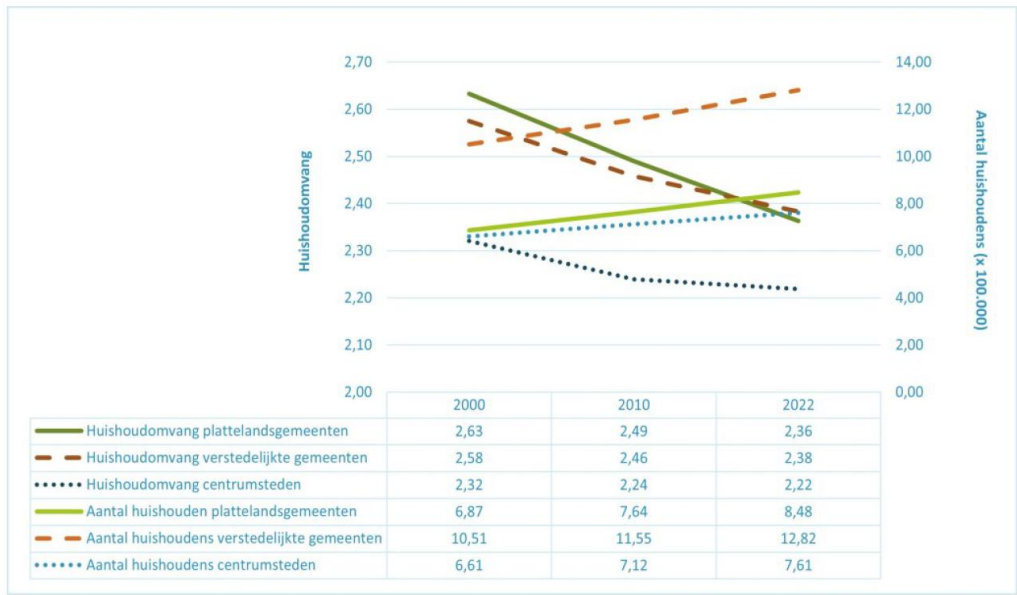

////////////////////////////////////

A bar chart titled 'Procent gemeenten met gemeenteraad 2022' showing the percentage of municipalities with a municipal council in 2022. The y-axis represents the percentage, ranging from 0.0 to 3.0 in increments of 0.5. The x-axis lists three categories: Plattelandsgemeenten (represented by a green bar), Verstedelijkte gemeenten (represented by an orange bar), and Centrumsteden (represented by a blue bar). The values for each category are 1.6, 1.5, and 2.7 respectively.

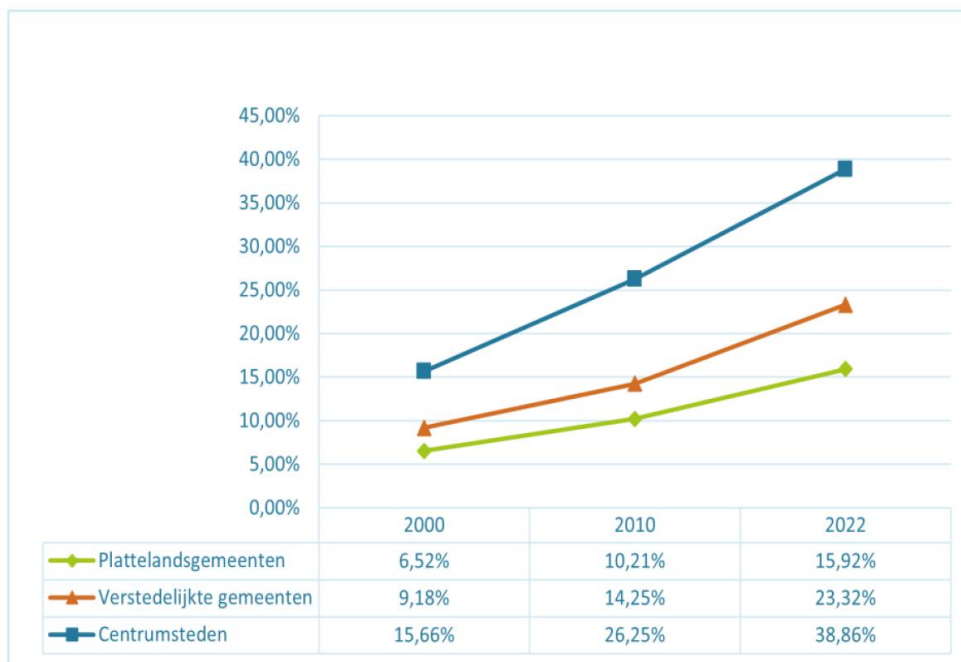
Gemeentetyp	Procent gemeenten met gemeenteraad 2022
Plattelandsgemeenten	1,6
Verstedelijkte gemeenten	1,5
Centrumsteden	2,7

Figuur 189: Evolutie van de grootte van huishoudens (linkse as) en het aantal huishoudens (rechtse as) in de 3 types van gebieden

////////////////////////////////////

Figuur 190: Procentueel aandeel van inwoners met buitenlandse herkomst in de totale bevolking

Bron: VLM op basis van het Rijksregister en Provincies in Cijfers

Tabel 88: Totale aandeel van inwijkelingen op het platteland uit interne en internationale migratie en uit verhuisbewegingen vanuit de centrumsteden en verstedelijkte gemeenten in absolute en procentuele cijfers

	2000	2010	2022
Plattelandsbevolking (aantal)	1.788.917	1.874.693	1.975.330
Totaal migratiesaldo (intern en internationaal) naar de plattelandsgemeenten	3.552	9.872	24.318
Totaal aantal verhuisbewegingen vanuit centrumsteden en verstedelijkte gemeenten naar het platteland	33.647	44.489	50.344
Procentueel aandeel inwijkelingen op het platteland	2,08%	2,90%	3,78%

Bron: VLM op basis van het Rijksregister

8.4 ANALYSE PLATTELANDSECONOMIE

8.4.1 Belangrijkste economische trends en ontwikkelingen (C.10)

Het Vlaamse platteland kent economische groei, maar blijft structureel achter ten opzichte van verstedelijkte gebieden en centrumsteden. De bruto toegevoegde waarde stijgt aan een vergelijkbaar tempo als elders, maar per inwoner blijft de economische output minder dan de helft van die in centrumsteden (figuur 192 en figuur 193). Dit is geen probleem van groei, maar van positionering: economische activiteiten vinden vaak elders plaats dan waar plattelandsbewoners wonen.

Het gemiddeld netto belastbaar inkomen op het platteland is vergelijkbaar met verstedelijkte gemeenten (figuur 197). Dat wijst erop dat welvaart buiten het gebied wordt verworven. Dit is enkel mogelijk door een hoge pendelbereidheid van werknemers. Slechts 20% van de Vlaamse jobs in loondienst bevindt zich op het platteland, terwijl er bijna 30% van de bevolking woont. Het negatieve pendelsaldo (± 250.000 werknemers) wijst op een onevenwichtige arbeidsmarkt, met afhankelijkheid van externe tewerkstelling en mobiliteit (figuur 196). Voor het beleid betekent dit dat economische versterking niet louter moet mikken op groei, maar op plaatsgebonden waardecreatie, goede ontsluiting en verbondenheid in de pendelassen en verankering.

De sectorstructuur op het platteland is divers, maar laagwaardig in macro-economische termen. Commerciële diensten domineren qua aantal vestigingen en jobs, gevolgd door landbouw. Industrie en kennisintensieve diensten zijn beperkt aanwezig (figuur 194 en figuur 195). Zelfstandigen (in hoofd- en bijberoep) zijn sterk vertegenwoordigd, wat wijst op een cultuur van en maatschappelijk draagvlak voor ondernemerschap, maar nog vaak kleinschalig en kwetsbaar (figuur 195). Bovendien speelt er een problematiek van ruimtelijke ordening en zonevreemdheid.

De lokale economie op het platteland is dus kleinschalig maar divers. Detailhandel, horeca en diensten verliezen overal terrein, maar toerisme ontwikkelt zich als groeisector (figuur 191): het aantal toeristische aankomsten steeg tussen 2015 en 2022 met meer dan 30% op het platteland, beduidend sterker dan in andere gebieden. Dit creëert kansen voor de lokale economie en verbreding, maar vraagt sturing om draagkracht en meerwaarde te bewaken.

8.4.2 Landbouw en rurale economie (C.14)

Landbouw blijft ruimtelijk dominant en cultureel bepalend voor de perceptie van wat platteland is. De beschikbaarheid van open ruimte en landbouwgrond biedt een basis voor voedselproductie, natuur, recreatie en energie. Tegelijk moet er evenwicht zijn met het belang van open ruimte als drager van groenblauwe ecosysteemdiensten zoals waterhuishouding, biodiversiteit en dergelijke meer.

Het macro-economisch aandeel van de landbouw is echter beperkt en verder dalend. Het aantal bedrijven neemt af (figuur 198), terwijl het landbouwareaal lijkt te stabiliseren of slechts licht afneemt (figuur 200) waardoor schaalvergroting en kapitaalintensiteit toenemen (figuur 201). Het agrobusinesscomplex, met internationale spelers in verwerking en afzet, creëert wel in toenemende mate toegevoegde waarde (figuur 202). Regionale waardeketens kunnen deze toegevoegde waarde lokaal verankeren.

Over de periode 2010 – 2025 stijgt de gemiddelde leeftijd van de landbouwers al lijkt deze nu te stagneren. Dit is een uitdaging op vlak van bedrijfsovername. Slechts 14% van de landbouwers ouder dan 50 jaar heeft een vermoedelijke opvolger. Dat betekent dat bijna negen op de tien bedrijven geen zekerheid hebben over wie het werk voortzet (figuur 199). Voor de landbouw betekent dit dat loutere schaalvergroting geen toekomstperspectief biedt voor alle bedrijven. Verbreding is geen niche of appeltje voor de dorst meer maar een volwaardige strategische piste, zeker voor middelgrote en kleinere bedrijven. Het platteland biedt ruimte aan nieuwe combinaties van landbouw, zorg, toerisme, energie, verwerking en dienstverlening, maar wetgevende en organisatorische drempels blijven hoog.

Verbreiding (korte keten, zorglandbouw, hoevetoerisme, nevenactiviteiten) groeit, maar blijft ongelijk verdeeld en vaker sterker ontwikkeld in verstedelijkte contexten door nabijheid van afzetmarkten en doelpubliek (figuur 203 en figuur 204).

Voor de bredere plattelandseconomie ligt de uitdaging in het versterken van lokale ecosystemen: samenwerken over sectoren heen, nieuwe verdienmodellen ontwikkelen en burgers betrekken. LEADER is hierbij cruciaal als leer- en experimenteerruimte waar economische, sociale en ecologische doelstellingen samenkomen en van onderuit vorm krijgen.

8.4.3 Conclusie analyse plattelandseconomie

1. Het Vlaamse platteland en de rurale economie kampen niet met groeitekort, maar met een tekort aan lokale toegevoegde waarde. Het bruto binnenlands product en de bruto toegevoegde waarde stijgen in heel Vlaanderen met een gelijkaardige snelheid, maar is onevenredig verdeeld met een zwaartepunt in de steden.
2. Verbreding van landbouwactiviteiten met zorg, hoeveeverkoop, toerisme en dergelijke meer is een structurele pijler voor economische veerkracht en niet langer een aanvullend spoor of appeltje voor de dorst.
3. Toerisme en lokale voedsel- en dienstenketens bieden reële kansen voor versterking van de plattelandseconomie en lokale waardecreatie, maar vragen gerichte sturing en samenwerking.

Figuur 191: Aantal zelfstandigen in hoofdberoep per hoofdsector in 2009, 2015 en 2022

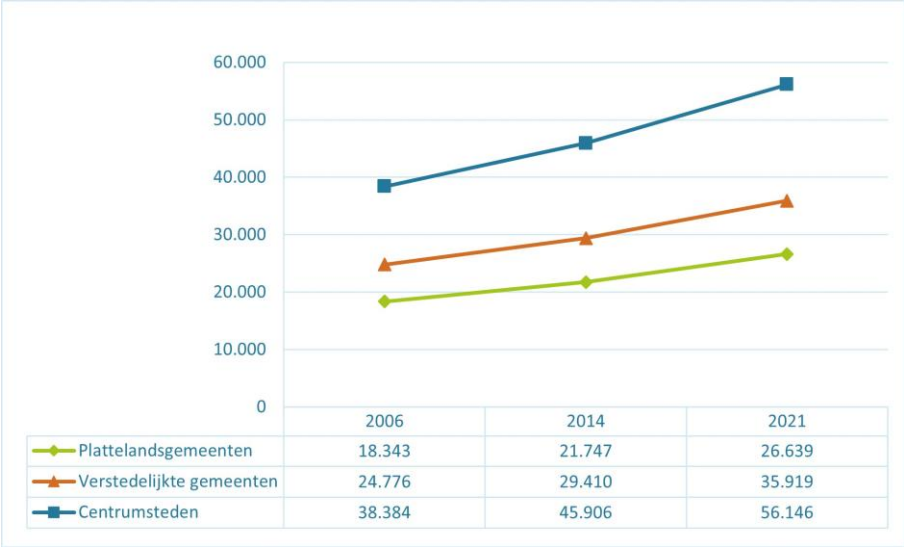

Figuur 192: Bruto toegevoegde waarde in miljoen euro

	2006	2014	2021
Plattelandsgemeenten	36.085,80	44.858,95	56.455,34
Verstedelijkte gemeenten	70.414,96	88.182,41	112.081,93
Centrumsteden	60.685,94	75.642,74	95.208,43

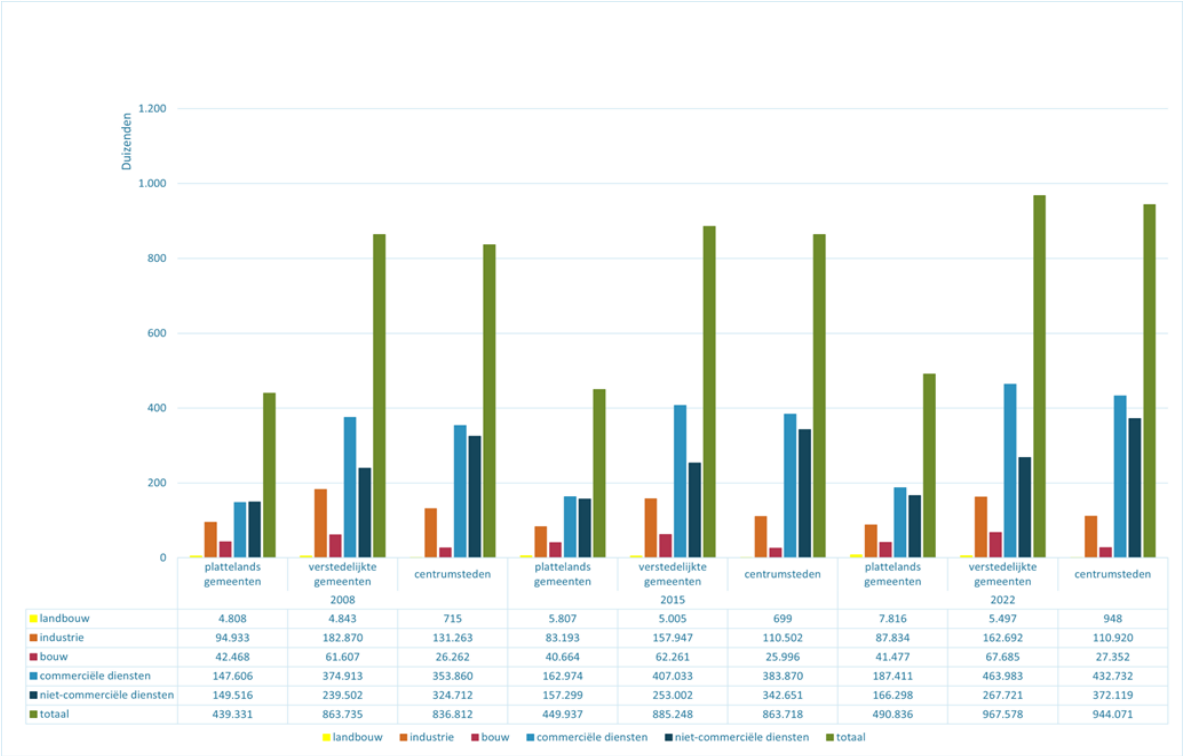
Bron: VLM op basis van Statistiek Vlaanderen

Figuur 193: Bruto toegevoegde waarde in euro per inwoner

Bron: VLM op basis van Statistiek Vlaanderen

Figuur 194: Aantal jobs in loondienst per hoofdsector in 2008, 2015 en 2022

Bron: VLM op basis van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid

Bar chart showing the number of employees (in thousands) across various municipalities (plattelandsgemeenten, verstedelijkte gemeenten, centrumsteden) for the years 2009, 2015, and 2022. The sectors are landbouw, industrie, bouw, commerciële diensten, niet-commerciële diensten, onbekende sector, and totaal.

	2009			2015			2022		
	plattelandsgemeenten	verstedelijkte gemeenten	centrumsteden	plattelandsgemeenten	verstedelijkte gemeenten	centrumsteden	plattelandsgemeenten	verstedelijkte gemeenten	centrumsteden
landbouw	22.990	11.818	2.557	19.947	10.665	2.601	20.629	14.382	4.747
industrie	6.605	8.436	4.065	5.482	7.086	3.408	5.330	7.476	3.599
bouw	15.812	18.274	6.830	16.214	20.185	7.474	20.336	29.738	1.057
commerciële diensten	86.524	124.638	63.520	87.251	127.147	64.565	95.025	142.849	74.754
niet-commerciële diensten	9.301	15.698	8.621	9.767	16.572	9.269	11.275	19.054	11.632
onbekende sector	3.209	1.596	1.046	6.775	6.850	4.472	5.652	5.766	3.505
totaal	144.441	180.460	86.639	145.436	188.505	91.789	158.247	219.265	99.294

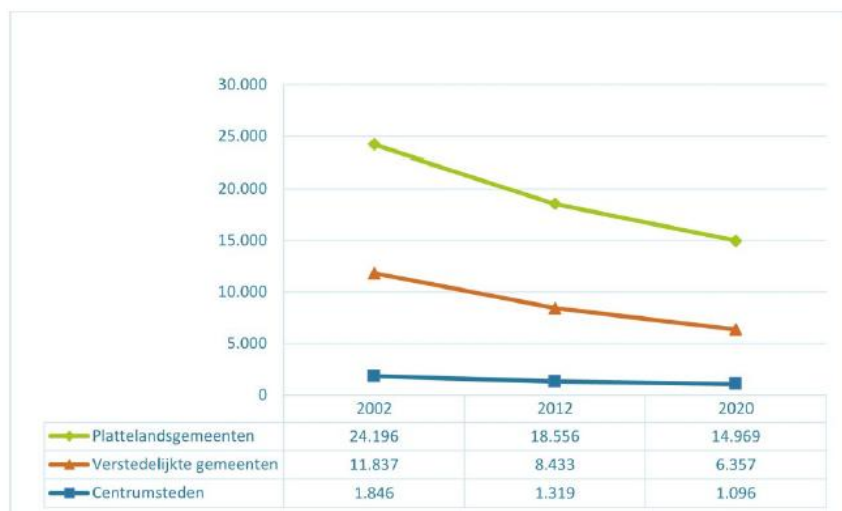
Figuur 196: Pendelsaldo voor de 3 types van gebieden

////////////////////////////////////

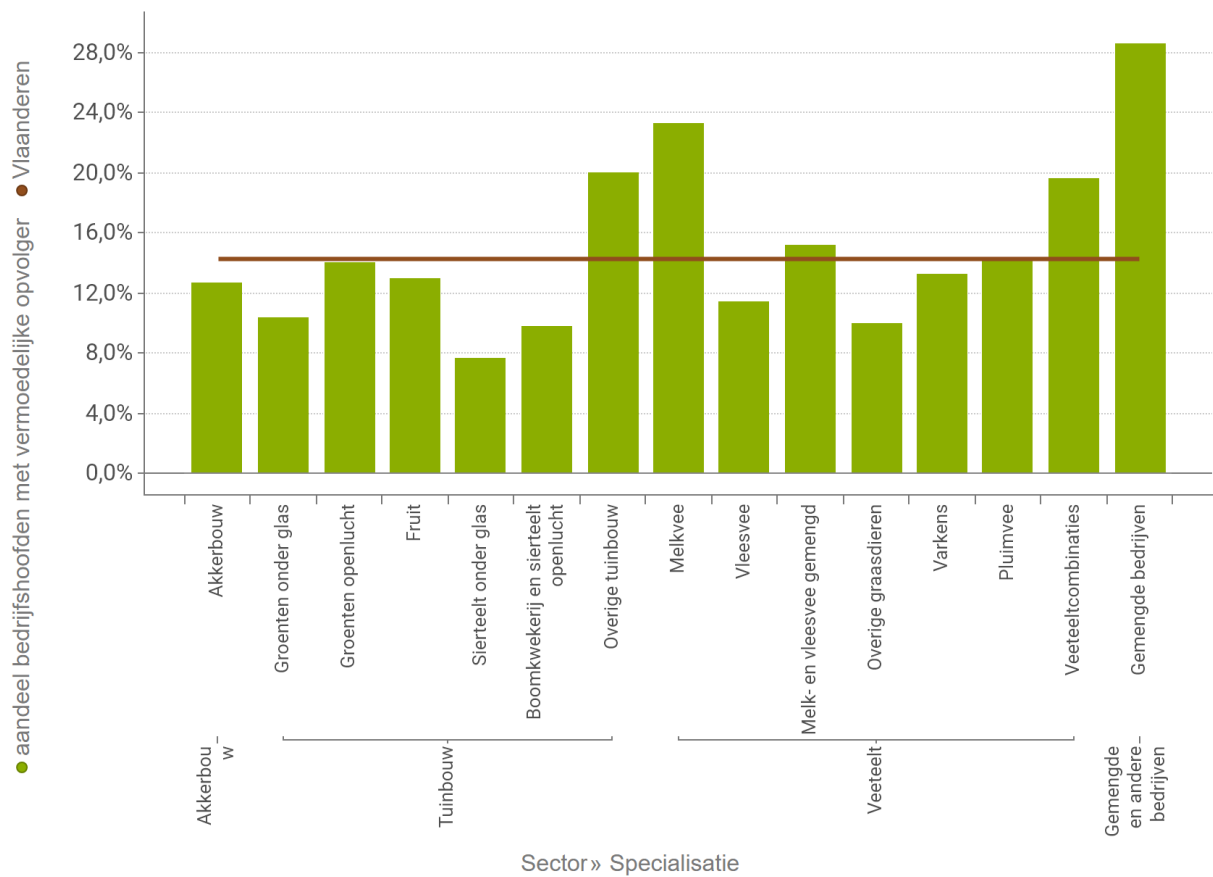
	2000	2010	2021
Plattelandsgemeenten	10.962	16.358	22.072
Verstedelijkte gemeenten	12.337	17.573	23.057
Centrumsteden	11.890	16.297	20.850

Figuur 198: Evolutie van het aantal land- en tuinbouwbedrijven

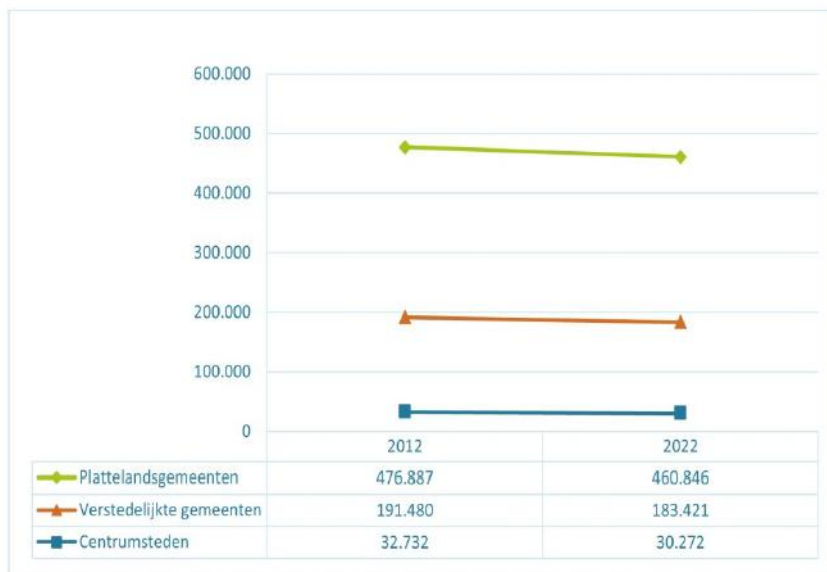
////////////////////////////////////

Figuur 199: Aandeel bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar met een vermoedelijke opvolger volgens bedrijfsspecialisatie

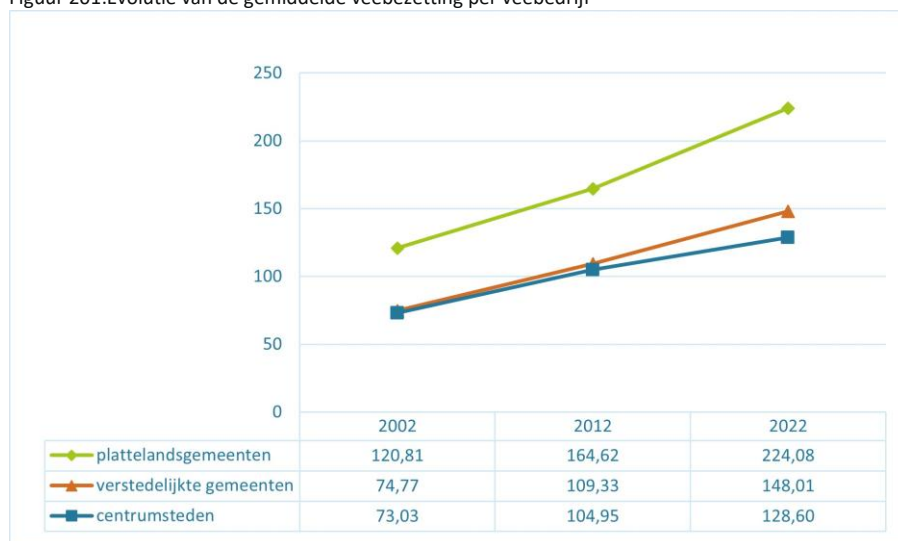
Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium)

Figuur 200: Evolutie van de oppervlakte van het geregistreerde landbouwgebruik

Bron: VLM op basis van Agentschap voor Landbouw en Zeevisserij

Figuur 201: Evolutie van de gemiddelde veebezetting per veebedrijf

Bron: VLM op basis van het Agentschap voor Landbouw en Zeevisserij

	2012	2017	2022
Antwerpen	1219,4	1341,2	1519,3
Limburg	450,2	486,5	645,9
Oost-Vlaanderen	1186,9	1497,8	1801,7
Vlaams-Brabant	1029,6	1148	1297,4
West-Vlaanderen	1288,4	1536	1908,7

Figuur 203: Aandeel hoeveproducenten ten opzichte van het totale aantal land- en tuinbouwbedrijven

////////////////////////////////////

	2016	2021
plattelandsgemeenten	2,40%	2,46%
verstedelijkte gemeenten	2,92%	3,06%
centrumsteden	2,70%	2,56%

Figuur 205: Aantal aankomsten van toeristen in absolute cijfers per jaar

8.5 ANALYSE VAN DE LEEFOMGEVING

Wie platteland zegt, zegt open ruimte. Ook de cijfers bevestigen dit: op het platteland wordt 585.518 ha van het totale landgebruik gecategoriseerd als open ruimte. Het platteland is daarmee goed voor 64% van de totale Vlaamse open ruimte (t.o.v. 31% voor de stedelijke gebieden en 6% voor de centrumsteden). Wanneer gekeken wordt naar het totale landgebruik op het platteland, wordt 77% ingenomen door open ruimtefuncties.

Dit maakt van de open ruimte op het platteland een duidelijke troef voor de hele maatschappij. Het is de ruimte bij uitstek van voedselproductie, natuur en biodiversiteit, waterretentie, recreatie...

Deze inname van open ruimte is toe te schrijven aan verdere urbanisatieprocessen waarbij vooral er vooral een toename is tussen 2013 en 2022 van landgebruik voor wonen (+3.300 ha), industrie (+1.181 ha) en transportinfrastructuur (+1.315 ha). Binnen de open ruimte is er voornamelijk een afname van landgebruik voor grasland (zowel landbouw als overige; -18.118 ha). Wel is er toename in akkerland (+7.800 ha) en toch ook watergebonden landgebruik (+1.900 ha).

8.5.2.1 Bodemgezondheid

- Voedselzekerheid en -veiligheid: 95% van ons voedsel is afhankelijk van de bodem. Een gezonde bodem levert niet alleen de fysieke ondergrond, maar ook nutriënten, water en het bodemleven die gewasgroei en gezonde (landbouw)producten mogelijk maken.
- Waterbeheer: gezonde bodems werken als een spons – ze reguleren de watercyclus, bufferen neerslag, beschermen de waterkwaliteit, verhogen de droogtebestendigheid en voorkomen bodemerosie en overstromingen.
- Klimaatadaptatie en -mitigatie: gezonde bodems slaan koolstof op en helpen via het vasthouden van water en infiltratie de gevolgen van droogte en extreme neerslag op te vangen.
- Biodiversiteit: gezonde bodems zijn een schatkamer van boven- en ondergrondse biodiversiteit. In één handvol aarde leven miljoenen organismen die cruciaal zijn voor ecosysteemdiensten, zoals het bestrijden van ziekten en plagen. Bodemkenmerken zijn sterk bepalend voor het behoud en de ontwikkeling van gezonde en levendige bossen, natuur en groen.
- Gezonde leef- en werkomgeving: gezonde bodems dragen rechtstreeks bij aan onze eigen gezondheid via de afwezigheid van schadelijke stoffen en onrechtstreeks via de lucht- en waterkwaliteit, verkoeling, en een groene, leefbare omgeving. Bovendien hebben ze een zelfreinigend vermogen.

De bodem is dus geen passief substraat, maar een levend ecosysteem dat verweven is met onze gezondheid, economie en ecologie. Verschillende indicatoren geven een zicht op de staat van de bodemgezondheid. Hierbij wordt in deze publicatie geen onderscheid gemaakt tussen bodems op het platteland en in de steden. Het koolstofmonitoringsmeetnet C-mon volgt sinds 2021 het **koolstofgehalte van bodems** onder verschillende types van landgebruik op. Enkel akkers hebben per hectare een significant lagere organische koolstofvoorraad in vergelijking met bodems onder andere vormen van landgebruik (bos, blijvend grasland, open natuur en onverharde gronden die worden ingenomen door de mens (ruimtebeslag)).

Het koolstofgehalte onder akkerland wordt sinds eind jaren '80 systematisch opgevolgd door de Bodemkundige Dienst van België. Sinds het begin van deze metingen wordt een systematische afname van het koolstofpercentage vastgesteld, wat ervoor zorgde dat er steeds meer percelen met hun koolstofpercentage onder de streefzone kwamen te liggen. Het aandeel akkerbouwpercelen met een koolstofgehalte onder de streefzone steeg van 10 à 30 percent (afhankelijk van de landbouwstreek) in de periode 1989-1991 naar 40 à 60 percent in de periode 2004-2007. Sindsdien is er globaal gezien een stagnatie van het koolstofgehalte vast te stellen.

Een tweede indicator voor bodemkwaliteit is het **bodemerosierisico**. Met de bodemerosierisico-indicator (departement Omgeving 2020) wordt het risico op bodemerosie via combinatie van ligging, gewas en teelttechniek gemodelleerd. In 2019 had 38.117 ha landbouwpercelen een perceel-teelt-teelttechniekcombinatie die op middellange termijn een te hoog erosierisico inhoudt. Voor 4.677 ha is het erosierisico acuut (i.e. > 20 ton/ha/jaar).

Stikstofdepositie of vermistende depositie is de aanvoer van stikstof vanuit de atmosfeer naar bodem, water, vegetatie, ... Deze aanvoer verstoort ecologische processen, tast ecosystemen aan en vermindert de waterkwaliteit en de biodiversiteit. De hoogste stikstofdepositie bevindt zich in 2023 in gebieden met intensieve veeteelt, vooral in het centrum van West-Vlaanderen, Noord-Antwerpen en Noordoost-Limburg, wat overeenkomt met de plattelandsgebieden in de Westhoek, Midden-West-Vlaanderen, de Antwerpse Kempen en het Maasland. De stikstofdepositie daalt gemiddeld met 36 % sinds 2005, sinds 2015 varieert de stikstofdepositie weinig.

8.5.2.2 Water

Water is de bron van het leven. We kunnen niet zonder voldoende kwalitatief water. Om een indicatie te krijgen van de waterbeschikbaarheid kan gekeken worden naar de **evolutie van de grondwaterstanden**. De lange termijnevolutie van de grondwaterstanden van de freatische (vrije) grondwaterlagen voor de periode 2000 - 2023 toont een groot aantal (>50%) meetpunten met een significant dalende trend van de grondwaterstanden. Dit wijst op een toename van het aantal droogteperiodes zoals de jaren 2017-2019 en 2022.

De lange termijnevoluitie van de grondwaterstanden van de gespannen (afgesloten) grondwaterlagen voor dezelfde periode toont een meer divers beeld. Bijna 40% van de meetpunten toont een significante stijging van de grondwaterstanden, terwijl iets meer dan 40% van de meetpunten net een significante dalende trend laat optekenen. De grondwaterstanden in deze lagen worden zeer sterk beïnvloed door grondwaterwinning. Deze trends wijzen erop dat er plaatsen zijn waar er minder grondwater onttrokken wordt waardoor de grondwaterstand opnieuw kan stijgen. Echter is er nog een groot aantal plaatsen waar de onttrekking het duurzame niveau overstijgt.

[illegible]

Bekijken we het jaardebiet voor grondwatervergunningen per gemeente in combinatie met het aantal vergunde bedrijven, kan worden vastgesteld dat het aantal bedrijven met een grondwatervergunning het grootst is op het platteland (> 15.000 vergunningen), maar dat het gemiddelde vergunde debiet quasi de helft lager is dan in de steden (ongeveer 20.000 m³). Bedrijven op het platteland lijken dus minder waterintensief te zijn dan in het stedelijk gebied. Echter in absolute cijfers is het vergunde debiet even groot op het platteland weliswaar met een grotere oppervlakte open ruimte waar het water kan infiltreren.

Naast waterkwantiteit is waterkwaliteit van belang. In de periode 2010-2022 is de **netto-emissie van zuurstofbindende stoffen en nutriënten duidelijk gedaald**. Er komt minder ongezuiverd, huishoudelijk afvalwater in onze waterlopen terecht. De huishoudelijke netto-emissies daalden dankzij de verdere uitbouw en verbetering van de openbare waterzuivering. Ook de inspanningen van de bedrijven leverden resultaten op. De netto-emissies van stikstof en fosfor naar het oppervlaktewater door de landbouw vertonen geen duidelijke evolutie. Echter vlakt de verbetering de laatste jaren af door een minder snelle uitbouw van openbare waterzuivering in combinatie met steeds extremere weersomstandigheden. Fauna en flora krijgen meer kansen door een betere waterkwaliteit. Wel blijven een aantal gevaarlijke stoffen een wijdverspreid probleem. Een voorbeeld hiervan zijn kobalt en kwik. Over het algemeen vertonen de **pesticiden** in het oppervlaktewater een gunstige evolutie. Enkele pesticiden komen toch nog heel vaak in te hoge concentraties in het oppervlaktewater voor zoals neonicotinoïden en heptachloorepoxide, ondanks dat ze ondertussen verboden zijn. Recent werden ook in een aantal West-Vlaamse waterproductiecentra verhoogde concentraties triazolen vastgesteld.

Wanneer de **gemiddelde zuiveringsgraad** (het percentage van inwoners waarvan het afvalwater gezuiverd wordt via RWZI, KWZI of IBA) vergeleken wordt tussen de plattelandsgemeenten, verstedelijkte gemeenten en centrumsteden, dan is deze gevoelig lager in plattelandsgemeenten: op het platteland wordt het afvalwater van gemiddeld 68% van de inwoners gezuiverd ten opzichte van 83% en 95% voor respectievelijk de verstedelijkte gemeenten en centrumsteden.

8.5.3 Mobilität

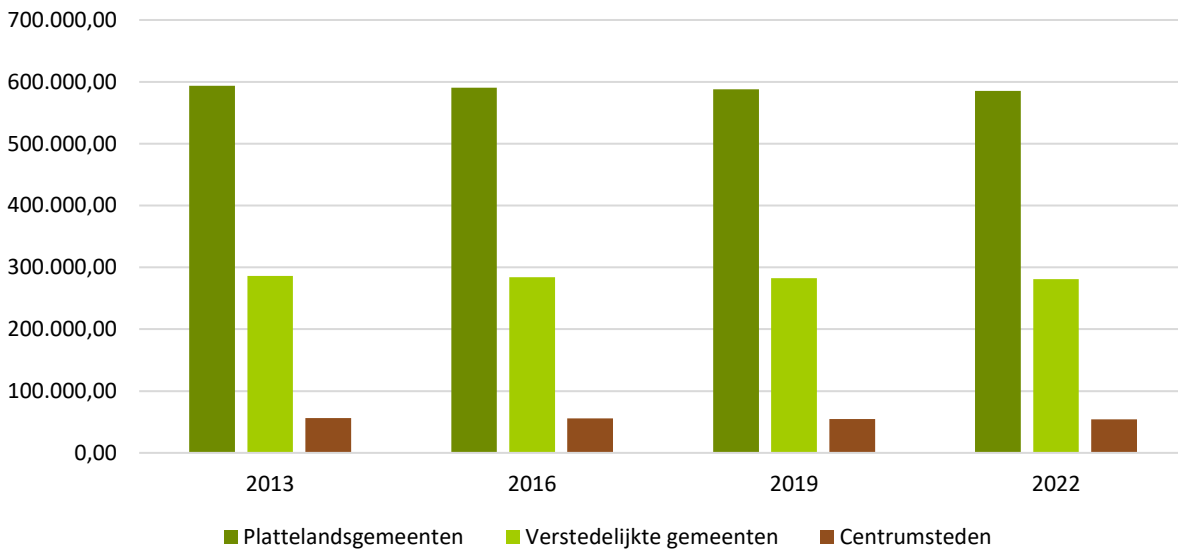
Op basis van de Synthesekaart knooppuntwaarde en het voorzieningenniveau van 2019 kunnen we een zicht krijgen op de algemene bereikbaarheid en nabijheid op het platteland: 73% van de inwoners op het platteland woont in een gebied met een beperkte (54%) of een matige (19%) bereikbaarheid met het openbaar vervoer. Dit resulteert in een sterk afhankelijkheid van de auto als belangrijkste vervoermiddel op het platteland. Voor 70% van zijn verplaatsingen doet een plattelandsbewoner beroep op de auto.

8.5.4 Conclusie analyse leefomgeving

1. Het platteland en de open ruimte zijn sterk verweven. In absolute termen staat de open ruimte het meest onder druk op het platteland.
2. Bodem en water zijn belangrijke hulpbronnen die ter beschikking staan op het platteland. In verschillende indicatoren op vlak van bodemgezondheid en waterkwaliteit werden de afgelopen jaren verbeteringen vastgesteld, maar deze lijken de laatste jaren te stagneren
3. Door een beperkte of matige basisbereikbaarheid van het platteland met het openbaar vervoer zijn de plattelandsbewoners aangewezen op de auto als belangrijkste vervoersmiddel

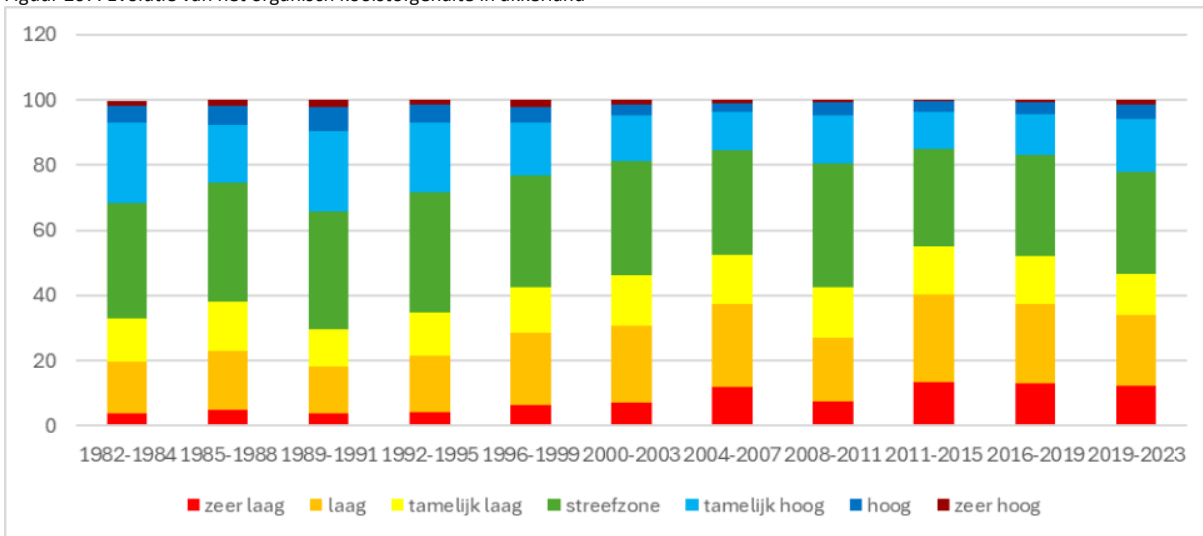
8.5.5 Figuren bij de analyse van de leefomgeving

Figuur 206: Evolutie van de open ruimte in Vlaanderen per gebiedstype

Bron: VLM op basis van Provincies in Cijfers

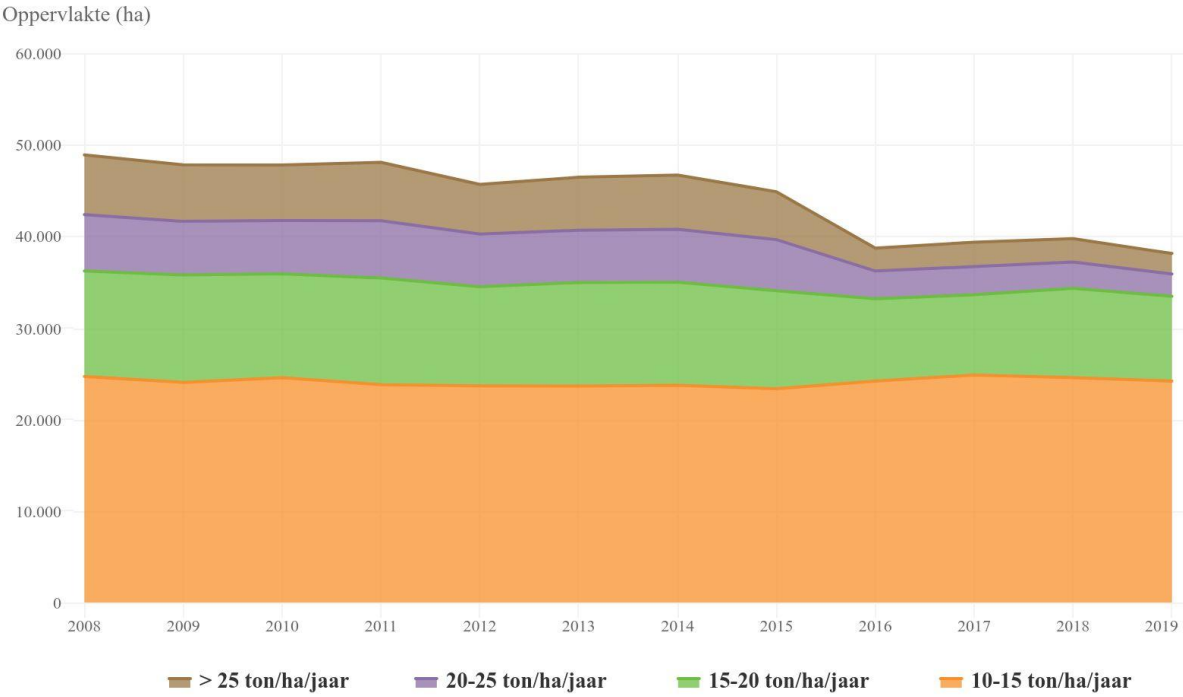
Figuur 207: Evolutie van het organisch koolstofgehalte in akkerland

Bron: Agentschap Landbouw en Zeevisserij op basis van Bodemkundige Dienst van België

Figuur 208: Evolutie van het bodemerosierisico in Vlaanderen

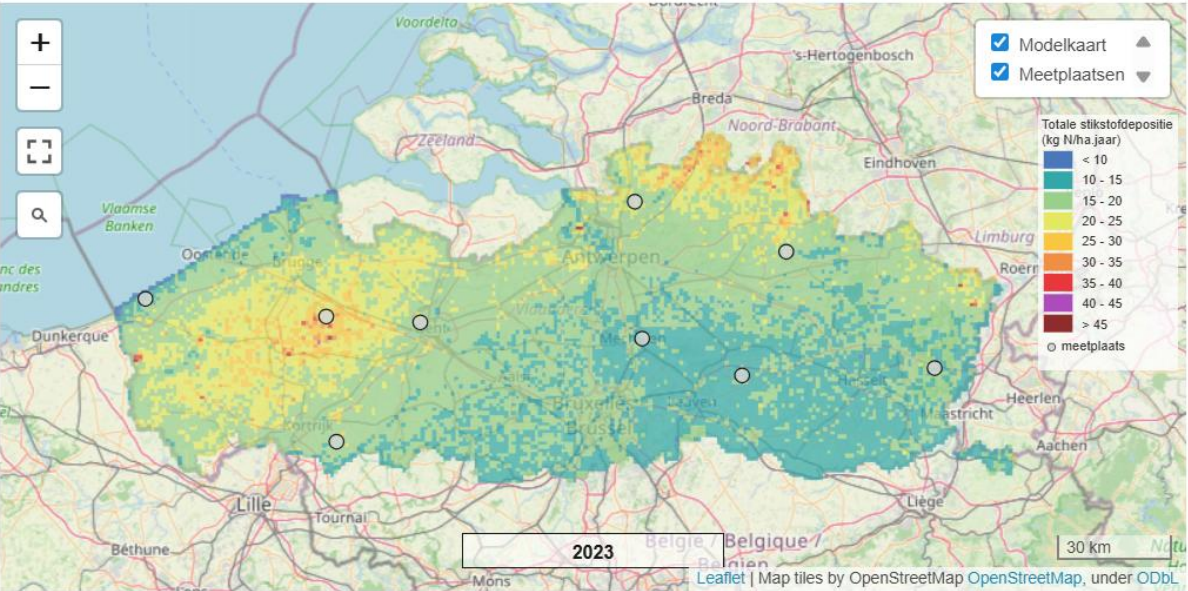
Bodemerosierisico in Vlaanderen

Bron: Ruimterapport 2018

Bron: Departement Omgeving

Figuur 209: Stikstofdepositie in Vlaanderen, toestand 2023

Bron: Vlaamse Milieumaatschappij

Evolutie grondwaterstanden lange termijn ingedeeld naar freatische en afgesloten grondwaterlagen (2000-2023)

The chart displays the percentage of measurement points (meetfilters) categorized by groundwater level changes from 2000 to 2023. The y-axis represents the percentage of measurement points (0 to 100%). The x-axis shows three categories: freatic (freatisch), gespannen (confined), and totaal (total). The legend indicates eight categories of change: zeer sterk stijgend (dark blue), sterk stijgend (blue), matig stijgend (light blue), zwak stijgend (cyan), geen trend (grey), zwak dalend (orange), matig dalend (red), and sterk dalend (brown).

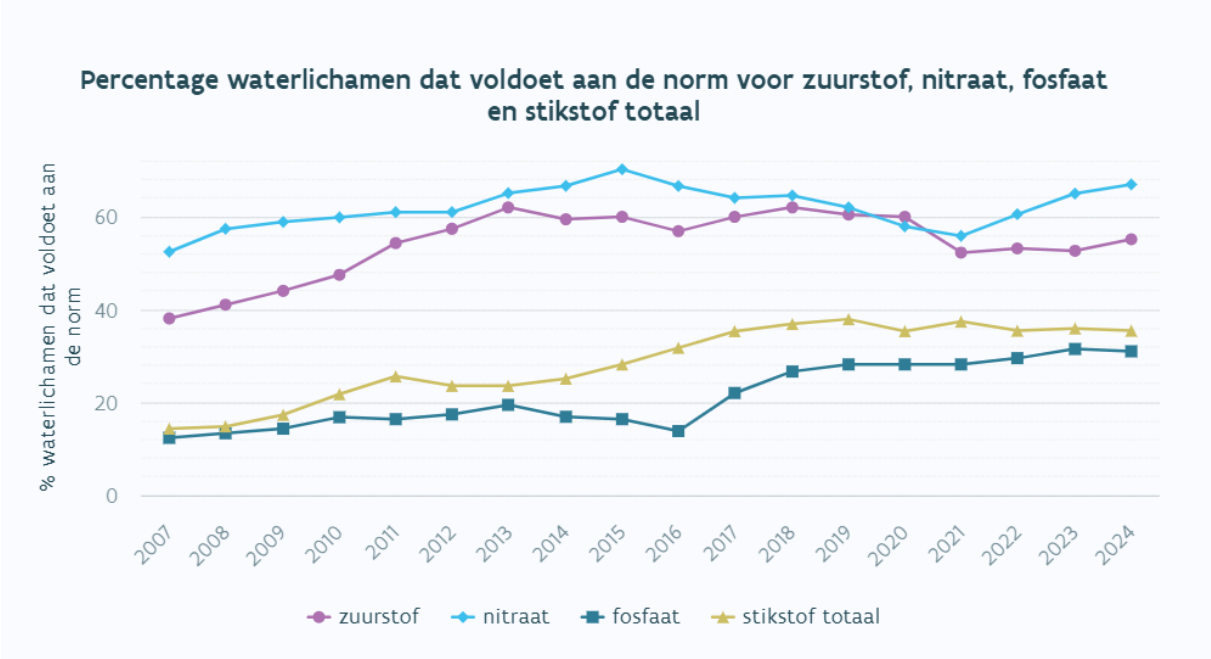
Categorie	zeer sterk stijgend	sterk stijgend	matig stijgend	zwak stijgend	geen trend	zwak dalend	matig dalend	sterk dalend
freatisch	0%	0%	0%	0%	45%	45%	5%	5%
gespannen	10%	15%	5%	5%	15%	20%	5%	10%
totaal	5%	10%	5%	5%	30%	30%	10%	10%

0-0,05 m/j = zwakke daling/stijging; 0,05-0,1 m/j = matige daling/stijging; >0,1 m/j = sterke daling/stijging; >0,5 m/j: zeer sterke daling/stijging.

Bron: VMM

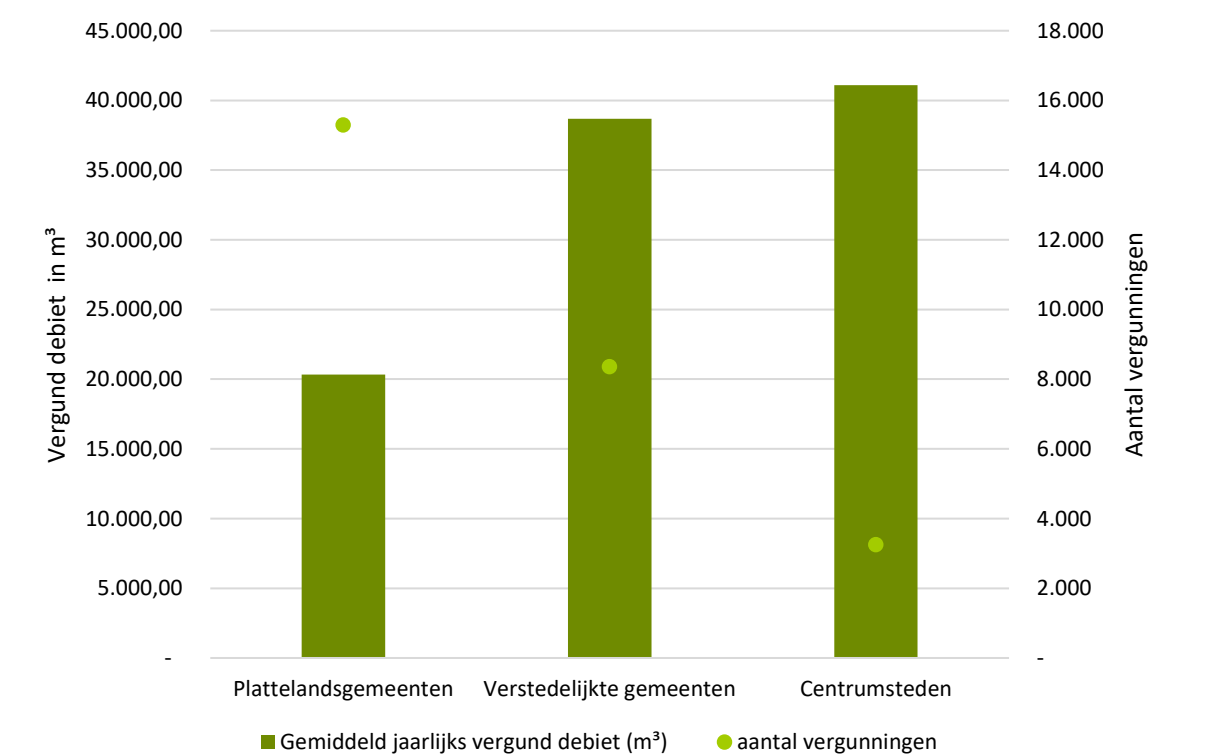
////////////////////////////////////

Figuur 211: Evolutie van de waterkwaliteit in Vlaanderen voor de parameters zuurstof, nitraat, fosfaat en stikstof totaal

Bron: Vlaamse Milieumaatschappij

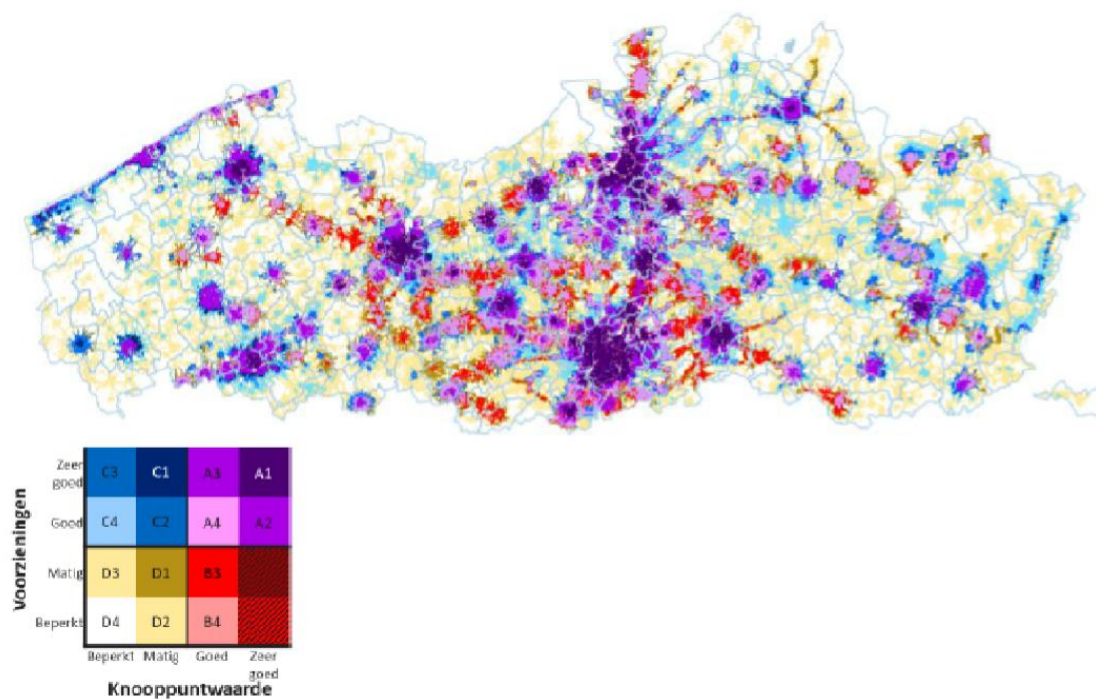
Figuur 212: Vergelijking van het aantal vergunningen voor gebruik van grondwater en het gemiddeld jaarlijks vergund debiet per gebiedstype (toestand 2023)

Bron: VLM op basis van Provincies in Cijfers

Gemeentetyp	Percentage
Centrumsteden	95%
Stedelijke gemeenten	83%
Plattelandsgemeenten	68%

Figuur 214: Totale score voor de knooppuntwaarde en het voorzieningenniveau in 2019

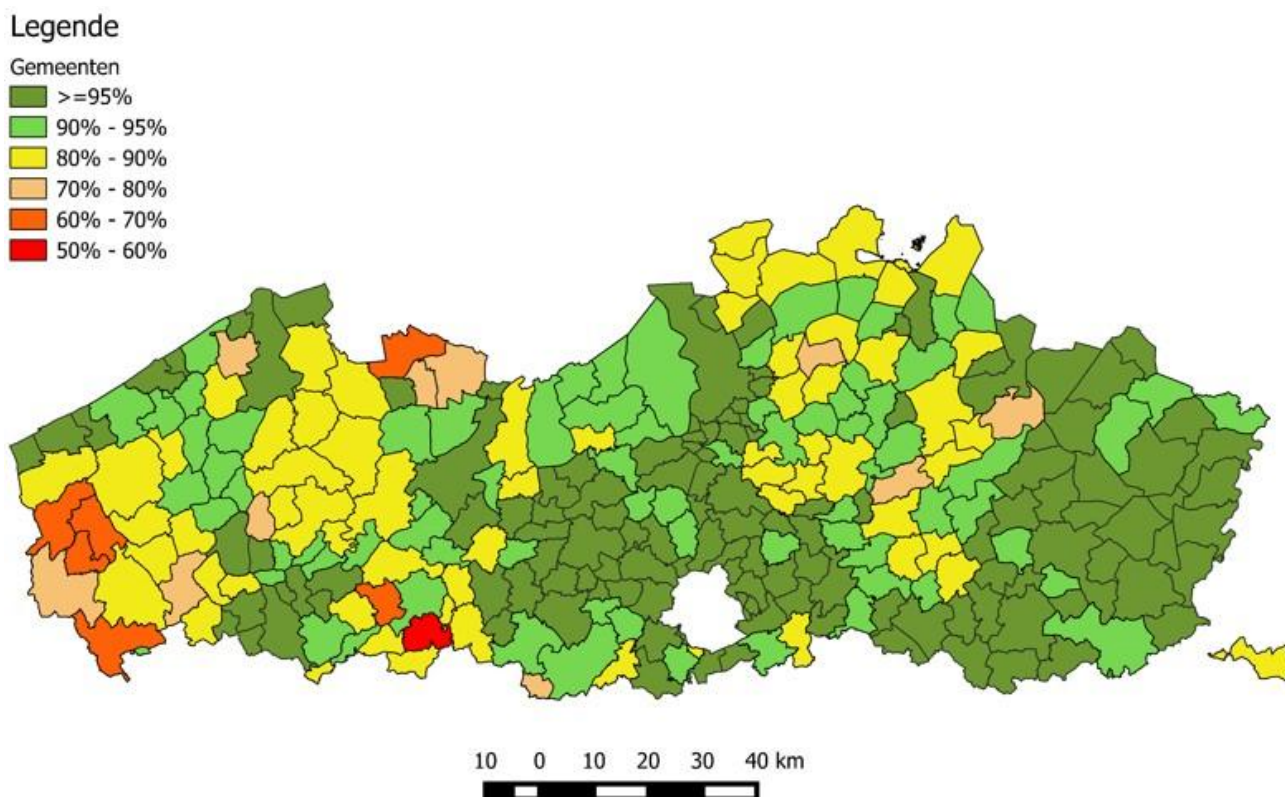

////////////////////////////////////

	Andere (%)	Auto (%)	Openbaar vervoer (%)	Fiets (%)	Te voet (%)
Plattelandsgemeenten: 2020	2,51	70,93	12,62	12,53	1,42
Plattelandsgemeenten: 2023	2,41	69,82	12,03	14,37	1,37
Centrumsteden: 2020	2,38	51,46	17,31	25,46	3,38
Centrumsteden: 2023	2,08	49,15	17,23	27,92	3,62
Verstedelijkte gemeenten: 2020	2,59	62,68	15,96	17,18	1,61
Verstedelijkte gemeenten: 2023	2,33	62,05	15,15	18,74	1,73

////////////////////////////////////

Figuur 216: Rioleringsgraad per gemeente - toestand april 2026

Bron: Vlaamse Milieumaatschappij

8.6 ANALYSE BESTUURLIJKE CONTEXT

Lokale besturen vormen een essentiële schakel in het garanderen van de leefbaarheid op het platteland. Zij staan in voor de organisatie van publieke dienstverlening, ruimtelijke planning, sociale ondersteuning en lokale economische ontwikkeling. Tegelijk worden plattelandsgemeenten geconfronteerd met structurele uitdagingen die hun bestuurskracht en slagkracht beperken.

Het Plattelandsrapport 2024 toont aan dat er duidelijke verschillen bestaan tussen plattelandsgemeenten en stedelijke gebieden op vlak van middelen, capaciteit en beleidsmogelijkheden. Dat komt door een aantal typische kenmerken van die plattelandsgemeenten: een lager kadastraal inkomen en minder economische activiteit om inkomsten uit te putten. De fiscale draagkracht ligt er daarom lager. Door de open ruimte en de lage bevolkingsdichtheid vragen sommige taken een bovengemiddelde inspanning op het platteland, zoals onderhoud van wegen, bermbeheer en investeringen in rioleringen.

8.6.1 Gemeentefinanciering

De financiële draagkracht van plattelandsgemeenten ligt gemiddeld lager dan die van steden en verstedelijkte gemeenten. Dit heeft verschillende oorzaken. Ten eerste beschikken plattelandsgemeenten over een lagere fiscale basis doordat economische activiteit en tewerkstelling minder geconcentreerd zijn en een aanzienlijk deel van de bevolking buiten de gemeente werkt. Ten tweede ontvangen zij relatief minder

Daarbovenop liggen de kosten voor dienstverlening vaak hoger door de grotere ruimtelijke spreiding van inwoners en de nood om basisvoorzieningen in stand te houden in kleine kernen. Demografische ontwikkelingen versterken deze druk: de vergrijzing verhoogt de uitgaven voor zorg en welzijn, terwijl de actieve bevolking (en dus fiscale draagkracht) relatief krimpt.

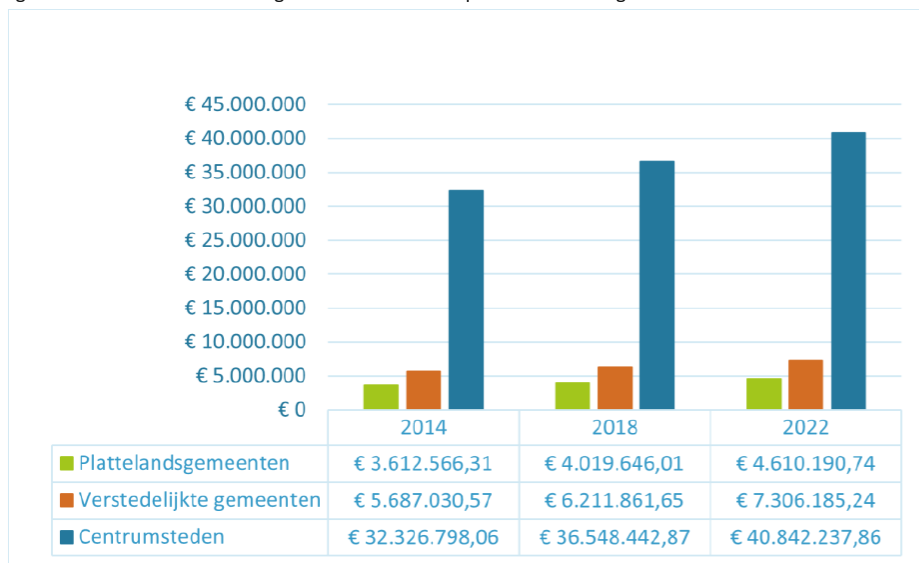
Naast financiële beperkingen hebben plattelandsgemeenten ook te maken met een beperkte personeels- en organisatorische capaciteit. Het aantal personeelsleden per 1.000 inwoners ligt significant lager dan in stedelijke gebieden (ongeveer 11 personeelsleden per 1.000 inwoners) (figuur 220). Hierdoor is de beschikbare capaciteit vaak gericht op het verzekeren van basisdienstverlening, terwijl er minder ruimte blijft voor strategische beleidsontwikkeling, innovatie en transitiebeleid, participatie en co-creatie met burgers.

8.6.3 Conclusie

1. Lokale besturen op het Vlaamse platteland functioneren in een context van structurele beperkingen gecombineerd met toenemende beleidsuitdagingen. De belangrijkste evoluties zijn: een lagere financiële draagkracht, beperkte personeelscapaciteit en een groeiende complexiteit van beleidsopgaven. Tegelijk namen de verwachtingen ten aanzien van lokale besturen toe. Zij moeten inspelen op veranderende demografische structuren, ruimtelijke druk en afname van open ruimte, en de nood aan toegankelijke en kwaliteitsvolle dienstverlening.
2. Om deze uitdagingen het hoofd te bieden, worden volgende richtingen cruciaal: het versterken van de financiële en organisatorische capaciteit, verdere ontwikkeling van intergemeentelijke en regionale samenwerking, gerichte ondersteuning via Vlaams en Europees beleid en innovatie in dienstverlening en participatieve beleidsvorming.
3. Lokale besturen zijn hiermee sleutelactoren in de ontwikkeling van een leefbaar platteland, maar hun slagkracht zal in sterke mate afhangen van de mate waarin ze ondersteund worden en kunnen samenwerken op grotere schaal.

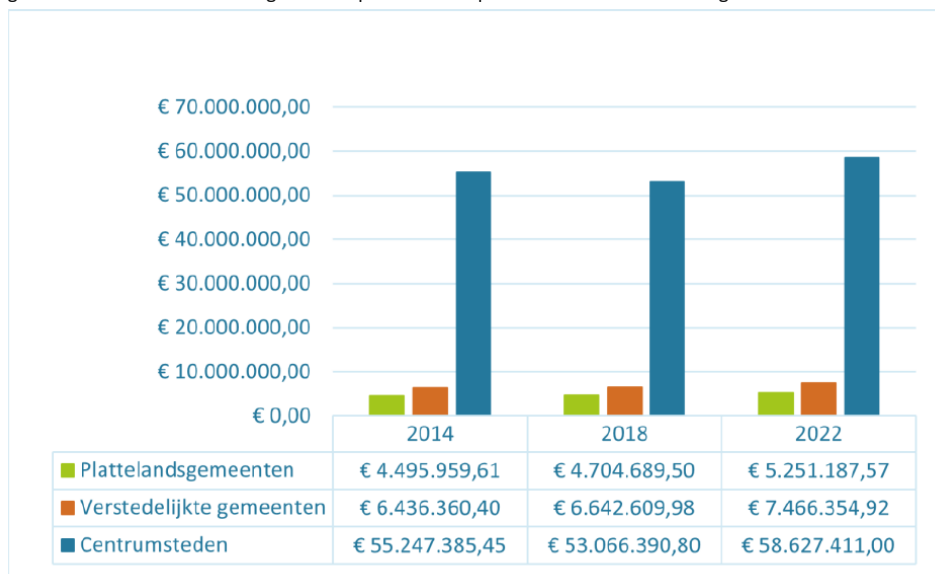
8.6.4 Figuren bij de analyse bestuurlijke context

Figuur 217: Gemiddelde ontvangsten uit aanvullende personenbelasting

Bron: Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur

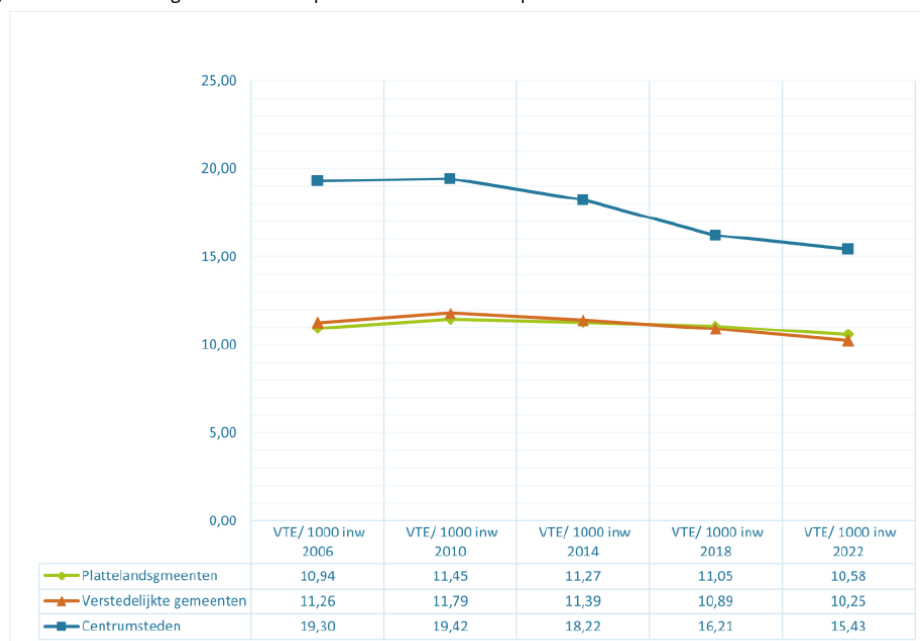
Figuur 218: Gemiddelde ontvangsten uit opcentiemen op de onroerende voorheffing

Bron: Gemeente- Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur

	Platteland	Verstedelijke gemeenten	Centrumsteden
■ Specifieke werkingssubsidies	€ 588.810.204,22	€ 1.030.664.676,28	€ 887.230.144,73
■ Andere werkingssubsidies	€ 218.291.748,75	€ 261.570.800,39	€ 176.178.414,01
■ Aanvullende dotatie	€ 64.176.919,41	€ 95.940.034,41	€ 255.342.922,39
■ Basisdotatie	€ 551.856.003,26	€ 745.457.983,21	€ 1.692.004.587,00

Figuur 220: Verhouding van het aantal personeelsleden in VTE per 1.000 inwoners

8.7 KERNBOODSCHAPPEN PLATTELAND

/

Migratie, vergrijzing, ontgroening, diversiteit en gezinsverduunning veranderen de samenstelling van de plattelandsbevolking. De bevolkingsgroei steunt in belangrijke mate op migratie. De veranderende bevolkings- en gezinsstructuur beïnvloedt de behoefte aan woningen, zorg, voorzieningen en sociale contacten en gemeenschapsvorming.

Landbouw blijft ruimtelijk en cultureel bepalend voor het platteland, al neemt het macro-economische aandeel af. Het aantal landbouwbedrijven daalt en de gemiddelde bedrijfsomvang neemt toe. Verbreding met onder meer korte keten, zorg en toerisme biedt aanvullende economische activiteiten, maar komt niet overal in dezelfde mate voor.

Plattelandsgemeenten staan voor complexe beleidsopgaven met een beperktere financiële en personele capaciteit. De ruimtelijke spreiding van inwoners, de demografische ontwikkelingen enz. verhogen de kosten voor voorzieningen en dienstverlening. Intergemeentelijke samenwerking, regionale netwerken en gebiedsgerichte programma's kunnen expertise en capaciteit over gemeenten heen bundelen.

pagina 298 van 315

FIGUREN

Figuur 1: Wettelijke bevolking – aantal naar geslacht, Vlaams Gewest, 1990-2025	16
Figuur 2: Bevolkingsdichtheid in de gemeenten van het Vlaams Gewest – aantal inwoners per km², Vlaams Gewest, 2025	18
Figuur 3: Leeftijdsverdeling naar geslacht, Vlaams Gewest, 2025	19
Figuur 4: Aandeel 67-plussers in de bevolking in Vlaamse gemeenten, 2025	20
Figuur 5: Procentueel aandeel van de 65-plussers in de totale bevolking naar Vlaamse indeling in drie types gebieden	20
Figuur 6: Evolutie van de grootte van de huishoudens (linkse as) en het aantal huishoudens (rechtse as) in de 3 types gebieden	21
Figuur 7: Evolutie van de totale werkgelegenheidsgraad in de leeftijdscategorie 15-74 jaar, 1999-2024, Vlaanderen, België, EU-27	25
Figuur 8: Evolutie van de werkgelegenheidsgraad per leeftijdsklasse, 1999-2024, Vlaanderen, België, EU-27	25
Figuur 9: Evolutie van de jongeren- en de totale werkloosheidsgraad, Vlaanderen, België, EU-27, 1999-2024	27
Figuur 10: Evolutie van de totale werkloosheidsgraad naar geslacht, Vlaanderen, België en EU-27, 1999-2024	27
Figuur 11: Aantal bedrijven met landbouwproductie en aantal professionele bedrijven, 2001-2023, Vlaanderen	30
Figuur 12: Evolutie aantal landbouwbedrijven en verdeling van de bedrijven naar fysieke grootteklasse	31
Figuur 13: Verdeling van het totaal areaal over de bedrijfsgrootteklassen	31
Figuur 14: Verdeling van het aantal bedrijven naar economische grootteklasse, Vlaanderen, 2001-2023	32
Figuur 15: Schaalvergroting als index 2009= 100	32
Figuur 16: Evolutie van het landbouwareaal – totaal (Vlaanderen en België, in 1.000 ha) en onderverdeeld naar bouwland, blijvend grasland en blijvende teelten (Vlaanderen), 2009-2024	33
Figuur 17: Evolutie van aantal GVE naar diersoort per provincie (NUTS2), 2013-2023	36
Figuur 18: Gemiddelde GVE per bedrijf (absoluut), Vlaams Gewest, 2001-2023	36
Figuur 19: Gemiddelde veebezetting per ha per gemeente (GVE/ha), Vlaams Gewest, 2024	37
Figuur 20: Nutriëntenemissierechten (in miljoen NER's), Vlaams Gewest, 2007-2025	38
Figuur 21: Evolutie van de N- en P ₂ O ₅ -productie uit dierlijke mest in Vlaanderen en van de N-productie per diersoort	39
Figuur 22: Evolutie van het biologisch areaal en het aantal biologische bedrijven, 2005-2023, Vlaanderen	40
Figuur 23: Aantal bedrijven met landbouwproductie en aantal professionele bedrijven (standaardoutput minstens 25.000 euro), 2001-2024, Vlaanderen	41
Figuur 24: Aantal land- en tuinbouwbedrijven naargelang specialisatie, %, 2024	42

[illegible]

Figuur 25: Aantal professionele land- en tuinbouwbedrijven (standaardoutput minstens 25.000 euro) naargelang specialisatie, %, 2023	43
Figuur 26: Aandeel familiale versus niet-familiale tewerkstelling (%) naargelang bedrijfstype, Vlaanderen, 2023	45
Figuur 27: Aandeel bedrijfsleiders naargelang leeftijdscategorie, Vlaanderen, 2010-2024	46
Figuur 28: Aandeel bedrijfsleiders van 50 jaar en ouder met een vermoedelijke opvolging naargelang bedrijfstype en voor Vlaanderen (horizontale lijn), Vlaanderen, 2023	46
Figuur 29: Evolutie van het landbouwareaal – totaal (Vlaanderen en België) en onderverdeeld naar bouwland, blijvend grasland en blijvende teelten (Vlaanderen), 2009-2024	47
Figuur 30: Evolutie van aantal GVE naar diersoort per provincie (NUTS2), 2013-2023	50
Figuur 31: Gemiddelde grootte van de bedrijven, ha, 2001-2024, Vlaanderen	50
Figuur 32: Aandeel bedrijven naargelang groottecategorie aantal ha, Vlaanderen, 2001-2023	51
Figuur 33: Gemiddelde GVE per bedrijf	51
Figuur 34: Schaalvergroting aantal dieren op gespecialiseerde bedrijven met dieren als index 2010= 100	52
Figuur 35: Schaalvergroting als index 2009= 100	52
Figuur 36: Evolutie aandeel bedrijven naargelang groottecategorie standaardoutput (SO) in euro per bedrijf, Vlaanderen, 2001-2023	53
Figuur 37: Evolutie factorinkomen in euro (in reële termen) per voltijdse arbeidskracht (VAK) en vergelijking landbouwincome met het gemiddelde loon in de economie, België, 2010-2025	54
Figuur 38: Evolutie van het factorinkomen in euro per voltijdse arbeidskracht (VAK) voor landbouw en tuinbouw, Vlaanderen, 2015-2024	54
Figuur 39: Evolutie van het familiaal arbeidsinkomen in euro per familiale arbeidskracht (FAK) voor landbouw en tuinbouw, Vlaanderen, 2015-2024	55
Figuur 40: Evolutie van het familiaal arbeidsinkomen in euro per gewerkt uur van de familiale arbeidskrachten (FAK) voor landbouw en tuinbouw, Vlaanderen, 2015-2024	56
Figuur 41: Volatiliteit van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht, % variatie vergeleken met het gemiddelde van de afgelopen 3 jaar, België, 2010-2025	56
Figuur 42: Volatiliteit van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht, % variatie vergeleken met het gemiddelde van de afgelopen 3 jaar, Vlaanderen, landbouw en tuinbouw, 2010-2025	57
Figuur 43: Oppervlakte naargelang bedrijfstype, in ha, Vlaanderen, 2024	62
Figuur 44: Standaardoutput naargelang bedrijfstype, in euro per bedrijf, Vlaanderen, 2024	63
Figuur 45: Evolutie van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht (in euro per VAK) voor landbouw* naargelang grootte categorie (ha), Vlaanderen, 2015-2024	64
Figuur 46: Evolutie van het familiaal arbeidsinkomen per voltijdse arbeidskracht (in euro per VAK) voor landbouw* naargelang grootte categorie (ha), Vlaanderen, 2015-2024	64
Figuur 47: Evolutie van het factorinkomen per familiale arbeidskracht (in euro per FAK) voor landbouw* naargelang categorie standaardoutput (euro per bedrijf), Vlaanderen, 2015-2024	65
Figuur 48: Evolutie van het factorinkomen per familiale arbeidskracht (in euro per FAK) voor landbouw* naargelang categorie standaardoutput (euro per bedrijf), Vlaanderen, 2015-2024	65
Figuur 49: Aandeel bedrijfstypes naargelang groottecategorie (ha), in %, Vlaanderen, 2015-2024	66

Figuur 50: Aandeel directe steun in de opbrengst en in het bedrijfsinkomen, in %, Vlaanderen, 2019-2023	67
Figuur 51: Vlaamse rechtstreekse betalingen: cumulatief aandeel steun versus cumulatief aandeel van de landbouwers, 2024	68
Figuur 52: Vlaamse rechtstreekse betalingen: evolutie aandeel steun voor 20% landbouwers met de grootste steun, 2010-2024	69
Figuur 53: Aantal actieve landbouwers met betalingsrechten in gebruik en aantal betalingsrechten en aantal subsidiabele ha, Vlaamse landbouwers, 2021-2025	70
Figuur 54: Evolutie aandeel actieve landbouwers met betalingsrechten naargelang bedrijfstype, in %, Vlaanderen, 2021-2025	71
Figuur 55: Evolutie van het totaal bedrag uitbetaald voor gekoppelde steun voor zoogkoeien, het aantal landbouwers, en het bedrag per landbouwer, Vlaanderen, 2010-2024	72
Figuur 56: Bruto toegevoegde waarde (BTW) primaire sector en aandeel ervan in totale economie in België (miljoen euro en %) en EU-27 (%), 2010-2024	73
Figuur 57: Eindproductiewaarde en intermediaire consumptie in de land- en tuinbouw, Vlaanderen, 1000 euro, 2010-2023	74
Figuur 58: Eindproductiewaarde, intermediaire consumptie, bruto en netto toegevoegde waarde in de land- en tuinbouw, Vlaanderen, 1000 euro, 2010-2023	74
Figuur 59: Eindproductiewaarde in de akkerbouw, Vlaanderen, 2010-2023, in miljoen euro	75
Figuur 60: Vlaamse agrohandel, in miljard euro, 2014-2024	76
Figuur 61: Evolutie Total Factor Productivity van de land- en tuinbouw, index 2010 = 100, België en EU-27, 2010-2024	77
Figuur 62: Arbeidsproductiviteit in de land- en tuinbouw, <i>gross value added per annual working unit</i> (euro /AWU), België, 2010-2024	77
Figuur 63: Evolutie van de arbeidskosten per bedrijf (euro – linker Y-as) en aandeel arbeidskosten in de totale kosten (% - rechter Y-as), Vlaanderen, 2012-2023	78
Figuur 64: Aandeel van de verschillende arbeidstypes in de totale arbeidskosten (%) voor landbouw en tuinbouw, Vlaanderen, gemiddelde 2019-2023	79
Figuur 65: <i>Gross fixed capital formation</i> in land- en tuinbouw in miljoen euro en als % of <i>gross value added (GVA)</i> , België, 2010-2024	79
Figuur 66: Evolutie van totaal, eigen en vreemd vermogen (in euro per landbouwbedrijf – linker Y-as), en moderniteitsgraad en solvabiliteit (in % - rechter Y-as), Vlaanderen, 2015-2024	80
Figuur 67: Totaal, eigen en vreemd vermogen naargelang bedrijfstype, in euro per bedrijf, Vlaanderen, 2024	81
Figuur 68: Aandeel vreemd vermogen in het totaal vermogen naargelang bedrijfstype (in %), Vlaanderen, 2024	81
Figuur 69: Verkooprijks landbouwgrond in Vlaanderen naargelang provincie, in 1.000 euro per ha, 2013-2024	82
Figuur 70: Pacht prijs in Vlaanderen naargelang provincie, in euro per ha, 1998-2022	83
Figuur 71: Belangrijkste redenen waarom de respondenten de aangifte met de hoogste score qua administratieve lasten op nr. 1 geplaatst hebben, in %	85

Figuur 72: Percentage van de respondenten die het aspect in kwestie in de top 3 geplaatst hebben	86
Figuur 73: Bruto toegevoegde waarde primaire productie in de voedingsketen in miljoen euro in België	87
Figuur 74: Evolutie van het biologisch areaal en het aantal biologische bedrijven, 2005-2023, Vlaanderen	89
Figuur 75: Aantal bedrijven met en aantal bedrijven zonder korteketenactiviteit, Vlaanderen, 2013-2023	91
Figuur 76: Aandeel bedrijven met korteketenactiviteiten naargelang bedrijfstype, Vlaanderen, 2023	91
Figuur 77: Strategische doelstellingen Vlaamse Voedselstrategie	103
Figuur 78: Aandeel van de jonge landbouwers (<35 en 35 tot 40 jaar) in het totale aantal zaakvoerders in de landbouw in Vlaanderen	115
Figuur 79: Aantal startende zaakvoerders op Vlaamse landbouwbedrijven: verdeling volgens leeftijd en geslacht	117
Figuur 80: Antwoorden m.b.t. opvolging op de landbouwbedrijven van bedrijfsleiders van 50 jaar en ouder	119
Figuur 81: Percentage bedrijfsleiders van ≥ 50 jaar met een opvolger in Vlaanderen, gemiddelde per SO-categorie	120
Figuur 82: Aandeel van de jonge (≤ 40 jaar) en niet-jonge landbouwers die een negatieve beoordeling geven aan de algemene levenstevredenheid in de welzijnsenquête bij het LMN	121
Figuur 83: Aantal aanmeldingen bij de hulporganisatie Boeren op een Kruispunt	122
Figuur 84: Opleidingsniveau van bedrijfsleiders in de landbouw in België en het Vlaams Gewest	123
Figuur 85: Opleidingsniveau in 2023 in de landbouw in België en de buurlanden	124
Figuur 86: Opleidingsniveau van bedrijfsleiders < 40 jaar in de landbouw, voor België en de buurlanden	125
Figuur 87: Tewerkstelling op bedrijven met een landbouwactiviteit in Vlaanderen	126
Figuur 88: Familiale tewerkstelling van mannen en vrouwen op de Vlaamse landbouwbedrijven	127
Figuur 89: Evolutie van de prijs voor landbouwgrond in Vlaanderen: gemiddelde per provincie en voor Vlaanderen	128
Figuur 90: Bruto-investeringen in vaste activa in de land- en tuinbouw: totale investeringen in België (linker-as) en als percentage van de bruto toegevoegde waarde (gross value added of GVA, rechter-as), 2010-2024	129
Figuur 91: Hoeveelheid openstaande leningen met een looptijd van meer dan één jaar, per leeftijdscategorie	130
Figuur 92: Solvabiliteit van de jonge landbouwers (≤ 40 jaar) in het LMN	131
Figuur 93: Vestigingssteun voor jonge landbouwers in Vlaanderen	132
Figuur 94: Evolutie totale uitstoot van broeikasgassen (in 1.000 kton CO2-eq) en aandeel landbouwsector (%), Vlaams Gewest, 2005-2023	136
Figuur 95: Evolutie van de broeikasgasemissies uit de landbouw (index 2005=100), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023	137

Figuur 96: Evolutie van de broeikasgasemissie uit de landbouw (in kton CO ₂ -eq) en onderverdeeld naar gas, Vlaanderen, 1990-2023	137
Figuur 97: Aandeel van de verschillende bronnen in de broeikasuitstoot van landbouw (%), Vlaams Gewest, 2005-2023	138
Figuur 98: Broeikasgasemissies uit de landbouw, incl. akker- en grasland (index 1990 = 100, index 2005 = 100 en aandeel in totale emissie), Vlaams Gewest, België, EU-27	139
Figuur 99: Emissies uit veehouderij per ha landbouwareaal (in ton CO ₂ -eq/ha), Vlaams Gewest-België-EU, 2010-2023	139
Figuur 100: Emissies uit sector 3A (enterische emissies) per GVE rundvee (in ton CO ₂ -eq/GVE rundvee), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023	140
Figuur 101: Totale ammoniakemissie uit landbouw (ton NH ₃)	141
Figuur 102: Evolutie van de ammoniakemissie uit de landbouw (index, 2005=100), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023	141
Figuur 103: Ammoniakemissie landbouw (kg NH ₃ /ha), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023	142
Figuur 104: Ammoniakemissie (in kg NH ₃ /GVE), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2005-2023	142
Figuur 105: Stikstofdepositie in Vlaanderen, 2023	143
Figuur 106: <i>Water exploitation index Plus</i> (WEI+), België, EU-27, 2010-2023	144
Figuur 107: Watergebruik in de landbouw naar type water en aandeel van de landbouwsector in het totaal waterverbruik, Vlaams Gewest, 2000-2023	145
Figuur 108: Landbouwpercelen met significante droogtestress (geen bijkomende acties, huidig, 2019, jaarlijks, t10), Vlaams Gewest, 2019	146
Figuur 109: Stikstofstromen (kton/jaar) in en uit het agrovoedingssysteem (zonder doorvoer), Vlaanderen, 2018	147
Figuur 110: fosforstromen (kton/jaar) in en uit het agrovoedingssysteem (zonder doorvoer), Vlaanderen, 2018	147
Figuur 111: Productiedruk per afstroomzone in 2010 en 2023, in kg N/ha	148
Figuur 112: Evolutie van het gebruik van dierlijke mest in Vlaanderen, 2007-2023	149
Figuur 113: Evolutie van het gebruik van kunstmest in Vlaanderen, 2007-2023	150
Figuur 114: Gewogen gemiddelde nitraatresidu (kg nitraatstikstof per ha), Vlaams Gewest, 2004-2024	150
Figuur 115: Evolutie van de gemiddelde nitraatconcentratie, het percentage waterlichamen dat voldoet aan de norm en het aantal niet-beoordeelde waterlichamen, Vlaanderen, 2007-2024	151
Figuur 116: Nitraat in oppervlaktewater in landbouwgebied – gemiddelde concentratie en percentage meetpunten met normoverschrijdingen, Vlaanderen, 2002-2024	152
Figuur 117: MAP-meetpunten getoetst aan 500mg nitraat/l in winterjaar 2024-2025	152
Figuur 118: Fosfaat in oppervlaktewater – gemiddelde concentratie en aantal waterlichamen dat voldoet aan de norm, Vlaanderen, 2007-2024	153
Figuur 119: Trends pesticiden in oppervlaktewater 2010-2022	154
Figuur 120: Evolutie van de ecologische toestand van de Vlaamse waterlichamen, Vlaams Gewest, 2012-2021	155

Figuur 121: Verziltingstoestand per week	155
Figuur 122: Normoverschrijdingen voor nitraat in grondwater, Vlaanderen, 2004-2024	156
Figuur 123: Maximale gemiddelde nitraatconcentratie op putniveau (2024)	157
Figuur 124: Evolutie nitraat op filterniveau 1 per hydrogeologisch homogene zone (2021-2024)	158
Figuur 125: Trends pesticiden grondwater (2004-2023)	159
Figuur 126: Veerkrachtindicator voor de landbouwsector (<i>first indicator value = status, second indicator value = progress</i>) voor België en de buurlanden en de EU, 2021	159
Figuur 127: Opdeling van de totale Vlaamse organische C-voorraad (Mt) naar de Cmon-landgebruikscategorieën (a= 0-30 cm en b= 0-100 cm)	161
Figuur 128: Organische C-voorraden in bodemlaag 0-30 cm en 0-100 cm in verschillende landgebruikscategorieën	162
Figuur 129: Gemiddelde organische C-percentages van de 0-30 cm bodemlaag per textuurklasse en Cmon-hoofdcategorie landgebruik op basis van gewogen gemiddeldes van de organische C-percentages en textuurfracties van de 0-10 en 10-30 cm bodemlagen	163
Figuur 130: Procentuele verdeling van het koolstofgehalte van akkerbouwstalen in 7 beoordelingsklassen gedurende verschillende perioden, België	163
Figuur 131: Aandeel analysestalen in akkers onder de streefzone voor organische koolstof per landbouwstreek	164
Figuur 132: Procentuele verdeling van het koolstofgehalte van weilandstalen in 7 beoordelingsklassen gedurende verschillende perioden, België	164
Figuur 133: Aandeel analysestalen in weilanden onder de streefzone voor organische koolstof per landbouwstreek	165
Figuur 134: Bodemerosierisico, Vlaanderen	166
Figuur 135: Verdeling van het areaal per erosieklasse naar type teelt (JT= jaarrond teelt, MT = meerjarige teelt, WT = winterteelt, ZT = zomerteelt), Vlaanderen, 2025	167
Figuur 136: Potentiële bodemerosiekaart per perceel, Vlaams Gewest, 2026	168
Figuur 137: specifieke sedimentaanvoer, Vlaams Gewest, 2022	168
Figuur 138: Hybride gevoeligheidskaart voor bodemverdichting, Vlaanderen, 2025	169
Figuur 139: <i>No-regret</i> zones PFAS	170
Figuur 140: Productie van hernieuwbare energie – totaal, biomassa uit landbouw, bosbouw, België en EU-27, 2010-2022	171
Figuur 141: Energieverbruik in land- en bosbouw (in kton olie-equivalenten), België, 1990-2024	172
Figuur 142: Energieverbruik in de land- en bosbouw (kg olie-equivalenten per ha), België, 2015-2023	172
Figuur 143: Evolutie van de oppervlakte Natura 2000-gebied, Vlaams Gewest, 1979-2024	173
Figuur 144: Inschatting van het areaal landschapselementen in het landbouwgebied per lidstaat (% en standaardafwijking), 2022	174
Figuur 145: Inschatting van het aandeel landschapselementen in elke lidstaat per type landschapselement	175
Figuur 146: Aandeel bedrijven naar klassen in Shannon-Hill-index, Vlaams Gewest, 2015-2025	177
Figuur 147: Trend broedvogels van weiden en akkers (2007= referentie)	177

Figuur 148: Staat van instandhouding (2018-2023) en trend over de laatste 12 jaar van de soorten van Europees belang in Vlaanderen	178
Figuur 149: Staat van instandhouding (2019-2024) en trend (2013-2014) van de habitats van Europees belang in Vlaanderen	179
Figuur 150: Gebieden met overschrijding van de kritische depositiewaarde (KDW) voor vermesting	181
Figuur 151: Ligging van de beheergebieden voor soortenbescherming, Vlaanderen	181
Figuur 152: Verdeling van de Rode Lijststatus van bestuivers in graslanden en akkers (paars = uitgestorven, oranje = bedreigd, groen = niet-bedreigd)	182
Figuur 153: Bijensterfte in België, 2012-2024	182
Figuur 154: Absolute totale verkopen van antibiotica (in ton actieve stof), België, 2018-2025	183
Figuur 155: Gebruik van antibiotica naar diertype, 2018-2025, België	184
Figuur 156: Verkoop van gewasbeschermingsmiddelen – totaal en naar soort (in kg), België, 2015-2024 en gebruik gewasbeschermingsmiddelen in Vlaanderen – totaal (in kg), op basis van FADN	185
Figuur 157: Geharmoniseerde risico-indicator 1 (HRI1), België en EU-27, met opdeling van groep 3 (kandidaten voor vervanging), index 2011-2013 =100, 2011-2023	186
Figuur 158: Evolutie van het areaal eiwitgewassen in Vlaanderen, 2015-2025	187
Figuur 159: Jaarlijks verwacht verlies (<i>annual average loss AAL</i>) door voornaamste risico's aan gewassen, huidige en voorspelde schade in 2050 volgens twee scenario's	214
Figuur 160: Verwacht maximaal verlies voor een gebeurtenis eens per 50 jaar (<i>probable maximum loss PML</i>) door voornaamste risico's aan gewassen, huidige en voorspelde schade in 2050	215
Figuur 161: Aandeel Vlaamse land- en tuinbouwers die de afgelopen zes maanden belemmeringen ondervonden (beperkt tot weersomstandigheden en dier- of plantenziektes)	216
Figuur 162: Import van soja in Vlaanderen, uitgedrukt in kg	217
Figuur 163: EU-kunstmestprijs van stikstof (N) sinds 2019, euro/ton	218
Figuur 164: Energiegebruik per energiedrager in de Vlaamse landbouw (TJ)	219
Figuur 165: Indicator C25_3: factorinkomen – index van het percentage variatie ten opzichte van het gemiddelde van de afgelopen 3 jaar	220
Figuur 166: Levenstevredenheid bij bevroegde landbouwers, aandeel per klasse en gemiddelde score, 2012-2017-2023-2025	222
Figuur 167: Aantal unieke aanmeldingen bij hulporganisatie Boeren op een Kruispunt, per deelsector	223
Figuur 168: Aantal arbeidsongevallen per gevolg	224
Figuur 169: Totaal uitbetaald bedrag door de overheid voor erkende rampen, per jaar	225
Figuur 170: Totaal subsidiabel areaal (ha) en aantal landbouwers met een brede weersverzekering, per campagne	226
Figuur 171: Betaalde verzekeringspremie (opgesplitst volgens subsidie Vlaamse overheid en nettobedrag verzekerde landbouwer), uitbetalingen door verzekeraars en verschil tussen totale betaalde premie en uitbetaling	227
Figuur 172: Betaalde bedragen door producentenorganisaties (opgesplitst volgens focus) voor gesubsidieerde oogstverzekeringen, 2017-2024	228

TABELLEN

Tabel 1: Overzicht van de NRPP- en GLB-verordening en de doelen in het huidig GLB	13
Tabel 2: Bevolking naar ‘degree of urbanisation’, Vlaams Gewest, 2011-2024	16
Tabel 3: Bevolking naar type regio, Vlaams Gewest, 2011-2024	17
Tabel 4: Evolutie van de bevolkingsdichtheid (inwoners/km²), 2010-2023	17
Tabel 5: Bevolkingsdichtheid naar type regio (inwoners/km²), Vlaams Gewest & België, 2024, EU-27, 2023	18
Tabel 6: Leeftijdsverdeling naar brede leeftijdsklasse en geslacht, Vlaanderen, België, EU-27, 2025	19
Tabel 7: Totale oppervlakte naar type regio	22
Tabel 8: Totale oppervlakte naar <i>degree of urbanisation</i> , Vlaams Gewest, 2025	22
Tabel 9: Corine Land Cover (in km² en in aandeel van het totaal), Vlaams Gewest en België, 2006-2024	23
Tabel 10: Bodemgebruik naar type bedekking (in ha en in aandeel van het totaal), Vlaams Gewest, 2000-2024	23
Tabel 11: Werkgelegenheidsgraad (in de leeftijdscategorie 15-74 jaar), Vlaams Gewest, België, EU-27, 2000-2024	24
Tabel 12: Werkloosheidsgraad (C.07) – totaal, jongerenwerkloosheid	26
Tabel 13: Tewerkstelling (C.08) – totaal (in 1.000 personen), per sector (%), per typologie (%)	28
Tabel 14: Bruto binnenlands product, uitgedrukt in euro koopkrachtstandaard per inwoner	29
Tabel 15: Armoede (C.10) – EU2030 target	29
Tabel 16: Bruto toegevoegde waarde (C.11)	29
Tabel 17: Toegevoegde waarde naar type regio (%), 2022-2023, België – EU-27	30
Tabel 18: Landbouwareaal naar belangrijkste teeltgroepen, 2001-2024, Vlaanderen	34
Tabel 19: Landbouwareaal (in 1.000 ha) onderverdeeld naar regio (NUTS1) en provincie (NUTS2), 2024	35
Tabel 20: Evolutie van de dieren aantallen en procentuele evolutie 2014-2024, 2005-2024, Vlaanderen	35
Tabel 21: Veedichtheid (in GVE/ha) in Vlaanderen, België, enkele vergelijkbare lidstaten en de EU-27, 2010-2023	37
Tabel 22: Veedichtheid graasdieren (in GVE/ha) in Vlaanderen, België, 2010-2023	37
Tabel 23: Evolutie van de bio-veestapel, 2010-2023, Vlaanderen	40
Tabel 24: Tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven, 2010-2023	43
Tabel 25: Tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven naargelang bedrijfstype, 2023	44
Tabel 26: Tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven, aandeel naargelang bedrijfstype (%), 2023	45
Tabel 27: Landbouwareaal naar belangrijkste teeltgroepen, 2001-2024, Vlaanderen	48
Tabel 28: Landbouwareaal onderverdeeld naar regio (NUTS1) en provincie (NUTS2), 2024	48
Tabel 29: Evolutie van de dieren aantallen, 2005-2024, Vlaanderen	49

[illegible]

Tabel 30: Factorinkomen per voltijdse arbeidskracht (VAK) naargelang bedrijfstype, in euro per VAK, Vlaanderen, 2015-2024	59
Tabel 31: Familiaal arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht (FAK) naargelang bedrijfstype, in euro per FAK, Vlaanderen, 2015-2024	60
Tabel 32: Volatiliteit van het factorinkomen per voltijdse arbeidskracht, % variatie vergeleken met het gemiddelde van de afgelopen 3 jaar, Vlaanderen, landbouw en tuinbouw, 2010-2025	61
Tabel 33: Evolutie aandeel actieve landbouwers met betalingsrechten naargelang leeftijdscategorie, in %, Vlaanderen, 2021-2025	71
Tabel 34: Evolutie van de bio-veestapel, 2010-2023, Vlaanderen.	89
Tabel 35: Lijst producentenorganisaties (PO's), Vlaanderen	98
Tabel 36: Lijst Unie van producentenorganisaties (UPO's), Vlaanderen	98
Tabel 37: Lijst brancheorganisaties (BO's), Vlaanderen	101
Tabel 38: Verdeling van het aantal zaakvoerders in de land- en tuinbouw in Vlaanderen volgens geslacht	113
Tabel 39: Aantal aangifteplichtigen voor de verzamelaanvraag met een KBO-nummer, verdeling volgens KBO-nummer met of zonder landbouwactiviteit	113
Tabel 40: Verdeling van de zaakvoerders in de land- en tuinbouw in Vlaanderen volgens leeftijd, in absolute aantallen en procentueel	114
Tabel 41: Verhouding tussen het aantal jonge zaakvoerders (<40 jaar) en oudere zaakvoerders (≥55 jaar)	115
Tabel 42: Aantal startende zaakvoerders op Vlaamse landbouwbedrijven volgens leeftijd en geslacht	116
Tabel 43: Aanvragen van vestigingssteun door jonge landbouwers (≤ 40 jaar)	118
Tabel 44: Opleidingsniveau van bedrijfsleiders in België en het Vlaams Gewest	123
Tabel 45: Opleidingsniveau van bedrijfsleiders < 40 jaar, voor België en de buurlanden, procentuele verdeling	124
Tabel 46: Evolutie van de broeikasgasemissies incl. LULUCF – bouwland en grasland (in kton) en aandeel in totale emissies incl. LULUCF	138
Tabel 47: Gebruik van dierlijke mest, kunstmest en andere meststoffen op Vlaamse landbouwgrond, 2023	149
Tabel 48: Aangegeven areaal in Natura 2000-gebied	174
Tabel 49: Percentage landschapselementen in agro-ecosystemen (akker, blijvend gewas en blijvend gras) in Vlaamse provincies volgens LUCAS	175
Tabel 50: Aantal en percentage bedrijven verdeeld volgens aantal gewassen en areaal bouwland, Vlaanderen (2013-2023)	176
Tabel 51: Areaal, aantal landbouwers en aantal percelen met AMKM, 2023-2025	180
Tabel 52: Verdeling van het subsidiabel areaal verzekerde teelten per teeltgroep, 2020-2024	226
Tabel 53: Goedgekeurde bedragen voor GMO-investeringen in hagelnetten en overkappingen en 50% subsidie, 2019-2024	228
Tabel 54: Uitbetaalde investeringen gerelateerd aan risicopreventie, toegekend in de zesjarige periode 2018-2024	229

Tabel 55: Aandeel Vlaamse landbouwbedrijven met verbredingsactiviteiten	230
Tabel 56: Aantal landbouwbedrijven (n) en aandeel (%) met rechtstreekse verkoop volgens sector en specialisatie, 2016-2020-2023	232
Tabel 57: Aantal verkooppunten volgens type (bio of niet), 2023 en 2025	232
Tabel 58: Geregistreerde prestaties per type voorziening zorgboerderijen, 2024	234
Tabel 59: Informatie over VLIF verdienmodel: aanvragen, geselecteerde investeringen en selectiebedrag voor 2024	235
Tabel 60: Informatie uit VLIF agrovoeding: aanvragen, geselecteerde investeringen, subsidiabele investeringskosten en selectiebedrag voor de periode 2019-2024	236
Tabel 61: opleidingsniveau van bedrijfsleiders, België (totale populatie), België (jonger dan 40 jaar) en Vlaanderen (totale populatie)	244
Tabel 62: Toegewezen budget GLB strategisch plan Vlaanderen 2023-2027 voor strategische doelstelling 10 (kennis en innovatie)	245
Tabel 63: Toewijzing van overheidsbudget voor onderzoek en ontwikkeling (O&O) (<i>research and development R&D</i>) voor België, 2014-2024	246
Tabel 64: Europese Innovatieprojecten (EIP): aantal gesteunde groepen en totale overheidsuitgaven per jaar, rapporteringsperiode 2019-2024	247
Tabel 65: Europese Innovatieprojecten (EIP): aantal gesteunde groepen en totale overheidsuitgaven per focusgebied, totaal rapporteringsperiode 2019-2024, volgens PDPO-jaarverslag	247
Tabel 66: Europese Innovatieprojecten (EIP): aantal partijen per type partij en gemiddeld aantal per gesubsidieerde groep, rapporteringsperiode 2019-2024	247
Tabel 67: Europese Innovatieprojecten (EIP): gegevens per jaar van oproep, oproep 2023-2025, volgens beheerdiensten	248
Tabel 68: Demonstratieprojecten (DEMO): aantal ondersteunde acties en totale overheidsuitgaven per jaar, rapporteringsperiode 2016-2024	249
Tabel 69: Demonstratieprojecten (DEMO): aantal gesteunde groepen en totale overheidsuitgave per focusgebied, rapporteringsperiode 2016-2024	249
Tabel 70: Demonstratieprojecten (DEMO): aantal ingediende en geselecteerde projecten, 2021-2025	249
Tabel 71: Demonstratieprojecten (DEMO): statistieken van de beherende dienst per thema, 2023-2025	250
Tabel 72: Steunbedrag voor onderzoek en studies binnen operationele programma's GMO groenten en fruit, 2023-2025	250
Tabel 73: Steunbedrag voor begeleiding binnen operationele programma's GMO groenten en fruit, 2023-2025	251
Tabel 74: Aantal LA-trajecten, begroot budget en toegekende subsidie per jaar 2016-2024	252
Tabel 75: KRATOS-adviesstelsel: acties, begunstigden en overheidsuitgave per jaar, 2016-2023	253
Tabel 76: KRATOS-adviesstelsel: aantal dossiers met bedrijfsadvies voor starters (focusgebied 2B) en landbouwers die niet behoren tot de starters (focusgebied 4B) per module, totaal voor 2016-2023	253

BRONNEN

Agentschap Landbouw en Zeevisserij (2026a), indicator welbevinden, geraadpleegd op 30/04/2026, <https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/landbouw/totale-landbouw/welbevinden>

Agentschap Landbouw en Zeevisserij (2026b), indicator gewasbescherming: gebruik, geraadpleegd op 30/04/2026, <https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/landbouw/totale-landbouw/gewasbescherming-gebruik>

Agridata European Commission (2026a), Age Structure Farm Managers

Agridata European Commission (2026b), Fertiliser, geraadpleegd op 29/04/2026, <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DataPortal/fertiliser.html>

Agrolink (2026), geraadpleegd op 29/04/2026, <https://www.agrolink-vlaanderen.be/nl/over>

Brouns, J. (2024), Beleidsnota Landbouw en Tuinbouw

Departement Landbouw en Visserij (2021) Landbouwrapport 2020 (LARA), Brussel.

Departement Omgeving (2025), Krachtlijnen voor het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, conceptnota
Beleidsplan Ruimte Vlaanderen

Departement Omgeving (2026), verharding, geraadpleegd op 30/04/2026,
<https://indicatoren.omgeving.vlaanderen.be/indicatoren/verharding>

DG AGRI (2025), The CAP 2028-2034 proposal explained: fairer, better targeted income support for farmers, geraadpleegd op 30/04/2026, https://agriculture.ec.europa.eu/media/news/cap-2028-2034-proposal-explained-fairer-better-targeted-income-support-farmers-2025-11-10_en

Europese Commissie (2025a), Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: strategie voor generatievernieuwing in de landbouw {SWD(2025) 872 final}

Europese Commissie (2025b), Verordening 2025/0241, verordening van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van de voorwaarden voor de uitvoering van de steun van de Unie aan het gemeenschappelijk landbouwbeleid in de periode 2028-2034

Europese Commissie (2025c), Young farmers in EU agriculture, October 2025. European Commission, DG Agriculture and Rural Development, Brussels

////////////////////////////////////

Platteau J., Lambrechts G., Roels K. & Van Bogaert T. (reds.) (2018) Uitdagingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw. Landbouwrapport 2018, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.

Poelmans, L., Van Esch, L., Janssens, L. & Engelen, G. (2016). Eindrapport. Landgebruiksbestand voor Vlaanderen, 2013, uitgevoerd in opdracht van Ruimte Vlaanderen.

Poelmans, L., Janssen, L. & Hamsch, L. (2021). Landgebruik en ruimtebeslag in Vlaanderen, toestand 2019, uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving.

Praktijkcentra Plant (2025), Jaarverslag Praktijkcentra Plant 2024

Rundveeloket (2026), Mastitis bij melkvee: hoe zat dat nu ook al weer?, geraadpleegd op 30/04/2026, https://www.rundveeloket.be/kenniscentrum/mastitis_enquete

Statbel (2026), huishoudens, geraadpleegd op 30/04/2026,
<https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/structuur-van-de-bevolking/huishoudens>

Statistiek Vlaanderen (2026a), Bevolkingsdichtheid, geraadpleegd op 30/04/2026,
<https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/bevolkingsdichtheid>

Statistiek Vlaanderen (2026b), Ruimtebeslag, geraadpleegd op 30/04/2026,
<https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/ruimtegebruik/ruimtebeslag>

Statistiek Vlaanderen (2026c), Oppervlakte natuur met overschrijding kritische last (vermesting en verzuring), geraadpleegd op 30/04/2026, <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/milieu-en-natuur/oppervlakte-natuur-met-overschrijding-kritische-last-vermesting-en-verzuring>

Tuerlings, T., Alaerts, K., Eeraerts, M., Maebe, K., Maes, D., Michels, H., Opdekamp, W., Stevens, M., Van de Meutter, F., Vught, I. (2025). Themarapport: Bestuivers in Vlaanderen - inzichten voor beleid en beheer. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2025 (58). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Van De Vreken, P., Van Holm, L., Diels, J. & Van Orshoven, J. (2009), in opdracht van het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, afdeling ALBON. Verkennende studie betreffende bodemverdichting in Vlaanderen en afbakening van risicogebieden voor bodemverdichting. Eindrapport. Spatial Applications Division Leuven en Afdeling Water- en Bodembeheer, K.U. Leuven. 133p.

Van Kerckhove, Y., Desmet, R., Peeters, K., Snellinx, S., Van Meensel, J., Vresyck, J., Cuypers, D. (2023). Monitor van de Vlaamse bio-economie: update 2019-2020.

VILT (2026, 13 februari), Digitale land- en tuinbouw is sterk ingeburgerd, maar drempels blijven bestaan.
<https://vilt.be/nl/nieuws/digitale-landbouw-ingeburgerd-1-op-5-gebruikt-robot>

////////////////////////////////////

Vingerhoets, R., De Backer, J., Adriaens, A., Verbesselt, S., De Corte, M., Vlaeminck, S., Spiller, M. & Meers, E. (2021), Begroting van stikstof-, fosfor- en eiwitstromen in het agrovoedingssysteem in Vlaanderen: Indicatoren voor efficiëntie en circulariteit. Studie uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving, Departement Omgeving, Brussel.

Vlaamse Regering, (2025), Vlaams Regeerakkoord 2024-2029

VLM (2024), Het Vlaamse platteland in cijfers. Plattelandsrapport 2024

VLM (2025), Mestrapport 2024

VMM (2026a), feiten & cijfers: uitstoot ammoniak, geraadpleegd op 30/04/2026,
<https://vmm.vlaanderen.be/feiten-cijfers/lucht/overzicht-per-vervuilende-stof/stikstof/indicator-uitstoot-ammoniak>

VMM (2026b), feiten & cijfers: nutriënten in oppervlaktewater, geraadpleegd op 30/04/2026,
<https://vmm.vlaanderen.be/feiten-cijfers/water/kwaliteit-waterlopen/fysisch-chemische-toestand/indicator-nutriënten-in-oppervlaktewater>

Volckaert, E., De Decker, P., & Schillebeeckx, E. (2016). Vergrijzing op het platteland. Kwalitatieve studie – case Westhoek. VLM.

Wessels, W., Bokkers, E., de Boer, I., Meijer, E., Rodenburg, T., Hostens, M., Koop, G. (2025), A systematic review and meta-analysis of lameness scoring methods and the prevalence of lameness of dairy cows in Northwest Europe, Journal of Dairy Science, 108, 10037-10059